

VOORUITZICHTEN

Economische vooruitzichten 2017-2022

Juni 2017

.be

Vooruitzichten

Een van de belangrijkste opdrachten van het Federaal Planbureau (FPB) bestaat erin de beleidsmakers te helpen anticiperen op de toekomstige evolutie van de Belgische economie.

Het FPB maakt twee keer per jaar, in februari en september, kortetermijnvooruitzichten voor de Belgische economie, onder de verantwoordelijkheid van het INR. Deze vooruitzichten vormen de basis voor de opmaak van de Rijksbegroting en de begrotingscontrole, vandaar de benaming '*Economische begroting*'. In het voorjaar publiceert het FPB de '*Economische vooruitzichten*' voor de volgende vijf jaren, waarvan een voorlopige versie, voorbereid in maart, het macro-economisch kader vormt voor het Belgische Stabiliteitsprogramma. In het verlengde daarvan worden, in samenwerking met regionale instellingen, de *Regionale economische vooruitzichten* opgesteld.

Het FPB realiseert ook, een keer per jaar voor rekening van de Studiecommissie voor de Vergrijzing, waarvan het het secretariaat verzekert, financiële langetermijnvooruitzichten gericht op de budgettaire kosten van de vergrijzing en analyseert dan eveneens de sociale houdbaarheid van de pensioenen.

Het FPB stelt jaarlijks, in samenwerking met de Algemene Directie Statistiek, *demografische vooruitzichten* op. Het FPB publiceert om de drie jaar *Langetermijnenergievooruitzichten voor België*. Ook om de drie jaar maakt het, in samenwerking met de FOD Mobiliteit en Vervoer, *Langetermijnvooruitzichten voor de transportvraag in België*. In die drie domeinen worden de vooruitzichten op een langetermijnhorizon opgesteld.

Overname is toegestaan, tenzij voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Verantwoordelijke uitgever: Philippe Donnay - Wettelijk depot: D/2017/7433/17

VOORUITZICHTEN

Economische
vooruitzichten
2017-2022

Juni 2017

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de leden van de Algemene Directie van het FPB:

Algemene coördinatie verzekerd door Michel Englert, Delphine Bassilière, Igor Lebrun en Filip Vanhorebeek.

Hebben bijgedragen: Ingrid Bracke, Bart De Ketelbutter, Frédérique Denil, Greet De Vil, Ludovic Dobbelaere, Nicole Fasquelle, Vincent Frogneux, Gina Gentil, Koen Hendrickx, Laurence Laloy, Luc Masure, Hendrik Nevejan, Michel Saintrain, Bertrand Scholtus, Peter Stockman, Marie Vandresse, Peter Willemé.

Vertaaldienst: Christelle Castelain, Ben Dragon, Miguel Louis en Patricia Van Brussel

Informaticacel: Geert Bryon, Adinda De Saeger en Dominique Van Der Wal

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

tel.: +32-2-5077311

fax: +32-2-5077373

e-mail: contact@plan.be

<http://www.plan.be>

Inhoudstafel

1. Synthese	1
2. Macro-economische evoluties	11
2.1. Internationale omgeving	11
2.2. Belgische economische groei en zijn belangrijkste componenten	16
2.3. Prijzen en kosten	26
3. De arbeidsmarkt	29
3.1. Demografie en arbeidsaanbod	29
3.2. Arbeidskosten en loonaandeel in de sector der ondernemingen	34
3.3. Werkgelegenheid	41
3.4. Werkloosheid en arbeidsreserve	48
4. Overheidsfinanciën	53
4.1. Gezamenlijke overheid	53
4.2. Federale overheid	56
4.3. Sociale Zekerheid	63
4.4. Gemeenschappen en gewesten	71
4.5. Lagere overheid	76
5. Energieverbruik en broeikasgasemissies	79
5.1. Evolutie van de vraag naar energie	79
5.2. De energiegebonden CO ₂ -emissies	84
5.3. De niet-energiegebonden CO ₂ -emissies en overige broeikasgasemissies	87
5.4. Totale broeikasgasemissies	89
6. Bijlagen	91
6.1. Belangrijkste hypothesen van de projectie	93
6.2. Macro-economische resultaten	98
6.3. Sectorrekeningen	104
6.4. Overheidsfinanciën	109
6.5. Resultaten per bedrijfstak	116

Lijst van kaders

KADER 1 -	Hypothesen m.b.t. de internationale omgeving	13
KADER 2 -	In rekening gebrachte maatregelen m.b.t. de arbeidskosten	36
KADER 3 -	Macro-economische determinanten van de nominale brutolonen in 2019-2022	39
KADER 4 -	De overheidsfinanciën voorgesteld overeenkomstig het ESR-concept	57
KADER 5 -	Hervorming van de financiering van de sociale zekerheid	63
KADER 6 -	Toegenomen belang van de loonsubsidies binnen de overheidsfinanciën	73

1. Synthese

Macro-economische evoluties

Een algemene heropleving van de wereldeconomie die niettemin bescheiden blijft.

De groei van de wereldeconomie zou in 2017 aantrekken tot 3,5 % (na 3,1 % vorig jaar), geschraagd door zowel de geavanceerde als de opkomende landen. De dynamiek in de opkomende economieën wordt verklaard door de hogere grondstoffenprijzen, terwijl in de geavanceerde economieën een minder restrictief begrotingsbeleid wordt gevoerd. De mondiale groei zou in de jaren 2018-2022 aantrekken tot gemiddeld 3,7 %.

Stevigere groei van de Amerikaanse economie en de opkomende landen...

De Amerikaanse bbp-groei zou versnellen van 1,6 % vorig jaar tot 2,1 % in 2017 en 2,4 % in 2018 onder impuls van een herneming van de investeringsgroei, een solide groei in de bouw en een expansiever begrotingsbeleid. De Amerikaanse groei zou daarna aan dynamiek verliezen en tegen 2022 nog 1,7 % bedragen. Dankzij het einde van de recessies in Rusland en Brazilië en de aantrekkende economische activiteit in India zou de groei in de opkomende landen heropleven vanaf 2017-2018. De groei van de meeste opkomende landen trekt op middellange termijn verder aan, maar door een minder uitgesproken groei van de Chinese economie, blijft de groeiversnelling van de opkomende landen als geheel beperkt tot 5 % in 2022.

...terwijl die van de eurozone bescheiden blijft.

De economische groei in de eurozone zou dit jaar 1,7 % bedragen, net als in 2016. Het wegvallen van de gunstige invloed van de daling van de energieprijzen op de koopkracht zou worden gecompenseerd door de krachtige jobcreatie en de aantrekkende investeringsgroei. Over de periode 2018-2022 zou de economische groei, afgeremd door de zwakke productiviteitsgroei en een vergrijzende bevolking, uitkomen op 1,5 à 1,6 %, wat lager is dan in de jaren voor het uitbreken van de financiële crisis. De inflatie van de eurozone zou dit jaar 1,6 % bedragen als gevolg van de stijgende prijzen voor olie en andere grondstoffen. De inflatie zou terugvallen tot 1,4 % in 2018 door een zwakkere groei van de energieprijzen en nadien geleidelijk hernemen.

Een internationaal scenario omgeven door negatieve en positieve risico's.

Dit internationaal scenario is omringd door een aantal onzekerheden op mondiaal en Europees niveau. De grootste onzekerheid is het toekomstig Amerikaans budgettair en handelsbeleid dat zowel positieve als negatieve risico's inhoudt. Daarnaast kan ook het risico op een harde landing van de Chinese economie niet worden uitgesloten. Tot slot blijven de belangrijkste bekommernissen op Europees niveau de uitstap van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie en de aanhoudende kwetsbaarheid van de banksector.

Het groeitempo van het Belgische bbp versnelt in 2017, stabiliseert zich in de periode 2018-2020 en verzwakt aan het einde van de projectieperiode.

In 2017 zouden alle componenten van de finale vraag – behalve de investeringen in woongebouwen en de netto-uitvoer – een sterkere groei optekenen, waardoor het bbp met 1,6 % kan toenemen (na 1,2 % vorig jaar). Tijdens de periode 2018-2020 zou het Belgische bbp dat groeitempo van 1,5 % à 1,6 % aanhouden, wat in lijn is met de bbp-groei van de eurozone. In 2021-2022 zou de Belgische economische groei enigszins afzwakken

tot gemiddeld 1,4 %, wat de geringere dynamiek van de particuliere consumptie en de investeringen weerspiegelt.

De particuliere consumptie wordt ondersteund door de stijging van de koopkracht in 2018-2019 en vervolgens door de terugval van de spaarquote.

Het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren zou dit jaar (1,2 %) iets sterker toenemen dan vorig jaar (0,9 %). De groei van de particuliere consumptie zou eveneens versnellen (1,6 % tegenover 1,2 % in 2016) en leiden tot een verdere daling van de spaarquote. De groei van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren zou bijzonder sterk zijn in 2018 en 2019 (resp. 1,9 en 2,0 %), onder meer door bijkomende belastingverminderingen die gepland zijn in het kader van de taxshift. Door die sterke koopkrachtontwikkeling zouden de particulieren een hoge groei kunnen handhaven van hun consumptieve bestedingen (respectievelijk 1,7 % en 1,4 %) en tegelijk hun spaarquote kunnen verhogen. Tijdens de periode 2020-2022 zou de groei van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren terugvallen tot gemiddeld 1,1 % per jaar, dit door het ontbreken van bijkomende verminderingen van de verplichte heffingen. Met een jaarlijkse groei van de particuliere consumptie van 1,3 % tijdens de jaren 2020-2022 zou de spaarquote opnieuw afnemen.

De bedrijfsinvesteringen zijn dynamisch, de investeringen in woongebouwen groeien minder uitgesproken...

Over de periode 2017-2019 zou de volumegroei van de bedrijfsinvesteringen gemiddeld 3,1 % per jaar bedragen en vervolgens vertragen tot 2,2 % in 2022. Die dynamiek wordt verklaard door gunstige afzetperspectieven, een hoge rendabiliteit en reële rentevoeten die weliswaar aantrekken maar historisch laag blijven. De volumegroei van de investeringen in woongebouwen zou dit jaar beperkt blijven tot 0,3 % als gevolg van een zwak eerste kwartaal. Geholpen door nog steeds aantrekkelijke financieringsvoorwaarden en een gunstige koopkrachtontwikkeling, zouden die investeringen in 2018 toenemen met 1,4 %. Die bescheiden groei zou zich nadien doorzetten van 1,2 % in 2019 tot 0,8 % in 2022 bij een geleidelijk aantrekkende langetermijnrente.

...terwijl de overheidsinvesteringen robuust zijn.

De overheidsinvesteringen laten een reële sterke groei optekenen in 2017 (3,5 %) en nog meer in 2018 (8,3 %), het jaar van de gemeenteraadsverkiezingen. De achteruitgang van de totale overheidsinvesteringen in volume in 2019 zou relatief beperkt blijven (-3,6 %) door een sterke groei van de investeringen van de gemeenschappen en gewesten. In 2020 zouden de totale overheidsinvesteringen in volume opnieuw sterk groeien (6,8 %), vooral als gevolg van belangrijke investeringen in defensie door de federale overheid. Daarnaast zouden ook de investeringen in het kader van het GEN toenemen. In 2021 en 2022 zou de groei van de totale overheidsinvesteringen beperkt blijven tot resp. 1,8 en 1,2 %.

Zonder bijkomende maatregelen herneemt de groei van de overheidsconsumptie geleidelijk.

De volumegroei van de overheidsconsumptie zou 0,7 % bedragen in 2017 als gevolg van de groei van de gezondheidszorguitgaven, terwijl de loonmassa een nulgroei laat optekenen en de netto-aankopen van goederen en diensten verder dalen. Zonder bijkomende maatregelen zou de groei van de overheidsconsumptie vanaf 2018 geleidelijk aantrekken van 0,8 % in 2018 tot 1,2 % in 2022. De groei van de overheidsconsumptie zou dan aangedreven worden door de gezondheidszorguitgaven, die gemiddeld met 2,2 % per jaar zouden toenemen.

De groeibijdrage van de netto-uitvoer is licht negatief.

In 2017 zou de groei van de buitenlandse afzetmarkten van België 3,7 % bedragen. De Belgische uitvoergroei zou dit jaar bovendien ondersteund worden door de gunstige ontwikkeling van de binnenlandse kosten en

door de effecten van een reorganisatie van een groot farmaceutisch bedrijf in 2016. Tegen die achtergrond zou de uitvoer toenemen met 4,8 %. Tijdens de periode 2018-2022 zouden de relevante uitvoermarkten voor België gemiddeld met 3,8 % per jaar toenemen. Samen met de stabilisering van de euro/dollarkoers en een opnieuw positieve groei van de loonkosten per eenheid product zou dat resulteren in een volumegroei van de Belgische uitvoer van gemiddeld 3,6 % per jaar. De invoer zou tijdens die periode een iets hoger groeitempo aanhouden (3,8 %), waardoor de netto-uitvoer in volume een licht negatieve groeibijdrage levert tot de economische groei.

De inflatie bereikt ruim 2 % in 2017, maar koelt nadien af tot gemiddeld 1,6 %.

De Belgische inflatie, gemeten aan de hand van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen, zou in 2017 uitkomen op 2,1 % (na 2,0 % vorig jaar). In 2016 wordt de Belgische inflatie fors de hoogte ingejaagd door een aantal maatregelen, zoals de verhoging van de 'bijdrage energiefonds' die deel uitmaakt van de elektriciteitsfactuur in Vlaanderen. In 2017 wordt de meer beperkte invloed van die maatregelen tenietgedaan door een herneming van de olieprijs. Als gevolg van het loonmatigingsbeleid van de afgelopen jaren lieten de loonkosten per eenheid product een negatieve groei optekenen tijdens de periode 2014-2016. Vanaf 2017 zouden de loonkosten opnieuw sneller groeien, waardoor de onderliggende inflatie geleidelijk aantrekt. Al bij al zou de inflatie beperkt blijven tot gemiddeld 1,6 % per jaar tijdens de periode 2018-2022.

Energieverbruik en broeikasgasemissies

De dalende trend van de energie-intensiteit van het bbp zet zich door en de broeikasgasemissies blijven dalen...

Door de toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van specifieke maatregelen van de bevoegde autoriteiten, zou het energie-eindverbruik zich stabiliseren in de periode 2017-2022. De historisch dalende trend van de energie-intensiteit van het bbp zou hiermee worden bevestigd. De broeikasgasemissies zouden dalen van 114,9 miljoen ton CO₂-equivalenten in 2016 tot 108,9 miljoen ton in 2022, waardoor de uitstoot met 25 % onder het niveau van 2005 uitkomt. Dat gunstige resultaat is vooral te danken aan de afname van de energiegebonden uitstoot van de CO₂-emissies, als gevolg van de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende producten en hernieuwbare energie. De emissies van CH₄, N₂O en van gefluoreerde gassen zouden ook dalen. De niet-energiegebonden CO₂-emissies zouden daarentegen licht stijgen.

...maar bijkomende inspanningen op het vlak van hernieuwbare brandstoffen zullen nodig zijn om de doelstellingen tegen 2020 te halen.

Tegen 2020 moet België voldoen aan een aantal doelstellingen die de Europese Unie heeft vastgelegd in het kader van het Klimaat- en Energiepakket. Voor de sectoren die buiten het Europees emissiehandelssysteem vallen, zou de reductiedoelstelling van 15 % t.o.v. 2005 worden bereikt. De doelstelling van 13 % hernieuwbare brandstoffen in het bruto energie-eindverbruik vergt evenwel bijkomende inspanningen.

Arbeidsmarkt

De demografie draagt op middellange termijn negatief bij tot de groei van het arbeidsaanbod...

De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) wordt tijdens de jaren 2016-2017 ondersteund door de internationale immigratie, maar knoopt vanaf 2018 terug aan bij de structurele negatieve trend die midden de jaren 2000 werd ingezet. Naar het einde van de projectieperiode stabiliseert de bevolking op arbeidsleeftijd

zich zelfs, omdat het (nog steeds positieve) migratiesaldo dan nauwelijks opweegt tegen de negatieve natuurlijke evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd, die het gevolg is van de vergrijzing van de babyboomcohorten. Doordat bovendien de structuur van de bevolking op arbeidsleeftijd verandert ten gunste van de jongste en de oudste leeftijdsklasse, draagt de demografie op middellange termijn – en in sterk contrast met het voorbije decennium – licht negatief bij tot de ontwikkeling van het arbeidsaanbod.

...wat slechts tijdelijk opgevangen wordt door toenemende participatie in de hoogste leeftijdsklassen.

Dat de beroepsbevolking op middellange termijn toch vrij aanzienlijk toeneemt (+111 000 personen), moet toegeschreven worden aan een dynamischer verloop van de activiteitsgraden. Enerzijds lijkt er nu een halt te zijn toegevoerd aan de negatieve evolutie in het participatiegedrag in de jongere en middenleeftijdsklassen, terwijl de eindeloopbaanmaatregelen zorgen voor een stevige extra impuls aan de participatie in de hoogste leeftijdsklassen (55-64 jaar). De toename van de beroepsbevolking blijft daardoor tijdens de periode 2017-2020 op peil (gemiddeld +25 000 personen per jaar), maar zakt daarna drastisch (+10 000 personen in 2021; +2 000 personen in 2022) naarmate de bijdrage van de demografische impulsen negatiever wordt en de impact van de eindeloopbaanmaatregelen op kruissnelheid komt.

Beheerste groei van de loonkosten over de gehele periode.

De bruto-uurlonen vóór indexering zouden in de sector van de ondernemingen stijgen met 0,4 % in 2017 en met 0,7 % in 2018, in overeenstemming met de maximale toename die werd overeengekomen in het kader van het meest recente interprofessioneel akkoord. De resultaten van de onderhandelingen weerspiegelen reeds de beperkingen die worden opgelegd door de nieuwe wet tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. Gegeven de bijkomende bijdrageverminderingen die gepland zijn in het kader van de taxshift en de indexering, zouden de uurloonkosten jaarlijks gemiddeld met 1,7 % toenemen over de periode 2017-2018. De gemiddelde jaarlijkse groei van de loonkosten zou vervolgens 2,2 % bedragen. Die toename zou worden ondersteund door de stijging van de productiviteit en de daling van de werkloosheid, maar worden getemperd door de beperkingen die worden opgelegd door de nieuwe wet en door de bijkomende socialebijdrageverminderingen die in 2020 in de bouwsector zijn gepland. Rekening houdend met een gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei van 0,5 %, zouden de loonkosten per eenheid product met 1,5 % per jaar stijgen tijdens de periode 2017-2022. Het aandeel van de arbeidskosten in de toegevoegde waarde van de ondernemingen, dat in de jaren 80 nog meer dan 64 % bedroeg, viel in 2016 terug tot 58,9 % en zou slechts zeer licht stijgen tegen 2022 (59,5 %).

Aanzienlijke groei van de werkgelegenheid, die stoelt op een blijvend sterke arbeidsintensieve groei...

De toename van de binnenlandse werkgelegenheid versnelde vorig jaar (+59 000 personen), onder invloed van de erg zwakke productiviteitsgroei in de marktsector, die in de hand werd gewerkt door afnemende reële arbeidskosten per uur. Aangezien de groei van de activiteit in de marktsector relatief stabiel is in de periode 2017-2020, wordt de dynamiek van de werkgelegenheidsgroei vooral bepaald door de productiviteitsevolutie, die op haar beurt sterk beïnvloed wordt door de loonkostenevolutie. Arbeidskostenverlagende maatregelen ondersteunen de werkgelegenheidsgroei in 2017 en in 2020 (respectievelijk +58 000 en +48 000 personen), terwijl die groei lager ligt tijdens de periode 2018-2019 (+41 000 personen gemiddeld per jaar), naarmate de brutolonen vóór indexering een inhaalbeweging maken en de productiviteitsgroei versnelt. Naar het einde van de projectieperiode verzwakt de groei van de activiteit in de marktsector enigszins, maar ze blijft in historisch opzicht bijzonder arbeidsintensief, zodat de werkgelegenheid aanzienlijk blijft toenemen (gemiddeld +37 000 personen per jaar). De werkgelegenheidsgraad¹ klimt van 67,7 % in 2016 tot 70,0 % in 2020 – gevoelig lager weliswaar dan de doelstelling van 73,2 % die België voor dat jaar vooropstelde – en tot 71,2 % in 2022.

1. Volgens concept 'EU2020'. Bron: Enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdscategorie 20-64 jaar.

...en verbeterende werkgelegenheidsvooruitzichten in de industriële takken.

Over de gehele periode 2017-2022 neemt de binnenlandse werkgelegenheid toe met 262 000 personen, gevoelig meer dan in de jaren sinds het uitbreken van de financiële crisis. De toename van de werkgelegenheid in de marktdiensten (+248 000 personen) zou nochtans enigszins lager liggen dan toen, omdat het aantal dienstchequejobs veel minder sterk toeneemt. Ook nu wordt de toename van de werkgelegenheid bij de marktdiensten voornamelijk gevoed door de aanzienlijke jobcreatie in de takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' (+205 000 personen voor beide takken samen). De grootste verschillen met het recente verleden zijn te vinden in de sector van de verwerkende nijverheid en de bouwsector. Terwijl er over de periode 2009-2016 meer dan 90 000 banen verloren gingen in de verwerkende nijverheid, zou dat verlies beperkt blijven tot 15 000 banen tegen 2022. In de bouwsector zouden 27 000 banen worden gecreëerd over de periode 2017-2022 (ten opzichte van een stabilisering over de periode 2009-2016), ondersteund door de bijkomende socialebijdrageverminderingen die vanaf 2020 in de sector zijn gepland. Bij de niet-verhandelbare diensten stabiliseert de werkgelegenheid zich – onder invloed van de bezuinigingsmaatregelen in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' – terwijl sinds 2009 nog een verhoging werd opgetekend.

De werkloosheidsgraad zakt drastisch, tot een niveau dat niet meer werd opgetekend sinds het begin van de jaren tachtig.

De werkloosheid nam vorig jaar sterk af (-31 000 personen) en zou ook dit jaar aanzienlijk blijven dalen (-34 000 personen), als rechtstreeks gevolg van het arbeidsintensief karakter van de groei in de marktsector. Tijdens de periode 2018-2019 is die afname minder uitgesproken (gemiddeld -15 000 personen per jaar), omdat de werkgelegenheidsgroei enigszins aan dynamiek verliest bij een gelijkblijvende groei van het arbeidsaanbod. Tijdens de tweede helft van de projectieperiode versnelt de daling van de werkloosheid echter opnieuw (gemiddeld -29 000 personen per jaar), in eerste instantie omdat de werkgelegenheidsgroei een nieuwe impuls krijgt van het extra pakket arbeidskostenverlagende maatregelen (in 2020) en in tweede instantie (periode 2021-2022) omdat de groei van het arbeidsaanbod drastisch slinkt. De werkloosheidsgraad daalt van 11,2 % in 2016 tot 9,8 % in 2019 en valt terug tot 8,2 % in 2022, wat ongezien is sinds het begin van de jaren tachtig.

Overheidsfinanciën

Het overheidstekort daalt in 2017, maar stijgt bij ongewijzigd beleid opnieuw vanaf 2019.

De gezamenlijke overheid heeft 2016 afgesloten met een vorderingstekort van 2,6 % van het bbp, een niveau dat dicht aanleunt bij dat van 2015. Het tekort van de gezamenlijk overheid situeert zich in 2017 en 2018 nog verder onder de grens van 3 % van het bbp uit het EU-verdrag: in beide jaren bedraagt het tekort 1,9 % van het bbp. Op middellange termijn zouden echter bijkomende, nog niet genomen budgettaire consolidatiemaatregelen nodig zijn om het tekort verder af te bouwen. Bij ongewijzigd beleid stijgt het tekort immers opnieuw vanaf 2019 en bedraagt het 2,3 % van het bbp op het einde van de projectieperiode. Het structureel tekort daalt met 0,6 % van het bbp in 2017, maar het herneemt in de daaropvolgende jaren. In 2019 – het jaar waarin het stabiliteitsprogramma voorziet in een terugkeer naar een structureel evenwicht – bedraagt het structureel tekort 2,0 % van het bbp.

De in 2014 ingezette afslanking van de gezamenlijke overheid zet zich voort tot 2019.

De omvang van de overheidsbegroting in procent van het bbp is aanzienlijk verminderd over de periode 2014-2016: zowel de ontvangsten als de primaire uitgaven zijn in drie jaar tijd met 1,9 % van het bbp gedaald. De primaire uitgaven blijven in 2017-2018 dalen met ongeveer 0,8 % van het bbp, waarna ze licht hernemen. De daling van de ontvangsten wordt onderbroken in 2017 en zet zich vervolgens voort in 2018-2019, met ongeveer 0,9 % van het bbp in twee jaar tijd. Daarna blijven de ontvangsten in procent van het bbp nagenoeg ongewijzigd. Tegen het einde van de projectieperiode vertegenwoordigen zowel de ontvangsten als de primaire uitgaven nog ongeveer 50 % van het bbp.

Bescheiden daling van de schuldgraad.

De schuldgraad van de overheid ten opzichte van het bbp daalt aanzienlijk in 2017 en 2018, maar daarna nog nauwelijks. Daardoor bedraagt de schuldgraad in 2022 nog 104 % van het bbp. De daling zou groter zijn geweest zonder bepaalde financiële factoren die voor de komende jaren zijn gepland (verschil tussen de verschuldigde en opgelopen rente, participaties en kredietverleningen van de gewesten). Die factoren hebben geen invloed op het tekort, maar verhogen wel de overheidsschuld. Gezien de geleidelijke stijging van de marktrente vanaf 2017, komt er in 2020 een einde aan de daling van de rentelasten na een ononderbroken daling gedurende drie decennia.

Het overheidstekort van de federale overheid blijft groot op middellange termijn.

De opsplitsing van de tekorten per deelsector van de overheid wordt in 2018 beïnvloed door de overgang naar het definitieve stelsel van de bijzondere financieringswet. Dat impliceert enerzijds een structurele vermindering van de regionale opcentiemen op de personenbelasting en, anderzijds, een correctie van de te veel betaalde bedragen aan de gewesten in de periode 2015-2017. Die correctie heeft als gevolg dat het tekort van de federale overheid tijdelijk daalt in 2018, terwijl bij de gewesten het omgekeerde gebeurt.

Het tekort van de federale overheid daalt sterk in 2017 (tot 1,9 % van het bbp, tegenover 2,7 % in 2016) dankzij de daling van de werkingskosten, de uitgaven als gevolg van de asielcrisis en de veiligheid, bepaalde niet-sociale overdrachten en de rentelasten. Op middellange termijn – en ondanks de nog zeer beperkte werkingskosten – blijft er evenwel een groot tekort (2,2 % van het bbp aan het einde van de projectieperiode). Dat tekort vloeit voort uit de maatregelen ter vermindering van de personenbelasting (in 2018 en 2019), een daling van de ontvangsten uit de vennootschapsbelasting en bepaalde indirecte belastingen, geplande investeringen en de stijging van de overdrachten aan de sociale zekerheid die onder meer bestemd zijn om de tot 2020 geplande socialebijdrageverminderingen te compenseren.

Het behoud van het begrotingsevenwicht van de sociale zekerheid vereist een toename van de evenwichtsdotatie of bijkomende maatregelen.

De evolutie van de evenwichtsdotaties die door de federale overheid worden uitgekeerd aan de socialezekerheidsregelingen van de werknemers en de zelfstandigen is afhankelijk van de naleving van diverse responsabiliseringscriteria. De projectie loopt niet vooruit op de naleving van die criteria en stelt als technische hypothese dat de evenwichtsdotaties constant blijven na 2017. Aan het einde van de projectieperiode ontstaat er daardoor een tekort in de sociale zekerheid van 0,1 % van het bbp, dit door de toename van de uitgaven voor pensioenen, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen en gezondheidszorg (waarvan de groei de norm overschrijdt). Dat tekort wordt beperkt door de gestage daling van de werkloosheidsuitkeringen, de stijging van de ontvangsten uit sociale bijdragen die wordt ondersteund door de werkgelegenheids- en loondynamiek – waarbij rekening wordt gehouden met de maatregelen ter vermindering van die bijdragen – en de toename van de alternatieve financiering op basis van de roerende voorheffing.

De gemeenschappen en gewesten blijven geconfronteerd met een licht tekort.

Globaal genomen laten de financiën van de gemeenschappen en gewesten, die in 2016 bijna in evenwicht waren, in 2017 een licht tekort optekenen dat zich vanaf 2019 stabiliseert op 0,2 % van het bbp. Dat tekort vloeit met name voort uit de vermindering van de regionale opcentiemen op de personenbelasting, de daling van de ontvangsten uit die opcentiemen als gevolg van de federale maatregelen ter vermindering van de personenbelasting en de budgettaire impact van initiatieven zoals het Oosterweel-project in Vlaanderen of het 'Pacte pour un enseignement d'excellence' in de Franse Gemeenschap. De relatieve stabiliteit van het tekort op middellange termijn wordt verklaard door de hypothese van de voortzetting van het restrictief uitgavebeleid van de laatste jaren door de verschillende gefedereerde entiteiten.

De lagere overheid is globaal genomen in evenwicht.

Het licht begrotingsoverschot dat in 2016 werd opgetekend door de lagere overheid verdwijnt vanaf 2017 als gevolg van de toename van de investeringsuitgaven die worden verwacht aan het einde van de electorale cyclus. Op middellange termijn blijft de lagere overheid dicht bij een evenwicht: in de projectie wordt verondersteld dat de afbrokkeling van de gemeentelijke opcentiemen, die het gevolg is van de federale maatregelen ter vermindering van de personenbelasting, wordt gecompenseerd door de voortzetting van de restrictieve trends van de afgelopen jaren.

De 'Economische vooruitzichten 2017-2022' werden opgesteld aan de hand van de beschikbare informatie op 31 mei 2017.

TABEL 1 - Voornaamste resultaten van de Economische vooruitzichten 2017-2022

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Gemiddelde	
								2011- 2016	2017- 2022
Economische groei en zijn componenten (in reële termen, tenzij anders vermeld)(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	1,2	1,6	1,7	1,4	1,5	1,3	1,2	0,8	1,4
- Consumptieve bestedingen van de overheid	-0,1	0,7	0,8	0,9	0,9	1,2	1,2	0,8	0,9
- Bruto-investeringen	1,8	2,6	3,2	2,0	3,0	2,0	1,8	2,0	2,4
. Ondernemingen	1,2	3,3	3,0	3,2	3,0	2,4	2,2	2,7	2,8
. Overheid	0,3	3,5	8,3	-3,6	6,8	1,8	1,2	1,5	3,0
. Woongebouwen	4,5	0,3	1,4	1,2	1,2	1,0	0,8	0,6	1,0
- Voorraadwijziging (bijdrage tot de bbp-groei)	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Totale binnenlandse vraag	1,1	1,8	1,8	1,4	1,7	1,5	1,3	1,1	1,6
- Uitvoer van goederen en diensten	6,0	4,8	4,0	3,7	3,6	3,5	3,5	4,1	3,8
- Invoer van goederen en diensten	6,0	5,1	4,3	3,7	3,8	3,6	3,5	4,2	4,0
- Netto-uitvoer (bijdrage tot de bbp-groei)	0,1	-0,1	-0,2	0,1	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,1
- Bbp	1,2	1,6	1,6	1,5	1,6	1,4	1,3	1,0	1,5
- Bbp tegen lopende prijzen	2,7	3,3	3,3	2,9	2,9	2,9	2,8	2,4	3,0
- Reëel bruto nationaal inkomen per capita	-0,0	0,5	1,7	1,1	1,1	1,0	0,9	-0,2	1,0
Prijzen en rentevoeten (*)									
- Nationaal indexcijfer der consumptie-prijzen	2,0	2,1	1,5	1,6	1,5	1,6	1,7	1,7	1,7
- Gezondheidsindex	2,1	1,8	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7	1,7	1,6
- Ruilvoet	0,9	-0,6	0,6	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	0,2	-0,1
- Bbp-deflator	1,5	1,6	1,6	1,4	1,3	1,5	1,5	1,4	1,5
- Nominale langetermijnrente (10 jaren, niveau)	0,4	0,7	0,9	1,4	1,9	2,4	2,9	2,1	1,7
- Nominale kortetermijnrente (3 maanden, niveau)	-0,6	-0,6	-0,5	0,1	0,7	1,3	1,8	0,1	0,5
Werkgelegenheid, werkloosheid en productiviteit									
- Beroepsbevolking, definitie FPB									
. in duizendtallen	5333,9	5357,8	5382,9	5409,7	5432,6	5442,5	5444,4	5286,6	5411,7
. wijziging in duizendtallen	27,6	23,9	25,0	26,9	22,9	9,9	1,9	21,2	18,4
. wijziging in %	0,5	0,4	0,5	0,5	0,4	0,2	0,0	0,4	0,3
- Totale werkgelegenheid									
. in duizendtallen	4660,3	4718,0	4764,9	4800,7	4848,7	4887,8	4922,4	4575,1	4823,8
. wijziging in duizendtallen	59,1	57,7	46,9	35,9	48,0	39,0	34,6	31,1	43,7
. wijziging in %	1,3	1,2	1,0	0,8	1,0	0,8	0,7	0,7	0,9
- Werkgelegenheidsgraad, concept EU2020 (a)	67,7	68,3	68,9	69,4	70,0	70,6	71,2	67,3	69,7
- Werkloosheid, definitie FPB									
. in duizendtallen	596,3	562,5	540,7	531,7	506,5	477,4	444,7	633,1	510,6
. wijziging in duizendtallen	-31,5	-33,8	-21,9	-9,0	-25,1	-29,1	-32,8	-9,6	-25,3
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB	11,2	10,5	10,0	9,8	9,3	8,8	8,2	12,0	9,4
- Productiviteit per uur (marktbedrijfstakken) (*)	-0,4	0,2	0,4	0,7	0,6	0,6	0,7	0,2	0,5
Inkomens									
- Reëel uurloon (marktbedrijfstakken) (*)	-0,7	-0,2	0,8	1,0	0,7	0,8	0,9	0,2	0,7
- Loonkosten per eenheid product (marktbedrijfstakken) (*)	-0,4	1,2	1,7	1,7	1,2	1,7	1,8	1,1	1,5
- Loonquote (marktbedrijfstakken) (b)	58,9	59,2	59,0	59,2	59,2	59,3	59,5	60,2	59,2
- Rendabiliteitsgraad van de ondernemingen (c)	43,2	43,4	43,5	43,4	43,5	43,3	43,1	41,6	43,3
- Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren (*)	0,9	1,2	1,9	2,0	1,2	1,1	0,9	0,1	1,4
- Spaarquote van de particulieren	11,3	11,0	11,2	11,7	11,4	11,2	11,0	12,3	11,2

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Gemiddelde	
								2011- 2016	2017- 2022
Overheidsfinanciën									
- Financieringssaldo									
. in miljard euro	-11,1	-8,2	-8,4	-9,8	-10,9	-11,3	-11,6	-12,9	-10,0
. in % van het bbp	-2,6	-1,9	-1,9	-2,1	-2,3	-2,3	-2,3	-3,3	-2,1
waarvan (beleidsniveaus):									
- Federale overheid	-2,7	-1,9	-1,6	-2,1	-2,2	-2,2	-2,2	-2,7	-2,0
- Sociale zekerheid	-0,0	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0
- Gemeenschappen en gewesten	-0,0	-0,1	-0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,4	-0,2
- Lagere overheid	0,2	0,0	-0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	-0,1	0,1
- Structureel saldo	-1,9	-1,3	-1,6	-2,0	-2,3	-2,4	-2,4	-2,7	-2,0
- Schuld									
. in % van het bbp	106,0	105,1	104,5	104,5	104,5	104,3	104,1	105,2	104,5
Verrichtingen met het buitenland									
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland									
. in miljard euro	-0,9	-2,1	-1,3	-1,5	-2,5	-3,1	-3,5	1,7	-2,3
. in % van het bbp	-0,2	-0,5	-0,3	-0,3	-0,5	-0,6	-0,7	0,4	-0,5
Energieverbruik en broeikasgasemissies									
Energie-eindverbruik (*)	0,4	-0,4	0,5	-0,0	0,1	-0,0	0,0	-0,5	0,0
Broeikasgasemissies (d)	114,9	113,5	112,5	111,1	110,0	109,1	108,9	117,8	110,8

* Groeivoeten in %

a. Volgens concept EU2020 (bron: enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdscategorie 20-64 jaar)

b. Aandeel arbeidskosten incl. zelfstandigen in % van de toegevoegde waarde

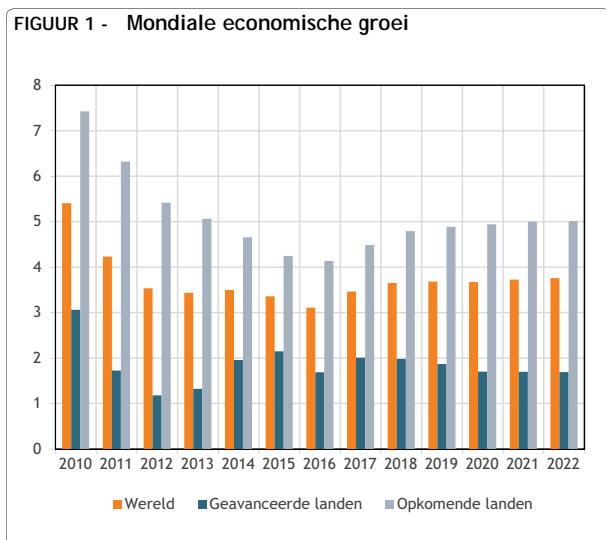
c. Bruto-exploitatieoverschot van de ondernemingen in % van hun toegevoegde waarde

d. In miljoen ton CO₂-equivalenten

2. Macro-economische evoluties

2.1. Internationale omgeving

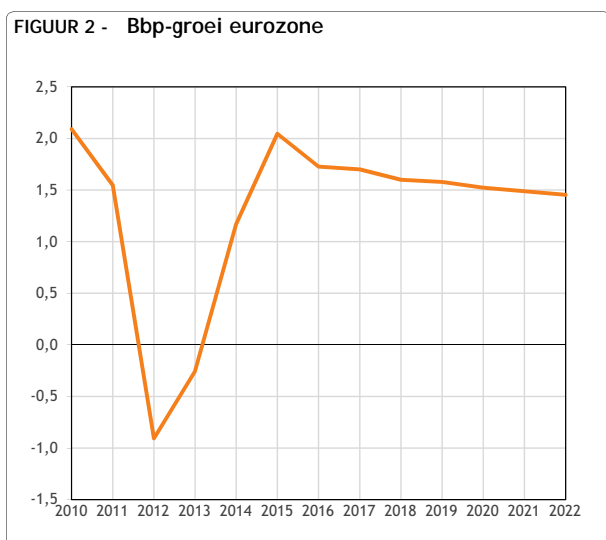
De groei van de wereldeconomie versnelt, maar blijft bescheiden

De groei van de wereldeconomie zou in 2017 aantrekken tot 3,5 % (na 3,1 % vorig jaar), geschaagd door zowel de geavanceerde als de opkomende landen. In de geavanceerde landen is dat vooral onder invloed van een minder restrictief begrotingsbeleid en een soepel monetair beleid, terwijl de aantrekkende economische activiteit in de opkomende landen in belangrijke mate ondersteund wordt door de opverende prijzen van grondstoffen (die een belangrijk aandeel in de uitvoer van die landen vormen). De mondiale economische groei zou ook daarna nog licht aantrekken (tot 3,8 % in 2022) onder impuls van de opkomende landen. In de geavanceerde landen blijft de groei op middellange termijn bescheiden door beperkte productiviteits-

winsten en door de ongunstige impact van de vergrijzing op het arbeidsaanbod.

Eurozone: een gestage maar matige groei

De economische groei in de eurozone in 2017 zou net als vorig jaar 1,7 % bedragen. Daarbij zou het wegvallen van de gunstige invloed van de lage energieprijzen op de koopkracht worden gecompenseerd door de krachtige jobcreatie en de aantrekkende investeringsgroei. Voor de periode 2018-2022 zou de economische groei van de eurozone 1,5 % bedragen, wat significant lager is dan in de periode voor de financiële crisis en relatief beperkt in vergelijking met de meeste andere geavanceerde economieën.

De vertraging van de potentiële groei in de eurozone, die reeds begon voor de financiële crisis, heeft te maken met de lagere groei van de totale factorproductiviteit, die o.a. het gevolg is van een toenemend belang van de bedrijfstakken met een relatief lagere productiviteitsgroei (diensten). Ook de zwakke groei van de kapitaalgoederenvoorraad en de vergrijzing, die de bevolking op arbeidsleeftijd afremt, spelen een rol.

Verenigde Staten: versnelling op korte termijn

De Amerikaanse bbp-groei zou versnellen van 1,6 % vorig jaar tot 2,1 % in 2017 en tot 2,4 % in 2018 onder impuls van een herneming van de bedrijfsinvesteringen (die onder druk stond door de terugval van de energieinvesteringen), een solide groei van de particuliere investeringen en een expansiever begrotingsbeleid. Ver-

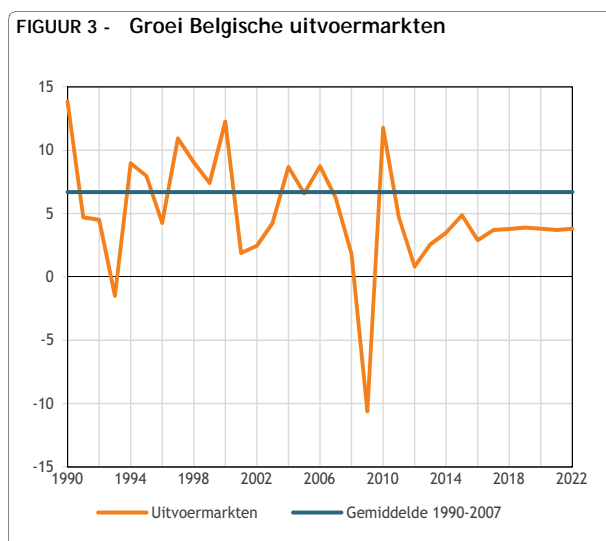
volgens zou de economische groei aan dynamiek verliezen tegen het einde van de projectieperiode en nog 1,7 % bedragen. Net als in Europa staat de potentiële groei immers onder druk door de zwakke productiviteitsgroei en de verouderende bevolking.

Opkomende economieën: einde aan de groeivertraging

De economische groei van de opkomende economieën vertraagde de voorbije jaren gestaag van 7,4 % in 2010 tot 4,1 % in 2016. Dit en volgend jaar zou de bbp-groei echter versnellen (tot respectievelijk 4,5 % en 4,8 %), vooral dankzij het beëindigen van de recessies in Brazilië en Rusland – landen die door een daling van de grondstoffenprijzen werden getroffen – en een aantrekkende economische activiteit in India.

Op middellange termijn versnelt de groei van de meeste opkomende landen, maar door een minder uitgesproken groei van de Chinese economie, blijft de groeiversnelling van de opkomende landen als geheel beperkt (tot 5 % in 2022).

De groei van de potentiële uitvoermarkten blijft beperkt

De groei van de Belgische uitvoermarkten zou dit jaar aantrekken tot 3,7 % (tegenover 2,9 % in 2016) en tot 3,8 % in 2018, vooral dankzij de aantrekkende economische activiteit in de VS en in de opkomende landen. In de daaropvolgende jaren zou de groei van de relevante wereldhandel niet meer versnellen (gemiddeld 3,8 % in 2019-2022) en daardoor aanzienlijk lager uitvallen dan in de jaren 90 en 2000 vóór het uitbreken van de financiële crisis (gemiddeld 6,7 %). Dat heeft niet alleen te maken met de relatief zwakke groei van de wereldeconomie, maar ook met de afgenomen elasticiteit tussen buitenlandse handel en economische activiteit.

TABEL 2 - Handelselasticiteiten per periode

	Wereld	Geavanceerde landen	Opkomende landen
1980-1989	1,5	1,9	0,2
1990-1999	2,5	2,9	2,5
2000-2008	1,8	2,6	2,1
2011-2016	1,1	2,0	1,0

De momenteel lage handelselasticiteit situeert zich vooral in de opkomende landen. De belangrijkste redenen voor die lage elasticiteit zijn het uitblijven van nieuwe grote handelsakkoorden¹, het feit dat de integratie van een aantal grote landen in het wereldhandelssysteem (Rusland, India en China) reeds voltooid werd in de jaren 90/2000, de afnemende groei van mondiale waardeketens² en toenemende beleidsonzekerheid met betrekking tot vrije handel. De huidige middellangetermijnvooruitzichten gaan uit van een handelselasticiteit van de wereld van 1,05 in de projectieperiode. Dit komt overeen met de geobserveerde elasticiteit in de afgelopen jaren (zie tabel 2).

1. De meest recente, de Uruguay-ronde in het kader van de GATT dateert al van 1994.

2. De fragmentering van het productieproces over verschillende landen.

KADER 1 - Hypothesen m.b.t. de internationale omgeving

De internationale omgeving van de middellangetermijnvooruitzichten bestaat uit een geheel van hypothesen die afkomstig zijn van verschillende bronnen.

Voor de jaren 2017-2018 zijn de groeivooruitzichten van de handelspartners van België hoofdzakelijk gebaseerd op de lentevooruitzichten van de Europese Commissie, die aangepast werden op basis van Consensus Economics van mei 2017.

Voor de periode 2019-2022 is de belangrijkste bron het IMF-scenario van april 2017 ('World Economic Outlook').

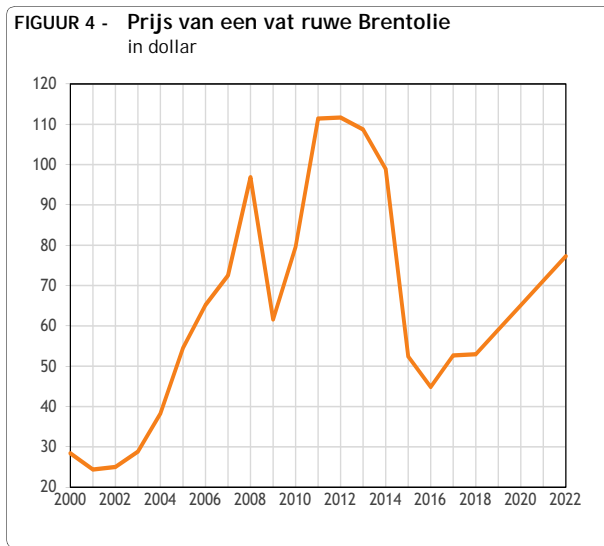
De hypothesen voor olieprijs, wisselkoersen en rentevoeten in 2017 en 2018 zijn gebaseerd op termijnmarktnoteringen van eind mei 2017. Voor de periode vanaf 2019 gelden de volgende technische hypothesen:

- De Brentprijs evolueert in overeenstemming met het nieuwe referentiescenario van de Europese Commissie in het kader van haar energie-, broeikasgasemissies- en transportvooruitzichten tegen 2050.
- De wisselkoersen blijven vanaf 2019 op het niveau van 2018.
- De kortetermijnrentevoeten evolueren geleidelijk naar op de Taylor-regel gebaseerde evenwichtswaarden in 2022 (op basis van de in dat jaar voorziene output gap en inflatie).
- De langetermijnrentevoeten normaliseren zich geleidelijk. Per land benadert de nominale langetermijnrente op middellange termijn de nominale bbp-groei.

TABEL 3 - Internationale omgeving en financiële indicatoren
groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Gemiddelde 2011- 2016	2017- 2022
Potentiële uitvoermarkten voor België	2,9	3,7	3,8	3,9	3,8	3,7	3,8	3,3	3,8
bbp eurozone	1,7	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	0,9	1,6
bbp Verenigde Staten	1,6	2,1	2,4	2,1	1,8	1,7	1,7	2,0	2,0
Consumtieprijzen in de eurozone	0,2	1,6	1,4	1,6	1,8	1,9	1,9	1,2	1,7
Wereldprijzen van ingevoerde goederen en diensten excl. energie, in euro	-0,6	0,3	0,2	2,0	2,0	2,0	2,0	1,2	1,4
Olieprijs (Brent, dollar per vat)	43,8	52,7	53,0	59,0	65,1	71,2	77,3	87,8	63,0
Olieprijs (Brent, euro per vat)	39,6	47,7	46,3	51,6	56,9	62,2	67,5	68,3	55,4
Wisselkoersen: EUR/USD (x 100)	110,6	110,4	114,4	114,4	114,4	114,4	114,4	125,9	113,8
Nominale kortetermijnrente (interbancair op 3 maanden)									
Eurozone	-0,3	-0,3	-0,2	0,4	1,0	1,5	2,1	0,4	0,7
Verenigde Staten	0,7	1,2	1,6	1,7	1,9	2,0	2,1	0,4	1,8
Nominale langetermijnrente (10 jaar)									
Eurozone	0,7	1,1	1,3	1,8	2,3	2,8	3,3	2,2	2,1
Verenigde Staten	1,8	2,4	2,5	2,8	3,1	3,4	3,7	2,2	3,0
Belgische rentevoeten									
Korte termijn (schatkistcertificaten op 3 maanden)	-0,6	-0,6	-0,5	0,1	0,7	1,3	1,8	0,1	0,5
Lange termijn (OLO 10 jaar)	0,4	0,7	0,9	1,4	1,9	2,4	2,9	2,1	1,7

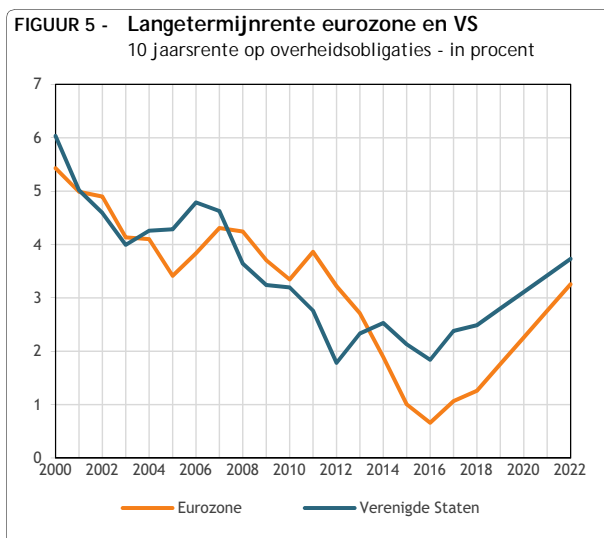
De inflatie in de eurozone neemt sterk toe in 2017 door hogere grondstoffenprijzen

De inflatie in de eurozone bleef bijzonder laag in de voorbije jaren (gemiddeld 0,3 % in de periode 2014-2016), maar zou hernemen tot 1,7 % in 2017 onder invloed van een aanzienlijke toename van de olie- en andere grondstoffenprijzen. De prijs van een vat ruwe olie zou volgens de termijnmarkten in 2017 en 2018 uitkomen op 53 dollar (tegenover 44 dollar in 2016) en stijgen tot 77 dollar in 2022 (zie kader). Dat impliceert een prijsstijging van 10 % per jaar vanaf 2019. De kerninflatie, die geen rekening houdt met de prijsontwikkeling van energie en verse voeding, blijft echter laag en zou nauwelijks aantrekken. De inflatie in de eurozone zou in 2018 iets terugvallen, maar vervolgens hernemen tegen de achtergrond van aantrekkende olieprijzen en uitkomen op 1,9 % in 2022.

Rentevoeten

De financieringsrente van de ECB bevindt zich sinds begin 2016 op een dieptepunt (0 %). Een eventuele renteverhoging lijkt voor dit en volgend jaar weinig waarschijnlijk, al werd het maandelijks nettobedrag aan aankopen van overheidsobligaties en andere activa onlangs teruggeschroefd van 80 miljard euro tot 60 miljard. Voor de periode vanaf 2019 wordt verondersteld dat de kortetermijnrente in de eurozone (euribor) geleidelijk aantrekt tot 2,1 % in 2022 (zie kader). De Amerikaanse centrale bank heeft haar beleidsrente reeds met 75 basispunten verhoogd (tot 1 %) sinds de financiële crisis. Marktverwachtingen suggereren bijkomende renteverhogingen in de loop van dit en volgend jaar. In 2022 zou de Amerikaanse kortetermijnrente net als in de eurozone uitkomen op 2,1 %.

De aantrekkende groei op wereldvlak, het uitblijven van al te negatieve kortetermijneffecten van de brexit-stemming op de economische activiteit en de toename van de grondstoffenprijzen leidden tot een toename van de Europese langetermijnrente¹ vanaf midden 2016. Ook de vrees voor verkiezingsuccessen van eurosceptische politici woog op de prijs van Europese overheidsobligaties. De Amerikaanse langetermijnrente kende een gelijkaardige evolutie, waarbij ook de verwachting van een expansiever begrotingsbeleid een rol speelde. In de veronderstelling dat de langetermijnrentes in beide zones zich normaliseren, zou de tienjaarsrente in de eurozone uitkomen op 3,3 % en in de VS op 3,7 % in 2022.

1. De gemiddelde rente op overheidsobligaties met een looptijd van 10 jaar in de eurozone.

Risico's en onzekerheden

De hierboven omschreven internationale omgeving is omgeven door zowel positieve als negatieve risico's. Enerzijds zou het gunstige niveau van diverse vertrouwensindicatoren wereldwijd zich kunnen vertalen in een sterker dan verwachte economische groei op korte termijn. Anderzijds zouden eventuele protectionistische maatregelen de groei van de wereldhandel (verder) kunnen afremmen. Daarnaast is er een risico op turbulentie op de financiële markten als gevolg van een verdere normalisering van het Amerikaanse monetaire beleid alsook op een harde landing van de Chinese economie. In de eurozone zou de groei ook kunnen worden afgeremd door handelsconflicten tussen het VK en de EU of door een heropflakking van de bankencrisis. Ten slotte is er nog veel onzekerheid omtrent het toekomstig Amerikaanse budgettaire beleid.

2.2. Belgische economische groei en zijn belangrijkste componenten

2.2.1. Beoordeling van de potentiële groei voor België

De potentiële groei ligt nauwelijks hoger dan sinds het begin van de financiële crisis ...

De potentiële groei zou 1,4 % bedragen in 2017 en vervolgens terugvallen tot 1,3 % per jaar. Gemiddeld is dat nauwelijks hoger dan in de periode 2009-2016 en aanzienlijk minder dan de geraamde potentiële groei tijdens de periode voorafgaand aan de crisis (2,0 %), die op zijn beurt lager was dan tijdens de jaren 90 (2,4 %).

... ondersteund door een bescheiden herstel van de structurele productiviteitsgroei ...

De historische terugval van de potentiële groei kan volledig worden toegeschreven aan de groeivertraging van de structurele arbeidsproductiviteit. Die laatste bedroeg in de jaren 90 nog 1,8 %, maar viel in de periode na de crisis terug tot nog slechts 0,4 %. De terugval van de productiviteitsgroei is het gevolg van een geringere bijdrage van zowel de kapitaalintensiteit (groei van de kapitaalvoorraad per gepresteerd uur) als de totale factorproductiviteit. Volgens de projectie zou het herstel van de productiviteitsgroei verre van spectaculair zijn en aan het einde van de periode jaarlijks met ongeveer 0,8 % toenemen. De bijdrage van de kapitaalintensiteit zou hierbij opnieuw zijn niveau van vóór de crisis bereiken, terwijl de bijdrage van de totale factorproductiviteit daaronder zou blijven.

TABEL 4 - Effectief bbp, potentieel bbp en determinanten
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

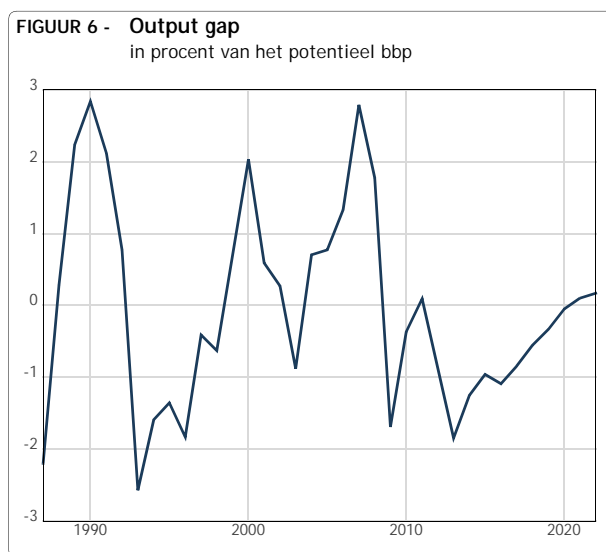
	1990-1999	2000-2008	2009-2016	2017-2022
Effectief bbp	2,2	2,2	0,8	1,5
Potentieel bbp	2,4	2,0	1,2	1,3
Bijdragen:				
- Structurele productiviteit per uur	1,8	1,2	0,4	0,6
waaronder:				
kapitaalintensiteit	0,6	0,3	0,1	0,2
totale factorproductiviteit	1,2	0,9	0,3	0,4
- Potentiële werkgelegenheid (in uren)	0,6	0,8	0,7	0,6
waaronder:				
bevolking op arbeidsleeftijd (15-74 jaar)	0,3	0,4	0,6	0,4
activiteitsgraad	0,5	0,5	-0,1	-0,1
niet-inflatoire werkloosheidsgraad	-0,1	0,1	0,3	0,4
arbeidsduur	-0,1	-0,1	-0,1	-0,0

... terwijl de groei van de potentiële werkgelegenheid zou vertragen.

Op basis van periodegemiddelden lijkt de groei van de potentiële werkgelegenheid relatief stabiel. De afgelopen jaren schommelde die groei echter relatief sterk (van 0,5 % in 2013-2014 tot 0,9 % in 2016-2017). Tijdens de projectieperiode zou de dynamiek opnieuw afzakken en zou de potentiële werkgelegenheid met slechts 0,5 % toenemen in 2021-2022. Dat profiel wordt bijna uitsluitend verklaard door de evolutie van de bijdrage van de bevolking op arbeidsleeftijd¹, aangezien de (positieve) bijdrage van de niet-inflatoire werkloosheidsgraad en de (negatieve) bijdrage van de activiteitsgraad veel stabielier blijven.

1. Volgens de regels van de referentiemethode van de Europese Unie voor de berekening van het potentieel bbp wordt de bevolking op arbeidsleeftijd bepaald door de leeftijds categorie 15-74 jaar. In het hoofdstuk 'Arbeidsmarkt' zijn de analyses over de determinanten van het aanbod gebaseerd op de leeftijdsklasse van 15-64 jaar, wat de conclusies kan beïnvloeden.

De output gap zou vanaf 2018 aanzienlijk verkleinen en vanaf 2021 opnieuw positief worden.

Op basis van de output gap, gedefinieerd als het verschil tussen het effectief bbp en het potentieel bbp in procent van die laatste, zou de Belgische economie in 2007 haar laatste conjuncturele piek hebben bereikt (de vorige twee pieken dateren van het begin van elk decennium). Als gevolg van de crisis van 2009 dook de output gap abrupt onder nul, maar het herstel van 2010-2011 bracht de Belgische economie terug dicht bij een conjunctureel neutraal niveau. De stagnatie van het bbp in 2012-2013 trok de output gap naar een nieuw dieptepunt. De afgelopen jaren is de output gap zeer langzaam verkleind; vanaf 2018 zou die dynamiek versnellen, waarna de output gap licht positief zou worden vanaf 2021.

2.2.2. Evolutie van het bruto binnenlands product in volume

De Belgische economie groeide met 1,2 % in 2016 minder sterk dan in 2015 (1,5 %). De netto-uitvoer leverde een licht positieve groeibijdrage (0,1 procentpunt tegenover een nulbijdrage in 2015), maar de tragere groei van de bedrijfsinvesteringen en de quasi-stabilisering van de overheidsuitgaven (consumptie en investeringen) remden de groei van de Belgische economie af. De netto-uitvoer zou dit jaar een licht negatieve bijdrage leveren tot de economische groei (-0,1 procentpunt). Met uitzondering van de investeringen in woongebouwen, zouden de componenten van de binnenlandse vraag echter een sterkere groei laten optekenen dan in 2016, waardoor de bbp-groei versnelt tot 1,6 %. Tijdens de drie volgende jaren (2018-2020) zou het Belgische bbp dat groeitempo van 1,5 % à 1,6 % aanhouden, wat in lijn is met de bbp-groei van de eurozone. Aan het einde van de projectieperiode (2021-2022) zou de Belgische economische groei enigszins afzakken tot gemiddeld 1,4 % door een beperktere dynamiek van de particuliere consumptie en van de investeringen.

2.2.3. Uitvoer en invoer

Een bijzonder sterke in- en uitvoergroei in 2016 door een uitzonderlijke factor; een aanzienlijke ruilvoetverbetering.

De uitvoermarktengroei bleef in 2016 vrij zwak (2,9 %) doordat de behoorlijke bbp-groei in de eurozone gepaard ging met een zwakke invoergroei (zie afdeling 2.1). De volumegroei van de Belgische uitvoer was echter bijzonder krachtig (6,0 %). Die evolutie wordt in grote mate verklaard door de reorganisatie in een groot farmaceutisch bedrijf, wat de uitvoer in 2016 opdreef. Aangezien die factor dezelfde impact had op de invoer (die in totaal eveneens met 6,0 % toenam¹), had hij geen invloed op het bbp. De groeibijdrage van de netto-uitvoer bedroeg 0,1 procentpunt. Ongerekend de bovenvermelde reorganisatie, was de volumegroei van de uitvoer vorig jaar vergelijkbaar met die van 2015.

2016 werd gekenmerkt door een aanzienlijke ruilvoetverbetering voor België (0,9 %), waarbij de daling van de olieprijs, zowel in Amerikaanse dollar als in euro, leidde tot een meer uitgesproken daling van de Belgische invoerprijzen dan die van de uitvoerprijzen.

1. In 2016 werd de evolutie van de Belgische invoer ook beïnvloed – in dit geval neerwaarts – door het vrijwel wegvallen van uitzonderlijke aankopen van volledig ingevoerde investeringsgoederen (zeeschepen en patenten). Die aankopen hadden in 2015 een opwaartse impact van ongeveer 2,5 miljard euro op zowel de invoer als de investeringen.

Ondanks een aanzienlijke verbetering van de component 'buitenlandse handel' – dankzij de ruilvoetwinst en de licht positieve bijdrage van de netto-uitvoer in volume tot de bbp-groei – werd het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland negatief in 2016 (-0,2 % van het bbp). Dat was het gevolg van een sterke daling (net als in 2015) van het netto-inkomen uit vermogen uit het buitenland.

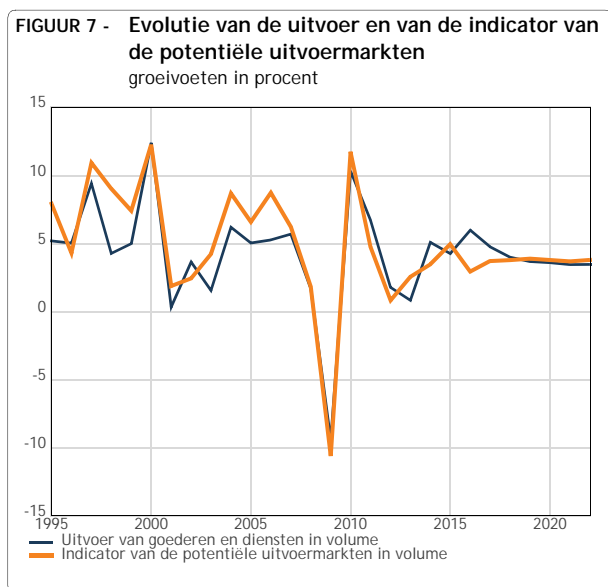
Ook in 2017 wint de Belgische uitvoer aan marktaandeel.

De groei van de buitenlandse afzetmarkten van België zou in 2017 aantrekken tot 3,7 %. Daarnaast wordt de Belgische uitvoergroei net als vorig jaar ondersteund door de gunstige ontwikkeling van de binnenlandse kosten, die een rechtstreeks gevolg is van de arbeidskostenverlagende maatregelen. Tegen die achtergrond zou de uitvoer met 4,8 %¹ stijgen en, net als in 2016, de groei van de buitenlandse afzetmarkten overtreffen. De uitvoer zou bijgevolg opnieuw aan marktaandeel winnen, wat in recente jaren reeds meerdere malen is gebeurd, terwijl dat in de periode van midden jaren tachtig tot het uitbreken van de financiële crisis niet het geval was.

Ondanks de versnelling van de binnenlandse vraag, vertraagt de groei van de finale vraag² in 2017 als gevolg van een minder uitgesproken uitvoergroei. In het kielzog daarvan vertraagt de invoergroei eveneens, nl. tot 5,1 %. De netto-uitvoer in volume zou daardoor een licht negatieve bijdrage leveren tot de economische groei (-0,1 procentpunt).

De Belgische in- en uitvoerprijzen uitgedrukt in euro zouden opnieuw stijgen in 2017, vooral als gevolg van de stijging van de olieprijs op de internationale markt. De impact is het grootst op de invoerprijzen, wat leidt tot een ruilvoetverslechtering (-0,6 %). In combinatie met de licht negatieve groeibijdrage van de netto-uitvoer in volume zou het tekort van de lopende verrichtingen met het buitenland toenemen tot -0,5 % van het bbp.

De periode 2018-2022 wordt gekenmerkt door een gemiddelde nulbijdrage van de netto-uitvoer.

Tijdens de periode 2018-2022 zouden de relevante uitvoermarkten voor België met gemiddeld 3,8 % per jaar minder sterk groeien dan in het recente verleden (gemiddeld 4,7 % voor de periode 2010-2015), en beduidend trager dan in de periode vóór de financiële crisis (gemiddeld 7,0 % in de periode 1995-2007).

Die groei van de buitenlandse afzetmarkten, de stabilisering van de euro-dollarkoers en de toename van de loonkosten per eenheid product³ (gemiddeld 1,6 % per jaar tijdens de periode 2018-2022) zouden leiden tot een volumegroei van de Belgische uitvoer van gemiddeld 3,6 % per jaar (tegenover 4,8 % tijdens de periode 2010-2015 en 5,3 % gedurende de jaren 1995-2007). De uitvoer verliest daardoor vanaf 2018 jaarlijks gemiddeld 0,2 pro-

1. De bovenvermelde reorganisatie van een groot farmaceutisch bedrijf in 2016 heeft ook in 2017 nog een impact (maar in mindere mate) op de in- en uitvoergroei.
2. Gedefinieerd als de som van de binnenlandse vraag en de uitvoer.
3. De loonvorming vanaf 2019 wordt gemodelleerd op basis van de traditionele determinanten uit de economische theorie, waarbij de ontwikkeling van de nominale brutolonen afhangt van de nominale arbeidsproductiviteit, de werkloosheidsgraad en de loonwig (zie hoofdstuk 3). De evolutie van de loonkosten per eenheid product wordt neerwaarts beïnvloed door maatregelen om de kosten van de factor arbeid te beperken (werkgeversbijdrageverminderingen).

centpunt aan marktaandeel, een verlies dat aanzienlijk kleiner is dan in de pre-crisisjaren (1,7 procentpunt in de periode 1995-2007) (zie figuur 7).

Onder impuls van een finale vraag die jaarlijks gemiddeld met 2,6 % zou toenemen, zou de invoer iets sterker toenemen dan de uitvoer (gemiddeld 3,8 % tijdens de periode 2018-2022). De netto-uitvoer zou daardoor, uitgedrukt in volume, gemiddeld niet bijdragen tot de economische groei op middellange termijn. De ruilvoet zou vanaf 2019 jaarlijks licht verslechteren met 0,2 %, gegeven de hypothese van stijgende olieprijs (zie afdeling 2.1). Het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland zou nog licht verslechteren, van -0,3 % van het bbp in 2018 tot -0,7 % in 2022.

2.2.4. Consumptieve bestedingen van de particulieren¹

De groei van de consumptie van de particulieren was in 2016 voor het zevende jaar op rij hoger dan die van hun koopkracht, wat leidde tot een verdere daling van hun spaarquote.

Het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren werd in 2016 enerzijds ondersteund door de aanzienlijke nettojobcreatie, door de belastingverlaging op het gezinsinkomen (verhoging van het plafond voor aftrekbare forfaitaire beroepskosten die in mindering worden gebracht van de personenbelasting, zie hoofdstuk 4) en door de bijzonder lage energieprijzen. Het werd anderzijds neerwaarts beïnvloed door de aanzienlijke terugval van het reële netto-inkomen uit vermogen en door de effecten van de indexsprong². Al bij al steeg de koopkracht van de particulieren vorig jaar met 0,9 %. Met een groei van 1,2 % namen de consumptieve bestedingen van de particulieren in 2016 sterker toe dan hun reële inkomen, en dat voor het zevende jaar op rij. Er werd dus een nieuwe daling van hun spaarquote³ opgetekend (zie figuur 8). Die laatste bedroeg 11,3 % in 2016, terwijl dat in 2009 nog 17,7 % was.

De aanhoudende daling van de spaarquote sinds 2009 moeten worden gezien in het licht van de bijzonder zwakke koopkrachtontwikkeling van de gezinnen (gemiddeld 0,2 % per jaar tijdens de periode 2009-2016, tegenover gemiddeld 1,2 % per jaar tijdens de periode 1995-2008). De spaarquote heeft aldus de impact van koopkrachtschommelingen op de groei van de particuliere consumptie opgevangen en uitgevlakt. Bovendien werd die quasi-stabilisering van het reële beschikbaar inkomen van de particulieren niet alleen gekenmerkt door een zeer zwakke groei van de loonmassa van de gezinnen (periode van loonmatiging of -bevriezing), maar ook door een forse terugval van hun netto-inkomen uit vermogen (nominaal met meer dan 8 miljard euro tussen 2008 en 2016, o.m. door de aanhoudende daling van de rentevoeten). Dat inkomen uit vermogen wordt gekenmerkt door een relatief sterkere spaarneiging. Het is ook mogelijk dat de zeer lage rentevoeten de aantrekkelijkheid van sparen hebben verminderd ten gunste van consumptieve bestedingen. Ten slotte dient te worden opgemerkt dat de particulieren via de daling van hun spaarquote een bepaalde groei van hun consumptieve bestedingen konden handhaven, maar die groei (gemiddeld 1,0 % per jaar tijdens de periode 2009-2016) was beduidend zwakker dan tijdens de periode 1995-2008 (gemiddeld 1,6 %).

Verdere daling van de particuliere spaarquote in 2017.

Het totaalbedrag aan belastingen op het gezinsinkomen zou, uitgedrukt in reële termen, opnieuw stijgen in 2017. Niettemin zou de groei van het reële beschikbaar inkomen van de particulieren dynamischer zijn (1,2 %) dan in 2016. Het netto-inkomen uit vermogen van de gezinnen zou niet meer dalen, terwijl de lonen niet langer de effecten van de indexsprong ondergaan en door een aanzienlijke jobcreatie worden ondersteund.

1. Huishoudens en IZW's ten behoeve van de huishoudens.

2. Hoewel de spilindex in mei 2016 werd overschreden (voor het eerst sinds november 2012), is de indexering van de lonen in de overheidssector, van de sociale uitkeringen en, vooral, van de lonen in de privésector, aanzienlijk lager gebleven dan de inflatie in 2016. Die werd ook opgedreven door de btw-verhoging op elektriciteit voor huishoudelijk gebruik en de stijging van andere indirecte belastingen.

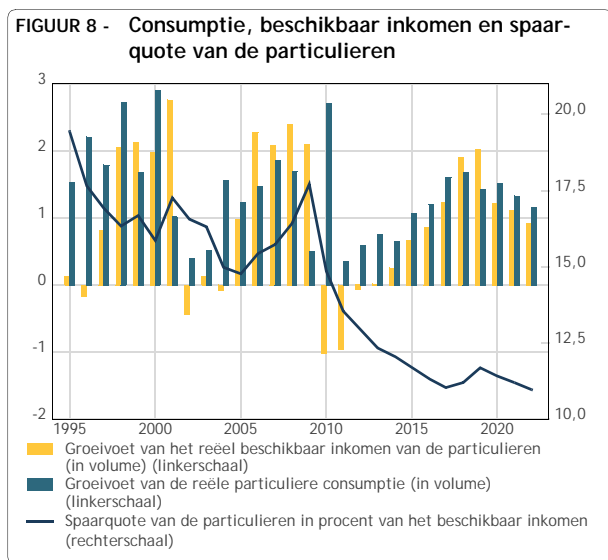
3. Het sparen van de particulieren in procent van hun beschikbaar inkomen.

De consumptiegroei van de particulieren zou dit jaar eveneens versnellen (1,6 %), waardoor de spaarquote verder afneemt tot 11,0 %.

Een bijzonder sterke koopkrachttoename van de particulieren in 2018 en 2019, wat tevens een herneming van hun spaarquote mogelijk maakt.

Het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren zou sterk toenemen in 2018 en 2019 (resp. 1,9 % en 2,0 %). Het wordt ondersteund door een groeiversnelling van de reële bruto-uurlonen, een positieve bijdrage van het netto-inkomen uit vermogen (tegen de achtergrond van geleidelijk aantrekkende rentevoeten) en nieuwe fiscale maatregelen die de inkomensbelasting verminderen. Met die sterke koopkrachtstijging zouden de particulieren gelijktijdig een hoge groei van hun consumptieve bestedingen kunnen handhaven (respectievelijk 1,7 % en 1,4 %) en, voor het eerst sinds 2009, hun spaarquote verhogen. Die zou zich met 0,7 procentpunt op twee jaar herstellen tot 11,7 % in 2019.

Tijdens de jaren 2020-2022 zou de particuliere consumptie iets sneller groeien dan het reëel beschikbaar inkomen.

Tijdens de periode 2020-2022 zou het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren gemiddeld met 1,1 % per jaar toenemen, een tempo dat vergelijkbaar is met dat van de periode 1995-2015 (0,9 %). Met een gemiddelde jaarlijkse groei van 1,3 %¹ zou de groei van de particuliere consumptie in lijn zijn met de groei uit het verleden. De particuliere spaarquote zou daardoor afbrokkelen van 11,4 % in 2020 tot 11,0 % in 2022.

De koopkrachttoename van de particulieren zou tijdens de periode 2020-2022 worden ondersteund door een beduidend positieve groei van de reële bruto-uurlonen in de marktsector (gemiddeld 0,8 %) die, in combinatie met een stijging van de werkgelegenheid van gemiddeld 0,8 % per jaar, het totaalbedrag aan lonen² ontvangen door de gezin-

nen gemiddeld met 1,3 % doet toenemen in reële termen. De netto-inkomsten uit vermogen zouden een gemiddelde reële groei van 1,7 % laten optekenen, terwijl de sociale uitkeringen aan de gezinnen in reële termen met 1,6 % zouden toenemen. Tegelijkertijd zouden de belastingen op het gezinsinkomen in reële termen gemiddeld met 3,1 % per jaar stijgen (tegenover gemiddeld -1,4 % tijdens de periode 2018-2019). De terugkeer naar een positieve reële groei van het totaalbedrag aan belastingen op het gezinsinkomen weerspiegelt het ontbreken van bijkomende maatregelen ter verlaging van de verplichte heffingen. Het verklaart in grote mate de groeivertraging van de koopkracht van de particulieren vanaf 2020.

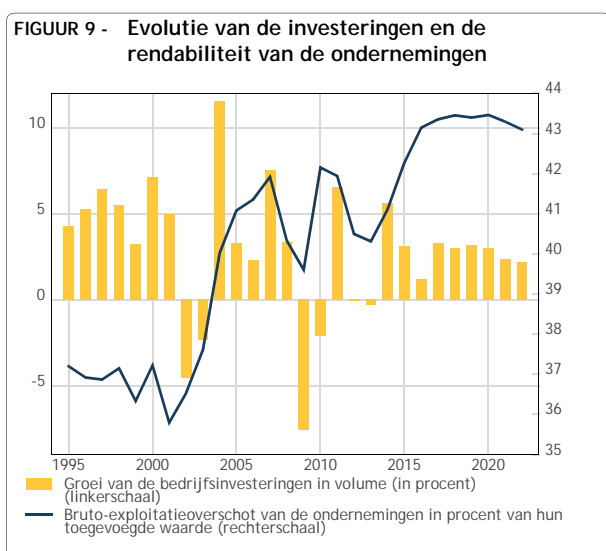
1. Dat gemiddelde verhuult echter een profiel van geleidelijke groeivertraging van de particuliere consumptie, van 1,5 % in 2020 (nog gedragen door de bijzonder sterke koopkrachttoename in 2018 en 2019) tot 1,2 % in 2022.
2. Zie hoofdstuk 3 voor een gedetailleerde bespreking van de evolutie van de lonen.

2.2.5. Bedrijfsinvesteringen¹

Een geleidelijke groeivertraging van de bedrijfsinvesteringen op middellange termijn, tegen de achtergrond van een herneming van de langetermijnrente.

De volumegroei van de bedrijfsinvesteringen bleef bescheiden in 2016 (1,2 %) en werd sterk neerwaarts beïnvloed door het wegvallen van uitzonderlijke aankopen (zeeschepen, patenten) die het niveau² ervan in 2014 en 2015 hadden opgedreven. Gezuiverd voor die uitzonderlijke aankopen stegen de bedrijfsinvesteringen vorig jaar met 4,0 %. Die forse groei wordt verklaard door de hoge industriële capaciteitsbezettingsgraad, de zeer gunstige kredietvoorwaarden en een historisch hoge rendabiliteit van de ondernemingen³. Die laatste verbeterde de voorbije drie jaar onder meer als gevolg van de indexsprong, de bevrozing van de bruto-uurlonen vóór indexering van 2014-2015 en de verlaging van de arbeidskosten in 2016. Ook de lage energieprijzen in 2015 en 2016 hebben mee de marges van de bedrijven hersteld.

De langetermijnrente zou in de jaren 2017-2019 enigszins aantrekken, maar vanuit historisch perspectief laag blijven. De rendabiliteit van de ondernemingen zou zich handhaven op haar hoge niveau van 2016. Samen met gunstige binnen- en buitenlandse afzetperspectieven zou de volumegroei van de bedrijfsinvesteringen daardoor 3,3 % bedragen in 2017, 3,0 % in 2018 en 3,2 % in 2019.

In de periode 2019-2022 zou de investeringsgroei aan kracht inboeten (gemiddeld 2,5 %) en geleidelijk vertragen van 3,0 % in 2020 tot 2,2 % in 2022 (zie figuur 9). Die vertraging gebeurt tegen de achtergrond van een lichte achteruitgang van de economische groeiperspectieven (en dus de afzetmarkten), een geleidelijk aantrekkende langetermijnrente en een iets lagere bedrijfsrendabiliteit.

De investeringsquote van de bedrijven⁴ zou toenemen van 15,5 % in 2016 tot 16,5 % in 2022 wat, historisch gezien, een zeer hoog niveau is.

2.2.6. Investeringen in woongebouwen

Een zeer sterke toename van de investeringen in woongebouwen in 2016, daarna een groeivertraging in een context van geleidelijk aantrekkende rentevoeten.

De investeringen van de gezinnen in woongebouwen lieten vorig jaar een zeer dynamische groei optekenen (4,5 %), dit na een bijzonder zwakke groei in 2015 (0,8 %) en in een context van gunstige financieringsvoorwaarden (bijzonder lage hypothecaire rentetarieven).

1. De bedrijfsinvesteringen worden hier gedefinieerd als de gezamenlijke investeringen na aftrek van de investeringen van de openbare sector en de investeringen in woongebouwen van de gezinnen.
2. Zo ook, voor een gelijk bedrag, de invoer, met een nulimpact op het Belgische bbp tot gevolg.
3. Gedefinieerd als het bruto-exploitatatieoverschot van de ondernemingen in procent van de bruto toegevoegde waarde van de ondernemingen, tegen lopende prijzen.
4. Gedefinieerd als de bedrijfsinvesteringen in procent van het bbp uitgedrukt tegen lopende prijzen. De investeringsquote bedroeg gemiddeld 14,5 % in de jaren 90 en 14,9 % in de jaren 2000 en de eerste helft van de jaren 2010.

De volumegroei van de investeringen in woongebouwen zou dit jaar beperkt blijven tot 0,3 % als gevolg van een zwak eerste kwartaal. Geholpen door een gunstige koopkrachtontwikkeling en door financieringsvoorwaarden die ondanks de toename van de hypothecaire rente aantrekkelijk blijven, zouden die investeringen in 2018 toenemen met 1,4 %.

Tijdens de periode 2019-2022 zouden de woningbouwinvesteringen uitgedrukt in volume gemiddeld met 1,1 % per jaar stijgen. Achter dat gemiddelde gaat echter een geleidelijk vertraging schuil van 1,2 % in 2017 tot 0,8 % in 2022, parallel met de geleidelijk aantrekkende langetermijnrente.

Het nominale aandeel van de woningbouwinvesteringen in procent van het bbp zou in 2022 op 5,0 % uitkomen (zie figuur 10).

2.2.7. Overheidsinvesteringen

De evolutie van de overheidsinvesteringen wordt grotendeels bepaald door de cyclus van de gemeenteraadsverkiezingen en door de timing van de investeringen in infrastructuur door de gemeenschappen en gewesten.

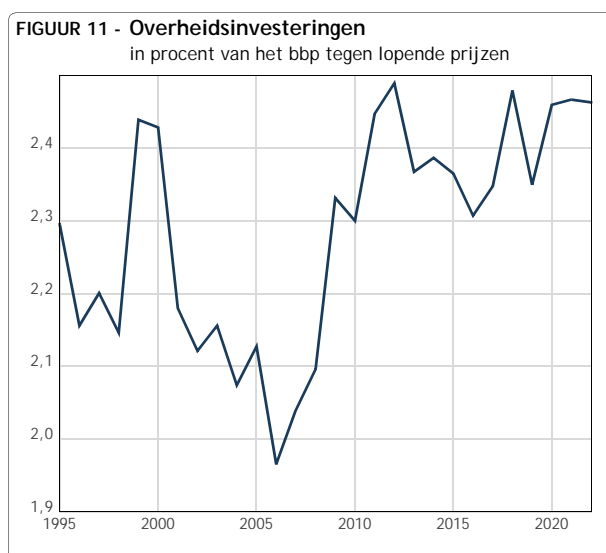
De totale overheidsinvesteringen in volume stagneerden in 2016 (0,3 %)¹. De terugval van de investeringen van de lagere overheid (-2,0 %) werd gecompenseerd door een toename van de investeringen van de gemeenschappen en gewesten (1,0 %). Achter dat totaal voor de gemeenschappen en gewesten gaan echter grote verschillen schuil tussen individuele gefedereerde entiteiten. Zo waren de investeringen van het Vlaams Gewest zeer dynamisch (door de voortzetting van de scholenbouw in het kader van het publiek-privaat partnerschap 'Scholen van morgen'), terwijl de investeringen van het Waals Gewest werden teruggeschroefd².

De overheidsinvesteringen zouden een sterke volumegroei laten optekenen in 2017 (3,5 %), die nog zou versnellen in 2018 (8,3 %). Tijdens die twee jaren zou de lagere overheid – zoals in het verleden werd waargenomen – haar investeringen opdrijven in de aanloop van de gemeenteraadsverkiezingen van 2018. De investeringen van de gemeenschappen en gewesten zouden daarentegen afnemen in 2017 (voornamelijk door het grotendeels voltooiën van de investeringen in het kader van het project 'Scholen van morgen' en ondanks bijkomende investeringen van zowel het Waals Gewest, conform de voorziene budgetten voor het Waalse infrastructuurplan, en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met het oog op de renovatie van de tunnels). Ze zouden evenwel sterk hernemen in 2018 dankzij de grote investeringen van het Vlaams Gewest vanaf 2018 in het kader van het publiek-privaat partnerschap voor het volledig rondmaken van de Antwerpse Ring ('Oosterweel').

1. Merk ook op dat deze Vooruitzichten voor het jaar 2016 rekening houden met de overheidsrekeningen die op 21 april 2017 werden gepubliceerd door het INR (publicatie op NBB.Stat van de tabellen die worden opgesteld voor de notificatie van het overheidstekort en de overheidsschuld aan de Europese Commissie in het kader van de procedure bij buitensporige tekorten). Voor de vroegere jaren zijn onze Vooruitzichten echter coherent met de gedetailleerde nationale rekeningen die in oktober 2016 werden gepubliceerd (INR, Nationale Rekeningen 2015 Deel 2 - Gedetailleerde rekeningen en tabellen, oktober 2016). Daardoor kan er een breuk ontstaan tussen de niveaus van 2015 en die van 2016.
2. Voor meer informatie over de overheidsinvesteringen, zie hoofdstuk 4 over de overheidsfinanciën.

De investeringen van de lagere overheid zouden sterk terugvallen in 2019 (-15,3 %), het jaar na de gemeenteraadsverkiezingen. De afname van de totale overheidsinvesteringen in volume zou niettemin beperkt blijven (-3,6 %) door de investeringsactiviteit van de gemeenschappen en gewesten, die dan nog steeds wordt geschaagd door de werken aan de Oosterweelverbinding.

De totale overheidsinvesteringen zouden in 2020 een sterke volumegroei neerzetten (6,8 %), vooral door belangrijke investeringen in defensie door de federale overheid en door de uitgaven in het kader van het Gewestelijk Expresnet (GEN). Beide investeringen zouden nadien constant worden gehouden, waardoor de globale investeringsgroei van de overheid in 2021 en 2022 beperkt blijft tot resp. 1,8 % en 1,2 %.

Het Belgische nominale aandeel van de overheidsinvesteringen in het bbp bedroeg in de periode 2013-2015 gemiddeld 2,4 %, of 0,4 procentpunt minder dan het gemiddelde in de eurozone. De Belgische overheidsinvesteringsquote zou hernemen van 2,3 % in 2016 tot 2,5 % in 2018, opnieuw terugvallen tot 2,3 % in 2019, hernemen tot 2,5 % in 2020 en zich daarna stabiliseren (zie figuur 11).

2.2.8. Overheidsconsumptie

Quasi-nulgroei van de overheidsconsumptie in volume in 2016, gevolgd door een geleidelijke herneming tot 1,2 % in 2022.

De volumegroei van de overheidsconsumptie stagneerde in 2016 (-0,1 %) als gevolg van een – voor het vierde jaar op rij – forse daling van de netto-aankoop van goederen en diensten (-16,9 %). Die daling wordt grotendeels veroorzaakt door de invoering van de kilometerheffing voor vrachtwagens¹. Tegelijkertijd lieten de overheidsuitgaven voor gezondheidszorg² en de loonmassa van de overheidssector³ een weliswaar positieve, maar historisch zwakke groei optekenen (respectievelijk 1,4 % en 0,5 %). Die laatste ging gepaard met een lichte toename van de overheidstewerkstelling (0,3 %; zie hoofdstuk 3), maar ook van de overuren in de overheidssector, als gevolg van de asielcrisis en de bijkomende veiligheidsbehoeften.

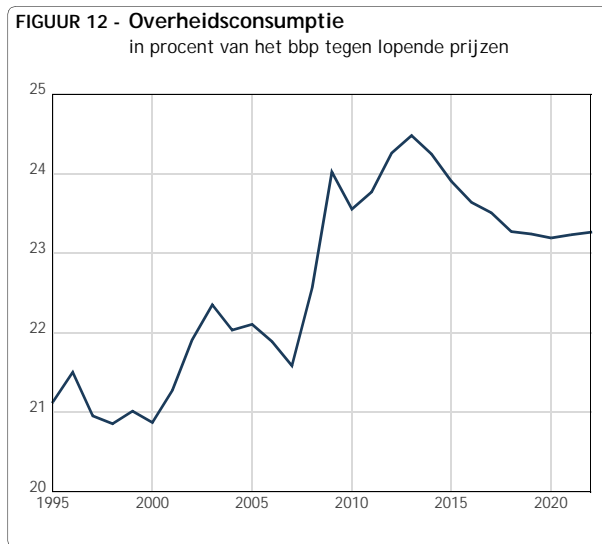
De overheidsconsumptie in volume zou toenemen met 0,7 % in 2017, ondanks een nulgroei van de belangrijkste component ervan – de overheidslonen – in een context waarin de overheidstewerkstelling zich stabiliseert en de overuren (na de toename in 2016) licht afnemen. De terugval van de netto-aankoop van goederen en diensten (-2,4 %) zou evenwel veel minder uitgesproken zijn dan in 2016, terwijl de volumegroei van de gezondheidszorguitgaven zou versnellen (1,9 %).

Zonder bijkomende maatregelen zou de groei van de overheidsconsumptie geleidelijk aantrekken van 0,8 % in 2018 tot 1,2 % in 2022, maar onder de gemiddelde groei over de periode 2000-2015 (1,4 %) blijven.

1. Die heffing wordt geboekt als een verkoop van diensten, waardoor de netto-aankoop van goederen en diensten afneemt.
2. Het gaat meer bepaald om de sociale uitkeringen in natura, die vooral bestaan uit gezondheidszorguitgaven.
3. De term 'loonmassa van de overheidssector' dient hier in ruime zin te worden begrepen (met inbegrip van de fictieve bijdragen die vooral de pensioenen van de statutaire ambtenaren betreffen).

In de jaren 2018-2022 zou de groei van de overheidsconsumptie vrijwel uitsluitend worden gedragen door de uitgaven voor gezondheidszorg. De overheidsuitgaven voor gezondheidszorg zouden dan jaarlijks gemiddeld met 2,2 % stijgen, of een groeitempo dat dicht aanleunt bij dat van de periode 2000-2015 (2,4 %). De loonmassa van de overheidssector zou over de periode 2018-2022 in reële termen quasi stagneren (met een gemiddelde groei van 0,1 %), terwijl ze over de periode 2000-2015 nog gemiddeld met 1,4 % toenam. Die duidelijke vertraging is gelijklopend met die van de overheidstewerkstelling, die licht zou afnemen (gemiddeld -0,1 % per jaar), terwijl die nog 0,9 % bedroeg over de periode 2000-2015. Ten slotte zou de volumegroei van de aankoop van goederen en diensten – na een daling gedurende vijf opeenvolgende jaren (van 2013 tot 2017) – licht hernemen met gemiddeld 0,6 % per jaar.

Merk op dat de structuur van de overheidsconsumptie door de jaren heen belangrijke wijzigingen ondergaat. Zo bereikte het aandeel van de gezondheidszorguitgaven – dat amper 28 % bedroeg in 2000 – 34 % in 2015 en dat zou verder toenemen tot 36 % in 2022. Het aandeel van de overheidslonen krimpt daarentegen van 53 % in 2000 tot 52 % in 2015 en tot 50 % in 2022, terwijl dat van de netto-aankoop van goederen en diensten zich stabiliseert in de projectieperiode (8 % in 2000, 5 % in 2015 en 5 % in 2022). Ook het aandeel van de afschrijvingen blijft stabiel (ongeveer 9 % à 10 %).

Het nominale aandeel van de overheidsconsumptie in het bbp bedroeg gemiddeld 24,2 % over de periode 2013-2015, of 3,2 procentpunt meer dan het eurozone-gemiddelde. Dat aandeel zou in België dalen van 23,9 % in 2015 tot 23,2 % in 2019 en zich vervolgens op dat niveau stabiliseren. De verschillende componenten van de overheidsconsumptie worden geanalyseerd in hoofdstuk 4.

2.2.9. Bruto toegevoegde waarde per bedrijfstak

Het aandeel van de marktdiensten in de toegevoegde waarde stijgt verder op middellange termijn.

De groeivertraging van de totale Belgische toegevoegde waarde in volume tot 1,1 % in 2016 (t.o.v. 1,6 % in 2015) was vooral toe te schrijven aan de bedrijfstakken 'intermediaire goederen', 'energie', 'vervoer en communicatie' en 'landbouw'. De bedrijfstakken 'overige marktdiensten', 'uitrustingsgoederen' en 'handel en horeca' lieten daarentegen een sterkere groei optekenen dan in 2015. De overige bedrijfstakken zetten een gelijkaardige groei neer als in 2015: de 'bouwnijverheid' (jaarlijks meer dan 3 % in reële termen, als gevolg van de duidelijke herneming van de investeringen van gezinnen in woongebouwen), de 'niet-verhandelbare diensten' en de 'verbruiksgoederen' (beide licht negatief) en, ten slotte, 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' die in beide jaren daalde met 0,6 % à 0,7 %.

Dit jaar zou de groeiversnelling van de totale toegevoegde waarde (1,6 %) zich voordoen in zowel de verwerkende nijverheid (1,4 % in 2017 tegenover 0,6 % in 2016) als de marktdiensten (1,7 % tegenover 1,1 %). De volumegroei van de bruto toegevoegde waarde van de niet-verhandelbare diensten zou opnieuw positief worden (0,7 %).

Tijdens de jaren 2018-2022, waarin de groei van de bbp-componenten vergelijkbaar is met die van de periode 2000-2015 (met uitzondering van de overheidscomponenten en de woningbouwinvesteringen), zou de reële toegevoegde waarde van de totale economie gemiddeld met 1,5 % per jaar stijgen (zie tabel 5), of 0,1 procentpunt minder dan tijdens de periode 2000-2015.

De industriële bedrijfstakken en de landbouw zouden in een gelijkaardig of trager tempo groeien dan dat gemiddelde, met uitzondering van de 'bouwnijverheid' (1,9 %), net zoals tijdens de periode 2000-2015.

De groei van de marktdiensten zou gelijkaardig of hoger zijn dan het gemiddelde voor de totale economie, met uitzondering van de bedrijfstakken 'vervoer en communicatie' (1,1 %) en 'handel en horeca' (1,2 %) die, net als in de periode 2000-2015, gemiddeld trager stijgen dan de totale economie.

De evolutie van de toegevoegde waarde in volume beïnvloedt uiteraard, samen met de prijsstijging van de toegevoegde waarde van elke bedrijfstak, de structuur van de Belgische economie. Tijdens de afgelopen twintig jaar is het economische gewicht van de marktdiensten in de nominale toegevoegde waarde sterk toegenomen, nl. van 55,6 % in 1995 tot 62,1 % in 2015. De tertiarisering zet zich voort op middellange termijn: het gewicht van de marktdiensten zou oplopen tot 62,5 % in 2022 (zie tabel 5). Het nominale aandeel van de verwerkende nijverheid in de toegevoegde waarde is aanzienlijk gekrompen, nl. van 20,2 % in 1995 tot 13,7 % in 2015, maar voor de projectieperiode wordt een quasi-stabilisering verwacht (13,5 % in 2022). Tot slot nam het aandeel van de niet-verhandelbare diensten toe van 14,0 % in 1995 tot 14,9 % in 2015, maar zou het enigszins terugvallen tot 14,6 % in 2022.

De evolutie van de werkgelegenheid per bedrijfstak wordt in hoofdstuk 3 toegelicht.

TABEL 5 - Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen
in procent

	Structuur tegen lopende prijzen				Gemiddelde jaarlijkse groeivoet (in volume)		
	1995	2005	2015	2022	2000-2015	2016-2017	2018-2022
Landbouw	1,4	0,9	0,7	0,7	0,8	1,3	1,4
Energie	3,5	3,1	3,0	3,3	3,1	2,8	0,8
Verwerkende nijverheid	20,2	17,1	13,7	13,3	1,2	1,1	1,3
- Intermediaire goederen	9,4	8,6	6,9	6,6	1,7	1,1	1,3
- Uitrustingsgoederen	4,8	3,6	2,7	2,6	-0,8	1,7	1,3
- Verbruiksgoederen	6,0	4,8	4,1	4,2	1,5	0,7	1,4
Bouwnijverheid	5,3	4,9	5,4	5,3	2,6	2,9	1,9
Marktdiensten	55,6	59,9	62,1	62,7	1,6	1,4	1,7
- Vervoer en communicatie	7,9	8,0	6,8	6,3	1,0	0,0	1,2
. Vervoer over land	2,7	2,1	2,1	1,9	0,0	-0,1	0,7
. Vervoer over water en luchtvaart	0,5	0,5	0,2	0,2	1,8	-2,0	1,8
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	4,7	5,5	4,5	4,1	1,5	0,2	1,4
- Handel en horeca	13,6	15,2	14,2	13,7	1,1	1,4	1,2
- Krediet en verzekeringen	6,1	5,6	6,3	6,1	1,3	0,8	1,9
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (exclusief dienstencheques)	6,0	6,5	7,6	8,2	1,0	0,5	1,8
- Overige marktdiensten (exclusief dienstencheques)	22,0	24,5	27,0	28,0	2,3	2,2	2,1
- Dienstencheques	0,0	0,0	0,3	0,3	-	5,2	1,8
Niet-verhandelbare diensten	14,0	14,1	14,9	14,6	1,1	0,0	0,8
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	1,6	1,3	1,5

2.3. Prijzen en kosten

Tijdens de periode 2013-2016 daalden de olieprijsen jaar na jaar, wat voor neerwaartse druk op de inflatie zorgde. Toch versnelde de inflatie al in 2016 tot 2 %, wat hoofdzakelijk het gevolg was van enkele maatregelen. De inflatie zou zich in 2017 (2,1 %) bijna stabiliseren ten opzichte van 2016 doordat het wegvallen van de opwaartse invloed van de maatregelen teniet wordt gedaan door een stijging van de olieprijsen. Een stabiel olieprijsverloop zou de inflatie in 2018 doen dalen tot 1,5 %. Nadien zou de groei van de consumptieprijzen geleidelijk versnellen tot 1,7 % in 2022.

De inflatie trok aan tot 2 % in 2016 onder invloed van maatregelen ...

De olieprijs viel terug van 52 dollar per vat in 2015 tot 44 dollar in 2016. De procentuele daling van de Brentprijs bedroeg zowel in dollar als in euro ruim 16 % omdat de wisselkoers tussen beide munten in 2016 stabiel bleef op 1,11 dollar per euro. De consumptieprijzen van olieproducten leverden bijgevolg een aanzienlijke negatieve bijdrage tot de inflatie, die nog versterkt werd door een aardgasprijsdaling. Toch leverden de energieprijzen als geheel een positieve bijdrage tot de inflatie door een enorme toename van de elektriciteitsprijzen (+28 %) die te wijten was aan enkele maatregelen. Terwijl een aantal maatregelen die in de loop van 2015 werden genomen (zoals de verhoging van het btw-tarief op elektriciteit voor huishoudelijk gebruik van 6 % tot 21 % in september 2015) nog steeds een opwaartse invloed hadden op de gemiddelde toename in 2016, kwamen daar in de loop van 2016 nog enkele maatregelen bovenop. Vooral de verhoging van de 'bijdrage Energiefonds' in het Vlaams Gewest in maart 2016 (van 3 euro tot 100 euro of meer per jaar per afnamepunt) en de afschaffing van de zogenaamde 'gratis kWh' hadden een sterk prijsverhogend effect.

Dankzij het loonmatigingsbeleid daalden de loonkosten per eenheid product tijdens de periode 2014-2016. De matigende invloed daarvan op de onderliggende inflatie werd evenwel tijdelijk onderbroken in 2016. De versnelling van de onderliggende inflatie was deels te wijten aan de verhoging van het inschrijvingsgeld in het Nederlandstalige hoger onderwijs in oktober 2015, maar ook aan ruimere winstmarges van de bedrijven.

... en stabiliseert zich in 2017 ondanks een toename van de olieprijsen.

Reeds tijdens de tweede helft van 2016 verdween de opwaartse invloed van een aantal maatregelen op de inflatie en die beweging zet zich voort tijdens de eerste helft van 2017. Toch leidt dat niet tot een duidelijke daling van de inflatie omdat de jaar-op-jaargroei van de olieprijsen sinds het laatste kwartaal van vorig jaar opnieuw positief is geworden.

Vanaf 2017 is de invloed van het loonmatigingsbeleid van de voorbije jaren uitgewerkt en beginnen de loonkosten per eenheid product opnieuw toe te nemen. De onderliggende inflatie zou tijdens de eerste helft van dit jaar dan ook uitbodemen en tijdens de tweede helft geleidelijk aantrekken.

De inflatie zou in 2018 vertragen tot 1,5 % ...

De afkoeling van de inflatie in 2018 is vooral te danken aan een quasi-stabilisering van de energieprijzen. Op basis van termijnmarktnoteringen wordt verwacht dat de olieprijs in 2018, net zoals in 2017, gemiddeld 53 dollar zou bedragen, terwijl een appreciatie van de euro ten opzichte van de dollar neerwaartse druk zou uitoefenen op de consumptieprijzen van olieproducten. Ook de prijzen voor gas en elektriciteit op de internationale markten zouden nauwelijks verschillen van het niveau waarop ze zich momenteel bevinden. Daarenboven zijn er in 2018 bijna geen maatregelen gepland die de energieprijzen beïnvloeden. Enkel de aanpassing van de accijnzen op benzine en diesel zou een beperkte invloed uitoefenen op het prijsverloop van energieproducten. Naast een indexering begin 2018, zouden die accijnzen ook later op het jaar wijzigingen ondergaan zodat de accijnstarieven op benzine en diesel in de loop van 2018 met elkaar gelijkgeschakeld worden.¹

1. Zie Programmawet van 1 juli 2016, Belgisch Staatsblad 04.07.2016, blz. 40970-40999

... en nadien geleidelijk aantrekken tot 1,7 % in 2022.

Tijdens de periode 2019-2022 zou de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (net als de groei van de deflator van de particuliere consumptie) geleidelijk aantrekken van 1,6 % in 2019 tot 1,7 % in 2022. Die beweging wordt vooral verklaard door een bescheiden groeiversnelling van de onderliggende inflatie onder impuls van de loonkosten per eenheid product (zie ook hoofdstuk 3). De prijzen van energieproducten zouden tijdens die periode gemiddeld met 3,6 % per jaar toenemen, wat in overeenstemming is met de sterkere toename van de olieprijs die vanaf 2019 wordt verondersteld.

De evolutie van de deflator van de finale vraag wordt vooral bepaald door de groei van de invoerprijzen.

De gemiddelde groei van de deflator van de finale bestedingen is tijdens de periode 2011-2015 duidelijk vertraagd ten opzichte van het voorgaande decennium. Dat wordt vooral verklaard door een beperktere bijdrage van de invoerprijzen, maar ook door een zwakkere groei van de loonkosten en het exploitatieoverschot (i.e. de winstmarges). Tijdens de periode 2016-2018 zou de gemiddelde groei van de deflator van de finale vraag zich nagenoeg stabiliseren ten opzichte van de periode 2011-2015. Hoewel de bijdrage van de binnenlandse kosten in beide periodes vergelijkbaar blijft, vindt een verschuiving plaats waarbij de loonkosten een beperktere bijdrage leveren, maar de bijdrage van het bruto-exploitatieoverschot toeneemt. Tijdens de periode 2019-2022 zou de gemiddelde groei van de deflator van de finale vraag versnellen onder druk van de invoerprijzen. De gemiddelde bijdrage van de binnenlandse kosten zou licht terugvallen door een beperktere toename van de winstmarges, terwijl de snellere loongroei zou leiden tot een licht hogere bijdrage van de loonkosten.

TABEL 6 - Bijdrage tot de groei van de deflator van de finale vraag
jaargemiddelde bijdragen in procentpunt

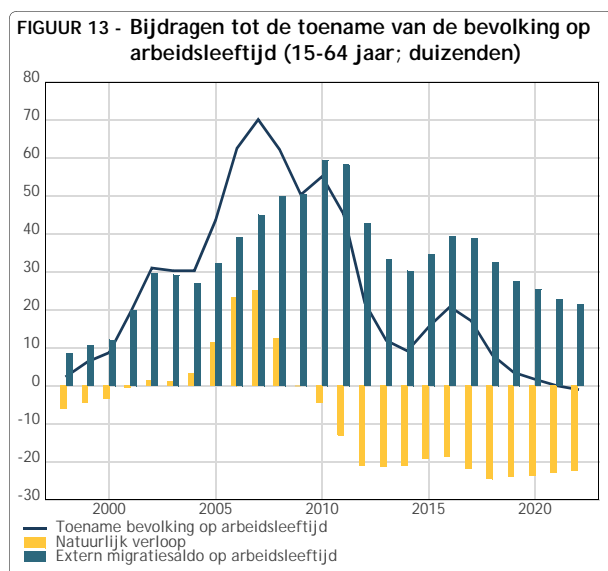
	2001-2010	2011-2015	2016-2018	2019-2022
Binnenlandse kosten	1,1	0,7	0,9	0,7
a. Loonkosten	0,6	0,4	0,2	0,4
b. Netto indirecte belastingen	0,0	0,1	0,2	0,1
c. Bruto-exploitatieoverschot	0,5	0,3	0,5	0,3
Invoerkosten	0,7	0,1	0,1	1,0
Deflator finale vraag	1,8	0,9	1,0	1,7

3. De arbeidsmarkt

3.1. Demografie en arbeidsaanbod

De demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod wordt negatief op middellange termijn.

De jaarlijkse toename van de bevolking op arbeidsleeftijd viel sterk terug tussen 2010 (+55 300 personen) en 2014 (+9 200 personen; figuur 13). Enerzijds werd haar natuurlijk verloop¹ negatief in die periode, voornamelijk omdat de omvang van de bevolkingscohorten die 65 jaar werden, sterk toenam. Anderzijds werd het extern migratiesaldo op arbeidsleeftijd minder positief, vooral omdat de immigratie uit niet-EU-landen gevoelig afnam. Het natuurlijk verloop bleef ook de jongste twee jaar sterk negatief. Vanaf 2017 neemt bovendien de omvang van de (uitstromende) cohorten die 65 jaar worden verder toe. Daar staat tegenover dat vanaf 2019 de (instromende) bevolkingscohorten die de leeftijd van 15 jaar bereiken eveneens in omvang toenemen, het gevolg van de sterke stijging van de geboortecijfers tijdens de tweede helft van de jaren 2000. Per saldo blijft het natuurlijk verloop van de bevolking op arbeidsleeftijd op middellange termijn ongeveer even negatief als tijdens de voorbije 5 jaar.

Het extern migratiesaldo op arbeidsleeftijd nam licht toe in 2015 en sterkt ook in de periode 2016-2017 verder aan. Daardoor versnelt de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd enigszins (0,21 % groei in 2015, 0,26 % gemiddeld per jaar in de periode 2016-2017). Nochtans werd in de jongste Demografische vooruitzichten² de impact van de vluchtelingencrisis (die dateert van 2015) op de bevolkingscijfers sterk afgezwakt in vergelijking met de hypothese waar we eerder van uitgingen. Inmiddels is immers gebleken dat de verhoogde instroom van asielzoekers al vanaf begin 2016 is opgedroogd³ en dat de erkenningsgraad voor aanvragen tot het verkrijgen van het statuut van politiek vluchteling (of van subsidiaire bescherming) lager lag dan oorspronkelijk verwacht⁴. Omdat de ver-

werkingstijd voor de behandeling van dergelijke aanvragen hoger oploopt dan oorspronkelijk geraamd, werkt de verhoogde instroom van vluchtelingen uit de tweede helft van 2015 bovendien trager door in de bevolkingscijfers. Na 2017 zou het extern migratiesaldo op arbeidsleeftijd geleidelijk afnemen, waardoor de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd stelselmatig terugvalt en op het einde van de periode zelfs licht negatief wordt (0,01 % krimp).

1. Voor de totale bevolking wordt het natuurlijk saldo gedefinieerd als het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen. Dat saldo geeft het 'natuurlijk verloop' van de bevolking, de wijziging in afwezigheid van externe migratiestromen. Voor de bevolking op arbeidsleeftijd kan naar analogie een natuurlijk verloop (toename in afwezigheid van migratie) berekend worden als het verschil tussen enerzijds de instroom op arbeidsleeftijd (cohort die 15 jaar bereikt) en anderzijds de uitstroom uit arbeidsleeftijd (cohort die 65 jaar wordt) plus de sterfgevallen op arbeidsleeftijd.
2. Demografische vooruitzichten 2016-2060. Bevolking en huishoudens. FPB-ADS, maart 2017.
3. In de projectie van vorig jaar gingen we er van uit dat de instroom van asielzoekers gedurende het volledige jaar 2016 op het niveau van eind 2015 zou blijven, en pas tegen midden 2017 zou afnemen tot het niveau van vóór het uitbreken van de vluchtelingencrisis.
4. Asielzoekers worden pas opgenomen in de officiële bevolkingscijfers van zodra zij de status van politieke vluchteling (of subsidiaire bescherming) verwerven.

Over de gehele periode 2017-2022 (zie tabel 8 aan het einde van de afdeling) bedraagt de toename van de bevolking op arbeidsleeftijd 29 700 personen, gevoelig minder dan tijdens de afgelopen zes jaar (+124 900 personen), laat staan de zes jaar daarvoor (+344 500 personen). Bovendien neemt zowel het aandeel van de oudste leeftijdsklassen (55-64 jaar) als dat van de jongste leeftijdsklassen (15-24 jaar) sterk toe tijdens de projectieperiode, net de groepen waar de activiteitsgraden gevoelig onder de gemiddelde activiteitsgraad op arbeidsleeftijd liggen. Die evolutie weegt fors op de groei van de macro-economische activiteitsgraad¹ (tabel 7, lijn 2A: gemiddeld met 0,14 ppt per jaar), méér bovendien naarmate de periode vordert.

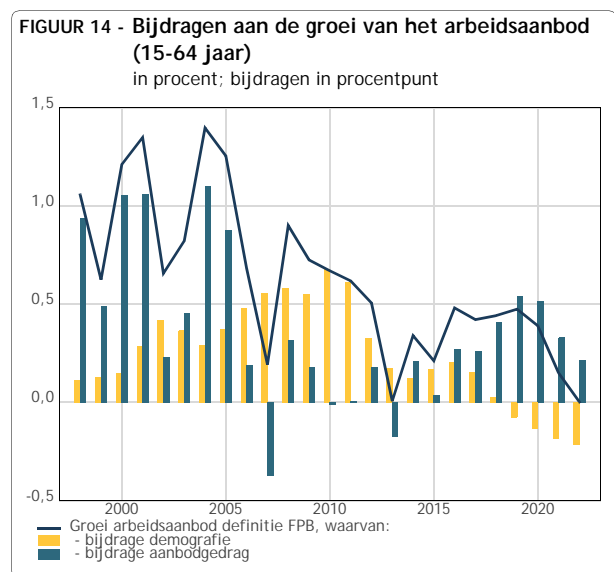
TABEL 7 - Determinanten van het arbeidsaanbod (15 tot 64 jaar)¹
jaarlijkse groei in procent, bijdragen aan de jaarlijkse groei in procentpunt (ppt)

	2005-2010	2011-2016	2014	2015	2016	2017	2018-2021	2022	2017-2022
1. Groei bevolking op arbeidsleeftijd	0,82	0,29	0,13	0,21	0,29	0,23	0,05	-0,01	0,07
2. Groei activiteitsgraad	-0,08	0,07	0,21	0,00	0,19	0,19	0,32	0,01	0,25
2A. Bijdrage demografie	-0,29	-0,02	0,00	-0,04	-0,08	-0,08	-0,14	-0,20	-0,14
2B. Bijdrage aanbodgedrag	0,20	0,09	0,21	0,04	0,27	0,26	0,45	0,22	0,38
15-24 jaar	-0,21	-0,19	-0,19	-0,16	-0,09	-0,06	-0,01	0,00	-0,02
25-49 jaar; vrouwen	0,06	0,01	0,06	-0,01	0,04	0,00	0,01	0,00	0,01
25-49 jaar; mannen	-0,09	-0,08	-0,02	-0,14	-0,01	-0,07	-0,02	-0,01	-0,03
50-64 jaar; vrouwen	0,33	0,24	0,25	0,26	0,22	0,25	0,26	0,13	0,24
50-64 jaar; mannen	0,11	0,09	0,11	0,09	0,11	0,13	0,21	0,09	0,18
3. Groei arbeidsaanbod (=1+2)	0,74	0,36	0,34	0,21	0,48	0,42	0,36	0,00	0,31
3A. Bijdrage demografie (=1+2A)	0,53	0,27	0,12	0,17	0,21	0,15	-0,09	-0,22	-0,07
3B. Bijdrage aanbodgedrag (=2B)	0,20	0,09	0,21	0,04	0,27	0,26	0,45	0,22	0,38

1. Arbeidsaanbod gedefinieerd als beroepsbevolking volgens concept FPB (inclusief niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werkløzen).

De demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod bedraagt dit jaar nog 0,15 ppt, maar valt sterk terug in 2018 (0,03 ppt), wordt negatief vanaf 2019 en bedraagt -0,22 ppt op het einde van de periode (figuur 14). Gemiddeld over de periode is de bijdrage van de demografie nu negatief (tabel 7, lijn 3A: -0,07 ppt per jaar), terwijl zij de jongste zes jaar nog 0,27 ppt per jaar bedroeg.

De evolutie van de activiteitsgraden beneden 50 jaar was ongunstig sinds het midden van de jaren 2000...

Wijzigingen in het aanbodgedrag² droegen tijdens de voorbije zes jaar slechts in beperkte mate bij tot de groei van het arbeidsaanbod (figuur 14; tabel 7, lijn 3B: 0,09 ppt per jaar). Sterk positieve bijdragen in de leeftijdsklasse 50-64 jaar werden grotendeels tenietgedaan door negatieve bijdragen in de overige leeftijdsklassen (tabel 7; figuur 15), een evolutie die al aan de gang is sinds het midden van de jaren 2000.

De sterke daling van de activiteitsgraden in de jongste leeftijdsklassen (gemiddelde bijdrage tot de groei van het arbeidsaanbod van -0,19 ppt per jaar in de periode 2011-2016) wordt weleens beschouwd als weinig problematisch omdat zij de weerspiegeling zou zijn van de stijgende participatie van jongeren in het hoger onderwijs. Nochtans leren de data per opleidingsniveau uit de enquête naar de

tie van jongeren in het hoger onderwijs. Nochtans leren de data per opleidingsniveau uit de enquête naar de

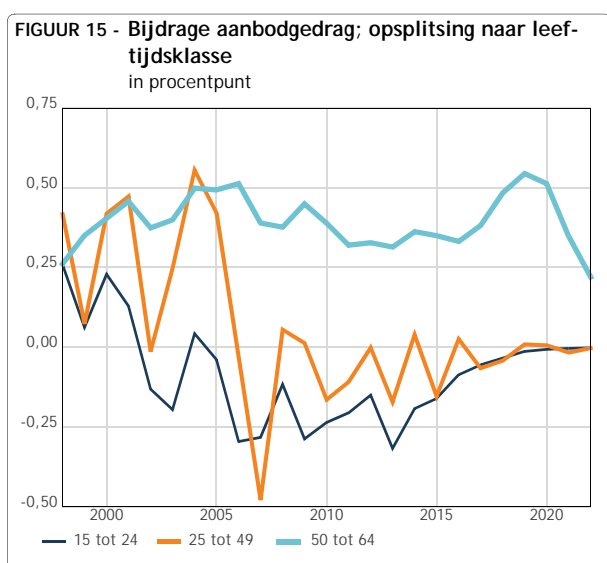
1. Verhouding tussen totale beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

2. Gedefinieerd als het geheel van wijzigingen in de activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats.

arbeidskrachten (EAK) dat het aandeel van hogergeschoolden in de leeftijdsklasse 25-29 jaar nog slechts licht toeneemt, wat duidt op een plafonnering van het percentage jongeren dat een diploma hoger onderwijs behaalt. Andere – meer verontrustende – fenomenen moeten dus ingeroepen worden ter verklaring van de dalende activiteitsgraden bij jongeren, zoals de toename van de effectieve studieduur bij het behalen van een hogere opleiding en het afhaken van – vooral – laaggeschoolde jongeren op de arbeidsmarkt (getuige daarvan: de sterke daling van de activiteitsgraad in de EAK voor laaggeschoolden in de leeftijdsklasse 20-24 jaar). Ook de hervormingen in het stelsel van inschakelingsuitkeringen (strengere controles op actief zoekgedrag zowel in de beroepsinschakelingsperiode als voor gerechtigden op een inschakelingsuitkering) lijken te hebben bijgedragen tot de daling van de (administratief gemeten) participatie aan de arbeidsmarkt.

In de klasse 25-49 jaar dooft de positieve cohortegerelateerde dynamiek in de evolutie van de vrouwelijke activiteitsgraden uit. Dat gegeven is echter ruimschoots onvoldoende om het opvallend verlies aan dynamiek in het aanbodgedrag in die leeftijdsklasse te verklaren (2011-2016: bijdrage tot de groei van het arbeidsaanbod van slechts 0,01 ppt per jaar bij vrouwen en bovendien een negatieve bijdrage van -0,08 ppt per jaar bij mannen). Ook de verstrengde controles op actief zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen en de stringenter toegang tot werkloosheidsuitkeringen hebben blijkbaar sterk gewogen op de evolutie van de (via administratieve cijfers gemeten) activiteitsgraden in die leeftijdsklasse. Een recente getuige daarvan is de inzinking van de bijdrage aan de groei van de beroepsbevolking in 2015 wanneer een grote groep uitkeringsgerechtigden de inschakelingsuitkering verloor na overschrijding van de maximale duur in het stelsel.

...maar zou nu een meer neutrale bijdrage leveren aan de groei van het arbeidsaanbod,...

In de klasse 15-24 jaar bleef de evolutie van de activiteitsgraden vorig jaar sterk negatief bijdragen tot de groei van het arbeidsaanbod (-0,09 ppt); in de klasse 25-49 jaar was die bijdrage nauwelijks positief (0,03 ppt). Dit jaar stijgt de bijdrage bij jongeren tot -0,06 ppt, ook al omdat de maatregelen inzake inschakelingsuitkeringen op kruissnelheid komen. We veronderstellen dat tijdens de volgende jaren de negatieve bijdrage bij jongeren volledig wegvalt. In de klasse 25-49 jaar staan de activiteitsgraden dit jaar nog onder druk (bijdrage van -0,07 ppt) omdat instromende erkende vluchtelingen typisch minder dan gemiddeld participeren op de arbeidsmarkt. Ook in die leeftijdsklasse zou de negatieve bijdrage echter verdwijnen in de loop van de volgende twee jaar.

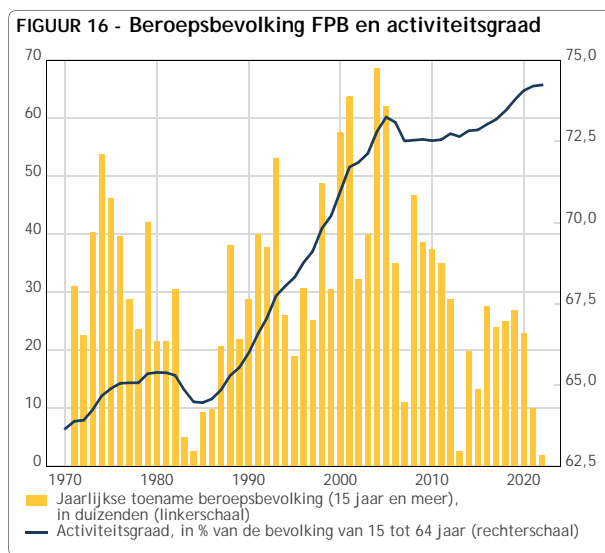
De veronderstelling dat daarmee een einde zou komen aan meer dan een decennium van dalende activiteitsgraden in beide leeftijdsklassen wordt gesteund door de volgende twee argumenten. In de eerste plaats daalt de werkloosheidsgraad fors gedurende de projectieperiode (zie afdeling 3.4), zodat de arbeidsmarktperspectieven bij participatie sterk verbeteren, wat vooral jongeren er zou kunnen toe aanzetten hun intrede in de arbeidsmarkt niet verder te vertragen. In de tweede plaats hebben de verstrengde controles op actief zoekgedrag en de stringenter toegang tot werkloosheidsuitkeringen geleid tot het uitsluiten uit het administratief gemeten arbeidsaanbod van groepen langdurige werklozen die de facto reeds ver verwijderd stonden van de arbeidsmarkt. Aangezien het gewestelijk beleid op het vlak van arbeidsbemiddeling eerder preventieve (intensieve begeleiding voor nieuw instromende werkzoekenden) dan curatieve (terug begeleiden naar de arbeidsmarkt van niet-participanten) accenten legt, lijkt het aannemelijk dat men voor nieuw instromende cohorten beter gewapend is om de dalende participatie een halt toe te roepen.

...terwijl de eindeloopbaanmaatregelen eerst nog bijkomende impulsen geven aan de participatie op oudere leeftijd, maar daarna op kruissnelheid komen,...

De toename van de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen wordt sinds enkele jaren ondersteund door de eindeloopbaanmaatregelen (hervorming van het TBS-stelsel in het onderwijs; verstrenging van de SWT-regeling en invoering van de aangepaste beschikbaarheid in de privé-sector; verstrenging van de voorwaarden om op vervroegd pensioen te gaan) die de vorige en de huidige regering namen. Hun bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod bedraagt dit jaar 0,38 ppt, maar zou in de periode 2018-2020 stijgen tot gemiddeld 0,51 ppt per jaar, om nadien op twee jaar tijd ruim te halveren (tot 0,22 ppt), naarmate de eindeloopbaanmaatregelen op kruissnelheid komen (in afwachting van de verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd tot 66 jaar in 2025). Het aantal SWT-uitkeringsgerechtigden – dat al fors daalde tijdens de afgelopen zes jaar (van 120 300 personen in 2010 tot 94 500 personen in 2016) – zou nog eens halveren en tegen het einde van de periode terugvallen tot 48 600 personen, waarvan net geen 40 % 'aangepast beschikbaar' zou blijven voor de arbeidsmarkt en dus deel uitmaken van het arbeidsaanbod¹.

De totale bijdrage van alle veranderingen in activiteitsgraden aan de groei van het arbeidsaanbod klimt van 0,26 ppt in 2017 tot net boven 0,50 ppt in de periode 2019-2020 onder de gezamenlijke invloed van minder negatieve bijdragen onder 50 jaar en sterk positieve bijdragen in de oudere leeftijdsklassen, maar valt terug tot 0,22 ppt tegen het einde van de projectieperiode. Gemiddeld over de periode bedraagt de bijdrage van gedragsveranderingen 0,38 ppt per jaar. Dat compenseert ruimschoots de negatieve demografische bijdrage, zodat de gemiddelde groei van de beroepsbevolking nu (0,31 % per jaar) slechts licht onder die van de afgelopen zes jaar (0,36 % per jaar) blijft, maar deze keer uitsluitend gedragen wordt door wijzigingen in de activiteitsgraden.

...zodat naar het einde van de projectieperiode de groei van de beroepsbevolking stilvalt.

De toename van de beroepsbevolking ligt dit jaar vrijwel even hoog als vorig jaar (+23 900 personen; figuur 16), en blijft ook in de periode 2018-2020 op een vergelijkbaar peil (+24 900 personen per jaar), omdat toenemende activiteitsgraden het verlies aan demografische impulsen goedmaken. Nadien valt de toename van de beroepsbevolking echter drastisch terug (tot nauwelijks +1 900 personen in 2022), omdat de demografie nog negatiever doorweegt en omdat de eindeloopbaanmaatregelen op kruissnelheid komen. De macro-economische activiteitsgraad, die stabiliseerde tussen 2007 en 2013, steeg tijdens de afgelopen drie jaar van 72,6 % tot 73,0 %. Hij staat gedurende de gehele projectieperiode onder neerwaartse druk door de veranderingen

in de leeftijdsstructuur binnen de bevolking op arbeidsleeftijd, maar zou desondanks sterk toenemen in de periode 2017-2020 (tot 74,1 %), om echter sterk aan momentum te verliezen op het einde van de periode (stijging tot 74,2 % in 2022).

1. Op te merken dat ook het stelsel van oudere werkloosheid verder afgebouwd wordt (beperking van de nieuwe instroom in het statuut), zodat binnen de beroepsbevolking volgens definitie FPB een verschuiving plaatsvindt van niet-werkzoekenden naar personen die minstens 'aangepast beschikbaar' moeten blijven voor de arbeidsmarkt (zie verder afdeling 3.4).

TABEL 8 - Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) en beroepsbevolking FPB (15 jaar en meer)
jaargemiddelden; verschillen in duizenden

	Bevolking op arbeidsleeftijd			Beroepsbevolking FPB		
	10-04	16-10	22-16	10-04	16-10	22-16
15-24 jaar	59	-5	3	-42	-49	-18
25-49 jaar	13	-25	-20	-4	-47	-24
50 jaar en meer	273	155	46	277	223	153
Mannen	168	61	11	72	31	37
Vrouwen	176	64	19	159	96	74
Totaal	345	125	30	231	127	111

De gecumuleerde toename van de beroepsbevolking over de gehele projectieperiode bedraagt 110 500 personen (tabel 8), wat minder is dan tijdens de afgelopen zes jaar (127 000 personen). Het arbeidsaanbod neemt opnieuw sterker toe bij vrouwen dan bij mannen en blijft ook verouderen, onder de dubbele impuls van een vergrijzende bevolking op arbeidsleeftijd en toenemende activiteitsgraden in de hogere leeftijdsklassen. Het aandeel van vrouwen in de totale beroepsbevolking stijgt van 46,8 % in 2016 tot 47,2 % in 2022, dat van de klasse 50 jaar en meer van 29,9 % tot 32,1 %. De gemiddelde leeftijd van de beroepsbevolking was al geklommen van 38,4 jaar in 1997 tot 41,7 jaar in 2016 en stijgt verder tot 42,3 jaar in 2022.

3.2. Arbeidskosten en loonaandeel in de sector der ondernemingen

Het federale en regionale arbeidskostenbeleid vanaf 2016

Op federaal niveau (zie kader 2) worden via de taxshift in 2016-2017 (fase 1), 2018 (fase 2) en 2020 (fase 3) de loonlasten rechtstreeks verlaagd via de faciale voeten, algemene werkgeversbijdrageverminderingen, federale doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen, socialemaribelsubsidies, en nacht- en ploegenarbeidsubsidies. Een deel van die lastenverlagingen wordt gefinancierd door de afschaffing van de algemene loonsubsidie voor de ondernemingen die niet onder de sociale maribel vallen. Ook de verlagingen van de personenbelastingen milderen de arbeidskosten maar dit gebeurt onrechtstreeks via de loononderhandelingen.

Op regionaal vlak werden verschuivingen binnen de loonlastenverlagingen maar geen belangrijke bijkomende loonlastenverlagingen aangekondigd (zie kader 2). Sinds het derde kwartaal van 2016 zet het nieuwe Vlaamse beleid (op kruissnelheid vanaf 2019) geleidelijk meer in op doelgroepverminderingen voor oudere werknemers en jonge laaggeschoolden ten koste van andere doelgroepen en technieken. Het Waalse beleid zal zich vanaf het derde kwartaal 2017 (overgangperiode tot midden 2020) geleidelijk richten naar doelgroepverminderingen voor oudere werknemers en activeringsvergoedingen voor langdurig werklozen en jonge laaggeschoolden ten koste van de meeste andere doelgroepverminderingen. Het toepassingsgebied van de doelgroepvermindering voor de ouderen werd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vanaf het vierde kwartaal van 2016 verengd. De principiële beslissing om de andere doelgroepverminderingen in Brussel af te schaffen en te vervangen door activeringen en eventueel andere loonsubsidietechnieken ten gunste van langdurig werklozen en laaggeschoolden, konden we niet kwantificeren en werd dus niet in rekening genomen.

Daling van de reële arbeidskosten in 2016 en trage groei van de reële arbeidskosten in 2017-2018 ...

In 2016 daalden de nominale arbeidskosten¹ per uur in de marktsector met 0,8 % en zullen met gemiddeld 1,7 % stijgen in 2017-2018 (tabel 9). Rekening houdend met de toegevoegdewaardeprijzen daalden de reële arbeidskosten met 1,8 % in 2016 en zullen met gemiddeld 0,3 % stijgen in 2017-2018.

In 2016 was de groei van de nominale brutolonen slechts 0,8 %. De eerste verklaring is dat als gevolg van de timing van de automatische koppeling van de brutolonen aan de gezondheidsindex in de privésector een deel van de indexering na de 'indexsprong'² pas in 2017 werd toegepast. De tweede verklaring is dat de Wet van 28 april 2015 (de 'loonblokkering')³ grenzen oplegde aan de brutolonen vóór indexering.

In 2017-2018 stijgen de brutolonen vóór indexering (respectievelijk 0,4 % en 0,7 %) in lijn met het maximum dat het IPA 2017-2018 toelaat over die twee jaren (nl. 1,1 %). Het resultaat van de loononderhandelingen weerspiegelt de strengere beperkingen die de nieuwe wet op het concurrentievermogen van 2017 (ten tijde van de onderhandelingen toen nog slechts een voorontwerp van wet)⁴ aan de loononderhandelingsmarge oplegt in vergelijking met zijn voorganger uit 1996⁵.

-
1. De arbeidskosten zijn gedefinieerd als de brutolonen vermeerderd met de werkgeversbijdragen waarvan de algemene en doelgroepgerichte bijdrageverminderingen en andere loonlastenverlagingen ten gunste van de werkgevers in mindering worden gebracht. Dit arbeidskostenconcept, relevant voor de economische calculus door de bedrijven, komt niet overeen met het loonkostenconcept bij de toepassing van de loonnormwet van 2017.
 2. De indexering van de lonen in de privésector werd pas opnieuw geactiveerd toen de relevante index met 2 % toegenomen was, d.w.z. nadat de indexsprong geleid had tot een looninlevering van 2 %.
 3. Het interprofessioneel overleg voor 2015-2016 mondde uit in een ontwerp van interprofessioneel akkoord (IPA) dat slechts door acht van de tien onderhandelaars werd goedgekeurd. De onderdelen van dat ontwerp van IPA die betrekking hadden op de lonen, werden ingebracht in de Wet van 28 april 2015 die de maximaal toegestane stijging van de loonkosten in 2015-2016 vastlegde.
 4. Wet van 19 maart 2017 tot wijziging van de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen.
 5. Wet van 26 juli 1996 ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen.

...gevolgd door een gematigde groei van de nominale arbeidskosten vanaf 2019...

Vanaf 2019 groeien de nominale arbeidskosten per uur met gemiddeld 2,0 % per jaar, hetzelfde tempo als in de periode van loonnormen in de jaren daarvoor (1997-2018). De reële arbeidskosten per uur nemen met gemiddeld 0,6 % per jaar toe, sneller dan de reële productiviteitsgroei (0,5 % per jaar). Voor de brutolonen vóór indexering impliceert dit een groei van gemiddeld 0,8 % per jaar.

Bij gebrek aan vooruitzichten m.b.t. lonen in drie referentielanden uit de wet op het concurrentievermogen, is de evolutie van de arbeidskosten – en daarvan afgeleid de brutolonen – na 2018, gebaseerd op traditionele determinanten (productiviteit, werkloosheidsgraad, fiscaliteit) uit de economische theorie. Daarbij wordt verondersteld dat de mechanismes en determinanten die de gemiddelde loonvorming in het verleden bepaald hebben, richtinggevend blijven voor de toekomst. De belangrijkste ingrepen van de overheid in de loonvorming na 2018 zijn de bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen (ex ante 700 miljoen) in 2020 en de restricties van de nieuwe loonwet op de brutolonen.

... gedreven door de nominale productiviteitsgroei en de dalende werkloosheidsgraad ...

De groei van de nominale productiviteit en de daling van de werkloosheidsgraad zijn de belangrijkste bronnen van de brutoloonstijgingen gedurende de ganse projectieperiode (kader 3, tabel 3a, lijnen 1 en 2). De automatische indexering (lijn 4) en in mindere mate ook de impact van werkgeversbijdrageverminderingen op de loononderhandelingen (lijn 5) dragen tijdelijk bij aan de brutoloonstijgingen. Bovenvermelde inschattingen van die invloeden weerspiegelen ook de geleidelijke terugkeer van de lonen naar hun evenwicht (waarvan de totale impact gemeten wordt door lijn 9).

... en gemilderd door de toepassing van de wet van 2017 op het concurrentievermogen ...

De brutoloonevolutie 2019-2022 die voorspeld wordt o.b.v. de economische theorie, werd naar beneden gecorrigeerd om rekening te houden met één van de bepalingen van de concurrentievermogenwet van 2017. Concreet werd het pakket werkgeversbijdrageverminderingen van de taxshift, verminderd met de bijdrageverminderingen van het 'competitiviteitspact 2016', uit de onderhandelingsmarge gehaald. Gegeven de vooruitzichten voor de gezondheidsindex en de werkgeversbijdrage- en loonsubsidievoeten betekent dit dat de marktconforme groeivoet van de brutolonen vóór indexering naar beneden gecorrigeerd werd met 0,1 % in 2019 en met 0,4 % in 2020. Met de andere restricties, die voortspruiten uit de evolutie van de loonhandicap na 2018 of de wegwerking van de historische loonhandicap van vóór 1996, kon ex ante geen rekening worden gehouden want begin 2017 niet gekend.

... maar mogelijk ten koste van snellere loonstijgingen in de verdere toekomst

In het geval van een abrupte en sterke versterking van de werkgeversbijdrageverminderingen impliceert de loonwet een sterke, eenmalige correctie op de groei van de brutolonen. Dit is het geval in 2020. Weliswaar suggereert de onderliggende macro-economische arbeidskostenvergelijking dat ceteris paribus 70 % van de werkgeversbijdrageverminderingen omgezet worden in brutoloonstijgingen – net het fenomeen dat de loonwet wenst tegen te gaan – maar dat fenomeen is een langetermijneffect. De gevoeligheid van de marktconforme groei van de brutolonen voor lagere werkgeversbijdragen op korte termijn is inderdaad minder dan 70 %. De strikte en mechanische toepassing van de loonwet, nl. de onmiddellijke aanpassing van de onderhandelingsmarge met de bijdrageverminderingen voor het volle pond in het jaar dat de bijdrageverminderingen worden toegekend, impliceert – in combinatie met brutolonen die initieel zwakjes reageren – een correctie die overdreven kan lijken. In de mate dat dergelijke correcties op de loonvorming kunstmatig zijn en geen rekening houden met de macro-economische omgeving, wordt de opwaartse druk op de lonen slechts uitgesteld.

Noteer dat als gevolg van de toepassing van de loonwet het verloop van de brutolonen vóór indexering in de Vooruitzichten discontinu is: de groeivoet vertraagt van 1,1 % in 2019 naar 0,7 % in 2020 en versnelt weer naar 0,9 % in 2021 en 2022.

KADER 2 - In rekening gebrachte maatregelen m.b.t. de arbeidskosten

De oplijsting is beperkt tot die maatregelen waarvan de modaliteiten gekend zijn (algemene werkgeversbijdrageverminderingen, loonsubsidies via kortingen op de door te storten bedrijfsvoorheffing) of die duidelijk gebudgetteerd zijn (een aantal loonsubsidies georganiseerd door het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Een aantal hervormingen die werden aangekondigd door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (de afschaffing van de meeste doelgroepverminderingen en de invoering van alternatieve loonlastenverlagingen), het Waals Gewest (hervormingen m.b.t. de beschutte werkplaatsen, 'SESAM' en de doelgroepvermindering 'Artikel 60'), en het Vlaams Gewest ('Aanwervingsincentives voor langdurig werklozen' als alternatieve loonsubsidie) werden niet in rekening gebracht.

Algemene werkgeversbijdrageverminderingen

De taxshift reorganiseert vanaf het tweede kwartaal van 2016 trapsgewijs over verschillende jaren de structurele werkgeversbijdrageverminderingen in de profitsector en de non-profitsector:

- Profitsector en de beschutte werkplaatsen die aan de loonmatigingsbijdrage onderworpen zijn: verlagingen van de faciale werkgeversbijdragevoeten (met 2,4 procentpunt in 2016, met bijkomend 5 procentpunt in 2018), de verlaging (2016) en uiteindelijke de afschaffing (2018) van de algemeen-forfaitaire vermindering, de afschaffing van de specifieke verminderingen voor de hoogverloonden (2018), en de versterking van de specifieke verminderingen voor de laagverloonden (geleidelijk in 2016-2019).
- Non-profitsector en de beschutte werkplaatsen die niet aan de loonmatigingsbijdrage onderworpen zijn: via de verhogingen van de algemeen-forfaitaire vermindering en de versterking van de specifieke verminderingen voor de laagverloonden.
- In 2020: een extra schijf werkgeversbijdrageverminderingen van 700 miljoen euro, waarvan 605 miljoen voor de bouwsector (door het FPB geïnterpreteerd als bedrijfstak FF in de nationale rekeningen), en waarvan het FPB veronderstelt dat ze georganiseerd wordt via uniforme procentpuntkortingen.

Gemutualiseerde werkgeversbijdrageverminderingen (sociale maribelsubsidie)

Verhoging van de forfaitaire inhouding per rechtgevend werknemer in 2016, 2018, 2019 en 2020.

Kortingen op de door te storten bedrijfsvoorheffing

- Hogere nacht- en ploegenarbeidssubsidievoeten vanaf het tweede kwartaal van 2016: gewone activiteiten (van 15,6 tot 22,8 % van de betrokken brutolonen), volcontinu arbeid (van 17,8 tot 25 %), hoogtechnologische activiteiten (van 15,6 tot 25 %).
- Algemene loonsubsidie: vanaf het tweede kwartaal van 2016 afschaffing voor de meeste werknemers in de profitsector (1 % van de brutolonen); behoud van de topup voor de kmo's (0,12 % van de brutolonen, in 2014 ingevoerd); behoud van de versterkte versie voor startende micro-ondernemingen (in 2015 ingevoerd, 10 % of 20 % van de brutolonen), behoud van de non-profitsectorversie (0,25 % van de brutolonen rechtstreeks, 0,75 % gemutualiseerd).
- Afschaffing van alle kortingen op de door te storten bedrijfsvoorheffing in het geval van de NMBS en INFRABEL vanaf 2017 (vervangen door een algemene exploitatiesubsidie).

Vervolg kader 2

Federale werkgeversbijdrageverminderingen voor doelgroepen

De doelgroepvermindering 'Eerste aanwervingen': versterking in 2016 (o.a. volledige vrijstelling voor eerste aanwervingen, invoering van verminderingen voor de zesde aanwerving) en 2017 (versterkingen voor vierde t/m zesde aanwervingen).

Loonlastenverlagingen Vlaams Gewest

Sinds het derde kwartaal van 2016 zet het nieuwe Vlaamse beleid (op kruissnelheid vanaf 2019) geleidelijk meer in op doelgroepverminderingen voor oudere werknemers en jonge laaggeschoolden ten koste van andere doelgroepen en technieken om de arbeidskosten te verlichten.

- Uitdoving van de 'Tewerkstellingspremie 50+' (recyclage van het budget naar de doelgroepvermindering 'Ouderen'), de 'Jongerenbonus nonprofiit', een aantal doelgroepverminderingen ('Herstructureringen', algemene categorie 'Langdurig werkzoekenden'), alle activeringen in het kader van 'Activa' en 'Doorstromingsprogramma' behalve die in het kader van de 'Sine's'.
- Geleidelijke versterking van de doelgroepvermindering 'Ouderen' en de inkanteling van de doelgroep 'Jongeren' in de nieuwe doelgroepvermindering 'Laaggeschoolde jongeren'.
- De genereuzere vrijstelling van doorstorting van de wettelijke werknemersbijdragen in de sector van de koopvaardij.
- De doelgroepverminderingen 'Gesubsidieerde contractuelen': afschaffing (RSZPPO) of uitdoving (RSZ).

Loonlastenverlagingen Brussels Hoofdstedelijk Gewest

- Vanaf het vierde kwartaal van 2016 strengere criteria (leeftijd en maximale loongrens) voor doelgroepverminderingen voor oudere werknemers.

Loonlastenverlagingen Waals Gewest

Vanaf het derde kwartaal van 2017 (op kruissnelheid midden 2020) richt het Waals beleid zich geleidelijk meer naar doelgroepverminderingen voor ouderen en activeringssubsidies ten behoeve van langdurig werklozen en jonge laaggeschoolden ten nadele van andere subsidievormen. Uitgangspunt voor onze berekeningen waren o.a. de budgetten op kruissnelheid voor de nieuwe maatregelen en voor de versterking/hervorming van de bestaande maatregelen:

- Versterking van doelgroepvermindering 'Ouderen'.
- Uitdoving van de doelgroepverminderingen 'Mentors', 'Langdurig werklozen', 'Huisbedienden', 'Jongeren' en 'Herstructureringen'.
- Vervanging van de activeringen in het kader van 'Activa' en 'Doorstromingsprogramma's' door een ruimere activeringsmaatregel.

TABEL 9 - Ontwikkeling van de arbeidskosten, hun samenstelling en hun macro-economische determinanten - marktsector incl. dienstenechquebedrijven en PWA-agentschappen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	1986-2022	1986-1996 Vóór wet loonnorm	1997-2018 Opgelegd door IPA's of regering	2019-2022 Onder- handelde lonen	2016	2017-2018	2017-2022
Nominale arbeidskosten per uur	2,72	4,46	1,95	2,21	-0,80	1,72	2,04
Verandering toe te schrijven aan ^a :							
- indexering	1,77	2,07	1,65	1,58	0,47	1,49	1,55
- brutolonen per uur vóór indexering	1,04	2,13	0,52	0,90	0,36	0,51	0,77
- netto parafiscale voet	-0,11	0,20	-0,23	-0,28	-1,61	-0,29	-0,28
* waarvan totaal werkgeversbijdragen sociale zekerheid ^b	0,03	0,30	-0,06	-0,26	-1,73	-0,33	-0,28
* waarvan loonsubsidies ^c	-0,13	-0,10	-0,17	-0,02	0,12	0,04	0,00
Evolutie van de langetermijn-determinanten^d							
- Reële arbeidsproductiviteit per uur	1,23	2,03	0,93	0,65	-0,40	0,29	0,53
- Toegevoegde waardeprizen	1,72	2,45	1,42	1,,40	1,09	1,42	1,40
- Werkloosheidsgraad FPB (niveau in %)	12,19	12,50	12,61	9,02	11,18	10,27	9,44
- Loonwig ^e	-0,04	-0,28	0,10	-0,14	-2,30	-0,44	-0,24
Samenstelling van de veranderingen in de loonwig							
- interne ruilvoet ^f	0,09	-0,48	0,35	0,21	0,47	0,30	0,24
- belastingen vraagzijde arbeidsmarkt ^g	-0,11	0,20	-0,23	-0,28	-1,61	-0,29	-0,28
- belastingen aanbodzijde arbeidsmarkt ^h	-0,02	-0,01	-0,02	-0,08	-1,17	-0,46	-0,20
Reële arbeidskosten per uurⁱ	0,98	1,95	0,53	0,80	-1,83	0,29	0,63

a. De som van de componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie vanwege de effecten van de tweede orde.

b. Wettelijke, extralegale, aanvullende pensioen- en fictieve bijdragen. De wettelijke bijdragen zijn na aftrek van de algemene werkgeversbijdrageverminderingen terwijl de doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen als loonsubsidies worden behandeld, dit in overeenstemming met de richtlijnen van ESR 2010. De algemene verminderingen zijn inclusief de impact van de dalingen in de faciale voeten in het kader van de taxshift sinds 2016.

c. De loonsubsidies zijn van allerlei aard en worden door verschillende entiteiten van de overheid gefinancierd (zie elektronische statistische annex).

d. Volgens modellen van collectieve loononderhandelingen tussen werkgevers en werknemers worden de nominale arbeidskosten bepaald door de nominale arbeidsproductiviteit en de loonwig (positieve correlatie) en de werkloosheidsgraad (negatieve correlatie).

e. Verhouding tussen arbeidskosten (na aftrek van loonsubsidies) tot nettolonen, gecorrigeerd voor de verschillende evolutie van de toegevoegde waardeindex en de consumptieprijsindex.

f. Verhouding van de consumptieprijsindex tot de toegevoegde waardeindex.

g. Werkgeversbijdragen (na werkgeversbijdrageverminderingen) minus loonsubsidies.

h. Werknemersbijdragen (na werknemersbijdrageverminderingen) en bedrijfsvoorheffing.

i. Gedefleerd met toegevoegdewaardeindex.

KADER 3 - Macro-economische determinanten van de nominale brutolonen in 2019-2022

De inschatting van de evolutie van de brutolonen per uur in 2019-2022 gebeurt in twee stappen waarbij de resultaten van een econometrische loonvergelijking (stap 1 - tabel 3a) worden gecorrigeerd o.b.v. de bepalingen van de nieuwe wet op het concurrentievermogen (stap 2 - tabel 3b).

Stap 1

Gegeven de fiscale en parafiscale voeten wordt de wisselwerking tussen nominale brutolonen per uur, productiviteit per uur, de werkloosheidsgraad, en relatieve prijzen ingebed in een loonvergelijking. Die wisselwerking houdt ook rekening met de afruil tussen productiviteitsgroei en toename van de werkgelegenheid gegeven de macro-economische omgeving en het beleid t.a.v. arbeids- en kapitaalkosten. Ex post kunnen de gewichten van die determinanten in de groei van de nominale brutolonen per uur berekend worden, maar die bijdragen aan de groei van de nominale brutolonen kunnen niet zomaar geïnterpreteerd worden als causale verbanden.

De nominale productiviteitsgroei (lijn 1) en de continue daling van de werkloosheidsgraad (lijn 2) in 2019-22 zijn de ruggespraak van de nominale brutolonen. De stijging van de consumptieprijsindex t.o.v. de toegevoegdewaardedeflator (lijn 3) is bron van gestage maar milde loonstijgingen. De invloed van de snellere stijging van de gezondheidsindex in vergelijking met de toegevoegdewaardedeflator (lijn 4) is sterk in 2019-20, maar zwakt nadien af. De impliciete werkgeversbijdragevoetdalingen in 2019-22 (lijn 5) vertragen weliswaar de arbeidskostengroei, maar dragen ook - zwakjes - bij tot de groei van de brutolonen omdat een deel van de loonlastenverlagingen via loononderhandelingen gecapteerd wordt door de werknemers. Omgekeerd wordt een deel van de daling in de impliciete personenbelastingvoet in 2019 via loononderhandelingen met vertraging gecapteerd door de werkgevers en omgezet in brutoloonverminderingen en dus ook in arbeidskostendalingen (lijn 7). De veranderingen in de impliciete werknemersbijdragevoet (lijn 6), met in principe een gelijkaardig effect op de loonvorming als de impliciete personenbelastingvoet, en in de impliciete loonsubsidievoet (lijn 8), met in principe een gelijkaardig effect op de loonvorming als de impliciete werkgeversbijdragevoet, zijn te klein om enige significante impact op de loonvorming te kunnen hebben.

TABEL 3A - Samenstelling van de groeivoet van de nominale brutolonen vóór correctie met de bepalingen van de loonwet
Bijdrage tot de groeivoeten

	2019	2020	2021	2022
1. Nominale productiviteit	2,15	2,56	2,59	2,46
2. Werkloosheidsgraad	0,34	0,33	0,39	0,41
3. Interne ruilvoet	0,08	0,11	0,08	0,05
4. Relatieve indexering	0,18	0,31	0,07	-0,04
5. Impliciete werkgeversbijdragevoet	0,00	0,04	-0,02	0,14
6. Impliciete werknemersbijdragevoet	0,03	0,05	0,02	0,01
7. Impliciete personenbelastingvoet	-0,21	-0,14	-0,06	0,00
8. Impliciete loonsubsidievoet	0,02	0,01	0,01	0,02
9. p.m. Error correction term (effect op de nominale arbeidskostengroei)	0,44	0,29	0,15	0,10

Interne ruilvoet: consumptieprijsindex tot toegevoegdewaardedeflator; Relatieve indexering: gezondheidsindex tot toegevoegdewaardedeflator. Lijnen 1 t/m 8 capteren vier kanalen waarlangs de macro-economische determinanten de brutolonen beïnvloeden: (1) de langetermijnevenwichtsgroei van de lonen, (2) de groei van de lonen in het verleden, (3) het verschil in niveau tussen de langetermijnlonen en de effectieve lonen en (4) directe invloeden (alleen relevant voor de indexeringsvariabele).

Lijn 9 meet hoe verschillen tussen optimale en feitelijke arbeidskosten de arbeidskostengroei doen versnellen of vertragen.

Stap 2

De nieuwe wet op het concurrentievermogen beperkt de marge voor loononderhandelingen op verschillende manieren. Eén van de beperkingen is dat het deel van het taxshiftbudget voor algemene werkgeversbijdrageverminderingen dat bovenop het budget voor algemene werkgeversbijdrageverminderingen van het 'competitiviteitspact 2016' komt, uit de onderhandelingsmarge wordt gehaald. Aangezien die beperking moet gezien worden als een correctie op de arbeidskosten, wordt de equivalente impact op de groeivoet van de brutoloonvoet vóór indexering berekend o.b.v. inschattingen van de toekomstige loonindexering en de loonsubsidie- en werkgeversbijdragevoeten.

Vervolg kader 3

TABEL 3B - Correctie van de brutolonen met de beperkingen die de loonwet aan de onderhandelingsmarge oplegt

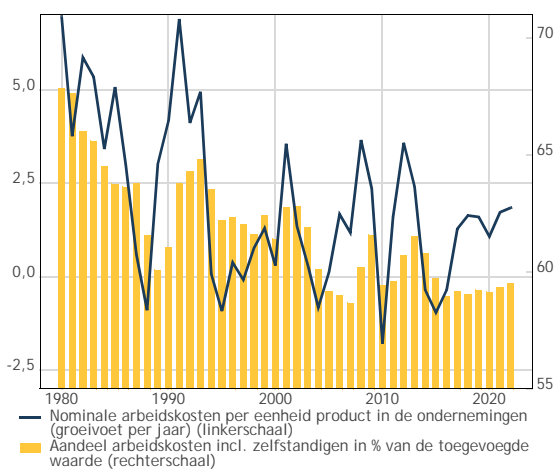
	2019	2020	2021	2022
Werkgeversbijdrageverminderingen als gevolg van taxshift die uit de onderhandelingsmarge worden gehaald (eerste verschillen, miljoenen)	214	816	158	165
Correctie op de groeivoet van de brutolonen (groeivoet)	-0,07	-0,43	-0,01	-0,01

De nominale arbeidskosten per eenheid product drukken de inflatie beneden de ECB-norm van 2 %.

Aanvankelijk zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product dalen (-0,1 % in 2016), maar achteraf met gemiddeld 1,5 % in 2017-22 stijgen (figuur 17), met een dip in 2020 (1,1 %). Dat is beduidend trager dan de ECB-inflatie-doelstelling van 'minder dan maar dicht in de buurt van 2 %'.

Gemiddeld een stabilisatie van het loonaandeel gedurende de projectiehorizon.

FIGUUR 17 - Evolutie van de arbeidskosten per eenheid product en aandeel van arbeid in de toegevoegde waarde van de ondernemingen
groeivoet in procent of aandeel in procent

Na een tijdelijke en – in historisch perspectief – bescheiden opstoot naar 61,5 % in 2013 was het aandeel van de arbeidskosten in de toegevoegde waarde van de ondernemingen verder afgebrokkeld naar 59,7 % in 2015. Ter vergelijking, het loonaandeel daalde van gemiddeld 63,8 % in de jaren tachtig over gemiddeld 62,8 % in de jaren negentig naar gemiddeld 60,6 % in de jaren 2000.

Op lange termijn weerspiegelt het loonaandeel de mate waarin arbeid en andere productiefactoren met elkaar vervangbaar zijn in functie van de relatieve kosten van arbeid en andere productiefactoren. Ook de relatieve onderhandelingsmacht van de werknemersorganisaties is een determinerende factor voor het loonaandeel op lange termijn in de mate dat lonen collectief onderhandeld worden en

de arbeidsmarkt geen perfect-competitieve structuur heeft. Arbeidslastenverlagingen, via werkgeversbijdrageverminderingen of loonsubsidies, daarentegen hebben door de band een onmiddellijke, tijdelijke, daling van het loonaandeel tot gevolg. Dat effect speelt in de periode dat de loonlastenverlagingen in het kader van de taxshift geleidelijk worden ingevoerd. Inderdaad, het loonaandeel daalt weliswaar in eerste instantie verder (58,9 % in 2016), maar stijgt nadien terug licht (59,5 % in 2022). In 2020 wordt het loonaandeel (dat jaar 59,2 %, een daling t.o.v. 2019) gedrukt via twee effecten: de bijkomende werkgeversbijdrageverminderingen en de neerwaartse correctie die de wet op het concurrentievermogen aan de brutolonen oplegt.

3.3. Werkgelegenheid

De groei in de markt takken was bijzonder arbeidsintensief vorig jaar...

De groei van de toegevoegde waarde in de markt takken viel terug van 1,8 % in 2015 tot 1,3 % in 2016 (tabel 10), maar werd wel beduidend arbeidsintensiever. Twee opeenvolgende jaren van fors afnemende reële arbeidskosten (zie afdeling 3.2) hebben er immers toe bijgedragen dat de productiviteit per uur vorig jaar daalde (-0,4 %), zodat de groei van het arbeidsvolume verdubbelde (van 0,8 % in 2015 tot 1,7 % in 2016). De werkgelegenheidsgroei trok minder sterk aan (van 1,1 % tot 1,5 %), omdat de gemiddelde arbeidsduur vorig jaar opliep (met 0,2 %), terwijl hij in 2015 nog met 0,3 % daalde.

TABEL 10 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktbedrijfstakken
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1981- 2008	2009- 2016	2017- 2022	2015	2016	2017	2018	2019- 2021	2022
Reële toegevoegde waarde	2,3	0,9	1,6	1,8	1,3	1,7	1,7	1,6	1,4
Arbeidsproductiviteit per uur	1,9	0,4	0,5	1,1	-0,4	0,2	0,4	0,6	0,7
Arbeidsvolume	0,4	0,5	1,1	0,8	1,7	1,6	1,3	1,0	0,8
Gemiddelde arbeidsduur	-0,3	-0,1	0,0	-0,3	0,2	0,1	0,0	0,0	-0,1
Hoofdelijke werkgelegenheid	0,7	0,6	1,1	1,1	1,5	1,5	1,3	1,0	0,8
p.m. Arbeidsproductiviteit per hoofd	1,6	0,2	0,5	0,8	-0,2	0,2	0,4	0,6	0,6

...en ging gepaard met een aantrekkende arbeidsduur per hoofd,...

Voor de oplopende arbeidsduur zijn verscheidene redenen aan te halen. In de eerste plaats moet rekening gehouden worden met de veranderde regelgeving op het vlak van tijdskrediet. De afschaffing van het tijdskrediet zonder motief en de verdere verhoging van de instapleeftijd voor het eindeloopbaantijdskrediet zorgen sinds midden 2015 voor een aanhoudende afname van het aantal personen met een uitkering voor deeltijds tijdskrediet (-19 300 personen op anderhalf jaar tijd), wat een opwaartse invloed heeft op de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur. In de tweede plaats heeft de verstrengde regelgeving op het vlak van tijdelijke werkloosheid geleid tot een forse vermindering van het beroep dat gedaan wordt op het stelsel (-7 800 budgettaire eenheden in seizoensgezuiverde termen tijdens de tweede jaarhelft van 2016), wat eveneens arbeidsduurverhogend werkt. In de derde plaats nam de gemiddelde arbeidsduur sterk toe in welbepaalde bedrijfstakken: interimarbeid, bouwnijverheid (gunstige weersomstandigheden) en horeca. In die laatste bedrijfstak speelde de toename van het aantal flexijobs een rol. Het gaat bij die jobs per definitie om nevenactiviteiten, die geen directe impact hebben op de hoofdelijke werkgelegenheid, maar wel de gemiddelde arbeidsduur per hoofd doen stijgen.

...een opvallende verbetering van de werkgelegenheidsevolutie in de industriële takken...

De werkgelegenheidsgroei van de jongste jaren werd midden 2013 op gang getrokken door een gevoelige her-neming van de interimarbeid, snel nadien gevolgd door de andere conjunctuurgevoelige segmenten binnen de marktdiensten. De interimarbeid bleef ondertussen onverminderd doorgroeien, waarbij slechts op het einde van vorig jaar de eerste tekenen van afvlakking zichtbaar werden.

In de industriële takken daarentegen bleef de werkgelegenheid ook in de periode 2014-2015 afnemen: -21 100 arbeidsplaatsen in de verwerkende nijverheid en -6 200 arbeidsplaatsen in de bouwnijverheid. In de laatste tak bleef de loontrekkende werkgelegenheid onder druk staan omdat steeds meer beroep wordt gedaan op gedetacheerde arbeidskrachten (die in de nationale rekeningen niet beschouwd worden als werkgelegenheid, maar als invoer van intermediaire diensten). Het aantal loontrekkenden slonk in de bouwnijverheid in die periode zelfs met 9 800 personen, wat gedeeltelijk werd gecompenseerd door een toename van het aantal zelf-

standigen. Tijdens de tweede helft van 2015 vertraagde echter de mate waarin jobs verloren gingen in beide takken, een evolutie die zich vorig jaar doorzette. Daardoor stabiliseerde in 2016 de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid (wat zich in de periode na de financiële crisis enkel in 2011 had voorgedaan) en nam in de bouwnijverheid het aantal banen zelfs licht toe (+2 100 personen), exclusief bij zelfstandigen weliswaar.

...en een nieuwe forse toename van het aantal zelfstandigen.

Net zoals in 2015 lag vorig jaar (zie tabel 11) over alle markt takken heen de groei van de zelfstandige werkgelegenheid (1,8 %) hoger dan die van de loontrekkende werkgelegenheid (1,4 %), wat uitzonderlijk is in een periode van aantrekkende conjunctuur. Die evolutie wordt vooral verklaard door de sterke toename van het aantal zelfstandigen in de gezondheidszorg (paramedische beroepen) en van het aantal werkenden in de zakelijke en persoonlijke dienstverlening dat opteert voor het statuut van zelfstandige. De verschuiving binnen het aantal zelfstandigen naar personen met het statuut van 'beheerder van vennootschap' vlakt dan weer sterk af tijdens de jongste jaren. In de nationale rekeningen worden beheerders (net zoals interimwerkers bij loontrekkenden) niet gerekend tot de bedrijfstak waarin zij hun diensten aanbieden, maar wel tot een specifieke subtak van de zakelijke dienstverlening. De bedrijfstakevoluties voor zelfstandigen werden daardoor sterk vertekend in het verleden (ten nadele van de takken 'handel en horeca' en 'bouw' en ten voordele van de 'overige marktdiensten') maar weerspiegelen sinds het begin van dit decennium beter de onderliggende realiteit: structurele afname in de landbouw en handel, structurele toename in de bouwnijverheid, gezondheidszorg en – vooral – bij de overige marktdiensten.

Het profiel van de werkgelegenheids groei in de marktsector wordt voornamelijk bepaald door de dynamiek in de reële loonkosten- en productiviteits groei.

Dit jaar zou de productiviteits groei per uur licht hernemen (0,2 % groei) onder invloed van gevoelig minder sterk afnemende reële arbeidskosten. Hoewel de groei van de toegevoegde waarde in de markt takken aantrekt (tot 1,7 %), zwakt de groei van het arbeidsvolume daardoor licht af (tot 1,6 %). De werkgelegenheids groei blijft echter op hetzelfde peil (+1,5 %), aangezien de gemiddelde arbeidsduur (+0,1 %) dit jaar minder sterk zou toenemen dan vorig jaar. De daling van het aantal deeltijdse tijds kredieten wordt gedeeltelijk gecompenseerd door een toenemend beroep op thematische verloven (voornamelijk ouderschapsverlof), zodat de opwaartse druk op de arbeidsduur licht vermindert. Bovendien verliest ook de groei van de dienstenchequewerkgelegenheid enigszins aan dynamiek. Daar staat tegenover dat de bijkomende mogelijkheden om vrijwillig extra overuren te presteren, zoals voorzien in de wet Werkbaar Wendbaar Werk, een positieve invloed zouden hebben op de arbeidsduur. We gaan ervan uit dat die versoepeling vooral een rol zou spelen in bedrijfstakken waar het gebruik van betaalde niet-recupereerbare overuren nu al het meest ingeburgerd is (landbouw, transport, handel en horeca).

De groei van de activiteit in de marktsector ligt ook tijdens de periode 2018-2020 rond 1,6 à 1,7 % per jaar, maar valt enigszins terug naar het einde van de projectieperiode (tot 1,5 % per jaar tijdens de periode 2021-2022). Gemiddeld groeit de toegevoegde waarde in de marktsector op middellange termijn met 1,6 % per jaar, gevoelig meer dan sinds het uitbreken van de financiële crisis (slechts 0,9 % per jaar tijdens de periode 2009-2016) maar minder sterk dan tijdens de drie decennia die daaraan voorafgingen (gemiddelde groei van 2,3 % per jaar).

Wat de gemiddelde arbeidsduur betreft, moet – in afwezigheid van conjuncturele schommelingen – vooral rekening gehouden worden met de elementen die inwerken op de evolutie van de deeltijdarbeid. Enerzijds zou – ondanks een duidelijk verlies aan dynamiek in vergelijking met het jongste decennium – de verdere ontwikkeling van de dienstenchequewerkgelegenheid voor neerwaartse druk blijven zorgen op de verhouding tussen voltijdsequivalente en hoofdelijke loontrekkende werkgelegenheid. Anderzijds blijven de maatregelen inzake verstrenge toegang tot het tijds krediet tijdens het gehele verdere verloop van de projectieperiode de

ontwikkeling van deeltijdarbeid afremmen, voornamelijk het gevolg van het optrekken van de instapleeftijd voor de landingsbanen. Terwijl in 2015 nog 177 600 personen beroep deden op gesubsidieerde stelsels van arbeidsduurvermindering in de privésector (tijdskrediet plus thematische verloven), zou hun aantal zakken tot 125 000 personen in 2022. Uiteindelijk zou bij loontrekkenden het aantal voltijdsequivalenten per hoofd licht toenemen gedurende de projectieperiode.

Compositie-effecten zorgen daarentegen voor neerwaartse effecten op de gemiddelde arbeidsduur gedurende de gehele periode. Enerzijds verandert de samenstelling van de zelfstandige werkgelegenheid ten nadele van de bedrijfstakken met de hoogste arbeidsduur (met name de landbouw). Daarnaast zou – vooral naar het einde van de periode – het aandeel van de zelfstandige werkgelegenheid in de totale marktwerkgelegenheid licht afnemen. Aangezien zelfstandigen gemiddeld een hoger aantal uren werken, zorgt dat ook voor een negatief effect op de gemiddelde arbeidsduur.

Van de maatregel i.v.m. de annualisering van de arbeidsduur uit de wet Werkbaar Wendbaar Werk is de impact op de gemiddelde arbeidsduur a priori onzeker en bovendien sterk afhankelijk van overleg op ondernemings- of sectoraal vlak. We hebben verondersteld dat de impact op de gemiddelde arbeidsduur (en op de loonkosten per uur) neutraal zou zijn. Rekening houdend met alle bovenvermelde invloeden, zou de gemiddelde arbeidsduur nagenoeg constant blijven tijdens de projectieperiode, terwijl in de periode na de financiële crisis nog een negatieve groei van gemiddeld 0,1 % per jaar werd opgetekend.

De productiviteitsgroei per uur versnelt verder in de periode 2018-2019 (respectievelijk tot 0,4 % 0,7 % per jaar) naarmate ook de bruto-uurlonen voor indexering een inhaalbeweging maken en de reële arbeidskosten per uur dus aantrekken, maar valt terug tot 0,6 % in 2020 na een nieuwe neerwaartse schok op de arbeidskostengroei die volgt uit een bijkomende ronde van werkgeversbijdrageverminderingen (zie afdeling 3.2). Dat profiel voor de productiviteitsgroei bepaalt tijdens die periode ook – bij een relatief gelijkmatige groei van de activiteit en een vrijwel constante arbeidsduur – de dynamiek van de werkgelegenheidsgroei in de markt takken. Die zwakt af in de periode 2018-2019 (tot respectievelijk 1,3 % en 1,0 % per jaar), maar versnelt dan terug tot 1,2 % in 2020. Naar het einde van de projectieperiode volgt opnieuw een lichte afzwakking van de werkgelegenheidsgroei (0,9 % per jaar), omdat de groei van de activiteit dan terugvalt. Al bij al blijft ook dan de groei in de marktsector vrijwel even arbeidsintensief, geholpen door het feit dat de bruto-uurlonen voor indexering slechts in beperkte mate reageren op de sterke terugval van de werkloosheid (zie afdeling 3.4) en de groei van de reële arbeidskosten per uur dus in toom gehouden wordt.

Tijdens de projectieperiode blijft de gemiddelde groei van de productiviteit per uur in historisch opzicht dus erg laag (0,5 % per jaar) en stijgt hij nauwelijks uit boven de gemiddelde groei die opgetekend werd sinds het uitbreken van de financiële crisis (0,4 % per jaar in de periode 2009-2016). De sterkere groei van de activiteit in de marktsector komt dus vrijwel volledig ten goede aan de werkgelegenheidsgroei (gemiddeld 1,1 % groei per jaar), die vrijwel verdubbelt zowel in vergelijking met de periode sinds 2008 (0,6 % groei per jaar) als in vergelijking met de gemiddelde groei uit de drie decennia die de financiële crisis voorafgingen.

Bij de marktdiensten zou de groei van de werkgelegenheid vergelijkbaar zijn met die sinds 2008,...

Over de gehele periode 2017-2022 neemt de werkgelegenheid in de markt takken toe met 259 900 personen (tabel 11), waarvan iets minder dan één vijfde gesitueerd is bij de zelfstandige werkgelegenheid. Het gros van de nettojobcreatie gebeurt opnieuw in de marktdiensten (+248 100 personen) en wordt zoals gebruikelijk gevoed door sterke toenames van de werkgelegenheid in de takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' (+205 500 personen voor beide takken samen). Die takken zien hun aandeel in de binnenlandse werkgelegenheid stijgen van respectievelijk 12,5 % en 23,2 % in 2016 tot 13,7 % en 24,3 % in 2022.

Nochtans is voor beide takken samen de gemiddelde jaarlijkse groei van de werkgelegenheid vergelijkbaar met diegene die gold sinds 2008. Dezelfde conclusie kan getrokken worden voor de marktdiensten in hun geheel, waarvoor de groei van de werkgelegenheid (1,4 % per jaar) slechts marginaal hoger zou liggen dan in de periode na de financiële crisis (1,2 % per jaar). Het verlies aan dynamiek in de dienstenchequewerkgelegenheid (+16 200 personen op middellange termijn tegen +73 200 personen sinds 2008) wordt immers ternauwernood goedgemaakt door betere werkgelegenheidsvooruitzichten in de takken 'vervoer en communicatie' en 'handel en horeca' (respectievelijk +3 000 en +26 900 personen tegenover -15 400 en -12 300 personen sinds 2008). Dat wil echter ook zeggen dat de toename van de werkgelegenheid in de marktdiensten minder dan vroeger steunt op sterk gesubsidieerde jobcreatie.

TABEL 11 - Binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak en werkende bevolking
jaargemiddelden, in duizenden personen, tenzij anders vermeld

	Jaarlijkse groeivoeten					Verschillen		Niveau	
	2009-2016	2015	2016	2017	2017-2022	16-08	22-16	1980	2022
Landbouw	-2,0	0,3	-1,2	0,0	0,1	-10	0	113	59
Industrie	-1,2	-1,2	0,3	0,4	0,2	-81	11	1279	835
- Energie	2,3	-0,7	0,6	-0,1	0,0	9	0	79	55
- Verwerkende nijverheid	-2,1	-1,5	0,0	0,0	-0,5	-90	-15	908	485
- Bouw	0,0	-0,8	0,8	1,4	1,6	0	27	292	295
Verhandelbare diensten	1,2	1,7	1,9	1,8	1,4	276	248	1636	3173
- Vervoer en communicatie	-0,7	-0,1	0,6	0,4	0,2	-15	3	295	275
- Handel en horeca	-0,2	0,4	0,5	1,0	0,6	-12	27	670	760
- Krediet en verzekeringen	-0,9	-0,5	-0,4	-0,5	-0,4	-9	-3	130	122
- Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening ^a	2,2	2,2	2,3	2,6	2,4	91	90	209	673
- Overige marktdiensten ^b	1,9	3,0	3,1	2,6	1,7	154	115	332	1198
- Dienstencheques en PWA-jobs	9,6	3,5	3,3	2,2	1,9	68	15	0	145
Niet-verhandelbare diensten	0,3	0,3	0,3	0,1	0,0	23	2	744	855
- Overheidsadm. en onderwijs	0,6	0,2	0,3	0,1	0,0	36	0	676	815
- Huishoudelijke diensten ^c	-3,6	4,3	0,9	-0,3	0,9	-13	2	68	39
Binnenlandse werkgelegenheid	0,6	0,9	1,3	1,2	0,9	207	262	3772	4922
Marktbedrijfstakken ^d , waarvan:	0,6	1,1	1,5	1,5	1,1	184	260	3028	4068
- Loontrekkenden	0,5	1,0	1,4	1,6	1,1	123	213	2424	3246
- Zelfstandigen	1,0	1,4	1,8	1,3	1,0	62	47	604	821
Werkende bevolking	0,6	0,9	1,3	1,2	0,9	207	262	3832	5000
Werkgelegenheidsgraad (% bev. 15-64 jaar)	0,2	0,7	1,0	1,0	0,8	0,8	3,3	59,4	68,2

a. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid.

b. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

c. Voor eigen rekening bij gezinnen.

d. Ruime definitie: alle takken, behoudens de niet-verhandelbare diensten in strikte zin.

...maar in de industriële takken zou de werkgelegenheidsevolutie nu veel minder ongunstig verlopen.

Het grootste verschil met het recente verleden ligt bij de industriële takken, waar sinds 2008 81 300 arbeidsplaatsen (netto) verloren gingen, terwijl op middellange termijn de werkgelegenheid zou toenemen met 11 300 personen.

De verwerkende nijverheid werd het zwaarst getroffen door de dubbele recessie tijdens de jongste acht jaar en verloor 90 500 arbeidsplaatsen sinds 2008. Op middellange termijn zou het verlies echter beperkt blijven tot 15 400 arbeidsplaatsen. Die minder ongunstige evolutie kan zowel toegeschreven worden aan sterkere activiteitsgroei (1,4 % per jaar tegen slechts 0,4 % sinds 2008) als aan lagere productiviteitswinsten (1,8 % per

jaar tegen 2,6 % per jaar), die niet los gezien kunnen worden van de erg gematigde evolutie van de reële loonkosten. Desondanks blijft het gewicht van de verwerkende nijverheid in de binnenlandse werkgelegenheid krimpen: van 10,7 % in 2016 tot 9,8 % in 2022.

In de bouwnijverheid lag het aantal arbeidsplaatsen in 2016 net even hoog als in 2008, omdat de werkgelegenheidswinsten die nog geboekt werden in de jaren 2010-2012 volledig uitgewist werden door aanzienlijk jobverlies in de periode 2013-2015. De loontrekkende werkgelegenheid in de tak zou – nadat vorig jaar al sprake was van een stabilisatie – tijdens de periode 2017-2019 voor het eerst sinds 2011 licht toenemen (+3 400 arbeidsplaatsen op drie jaar tijd). In de periode 2020-2022 volgt dan een uitzonderlijk sterke stijging (+16 100 arbeidsplaatsen), omdat het extra pakket loonlastenverlagingen in 2020 toegespitst zou worden op de bouwnijverheid. Dankzij de sterke groei van de toegevoegde waarde (2,0 % per jaar) blijft bovendien ook het aantal zelfstandigen toenemen (met 7 200 personen gecumuleerd over de gehele periode), zodat op middellange termijn de werkgelegenheid in de bouwnijverheid stijgt met 26 700 personen.

Het aandeel van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' in de binnenlandse werkgelegenheid brokkelt af.

In de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' steeg de werkgelegenheid tussen 2009 en 2015 met 26 600 personen, onder impuls van de sterke toename in het onderwijs (+30 900 personen). Bij de federale overheid gingen er arbeidsplaatsen verloren in die periode, zowel in de administratie (-11 000 personen) als bij landsverdediging (-7 500 personen). In 2016 is de werkgelegenheid in de tak blijven stijgen (+2 400 personen), onder invloed van het nog steeds toenemend aantal arbeidsplaatsen in het onderwijs. De werkgelegenheid kromp in de administraties van gemeenschappen en gewesten en lokale besturen en bij landsverdediging ten gevolge van de beperkingen op de vervanging van natuurlijke afvloeiingen. In de administratie bij de federale overheid stabiliseerde het aantal arbeidsplaatsen omdat het effect van de saneringsmaatregelen gecompenseerd werd door nieuwe aanwervingen die gedaan werden in het kader van de strijd tegen het terrorisme.

In 2017 neemt de werkgelegenheid toe met 900 personen. Nochtans daalt het aantal arbeidsplaatsen in de administratie (het gevolg van de besparingsmaatregelen die reeds genomen werden op de diverse beleidsniveaus) en bij landsverdediging (op basis van het nieuwe Strategisch plan). In het onderwijs daarentegen zou de werkgelegenheid vrij gevoelig toenemen (+6 200 personen), rekening houdend met de evolutie van de schoolbevolking, met de beschikbare budgettaire informatie van de gemeenschappen en met het 'Pacte pour un enseignement d'excellence' waartoe beslist werd in de Franse Gemeenschap¹.

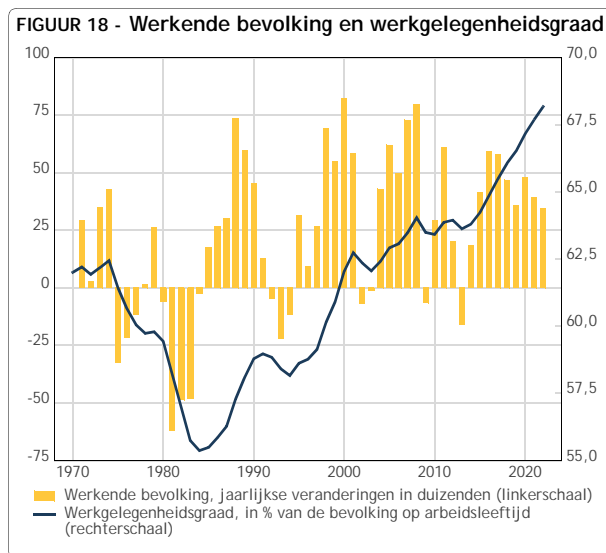
Tijdens de periode 2018-2019 zou de werkgelegenheid afnemen, gemiddeld met 2 100 personen per jaar. In de overheidsadministratie daalt de werkgelegenheid, het gevolg van maatregelen die al genomen werden op de verscheidene beleidsniveaus met horizon 2019, terwijl de toename in het onderwijs nu vertraagt (rekening houdend met een minder sterke groei van de schoolbevolking). Vanaf 2020 stijgt de werkgelegenheid in de tak echter, met gemiddeld 1 200 personen per jaar, bij afwezigheid van verdere maatregelen in de overheidsadministratie.

Over de gehele projectieperiode genomen zou de werkgelegenheid in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' stabiel blijven (+17 000 personen in het onderwijs, -11 500 personen in de overheidsadministratie in strikte zin, -5 300 personen bij landsverdediging). Terwijl het aandeel van de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' in de binnenlandse werkgelegenheid nog toenam tussen 2011 en 2014 (van 17,6 % tot 17,8 %), krimpt het op middellange termijn voortdurend, tot 16,6 % in 2022.

1. De maatregelen in het 'Pacte pour un enseignement d'excellence' van de Franse Gemeenschap bevatten een uitbreiding van de omkadering in het kleuteronderwijs, bijkomende administratieve arbeidsplaatsen ter ondersteuning van de schooldirecties en een versterking van de pedagogische begeleiding. Over de gehele projectieperiode zouden zij gepaard gaan met een toename van de werkgelegenheid met 2 600 personen.

Gestage toename van de werkgelegenheidsgraad, die weliswaar ver verwijderd blijft van het Europees afgesproken streefcijfer.

Ondanks de dubbele recessie van 2009 en 2010-2011, waren er in 2014 106 600 personen méér aan de slag dan in 2008. Aangezien terzelfdertijd de bevolking op arbeidsleeftijd sterk toenam, lag de macro-economische werkgelegenheidsgraad¹ toen weliswaar lager dan in 2008 (63,8 % tegen 64 %; figuur 18). Tijdens de voorbije twee jaar versnelde de toename van de werkzame bevolking echter aanzienlijk (respectievelijk +41 500 personen en +59 100 personen), zodat de werkgelegenheidsgraad meer dan een vol procentpunt won op twee jaar tijd en krom tot 64,9 %.

De werkzame bevolking blijft ook dit jaar bijzonder sterk toenemen (+57 700 personen), toename die nu uitsluitend wordt getrokken door de marktbedrijfstakken. In de periode 2018-2019 zwakt die stijging af (tot gemiddeld +41 400 personen per jaar), wat voornamelijk verklaard wordt door het verlies aan dynamiek van de banengroei in de marktsector, maar ook in de hand wordt gewerkt door de afname van de werkgelegenheid bij de overheid. Die laatste factor valt weg in 2020, terwijl de groei in de marktsector terug arbeidsintensiever wordt, waardoor de toename van de werkzame bevolking eerst nog aantrekt (+48 000 personen in 2020), vooraleer te zakken tot gemiddeld 36 800 personen per jaar tijdens de periode 2021-2022 naarmate de groei van de activiteit in de marktsector enigszins terugvalt.

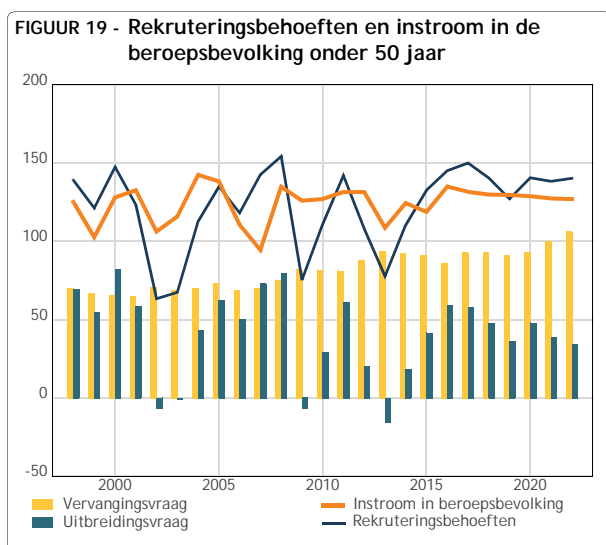
Op middellange termijn zou de werkzame bevolking stijgen met 262 200 personen, gemiddeld 43 700 personen per jaar.

Aangezien de bevolking op arbeidsleeftijd nog nauwelijks groeit, gaat die werkgelegenheidstoename gepaard met een sterke stijging van de macro-economische werkgelegenheidsgraad, die gedurende de gehele periode klimt in een tempo van rond de 0,5 à 0,6 procentpunt per jaar en uitkomt op 68,2 % in 2022. Ook de werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie² zou op middellange termijn gevoelig toenemen: van 67,7 % in 2016 tot 70,0 % in 2020 – beduidend lager weliswaar dan de doelstelling van 73,2 % die België voor dat jaar vooropstelde – en tot 71,2 % in 2022.

1. Verhouding van totale werkzame bevolking en bevolking van 15 tot 64 jaar; administratieve cijfers.

2. Enkel leeftijdscategorie 20-64 jaar; gemeten op basis van de EAK, de 'enquête naar de arbeidskrachten'.

In de jongere leeftijdsklassen liggen de rekruteringsbehoeften vrijwel voortdurend hoger dan de instroom in de beroepsbevolking.

De toekomstige rekruteringsbehoeften (RB) gericht naar netto-instroomers onder 50 jaar worden niet alleen bepaald door de toename van de werkgelegenheid (de 'uitbreidingsvraag' of UV), maar ook door de vervangingsnoden die ontstaan door de netto-uitstroom van werkenden in de oudere leeftijdsklassen (de 'vervangingsvraag' of VV).¹

In figuur 19 worden voor de klasse 15-49 jaar de RB opgesplitst naar determinanten (UV en VV) en vergeleken met de jaarlijkse netto-instroom in de beroepsbevolking. De VV nam toe van 68 300 personen in 2006 tot 93 400 personen in 2013, omdat steeds sterker bevolkte cohorten de uitstapleeftijden bereikten. Hij zakte de voorbije drie jaar echter,

licht in de periode 2014-2015, maar sterker in 2016, onder meer dankzij een sterke daling in de werkloosheidsgraden in de oudere leeftijdsklassen (zie afdeling 3.4). Hij zou – onder de verdere impuls van de eindeloopbaanmaatregelen – tot en met 2020 beperkt blijven tot het gemiddelde peil van de afgelopen drie jaar (omtrent 92 000 personen). Daarna – wanneer de eindeloopbaanmaatregelen naar kruissnelheid neigen – neemt de VV aanzienlijk toe, tot 106 100 personen in 2022. Gemiddeld bedraagt de VV 95 900 personen per jaar tijdens de projectieperiode.

De eindeloopbaanmaatregelen houden meer 50-plussers aan de slag, zodat ex ante de vervangingsnoden (en dus de RB) minder snel stijgen dan bij ongewijzigd beleid. Maatregelen die het arbeidsaanbod verruimen geven echter ook een stimulans aan de globale werkgelegenheidsgroei, zodat de UV sterker toeneemt dan bij ongewijzigd beleid en het effect op de RB ex post gemilderd wordt. De UV bedraagt tijdens de projectieperiode 43 700 personen per jaar, waardoor de RB oplopen tot 139 600 personen per jaar. De RB zijn voornamelijk gericht naar jongeren onder 30 jaar, gegeven de traditioneel beperkte netto-instroom in de werkende bevolking in de leeftijdsklasse 30-49 jaar.

Het profiel van de RB volgt grotendeels dat van de UV tot en met 2020 (zie figuur 19): toename in het begin van de periode, terugval in 2018-2019, herneming in 2020. Daarna blijven de RB vrijwel constant, omdat sterkere vervangingsnoden gecompenseerd worden door een verzwakking van de UV. De netto-instroom in de beroepsbevolking in de klasse 15-49 jaar blijft vrijwel constant (gemiddeld 129 100 personen per jaar) tijdens de projectieperiode. Gedurende de gehele periode (op 2019 na) liggen de RB hoger dan de netto-instroom in de beroepsbevolking. Dat betekent dat tijdens die jaren in de klasse 15-49 jaar een netto-uitstroom uit de werkloosheid plaatsvindt, wat zich gebruikelijk enkel voordoet in periodes van hoogconjunctuur en gepaard gaat met een gevoelige afname van de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar (zie afdeling 3.4).

1. Voor een meer gedetailleerde definitie van die begrippen verwijzen we naar de Economische vooruitzichten 2012-2017 van mei 2012 (hoofdstuk 4, afdeling 4.5).

3.4. Werkloosheid en arbeidsreserve

De hervormingen in het werkloosheidsstelsel en de arbeidsintensieve groei deden de werkloosheid uitzonderlijk sterk dalen tijdens de jongste twee jaar...

De daling van de werkloosheid, die inzette in het tweede kwartaal van 2014, versnelde opmerkelijk in de loop van 2015. Dat die afname zo sterk was, kan niet los gezien worden van de hervormingen in het stelsel van inschakelingsuitkeringen (waarbij vooral de beperking van de maximale uitkeringsduur tot drie jaar zwaar doorwoog). Die hervormingen gingen weliswaar gepaard met een sterk negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen (zie afdeling 3.1). De daling van de werkloosheid vertraagde enigszins in de eerste helft van 2016, maar hernam in de tweede jaarhelft. Nu werd zij vooral in de hand gewerkt door het arbeidsintensief karakter van de groei in de marktsector, die ondersteund wordt door de arbeidskostenverlagende maatregelen (zie afdelingen 3.2 en 3.3). Jaargemiddeld daalde de werkloosheid volgens de definitie van het FPB (werkzoekenden volgens administratieve cijfers plus 'oudere werklozen') in 2015 met 28 200 personen en vorig jaar met 31 500 personen (tabel 12). Het aantal personen dat aanspraak kan maken op een inschakelingsuitkering lag in 2016 (50 300 uitkeringsgerechtigden) slechts half zo hoog als in 2013 (100 300 uitkeringsgerechtigden). De werkloosheidsgraad zakte van 12,4 % tot 11,8 % in 2015 en tot 11,2 % in 2016 (figuur 20).

TABEL 12 - Arbeidsreserve en werkloosheid¹
jaargemiddelden, in duizenden; graden in procent

	Verschillen						Niveau	
	16-10	16-15	17-16	18-17	22-18	22-16	2016	2022
Potentieel arbeidsaanbod (1)	93	18	13	12	24	49	5442	5492
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	-4	-2	-1	-1	0	-2	20	18
- SWT - niet werkzoekend (3)	-29	-8	-9	-12	-38	-59	88	30
Beroepsbevolking definitie FPB (4)	127	28	24	25	62	111	5334	5444
- Werkende bevolking	184	59	58	47	158	262	4738	5000
- Administratieve werkzoekenden (5)	-11	-25	-23	-14	-83	-120	554	433
* waarvan: 15 tot 49 jaar	-30	-21	-29	-17	-68	-114	408	294
* waarvan: 50 jaar en meer	19	-5	6	3	-15	-6	145	140
** waarvan: SWT (5bis)	4	1	1	5	7	13	6	19
- 'Oudere werklozen' (6)	-46	-6	-11	-8	-13	-31	43	11
Werkloosheid definitie FPB (7)=(5)+(6)	-57	-31	-34	-22	-96	-152	596	445
- waarvan: met werkloosheidsuitkering	-111	-28	-29	-17	-72	-117	417	299
- waarvan: zonder werkloosheidsuitkering	53	-4	-5	-5	-24	-34	179	145
Arbeidsreserve (8)=(7)+(2)+(3)	-91	-41	-44	-35	-133	-213	705	492
p.m. SWT - totaal (3)+(5bis)	-26	-7	-9	-7	-30	-46	95	49
Graad van arbeidsreserve (8)/(1)	-1,9	-0,8	-0,8	-0,7	-2,5	-4,0	12,9	9,0
Werkloosheidsgraad definitie FPB (7)/(4)	-1,4	-0,7	-0,7	-0,5	-1,9	-3,0	11,2	8,2

1. Potentieel arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking: inclusief personen van 65 jaar en meer.

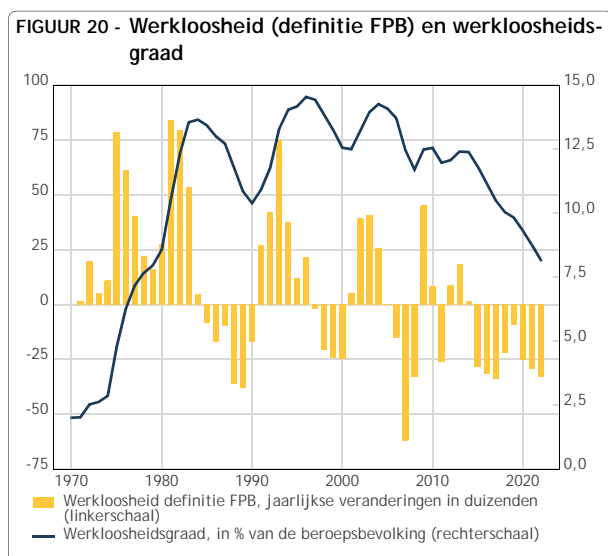
...terwijl de proportie RVA-uitkeringsgerechtigden in de arbeidsreserve verder afnam en de proportie werkzoekenden verder steeg.

Terzelfdertijd slonk het aantal SWT'ers aanzienlijk tijdens de jongste twee jaar (met 12 600 personen), zowel omdat de instroom verder aan banden wordt gelegd na de opeenvolgende verstrengingen in de toegangsvoorwaarden (op het vlak van minimale instapleeftijd en minimale loopbaanduurvereiste) als omdat de uitstroom uit het stelsel sinds de jaren 2011-2012 op een hoger peil is komen te liggen naarmate sterker bevolkte cohorten SWT'ers de officiële pensioenleeftijd bereikten. Aan nieuw instromende SWT'ers zouden bovendien ook strengere eisen worden gesteld op het vlak van beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt, maar daar is tot

duzver – gezien de ruime overgangsbepalingen – nog weinig gevolg aan gegeven. Het aantal SWT'ers dat 'aangepast beschikbaar' blijft voor de arbeidsmarkt nam slechts toe met 1 600 personen tijdens de afgelopen twee jaar. De afbouw van het statuut van 'oudere werkloze' (UVW's die vrijgesteld worden van zoekplicht via de zogenaamde 'maxi-vrijstelling') ging daarentegen onverminderd verder (-15 600 personen op twee jaar).

De administratieve arbeidsreserve¹ zakte bijzonder sterk tijdens de afgelopen twee jaar (met 76 300 personen); de graad van arbeidsreserve² daalde van 14,4 % tot 12,9 % in die periode. De samenstelling van de arbeidsreserve veranderde verder ten nadele van RVA-uitkeringsgerechtigden (het gevolg van de steeds stringenter voorwaarden die opgelegd worden voor het verkrijgen of behouden van werkloosheidsgebonden uitkeringen) en ten voordele van werkzoekenden (het gevolg van de strengere eisen op het vlak van beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt). Daardoor was de afname in het aantal RVA-uitkeringsgerechtigden (-94 500 personen) veel sterker dan de afname in het aantal werkzoekenden (-44 200 personen).

De daling van de werkloosheid vertraagt tijdens de eerste helft, maar versnelt tijdens de tweede helft van de projectieperiode...

Dit jaar zou de werkloosheid volgens FPB-definitie ongeveer even sterk blijven afnemen als vorig jaar (-33 800 personen), terwijl zowel de groei van de beroepsbevolking als die van de werkgelegenheid licht afzakken; de werkloosheidsgraad zakt tot 10,5 %. In de periode 2018-2020 blijft de groei van de beroepsbevolking op een vergelijkbaar peil, en wordt de dynamiek in de werkloosheidsevolutie bepaald door het profiel van de werkgelegenheids-groei: aanzienlijke vertraging van de afname in de werkloosheid tijdens de jaren 2018-2019 (respectievelijk -21 900 personen en -9 000 personen), versnelling in 2020 (-25 100 personen). Nadien verliest de werkgelegenheids-groei aan kracht, maar de groei van de beroepsbevolking zakt sterker, zodat de afname van de werkloosheid verder versnelt tij-

dens de periode 2021-2022 (respectievelijk -29 100 en -32 800 personen). De werkloosheidsgraad zakt trager tijdens de komende twee jaar (tot 9,8 % in 2019), maar valt gevoeliger terug in de tweede helft van de projectieperiode, tot 8,2 % in 2022. Dat is ongezien sinds het begin van de jaren tachtig, maar er moet ook rekening mee gehouden worden dat het begrip 'administratieve werkloosheid' sindsdien een striktere invulling heeft gekregen, omdat nu veel strenger wordt toegezien op effectieve beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt.

...terwijl de stelsels van vergoede uittreding verder aan belang inboeten en de globale arbeidsreserve gevoelig krimpt.

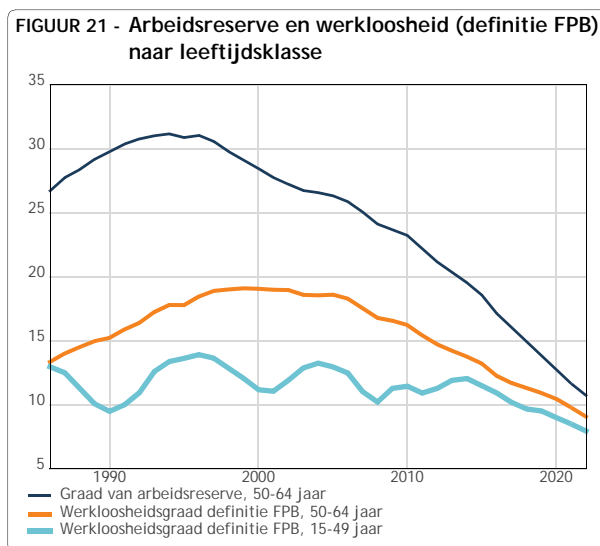
Op zes jaar tijd daalt de werkloosheid in de FPB-definitie met 151 600 personen, maar de afname in de globale arbeidsreserve is opnieuw forser (tabel 12: -212 700 personen) en de daling van de graad van arbeidsreserve (van 12,9 % in 2016 tot 9,0 % in 2022) meer uitgesproken. De afbouw van het aantal personen in de statuten van vergoede uittreding wordt in die periode verder uitgediept. In het SWT-stelsel vermindert de jaarlijkse uitstroom naar pensioen licht tijdens de projectieperiode, vooral dan na 2020. De beleidsmaatregelen zorgen echter voor een gevoelige verdere daling van de instroom in het stelsel tot en met 2020, ondanks het feit dat

1. Arbeidsreserve: werkloosheid definitie FPB plus niet-werkzoekende SWT'ers en voltijdse loopbaanonderbrekers.
 2. Verhouding tussen arbeidsreserve en potentieel arbeidsaanbod (arbeidsreserve plus werkende bevolking).

de instroombasis (de loontrekkende werkgelegenheid in de leeftijdsklasse 55-64 jaar) verder toeneemt. Op middellange termijn zou het aantal personen in het stelsel halveren (van 94 500 personen in 2016 tot 48 600 personen in 2022), waarbij het dalingsritme nochtans begint af te zwakken na 2020. Bovendien zou van de nieuw instromende SWT'ers nu een grotere proportie 'aangepast beschikbaar' blijven voor de arbeidsmarkt. Hun aantal zou stijgen van 6 400 personen in 2016 tot 19 000 personen in 2022, waardoor zij op het einde van de projectieperiode net geen 40 % zouden uitmaken van het – inmiddels fel geslonken – totale aantal SWT'ers.

Ook het aantal oudere UVW's die beroep kunnen doen op de maxi-vrijstelling neemt verder af, omdat de verstrenging in de regelgeving nu ook voelbaar wordt op leeftijden boven 60 jaar. Het aantal 'oudere werklozen' daalt op middellange termijn met 31 500 personen, maar het gros van de daling vindt plaats in de periode 2017-2020. Nadien komt de maatregel op kruissnelheid en blijven nog een beperkt aantal uitzonderingen op de aangepaste beschikbaarheid mogelijk voor personen met lange loopbanen. Tegen 2022 zou het aantal oudere werklozen zakken tot 11 300 personen. Het aandeel van oudere werklozen in de globale arbeidsreserve bedraagt tegen dan nog nauwelijks 2,3 %, terwijl het begin jaren 2000 nog piekte op net geen 20 %. Het aandeel van niet-werkzoekende SWT'ers in de arbeidsreserve valt terug tot 6,0 % in 2022, terwijl het ooit (begin jaren negentig) 22 à 23 % bedroeg. Daaruit volgt dat het aandeel van werkzoekenden in de administratieve arbeidsreserve sterk blijft oplopen, van 78,6 % in 2016 tot 88,1 % in 2022.

De graad van arbeidsreserve in de leeftijdsklasse 50-64 jaar blijft onverminderd afnemen...

In de leeftijdsklasse van 50 tot 64 jaar nam tijdens de jongste decennia het aandeel van de bevolking dat minstens potentieel (dus inclusief vergoede uitkering) beschikbaar blijft voor de arbeidsmarkt, structureel toe. Dat proces werd op gang getrokken door cohorde-effecten bij vrouwen, werd tijdelijk versterkt door de geleidelijke optrekking van de wettelijke pensioenleeftijd voor vrouwen tot 65 jaar en wordt meer recent ondersteund door de maatregelen die de toegangsvoorwaarden tot vervroegd pensioen verstrengden. De graad van potentieel arbeidsaanbod in die leeftijdsklasse nam toe van 55,6 % in 1997 tot 71,8 % in 2016. Bovendien halveerde in die periode ook nog eens het aandeel van de arbeidsreserve binnen het potentieel arbeids-

aanbod (van 30,6 % in 1997 tot 17,1 % in 2016; figuur 21). De afbouw van de stelsels van vergoede uitkering is immers niet gepaard gegaan met een evenredige toename van het aantal werkzoekenden. Terwijl het aandeel in het potentieel arbeidsaanbod van niet-werkzoekende SWT'ers en niet-werkzoekende UVW's fors afnam tijdens die periode (van respectievelijk 14,1 % tot 5,4 % en van 12,5 % tot 2,6 %), nam het aandeel van administratief werkzoekenden slechts toe van 3,6 % tot 8,9 %. Dat wijst erop dat de eindloopbaanmaatregelen een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de sterke toename van de werkgelegenheidsgraad (die klom van 38,6 % in 1997 tot 59,5 % in 2016) in de klasse 50-64 jaar, omdat meer mensen langer aan de slag bleven.

Op middellange termijn blijven die trends aanhouden. Cohorte-effecten bij vrouwen gekoppeld aan de hervormingen op het vlak van vervroegd pensioen zorgen voor een stijging van het aantal personen in de klasse 50-64 jaar dat potentieel beschikbaar blijft voor de arbeidsmarkt, van 71,8 % in 2016 tot 74,0 % in 2022. Binnen het potentieel arbeidsaanbod verliezen de eindloopbaanstatuten met RVA-uitkering verder aan belang: het aandeel van oudere werklozen daalt van 2,6 % in 2016 tot 0,7 % in 2022, dat van niet-werkzoekende SWT'ers van 5,4 % tot 1,7 %. Dat laatste is het gevolg van de striktere toegangsvoorwaarden, maar ook van het toenemend belang van de 'aangepaste beschikbaarheid' voor een gedeelte van de nieuwe instromers. Die zou voor

een bijkomend ontradend effect op de instroom maar ook voor hertewerkstelling van SWT'ers moeten zorgen. Ondanks het feit dat de eindeloopbaanstatuten met RVA-uitkering stelselmatig afgebouwd worden, zou het aandeel van administratief werkzoekenden in de oudere leeftijdsklassen slechts licht stijgen tijdens de periode 2017-2020 (van 8,9 % tot 9,5 %), om vervolgens zelfs af te nemen (tot 8,2 % in 2022), naarmate de maatregelen inzake inperking van vervroegde uittreding op kruissnelheid komen. De graad van arbeidsreserve blijft in die leeftijdsklasse m.a.w. sterk dalen (figuur 21), terwijl de afname van de werkloosheidsgraad in de FPB-definitie enigszins geremd wordt door de geleidelijke opname van SWT'ers bij de werkzoekenden. De werkgelegenheidsgraad in de oudere leeftijdsklassen blijft ook op middellange termijn sterker stijgen dan de graad van potentieel arbeidsaanbod. Hij klimt in de klasse 50-64 jaar van 59,5 % in 2016 tot 66,0 % in 2022, in de klasse 55-64 jaar (waarop de eindeloopbaanmaatregelen gericht zijn) zelfs van 49,2 % tot 58,9 % (komend van nauwelijks 25,6 % in 1997).

...terwijl de werkloosheidsgraad in de klasse onder 50 jaar gevoelig onder zijn bodemniveau van de jongste decennia zakt.

Ex ante zet de toename van de werkgelegenheid in de oudere leeftijdsklassen opwaartse druk op de werkloosheidsgraad in de overige leeftijdsklassen. Ex post hebben arbeidsaanbodverruimende maatregelen – via de neerwaartse druk op de evolutie van de loonkosten die zij genereren – echter ook een positieve invloed op de globale werkgelegenheid en wordt het effect op de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar gemilderd. De werkloosheidsgraad in die klasse daalde fors tijdens de afgelopen twee jaar (van 12,0 % tot 10,9 %; figuur 21), wat zowel het gevolg was van de sterke werkgelegenheids groei als van de verdere afbrokkeling van de activiteitsgraad, die op zijn beurt minstens gedeeltelijk verklaard wordt door wijzigingen in de werkloosheidsreglementering. Waar maatregelen ter inperking van de toegang tot werkloosheidsgebonden uitkeringen in de oudere leeftijdsklassen bijgedragen hebben om vervroegde uitstroom uit werkgelegenheid in te perken, hebben zij er in de jongere leeftijdsklassen toe geleid dat personen die al ver van de arbeidsmarkt verwijderd stonden, nu ook effectief niet langer meegerekend worden in het administratief gemeten arbeidsaanbod. Dat wordt trouwens bevestigd door de voortdurende afname van de kloof tussen de EAK-werkloosheidsgraden (die actieve beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt meten) en de administratieve werkloosheidsgraden (die sterk beïnvloed worden door de regels die het recht op uitkeringen bepalen).

Die negatieve druk op de ontwikkeling van de activiteitsgraden zou echter sterk afnemen tijdens de projectieperiode (afdeling 3.1). De evolutie van de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar wordt tijdens de periode 2017-2020 dan vooral beïnvloed door de dynamiek in de globale werkgelegenheids groei (sterke daling van de werkloosheidsgraad in 2017, vertraagde daling in 2018-2019, terug versnellende afname in 2020). Vanaf 2021 valt de werkgelegenheids groei opnieuw terug, maar dat wordt gecompenseerd door stijgende rekruteringsbehoeften ter vervanging van uitstromende oudere werknemers (zie afdeling 3.3), zodat ook dan de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar fors blijft afnemen. In 2022 komt hij uit op 7,9 %, opmerkelijk lager dan de bodemniveaus die geobserveerd werden in conjunctureel gunstige periodes tijdens de laatste decennia.

Die opvallende daling doet zich weliswaar voor in een context waarin de werkgelegenheids groei ondersteund wordt door een budgettair beleid dat – in afwezigheid van verdere maatregelen – als expansief beschouwd kan worden in vergelijking met de vooropgestelde doelen (zie hoofdstuk 4) en waarin de brutolonen slechts reageren op arbeidsmarktkraptes voor zover die gemeten kunnen worden aan de hand van de evolutie in de nationale en macro-economische werkloosheidsgraad (afdeling 3.2). In afdeling 3.1 werd bovendien al gewezen op de eerder conservatieve hypothesen die we hanteerden voor de toekomstige evolutie van de activiteitsgraden op jongere leeftijd in het licht van de sterk verbeterende arbeidsmarktvooruitzichten.

4. Overheidsfinanciën

4.1. Gezamenlijke overheid

4.1.1. Vorderingensaldo, ontvangsten en uitgaven

De gezamenlijke overheid heeft 2016 afgesloten met een overheidstekort van 2,6 % van het bbp, een niveau dat nauw aansluit bij dat van 2015. Het tekort situeert zich in 2017 en 2018 nog verder onder de grens van 3 % van het bbp uit het EU-verdrag: in beide jaren bedraagt het tekort 1,9 % van het bbp. Op middellange termijn zouden echter bijkomende, nog niet genomen budgettaire consolidatiemaatregelen nodig zijn om het tekort verder af te bouwen. Bij ongewijzigd beleid stijgt het tekort opnieuw vanaf 2019 en bedraagt 2,3 % op het einde van de projectieperiode.

TABEL 13 - Rekening van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ontvangsten	51,3	50,8	50,7	50,2	49,8	49,7	49,8	49,9
Fiscale en parafiscale ontvangsten	44,5	43,9	43,8	43,4	43,1	43,0	43,2	43,4
Niet-fiscale ontvangsten	4,5	4,6	4,6	4,5	4,4	4,4	4,3	4,3
Toegerekende sociale premies	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,2	2,2
Uitgaven	53,9	53,4	52,6	52,0	51,9	52,0	52,1	52,2
Primaire uitgaven	50,9	50,5	50,1	49,7	49,7	49,8	49,9	50,0
Werkingskosten en investeringen	18,9	18,7	18,6	18,5	18,2	18,2	18,1	18,0
Niet-sociale overdrachten	6,7	6,6	6,2	6,1	6,2	6,2	6,1	6,1
Sociale uitkeringen (definitie SCvV)	25,3	25,3	25,3	25,1	25,3	25,5	25,7	25,8
Rentelasten	3,0	2,9	2,5	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2
Primair saldo	0,5	0,2	0,7	0,4	0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Vorderingensaldo	-2,5	-2,6	-1,9	-1,9	-2,1	-2,3	-2,3	-2,3
Federale overheid	-1,3	-2,7	-1,9	-1,6	-2,1	-2,2	-2,2	-2,2
Sociale Zekerheid	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Gemeenschappen en Gewesten	-1,4	0,0	-0,1	-0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Lagere overheid	0,1	0,2	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1

De omvang van de overheidsbegroting uitgedrukt in procent van het bbp is aanzienlijk verminderd over de periode 2014-2016. Dat wordt deels verklaard door nominale effecten gerelateerd aan de spectaculaire daling van de energieprijzen: de prijzen die de evolutie van het merendeel van de begrotingsrubrieken beïnvloeden, waren systematisch lager dan de groei van de bbp-deflator. Daarnaast zijn er ook de discretionaire impulsen van de verschillende overheden. Vanaf de regeringsvorming in 2014, heeft de federale overheid een programma uitgewerkt met budgettaire besparingsmaatregelen tot 2019 en met structurele hervormingen, onder meer op het vlak van heffingen op arbeidsinkomens. Sinds verschillende jaren voeren de overige beleidsniveaus ook een meer restrictieve begrotingskoers om hun tekorten weg te werken die ontstonden als gevolg van de economische en financiële crisis, en meer specifiek voor de gefedereerde entiteiten om de forfaitaire verminderingen van hun dotaties in 2015 en 2016 als bijdrage tot de sanering van de overheidsfinanciën voorzien in de zesde staatshervorming te compenseren.

De daling van de primaire uitgaven, ten belope van 1,9 % van het bbp over de periode 2014-2016, zet zich voort in 2017-2018 (-0,8 % van het bbp over twee jaar) dankzij de vermindering van de uitzonderlijke uitgaven verbonden aan de asielcrisis van 2016 en de versterking van de veiligheid, de verdere beperkingen op de werkingskosten van de overheid, de terugval van bepaalde niet-sociale overdrachten en de daling van de werkloosheidsuitgaven. De primaire uitgaven blijven stabiel in 2019, en stijgen vervolgens licht in procent van het bbp aan het einde van de periode, onder invloed van contrasterende evoluties. De groei van de uitgaven voor

pensioenen, gezondheidszorg en ziekte en invaliditeit is nog steeds sneller dan die van het bbp. De overige uitgaven van de gezamenlijke overheid blijven dalen in procent van het bbp. Merk op dat het relatief prijseffect (verschil tussen de bbp-deflator en de prijzen en indexeringsparameters die de uitgavenevolutive bepalen) bijdraagt tot de variaties van het primaire uitgavenratio ten belope van +0,2 % van het bbp in 2017; -0,2 % van het bbp in 2018 en +0,5 % van het bbp tijdens de periode 2019-2022.

De daling van de ontvangsten, ten belope van 1,9 % van het bbp over de periode 2014-2016, zet zich niet verder in 2017, maar herneemt in de periode 2018-2020 (-1,0 % van het bbp over drie jaar). Die nieuwe daling kan verklaard worden door de bijkomende geplande maatregelen aangaande de verminderingen van de heffingen op arbeidsinkomens en door een daling van de niet-fiscale ontvangsten. Op het einde van de periode kennen de ontvangsten een lichte toename in procent van het bbp als gevolg van contrasterende evoluties. De groei van de ontvangsten uit de personenbelasting en de sociale bijdragen is sneller dan die van het bbp, gezien de dynamiek van de tewerkstelling en de bezoldigingen, maar ook die van de rentevoeten die de ontvangsten uit roerende voorheffing gunstig beïnvloeden op het einde van de projectieperiode. De ontvangsten uit de vennootschapsbelasting en enkele andere indirecte belastingen zouden enigszins dalen.

Het structureel tekort (berekend volgens de conventionele methode van de EC) daalt met 0,6 % van het bbp in 2017, maar neemt opnieuw toe in de loop van de volgende jaren. De output gap vermindert in projectie en dus ook de negatieve cyclische component van het nominaal tekort. In 2019 (jaar waarin er een structureel evenwicht zou moeten worden bereikt volgens het stabiliteitsprogramma) bedraagt het structureel tekort 2,0 % van het bbp.

TABEL 14 - Koers van het begrotingsbeleid (methode EC)
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variatie		
									2017	2018	2019-2022
Primair saldo	0,5	0,2	0,7	0,4	0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,4	-0,2	-0,5
Cyclische component	-0,6	-0,7	-0,5	-0,3	-0,2	-0,0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,4
Eenmalige maatregelen en verschuivingen	0,2	-0,1	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	-0,0
Structurele component	0,9	1,0	1,2	0,7	0,3	-0,1	-0,2	-0,2	0,2	-0,5	-0,9
Ontvangsten	51,2	50,6	50,7	50,1	49,8	49,7	49,8	49,9	0,1	-0,6	-0,3
Uitgaven	50,3	49,6	49,5	49,4	49,5	49,8	50,0	50,1	-0,1	-0,1	0,7
Rentelasten	3,0	2,9	2,5	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	-0,3	-0,2	-0,1
Structureel vorderingensaldo	-2,1	-1,9	-1,3	-1,6	-2,0	-2,3	-2,4	-2,4	0,6	-0,2	-0,8

4.1.2. Overheidsschuld

De schuldgraad van de overheid, die in 2016 nog stabiel was, daalt in 2017. Die daling is het gevolg van de verbetering van het primair saldo en het herstel van de nominale economische groei. De exogene factoren, met name de factoren die de overheidsschuld beïnvloeden zonder dat ze een impact hebben op het vorderingensaldo van de overheid, doen de daling van de schuldgraad echter afnemen. Het gaat voornamelijk om het verwachte verschil tussen de verschuldigde en de opgelopen rente en om kredietverleningen en -participaties van de gewesten. De negatieve impact van de exogene factoren neemt echter af door de verkoop door de federale regering van een deel van haar participatie in BNP Paribas.

De endogene variatie van de schuldgraad blijft negatief in 2018 en in de daaropvolgende jaren in meer bescheiden mate, onder de impuls van een gunstige rente-groedynamiek, en een primair overschot in 2018. Net zoals in 2017 remmen de financiële verrichtingen van de verschillende beleidsniveaus (verschil tussen de verschuldigde en de opgelopen rente, participaties en kredietverleningen van de gewesten, onder meer van het Vlaams Gewest in het kader van het sociaal woonbeleid, ...) de endogene daling van de schuldgraad af in 2018. Vanaf 2019 zouden ze de daling compenseren.

TABEL 15 - Schuld van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Geconsolideerde brutoschuld	106,0	106,0	105,1	104,5	104,5	104,5	104,3	104,1
Impliciete rente (in %)	2,9	2,8	2,5	2,3	2,2	2,1	2,1	2,2
Nominale bbp-groei (in %)	2,4	2,7	3,3	3,3	2,9	2,9	2,9	2,8
Verandering in de schuldgraad	-0,7	0,0	-0,9	-0,6	-0,0	-0,0	-0,2	-0,2
Endogene verandering	0,0	-0,2	-1,5	-1,4	-0,9	-0,6	-0,6	-0,6
Primair saldo	0,5	0,2	0,7	0,4	0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Rente-groedynamiek ^a	0,5	0,0	-0,8	-1,0	-0,8	-0,8	-0,8	-0,7
Rentelasten	3,0	2,9	2,5	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2
Bijdrage van de bbp-groei	-2,5	-2,8	-3,4	-3,3	-3,0	-2,9	-2,9	-2,9
Exogene verandering (tekort-schuldaanpassing)	-0,7	0,2	0,6	0,8	0,8	0,6	0,5	0,4

a. Stemt overeen met het primair saldo dat nodig is om de schuld te stabiliseren in procent van het bbp zonder exogene verandering.

4.2. Federale overheid

Het vorderingensaldo van de federale overheid, dat in 2015 tijdelijk verbeterde doordat de nieuw ingevoerde regionale personenbelasting slechts een deel van de inkoheringen van het aanslagjaar vertegenwoordigde, bedraagt -2,7 % van het bbp in 2016. De opname van de Pensioendienst voor de Overheidssector in 2016 binnen de perimeter van de socialeverzekeringinstellingen heeft tot gevolg dat die voortaan de pensioenuitgaven van de federale, gewestelijke, gemeenschaps- en lokale ambtenaren dragen en de daarmee verbonden effectieve bijdragen ontvangen. Het grootste deel van die uitgaven wordt echter niet gedekt door effectieve bijdragen. Daarom is er een overdracht van de federale overheid naar de sociale zekerheid ter financiering van die uitgaven. Merk op dat de overdrachten die in de periode 2003-2005 werden uitgekeerd door sommige overheidsbedrijven in ruil voor de overname van hun pensioenverplichtingen worden gespreid en overeenkomstig de pensioenlasten¹ verrekend in ESR en ook worden opgenomen in de ontvangsten van de sociale zekerheid. Dat verklaart waarom de verandering van deelsector van de Pensioendienst voor de Overheidssector in geringe mate ongunstig is voor het saldo van de federale overheid (en licht gunstig voor dat van de sociale zekerheid).

In 2017 gaat het vorderingensaldo van de federale overheid er sterk op vooruit door de voortzetting van de besparingsmaatregelen op het vlak van werkingskosten, de daling van de uitzonderlijke uitgaven in het kader van de asielcrisis en de versterking van de veiligheid, de toename van de fiscale ontvangsten en een nieuwe daling van de rentelasten.

In 2018 wordt het saldo van de federale overheid eenmalig positief beïnvloed door de correctie – in overeenstemming met de BFW – van de te veel betaalde bedragen aan regionale personenbelasting aan de gewesten in de periode 2015-2017. Als de weerslag van dit eenmalig effect buiten beschouwing wordt gelaten, wordt het tekort iets groter en stabiliseert het zich vervolgens op 2,2 % van het bbp op middellange termijn. De daling van de finale primaire uitgaven en de vanaf nu vertraagde daling van de rentelasten compenseren slechts gedeeltelijk de afname van de ontvangsten en de toename van de overdrachten aan de sociale zekerheid.

TABEL 16 - Rekening van de federale overheid
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variaties		
									2016	2017	2018-2022
Ontvangsten	26,3	24,8	25,1	24,7	24,4	24,5	24,6	24,6	-1,4	0,3	-0,5
Fiscale en parafiscale ontvangsten	24,5	22,5	22,7	22,4	22,1	22,3	22,4	22,4	-2,0	0,2	-0,2
Niet fiscale ontvangsten	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	0,0	0,0	-0,2
Overdrachten van de overheid	0,1	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0	-0,0
Toegerekende sociale premies	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	-0,0	-0,0	-0,0
Uitgaven	27,6	27,6	27,0	26,2	26,5	26,6	26,7	26,8	0,0	-0,6	-0,2
Finale primaire uitgaven	8,5	7,6	7,1	6,9	6,9	7,0	6,9	6,8	-0,9	-0,5	-0,3
Overdrachten aan de overheid	16,4	17,5	17,7	17,3	17,7	17,8	17,9	18,0	1,1	0,2	0,3
Rentelasten	2,7	2,5	2,2	2,0	1,9	1,9	1,9	2,0	-0,2	-0,3	-0,2
Primair saldo	1,4	-0,2	0,3	0,4	-0,2	-0,3	-0,3	-0,2	-1,6	0,5	-0,5
Vorderingensaldo	-1,3	-2,7	-1,9	-1,6	-2,1	-2,2	-2,2	-2,2	-1,5	0,8	-0,3

1. Tot dat het bedrag van de aanvankelijk betaalde overdrachten uitgeput is, normaal gezien in 2021 (volgens de hypothesen van deze projectie).

KADER 4 - De overheidsfinanciën voorgesteld overeenkomstig het ESR-concept

Net zoals het macro-economische kader wordt de projectie van de overheidsfinanciën voorgesteld overeenkomstig het ESR-concept. Dat houdt onder meer het volgende in:

- Staatshervorming: alle in het kader van de staatshervorming overgedragen bevoegdheden, ook de bevoegdheden die door Entiteit I worden beheerd voor rekening van de gemeenschappen en gewesten (bv. de kinderbijslag, enz.), worden verrekend in de rekening van de deelsector van de gemeenschappen en gewesten. De aan de gemeenschappen en de gewesten uitgekeerde dotaties worden dus verrekend in brutotermen (d.w.z. niet verminderd voor de bevoegdheden die door Entiteit I worden beheerd). De werkingskosten van Famifed worden echter verrekend in de sociale zekerheid en gefinancierd door de overdrachten van de gefedereerde entiteiten (noot: in de overheidsrekeningen 2015 van oktober 2016 werden de werkingskosten van Famifed gefinancierd door de verkoop van goederen en diensten van de sociale zekerheid aan de gemeenschappen en de gewesten. Deze projectie is conform met die rekeningen. In de projectie is het dus pas vanaf 2016 dat de financiering gebeurt via overdrachten).
- In april 2016 zijn de Pensioendienst voor de Overheidssector (PDOS) en de Rijksdienst voor Pensioenen (RVP) samengevoegd tot de Federale Pensioendienst. Naar aanleiding van die fusie heeft het INR beslist de Federale Pensioendienst vanaf 2016 te consolideren met de sector van de socialeverzekeringsinstellingen. De pensioenen van het personeel van de gefedereerde entiteiten, de lagere overheid en de federale overheid worden dus vanaf 2016 en in ESR-termen, gefinancierd door overdrachten van de sociale zekerheid aan die verschillende beleidsniveaus, terwijl de sociale zekerheid zelf door een overdracht van de federale overheid wordt gefinancierd.
- Consolidatie van het Vlaams Zorgfonds met de Vlaamse Gemeenschap: het Vlaams Zorgfonds behoorde in de overheidsrekeningen tot en met 2015 tot de Sociale Zekerheid. Dit was gebaseerd op het feit dat het ging om een publieke entiteit die voornamelijk sociale uitkeringen verstrekke en in belangrijke mate gefinancierd werd door sociale bijdragen. Het Vlaams Zorgfonds zou echter geleidelijk aan meer en meer bevoegdheden krijgen, zoals de tegemoetkoming van de hulp aan bejaarden in 2016. De volgende jaren zouden ook delen van de thuiszorg, ouderenzorg toegewezen worden aan dit fonds. Door de integratie van de tegemoetkoming aan bejaarden valt het aandeel van de sociale bijdragen in de financiering terug van 60 % naar 30 % en wordt er door het INR geopteerd om het Zorgfonds her in te delen bij de Vlaamse overheid.

Rentelasten

Aan het begin van de periode laten de rentelasten in procent van het bbp nog een forse daling optekenen, die op bepaalde wijze bijdraagt tot de verbetering van het vorderingensaldo van de federale overheid. De daling neemt echter geleidelijk af tegen het einde van de projectieperiode.

De impliciete rente op de schuld daalt tussen 2016 en 2017 als gevolg van de zwakke lange- en kortetermijnrente, en blijft vervolgens dalen ondanks de stijging van de marktrentevoeten. Rekening houdend met het aflossingstempo van het uitstaande schuldbedrag leidt de stijging van de rentevoeten pas aan het einde van de periode tot een stijging van de impliciete rente. In 2017 vloeit de daling van de rentelasten ook voort uit de daling van de verschuldigde moratoire interesten, waarvan het niveau bijzonder hoog was in 2016.

De rentelasten worden ook beïnvloed, maar in mindere mate, door de evolutie van de schuldgraad van de federale overheid die vanaf 2017 daalt.

Fiscale en parafiscale ontvangsten

De projectie van de fiscale ontvangsten houdt vanaf 2017 rekening met de discretionaire begrotingsmaatregelen, op voorwaarde dat de uitvoeringsmodaliteiten met voldoende precisie gedefinieerd zijn. De belangrijkste maatregelen zijn:

- Belasting op het inkomen van natuurlijke personen¹: niet-indexering van de niet-arbeidsgerelateerde fiscale uitgaven voor de personenbelasting (aanslagjaren 2015 tot 2018), herzieningen van het barema (aan-

1. Er werd eveneens rekening gehouden met de verhogingen van het belastingkrediet voor de werkbonus. In het ESR gaat het om uitgaven (en niet om geen negatieve ontvangsten).

slagjaren 2017, 2019 en 2020), verhoging van de forfaitaire beroepskosten (aanslagjaren 2017 en 2019), herziening van de belastingvrije som (aanslagjaren 2019 en 2020), versnelling van het inkohieringstempo tijdens het aanslagjaar 2016 (nadien constant verondersteld), stijging van het tarief van de roerende voorheffing (2017).

- Vennootschapsbelasting: stijging van de verworpen uitgaven inzake bedrijfswagens (2017), nieuw stelsel voor de vastgoedvehikels (2017).
- Productgebonden belastingen en belastingen op de productie: uitbreiding van de btw-grondslag op spelen en weddenschappen (2017), indexering van de accijnzen tot 2018, kliksysteem voor accijnzen op brandstoffen voor wegvervoer tot 2018, opeenvolgende verhogingen van de accijnzen op tabaksproducten tot 2019, verhoging van het plafond van de belasting op beurstransacties en uitbreiding naar platforms gevestigd in het buitenland (2017).
- Vermogensheffingen: vervroegde inning (2015 tot 2019) van de belasting op pensioensparen, nieuwe fiscale regularisatie (budgettaire impact vanaf 2017).

TABEL 17 - Fiscale en parafiscale ontvangsten van de federale overheid
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Fiscale en parafiscale ontvangsten	24,5	22,5	22,7	22,4	22,1	22,3	22,4	22,4
Belasting op het gezinsinkomen (zonder roerende voorheffing)	9,4	7,7	8,0	7,7	7,6	7,7	7,8	7,9
Bedrijfsvoorheffing en voorafbetalingen	11,5	11,1	11,1	10,7	10,4	10,5	10,6	10,7
Kohieren en overige	-2,0	-3,4	-3,1	-3,0	-2,9	-2,8	-2,8	-2,8
Roerende voorheffing van natuurlijke personen	1,0	1,0	0,9	0,8	0,8	0,8	0,9	1,1
Sociale bijdragen	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vennootschapsbelasting	3,4	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,4	3,3
Btw	6,7	6,8	6,8	6,9	6,9	6,9	6,9	6,9
Accijnzen	2,1	2,2	2,2	2,2	2,2	2,1	2,0	2,0
Overige belastingen	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3

In 2016 is de achteruitgang van de fiscale en parafiscale ontvangsten in procent van het bbp, die wordt afgezwakt door de stijging van de btw en de accijnzen, te wijten aan vier belangrijke factoren: de daling van de ontvangsten uit de bedrijfsvoorheffing als gevolg van de discretionaire maatregelen die op dat vlak zijn genomen en de loonblokkering, het op kruissnelheid komen van de overheveling van de kohieren naar de gewesten van de opcentiemen op de personenbelasting die zijn ingevoerd bij de staatshervorming, de versnelling van de inkohieringen met als belangrijkste gevolg een eenmalige wijziging van de verdeling van de ontvangsten tussen de beleidsniveaus (negatief effect voor de federale overheid, positief effect voor de lagere overheid en de gewesten als geheel beschouwd) en het quasi verdwijnen van de ontvangsten uit de sociale bijdragen als gevolg van het opnemen van de Pensioendienst voor de Overheidssector binnen de perimeter van de socialeverzekeringsinstellingen.

In 2017 is het lichte herstel van de fiscale ontvangsten, dat wordt afgezwakt door de daling van de ontvangsten uit de roerende voorheffing van natuurlijke personen ondanks de stijging van het tarief, te wijten aan de inkrimping van de negatieve kohieren van de personenbelasting. Die daling is het gevolg van de weerslag van de versnelling van de inkohieringen in 2016 en de vertraagde impact op de gemeentelijke en regionale opcentiemen van de maatregelen ter verlaging van de personenbelasting via de bedrijfsvoorheffing van 2016. In ESR wordt de bedrijfsvoorheffing immers volledig verrekend als een ontvangst van de federale overheid inclusief de 7 % gemeentelijke opcentiemen die daar expliciet in worden opgenomen en het deel dat impliciet toekomt aan de gewesten. De overheveling van die opcentiemen aan de gemeenten en gewesten komt tot uiting in de kohieren van de federale overheid afhankelijk van het moment van de inkohiering. Wanneer een maatregel ter verlaging van de personenbelasting wordt toegepast via de bedrijfsvoorheffing, weegt de totale budgettaire kost ervan het eerste jaar op de federale overheid. De gemeenten en de gewesten voelen de impact

via de opcentiemen, gedeeltelijk het daaropvolgende jaar, en volledig het jaar daarop (d.w.z. in 2017 en 2018 voor wat betreft de maatregelen ter verlaging van de bedrijfsvoorheffing van 2016).

De daling van de fiscale ontvangsten in 2018-2019 is hoofdzakelijk te wijten aan de nieuwe maatregelen ter verlaging van de bedrijfsvoorheffing (na een pauze in 2017). Die daling wordt afgezwakt door de positieve impact op de bedrijfsvoorheffing van de werkgelegenheids- en loondynamiek in de sector van de ondernemingen die trouwens tot aan het einde van de projectieperiode relatief sterk blijft. Bovendien dalen de negatieve kohieren van de federale overheid vanaf 2018 door de overgang naar het definitieve stelsel zoals voorzien in de BFW, en die een neerwaartse herziening van de factor 'regionale autonomie op de personenbelasting' impliceert. Aan het einde van de projectieperiode stijgt de roerende voorheffing van natuurlijke personen fors door de vanaf 2017 ingezette stijging van de rentevoeten. De vennootschapsbelasting daalt daarentegen door de verschillende determinanten van de macro-economische grondslag, waaronder de tegen 2020 geplande socialebijdrageverminderingen, maar ook de sterkere loondynamiek, de relatief snellere groei van de afschrijvingen en de stijging van de energieprijzen. De btw blijft – net zoals de macro-economische grondslag ervan – quasi stabiel in procent van het bbp. De ontvangsten uit accijnzen nemen af aan het einde van de projectieperiode door de daling van het diesel- en tabaksverbruik en door het uitblijven van bijkomende verhogingen van het accijnstarief op diesel na 2018 (2019 voor tabak).

Stabilisering van de niet-fiscale ontvangsten op middellange termijn

De verlaging van de aan de financiële sector verleende garanties en de wederverkoop van een deel van de overheidsparticipaties in die sector vanaf 2013 hebben de niet-fiscale ontvangsten geleidelijk teruggebracht tot een niveau dat dicht aanleunt bij dat van vóór de economische en financiële crisis. In 2016 en 2017 stijgen die ontvangsten door tijdelijke factoren, in het bijzonder de terugbetaling van de belastingen in het kader van de excess profit rulings en de touroperatoren (2017).

Naast die tijdelijke factoren dragen de bijkomende ontvangsten uit de verkeersboetes (cross border project) en de toename van het dividend ontvangen van de NBB bij tot de stijging in 2017 van de ontvangen overdrachten en het inkomen uit vermogen.

TABEL 18 - Niet-fiscale ontvangsten van de federale overheid
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variatie		
									2016	2017	2018-2022
Totaal	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	0,0	0,0	-0,2
Verkoop van goederen en diensten	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0	-0,0	-0,0
Externe overdrachten en subsidies	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,1	0,0	-0,1
Inkomen uit vermogen	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,1	0,0	-0,0

De finale primaire uitgaven stabiliseren zich in 2016...

De projectie van de primaire uitgaven van de federale overheid (zonder bezoldigingen) steunt voornamelijk op de initiële en aangepaste begrotingen van 2017¹ en op de meerjarenprojecties per basisallocatie bij die begrotingen. De projectie houdt in het bijzonder rekening met de aanpassingen – voor zover de modaliteiten voldoende gespecificeerd zijn – die werden aangekondigd tijdens het begrotingsconclaaf.

In 2016 weerspiegelt de sterke daling van de finale primaire uitgaven in de eerste plaats de wijziging van perimeter naar aanleiding van de consolidatie van de Pensioendienst voor de Overheidssector met de sociale

1. Begrotingsdocumenten ingediend in de Kamer en begrotingen van de instellingen van openbaar nut. Voor 2017 werden de gegevens hoofdzakelijk overgenomen uit de aangepaste begroting. Voor 2018 en volgende jaren is de projectie voornamelijk gebaseerd op de meerjarenramingen die opgenomen zijn in de initiële begroting.

zekerheidsinstellingen. Dit vertaalt zich in de daling van de pensioenuitgaven van de federale overheid¹. Naast dat boekhoudkundige effect, kwam er een onderbreking in de sinds 2012 geobserveerde neerwaartse trend van de primaire uitgaven. Verklarende factoren daarvoor zijn o.a. de regeringsmaatregelen die zijn genomen in de strijd tegen het terrorisme en om de asielcrisis aan te pakken. De toename van de overdrachten aan het buitenland weerspiegelt de uitzonderlijke bijdrage tot de financiering van de EU (0,1 % van het bbp) als gevolg van de inwerkingtreding met terugwerkende kracht van het Besluit eigen middelen en een kapitaaloverdracht van 250 miljoen euro aan Crédit local de France. Omgekeerd blijven de subsidies aan ondernemingen, waaronder die bestemd voor de NMBS-groep dalen, evenals de loonsubsidies als gevolg van de afschaffing van de algemene loonsubsidie in de profitsector (zie kader 6).

TABEL 19 - Finale primaire uitgaven van de federale overheid
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variatie		
									2016	2017	2018-2022
Totaal	8,5	7,6	7,1	6,9	6,9	7,0	6,9	6,8	-0,9	-0,5	-0,3
Werkingskosten en investeringen	3,1	3,2	3,1	3,0	2,9	3,1	3,0	3,0	0,0	-0,1	-0,1
Bezoldigingen (zonder toegerekende sociale bijdragen)	1,7	1,6	1,6	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	-0,0	-0,1	-0,2
Toegerekende sociale bijdragen	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	-0,0	-0,0	-0,0
Aankopen van goederen en diensten, belastingen	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0	-0,0	-0,1
Investeringen	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,1	0,0	0,2
Niet-sociale overdrachten	3,2	3,1	2,7	2,6	2,7	2,7	2,6	2,6	-0,1	-0,4	-0,1
Loonsubsidies	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,1	-0,0	-0,0
Overige overdrachten aan bedrijven	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	-0,1	-0,0	-0,2
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	-0,0	-0,1
Overdrachten aan het buitenland	1,3	1,4	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	0,1	-0,3	0,1
Sociale uitkeringen	2,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	-0,9	0,0	-0,0
Pensioenen	1,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	-1,0	-0,0	-0,0
Kinderbijslag	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	0,0	0,0
Overige	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0	0,0	-0,0

... en dalen opnieuw in 2017.

In 2017 dalen de finale primaire uitgaven met 0,5 % van het bbp. Die daling heeft betrekking op alle categorieën, in diverse mate. Ze is vooral merkbaar in de overdrachten aan het buitenland, als gevolg van de tijdelijke factoren van 2016, maar ook door de blokkering van uitgavenkredieten om de onderbenuttingsdoelstelling van de regering na te leven. Bij de niet-sociale overdrachten dalen de loonsubsidies ook in 2017 als gevolg van de afschaffing van de algemene loonsubsidie in de profitsector (zie kader 6), waarvan nog een bijkomende impact wordt waargenomen in 2017.

De lonen, de aankopen van goederen en diensten en de overdrachten aan izw's, waarvan de dalende trend in 2016 werd onderbroken onder meer als gevolg van de uitgaven voor de asielcrisis en de strijd tegen het terrorisme, dalen in 2017. Die crisisuitgaven zijn er ook nog in 2017, maar meer beperkt, als gevolg van nieuwe maatregelen voor de versterking van de veiligheid, en bijkomende behoeften inzake sociale bijstand door de toekenning van het vluchtelingenstatuut aan een deel van de asielzoekers.

1. De pensioenen die worden uitgekeerd aan bepaalde overheidsbedrijven en de weduwen- en wezenpensioenen van het overheidspersoneel worden voortaan verrekend als uitgaven van de sociale zekerheid.

Herneming van de investeringen op middellange termijn

Op middellange termijn dalen de werkingskosten (zonder investeringen) en de niet-sociale overdrachten in procent van het bbp (-0,4 % van het bbp over de periode 2018-2022).

De werkgelegenheid daalt, als gevolg van de besparingsmaatregelen van de regering. In de overheidsadministratie daalt de werkgelegenheid (- 6 000 personen) over de periode 2017-2019; vanaf 2020, en zonder nieuwe maatregelen, blijft de werkgelegenheid in de administratie stabiel. Bij landsverdediging blijft de werkgelegenheid dalen in de periode 2017-2022 (-5 300 personen) ten gevolge van het 'Strategisch Plan voor Defensie'.

Overeenkomstig het besparingsprogramma dat tijdens de regeringsvorming in 2014 werd aangekondigd voor de huidige regeerperiode, zetten de aankopen van goederen en diensten en de subsidies aan bedrijven hun neerwaartse trend voort tot 2022.

De investeringen die op korte termijn vrij stabiel zijn, stijgen daarentegen aanzienlijk op middellange termijn (+0,2 % van het bbp over de periode 2017-2022). De evolutie van de investeringen bij landsverdediging houdt rekening met de aanvang van het militaire investeringsplan 2016-2030, dat de federale regering eind 2016 heeft goedgekeurd. Aangezien de timing voor de uitvoering nog niet bekend is, zouden de betalingen voor dat plan van start gaan in 2020 en verlopen via jaarlijkse lineaire schijven. Naar aanleiding van de beslissing van de federale regering tijdens de begrotingscontrole van 2017 om de voltooiingswerken van de GEN-werf en verschillende uitbreidingswerkzaamheden van de spoorcapaciteit te financieren tegen 2030, werden er bijkomende investeringsuitgaven opgenomen in de projectie¹.

Behalve de pensioenuitgaven die dalen door de reeds vermelde wijziging van perimeter, blijven de sociale uitkeringen van de federale overheid stabiel in procent van het bbp over de volledige projectieperiode.

Overdrachten binnen de overheid

TABEL 20 - Overdrachten van de federale overheid aan de overige overheden
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variatie		
									2016	2017	2018-2022
Totaal	16,4	17,5	17,7	17,3	17,7	17,8	17,9	18,0	1,1	0,2	0,3
Aan de sociale zekerheid	4,2	6,9	7,1	7,1	7,2	7,3	7,4	7,4	2,6	0,2	0,4
Aan de gemeenschappen en gewesten	11,2	10,0	9,9	9,6	9,9	9,9	9,9	9,9	-1,2	-0,1	0,0
Aan de lagere overheid	0,9	0,6	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,3	0,0	-0,1

In 2016 wordt de sterke stijging van de overdrachten aan de overige deelsectoren van de gezamenlijke overheid vooral verklaard door de nieuwe overdrachten van de federale overheid aan de sociale zekerheid voor de financiering van de pensioenen van haar eigen ambtenaren en van bepaalde overheidsbedrijven. Dat komt doordat de Pensioendienst voor de Overheidssector wordt opgenomen binnen de perimeter van de sociale-zekerheidsinstellingen. Daarnaast is het afrekeningssaldo van de BFW positief, terwijl het in 2015 nog negatief was, en is er een dotatie aan de gemeenschappen voor de ziekenhuisinfrastructuur. Tot slot heeft de toename van het aantal vluchtelingen geleid tot een stijging van de overdrachten aan de OCMW's voor de financiering van het leefloon. Het feit dat de Pensioendienst voor de Overheidssector wijzigt van deelsector heeft ook een structureffect: de overdrachten voor de pensioenen aan de gemeenschappen en gewesten en aan de lagere overheid worden omgeleid naar de sociale zekerheid.

1. In afwachting dat de beslissing over de financiering daarvan wordt meegedeeld, werd verondersteld dat de financiering van de bovenvermelde spoorwerken zou berusten op bijkomende investeringsuitgaven.

Op middellange termijn blijven de overdrachten aan de sociale zekerheid stijgen in procent van het bbp (ondanks de technische hypothese van vaste evenwichtsdotaties), onder meer door de toekenning van compenserende bedragen van de tot 2020 geplande socialebijdrageverminderingen. De overdrachten aan de gemeenschappen en de gewesten zijn stabiel in procent van het bbp, behalve in 2018 door de correctie voor de te veel betaalde bedragen aan personenbelasting aan de gewesten in de periode 2015-2017. De overdrachten aan de lagere overheid dalen licht op middellange termijn in procent van het bbp, zodra de effecten van de asielcrisis op de dotaties voor het leefloon verdwijnen.

4.3. Sociale Zekerheid

In 2016 heeft de rekening van de sociale zekerheid verschillende grote wijzigingen ondergaan.

Eerst en vooral heeft de federale regering – na verschillende grote evoluties zoals de zesde staatshervorming, de verschuiving van de financiering van de sociale bijdragen van de sociale zekerheid naar andere financieringsbronnen en de herziening van de begrotingsdoelstelling van de gezondheidszorg – besloten de financiering van de globale beheren van de werknemers en de zelfstandigen, en van de gezondheidszorg, te hervormen. Deze vooruitzichten houden rekening met de bepalingen van de wet van 18 april 2017 houdende hervorming van de financiering van de sociale zekerheid, van kracht vanaf 1 januari 2017.

KADER 5 - Hervorming van de financiering van de sociale zekerheid

De nieuwe financiering van de sociale zekerheid door de federale overheid berust op drie pijlers:

- Een alternatieve financiering die voortaan afkomstig is van twee soorten ontvangsten: een bepaald percentage van de btw-opbrengst en een percentage van de opbrengst van de roerende voorheffing. Als er echter wordt vastgesteld dat de opbrengsten van de btw en de roerende voorheffing niet volstaan om de noodzakelijke alternatieve financiering toe te wijzen aan de respectievelijke globale beheren, kan een bijkomend bedrag worden geheven op de opbrengsten van de accijnzen op tabaksproducten. Anderzijds wordt – in het kader van de vereenvoudiging van de alternatieve financiering – de alternatieve financiering van de sector van de gezondheidszorg die rechtstreeks aan het RIZIV wordt gestort (wet ziekenhuizen en accijnzen op tabak) ingetrokken. Dat heeft als gevolg dat de behoeften van het RIZIV inzake gezondheidszorg toenemen (verhoging van de alternatieve financiering § 1^{quater}).
- Een dotatie van de federale overheid die tot doel heeft een stabiele, niet-conjunctuurgebonden en duurzame financiering van de solidariteitsuitgaven te verzekeren. Die subsidie wordt vastgesteld aan de hand van een forfaitair bedrag en jaarlijks aangepast aan de evolutie van de gemiddelde gezondheidsindex. Die ontvangsten kunnen worden verhoogd om rekening te houden met de demografische ontwikkelingen via een vergrijzingscoëfficiënt die elk jaar wordt vastgelegd in de Ministerraad. Die coëfficiënt wordt enkel toegepast als de effectieve uittredingsleeftijd uit de arbeidsmarkt aanzienlijk toeneemt en de reële bbp-groei minstens 1,5 % bedraagt (die twee voorwaarden zijn cumulatief).
- Een evenwichtsdotatie die apart voor elk socialezekerheidsstelsel wordt vastgesteld om een begrotingsevenwicht te waarborgen. De vaststelling van de evenwichtsdotatie zal worden gekoppeld aan een reeks responsabiliseringsfactoren, met name de effecten van maatregelen inzake de strijd tegen de sociale fraude, mechanismen inzake het oneigenlijk gebruik van uitgaven en ontvangsten, de bijdrage van de sociale zekerheid tot het behalen van begrotingsdoelstellingen zoals bepaald in het Stabiliteitspact, de al dan niet budgettaire neutraliteit van de akkoorden die door de sociale partners zijn gesloten. De regering zal – nadat ze de responsabiliseringsfactoren heeft onderzocht – een beslissing nemen tussen bijkomende financiering en bijkomende maatregelen om de stelsels in evenwicht te brengen.

De bedragen van de verschillende financieringsvormen die voor 2017 worden gebruikt in deze vooruitzichten stemmen overeen met de cijfers van de aangepaste begroting van 2017. Wat de klassieke rijkstoelage betreft, werd in de projectie geen rekening gehouden met een vergrijzingscoëfficiënt (die bij koninklijk besluit zal moeten worden bepaald). In de projectie wordt de evenwichtsdotatie (zowel voor de werknemersregeling als de zelfstandigenregeling) constant gehouden in nominale termen. De evolutie ervan is a priori onbepaald omdat ze voortaan afhangt van een beoordeling van de responsabiliseringscriteria. Het is niet aan het FPB om daar een uitspraak over te doen in het kader van de projectie.

Bovendien zijn in april 2016 de Pensioendienst voor de Overheidssector (PDOS) en de Rijksdienst voor Pensioenen (RVP) samengevoegd tot de Federale Pensioendienst. Naar aanleiding van die fusie heeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen beslist de Federale Pensioendienst te consolideren met de sector van de socialeverzekeringsinstellingen. Dat impliceert een aanpassing van zowel de ontvangsten (bijdragen, hoofdzakelijk overdrachten van de overheid) als de uitgaven (uitkeringen, hoofdzakelijk overdrachten naar andere be-

leidsniveaus). De financiering via de toename van de ontvangsten heeft betrekking op zowel de uitkeringen die voortaan binnen de perimeter van de sociale zekerheid vallen, namelijk het 'Weduwen- en wezenfonds' (dat de overlevingspensioenen omvat van het statutaire personeel van de ministeries en de federale parastatalen en van de gemeenschappen en gewesten, het onderwijs, de militairen en bepaalde overheidsbedrijven), de rustpensioenen van de pool van de parastatalen en bepaalde overheidsbedrijven (Bpost, Belgacom en overige) en de rust- en overlevingspensioenen van de NMBS en de federale politie, maar ook de uitkeringen die buiten de perimeter van de sociale zekerheid vallen, namelijk de rustpensioenen van de militairen en het statutaire personeel van de ministeries (van de federale overheid en de gemeenschappen en gewesten) en het onderwijs (van de gemeenschappen en gewesten en de lagere overheid). Voor die laatste worden de middelen maar tijdelijk opgenomen in de sociale zekerheid en verschijnen ze ook in de uitgaven als overdrachten van de sociale zekerheid naar de andere beleidsniveaus.

Tot slot maakt het stelsel van de Vlaamse zorgverzekering vanaf 2016 geen deel meer uit van de perimeter van de sociale zekerheid.

Na een evenwicht in 2016

Doordat in 2016 de pensioenregeling van de overheidssector wordt opgenomen in de sociale zekerheid stijgen de ontvangsten en de uitgaven van de sociale zekerheid aanzienlijk. Aan de ontvangstenzijde laten de overdrachten van de federale overheid een sterke stijging optekenen (van 4,3 % tot 6,9 % van het bbp), terwijl de toevoeging van de bijdragen die bepaalde overheidspensioenen financieren wordt tenietgedaan door de daling van de werkgeversbijdragen als gevolg van de socialebijdrageverminderingen. De alternatieve financiering neemt ook toe door de stijging van de ontvangsten uit de roerende voorheffing die dienen om de socialebijdrageverminderingen te financieren. Die stijging wordt afgezwakt door een daling van de btw-ontvangsten. Aan de uitgavenzijde stijgen zowel de sociale uitkeringen (van 17,3 % tot 18,2 % van het bbp) als de overdrachten binnen de overheid¹ (van 0,1 % tot 2,2 % van het bbp) sterk als gevolg van de opname van de overheidspensioenen binnen de perimeter van de sociale zekerheid, hoewel de stijging van de uitkeringen beperkt is omdat de Vlaamse zorgverzekering voortaan buiten de perimeter van de sociale zekerheid valt. De niet-sociale overdrachten in ESR-termen dalen als gevolg van de overdracht van de uitgaven voor ziekenhuisinfrastructuur aan de gefedereerde entiteiten in de loop van het jaar en de daling van de rentevoeten.

1. De overdrachten aan de overheid omvatten vanaf 2016 de door de federale overheid overgedragen middelen voor de rustpensioenen van de militairen en het statutaire personeel van de ministeries (van de federale overheid en de gemeenschappen en gewesten) en het onderwijs (van de gemeenschappen en gewesten en de lagere overheid).

TABEL 21 - Rekening van de sociale zekerheid
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variatie 2018-2022
Ontvangsten	19,0	21,6	21,7	21,6	21,7	21,7	21,9	22,0	0,4
Eigen fiscale en parafiscale ontvangsten	14,4	14,4	14,3	14,2	14,2	14,2	14,3	14,3	0,1
Bijdragen	13,7	13,6	13,5	13,5	13,5	13,4	13,5	13,6	0,1
Eigen fiscale ontvangsten	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,0
Niet-fiscale ontvangsten	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	-0,1
Overdrachten van de overheid	4,3	6,9	7,1	7,1	7,2	7,3	7,4	7,5	0,4
Toegerekende sociale premies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Uitgaven	18,9	21,6	21,6	21,5	21,6	21,8	21,9	22,1	0,5
Primaire uitgaven	18,8	21,6	21,5	21,5	21,6	21,8	21,9	22,1	0,6
Werkingskosten en investeringen	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0
Niet-sociale overdrachten, waaronder:	0,8	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0
Loonsubsidies	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0
Sociale uitkeringen	17,3	18,2	18,1	18,0	18,2	18,3	18,5	18,7	0,6
Overdrachten aan de overheid	0,1	2,2	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	0,0
Rentelasten	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Primair saldo	0,2	0,0	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2
Vorderingensaldo	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2

... *vertoont de sociale zekerheid een overschot in 2017.*

In 2017 treedt het nieuwe financieringssysteem in werking. Dat systeem voorziet in een aparte evenwichtsdotatie voor de werknemers- en zelfstandigenregelingen (en in een evenwicht van de gezondheidszorgsector via de bijkomende alternatieve financiering).

De ontvangsten uitgedrukt in procent van het bbp stijgen licht van 21,6 % tot 21,7 %. De bijdragen dalen (van 13,6 % tot 13,5 %) als gevolg van de verschillende maatregelen die de federale regering heeft genomen om het concurrentievermogen te ondersteunen (hoewel de impact van die maatregelen op de werkgelegenheid en de lonen de daling enigszins tempert), terwijl de overdrachten van de overheid aanzienlijk toenemen (van 6,9 % tot 7,1 %).

De hervorming van de financiering van de sociale zekerheid beïnvloedt de aard van de overdrachten. Tussen 2016 en 2017 dalen de forfaitaire subsidies van de federale overheid (van 2,0 % tot 0,7 % van het bbp, met uitzondering van de evenwichtsdotaties en de overdracht naar de sector van de overheidspensioenen). Rekening houdende met de evenwichtsdotaties en de overdracht naar de sector van de overheidspensioenen dalen de overige overdrachten van de overige beleidsniveaus van 4,6 % tot 4,0 %. De overdracht van de fiscale ontvangsten wordt opwaarts herzien (van 2,3 % tot 3,1 %) vooral als gevolg van de stijging van de bijkomende alternatieve financiering van de gezondheidszorg. Wat het saldo van de regelingen betreft, laat de zelfstandigenregeling een overschot optekenen, terwijl voor de werknemersregeling een dotatie van 3 217 miljoen euro nodig is om het evenwicht ervan te verzekeren. Voor de regeling geneeskundige zorg is een bijkomende alternatieve financiering van 4 048 miljoen vereist.

TABEL 22 - Detail van de overdrachten van de overheid aan de sociale zekerheid
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variatie 2018-2022
Overdrachten van de overheid	4,3	6,9	7,1	7,1	7,2	7,3	7,4	7,5	0,3
Overdrachten van fiscale ontvangsten	2,3	2,3	3,1	3,2	3,3	3,4	3,6	3,7	0,6
Ontvangsten uit btw	1,8	1,5	2,4	2,4	2,5	2,6	2,7	2,7	0,3
waarvan financiering geneeskundige verzorging	0,0	0,0	0,9	0,9	0,9	1,0	1,1	1,1	0,2
Ontvangsten uit roerende voorheffing	0,3	0,6	0,7	0,8	0,8	0,8	0,9	1,0	0,3
Overige	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overige overdrachten van de overige beleidsniveaus	2,0	4,6	4,0	3,9	3,9	3,9	3,8	3,7	-0,3
Aan de werknemersregeling	1,6	1,6	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	-0,1
incl. evenwichtsdotatie	0,0	0,0	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	-0,1
Aan de zelfstandigenregeling	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
incl. evenwichtsdotatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Aan de sector van de overheids-pensioenen	0,0	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,5	2,5	-0,1
Aan de overige sectoren	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0

De evolutie van de uitgaven wordt in 2017 hoofdzakelijk bepaald door de groei van de sociale uitkeringen (nominale groei van 2,9 %), die toe te schrijven is aan de indexering in de loop van het jaar (2,0 %) en de reële groei van de verschillende sectoren (0,9 %). De ziekte- en invaliditeitsuitkeringen blijven sterk stijgen, maar in een trager tempo (4,3 % in reële termen), terwijl de stijging van de pensioenen (1,8 % in reële termen) en de gezondheidszorg (1,7 % in reële termen) gematigd blijft, voornamelijk als gevolg van de besparingsmaatregelen van de regering (met name de daling van de welvaartsenveloppe van 2017-2018). Zowel de werkloosheidsuitkeringen (-7,8 % in reële termen) als de uitkeringen van de overige sectoren¹ (-4,6 %) laten een daling optekenen. In totaal stijgen de uitkeringen niet sterker dan het nominaal bbp in 2017 (2,9 % tegenover 3,4 %).

De gezondheidszorg, de pensioenen en de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen groeien zeer matig in 2017 ...

De hervorming van de financiering van de sociale zekerheid doet de eigen ontvangsten van het RIZIV dalen vanaf 2017 doordat de alternatieve financiering om de ziekenhuizen te financieren² en de ontvangsten uit de accijnzen op tabaksproducten worden geschrapt. Dat wordt gecompenseerd door de toename van de bijkomende alternatieve financiering die via de twee globale beheren loopt.

De RIZIV-begrotingsdoelstelling voor geneeskundige zorg 2016 werd vastgesteld op 23 812 miljoen euro. De uitkeringen (in begrotingstermen) bedroegen 23 592 miljoen euro, of 221 miljoen euro minder dan de doelstelling. Het bedrag van de uitkeringen voor geneeskundige zorg in ESR-termen voor 2016 bedraagt in de FPB-projectie 23 463 miljoen euro³. De oorspronkelijke begrotingsdoelstelling voor 2017 werd vastgesteld op 24 627 miljoen euro volgens de reële groeinorm van 1,5 % en de geraamde indexering. Die doelstelling werd tijdens de begrotingscontrole opwaarts herzien tot een bedrag van 24 674 miljoen euro. De uitgaven voor de uitkeringen voor geneeskundige verzorging 2017 (in begrotingstermen) worden geraamd op 24 481 miljoen

1. Uitkeringen voor arbeidsongevallen, beroepsziekten, bestaanszekerheid, gezondheidszorg in geld.
2. De geschrapte alternatieve financiering van de ziekenhuizen (bedrag dat voortaan ten laste valt van Volksgezondheid) mag niet worden verward met de bijkomende alternatieve financiering van de gezondheidszorg (bedrag §1 quater), aangezien het eerste een eigen ontvangst is van het RIZIV, terwijl het tweede een overdracht is van de globale beheren van werknemers en zelfstandigen.
3. Het verschil tussen de uitkeringen voor geneeskundige zorg in begrotingstermen en die in ESR-termen ligt in het feit dat in die laatste het aandeel van het ziekenhuisbudget dat onder internationale conventies valt, wordt weggelaten en de gezondheidszorguitgaven van de HVKZ en het Fonds voor de Medische Ongevallen worden toegevoegd.

euro, of 193 miljoen euro minder dan de herziene begrotingsdoelstelling. Het bedrag van de uitkeringen in ESR-termen bedraagt 24 352 miljoen euro.

TABEL 23 - Detail van de sociale uitkeringen (ESR2010-definitie)
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variatie 2018-2022
Totale uitkeringen	17,3	18,1	18,1	18,0	18,1	18,3	18,5	18,6	0,6
Uitkeringen in geld	11,3	12,1	12,0	11,9	12,0	12,1	12,3	12,4	0,3
Pensioenen	7,1	8,1	8,1	8,1	8,2	8,4	8,5	8,7	0,5
waarvan overheidssector	0,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,0
Ziekte- en invaliditeitsuitkeringen	1,8	1,9	1,9	2,0	2,0	2,1	2,2	2,2	0,3
Werkloosheid	2,0	1,9	1,7	1,6	1,5	1,4	1,3	1,2	-0,5
Overige uitkeringen in geld	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0
Uitkeringen in natura	6,1	6,0	6,0	6,0	6,1	6,1	6,2	6,3	0,3

De pensioenuitgaven stabiliseren zich tussen 2016 en 2017 op 8,1 % van het bbp (waarvan 1,0 % voor de overheidspensioenen). Tussen 2016 en 2017 stijgen de pensioenuitgaven met 3,8 % in nominale termen (1,8 % in reële termen). De groei van de pensioenen van de zelfstandigenregeling (2,1 % in reële termen) en de werknemersregeling (1,9 %) is meer uitgesproken dan die van de regelingen van de lagere overheid (1,8 %) en de overheidspensioenen (1,1 %), die meer worden beïnvloed door de regeringsmaatregelen.

In de tak ziekte-invaliditeit blijven de uitgaven uitgedrukt in procent van het bbp stabiel op 1,9 %. De dynamiek van die uitgaven wordt afgeremd door de recente regeringsmaatregelen die in deze vooruitzichten zijn opgenomen (reïntegratie van arbeidsongeschikten, verstrenging van toekennings- en controleprocedures van uitkeringen, verlenging van de referentieperiode voor de berekening van uitkeringen, responsabilisering werkgevers/werknemers). Ondanks de maatregelen blijft de groei van de uitgaven voor invaliditeit (reële toename van 5,3 %) en voor arbeidsongeschiktheid (reële toename van 3,0 %) relatief sterk, weliswaar wat afgezwakt door de daling van de uitkeringen voor moederschapsrust (-0,4 %).

... terwijl de werkloosheid daalt.

Op het vlak van werkloosheid, werkloosheid met bedrijfstoeslag, tijdskrediet, loopbaanonderbreking zijn alle maatregelen die de regering tot mei 2017 heeft genomen, opgenomen in deze vooruitzichten (met name strengere controles voor de toegang tot tijdskrediet-loopbaanonderbreking, controle van het werknemersstatuut en referentieloon, beperking van de toegang tot het recht op werkloosheidsuitkeringen voor buitenlanders, mogelijkheid om als zelfstandige in bijberoep te beginnen, bewijs van toegankelijkheid om tijdelijke werkloosheidsuitkeringen te ontvangen). Globaal genomen dalen de werkloosheidsuitgaven echter met 0,2 % van het bbp tussen 2016 en 2017 als gevolg van de verschillende eerder genomen maatregelen (vooral die ter ondersteuning van de werkgelegenheid) en de lichte economische heropleving.

De maatregelen op het vlak van de welvaartsaanpassing van de sociale uitkeringen voor de jaren 2017 en 2018 werden in rekening genomen in de projectie. Vanaf 2019 worden de welvaartsenveloppes berekend volgens de parameters van het generatiepact¹ (ter herinnering: de kinderbijslag werd uit de berekeningsbasis van de welvaartsenveloppe gehouden).

Het evenwicht van de werknemersregeling en van gezondheidszorgsector wordt in 2017 verzekerd door de evenwichtsdotatie en de bijkomende alternatieve financiering, terwijl de zelfstandigenregeling een overschot vertoont. In ESR2010 wordt de overname van de pensioenfondsen van de overheidsbedrijven door de federale overheid niet meer verrekend als een eenmalige maatregel (kapitaalontvangst), maar over meerdere jaren

1. Zie wet van 23 december 2005 betreffende het generatiepact – art.6, 73, 73ter.

gespreid via een overdracht van de niet-financiële vennootschappen, parallel met de uitbetaling van de pensioenen. De overdracht van de niet-financiële vennootschappen wordt vanaf 2016 binnen de sociale zekerheid verrekend, als gevolg van de overdracht van de Pensioendienst voor de Overheidssector van de federale overheid aan de sociale zekerheid. Dit draagt bij tot de toename van het overschot van de rekening van de sociale zekerheid, dat 0,1 % van het bbp bedraagt in 2017.

Vanaf 2018 knopen de socialezekerheidsuitgaven opnieuw aan met een uitgesproken groei ...

Vanaf 2018 knoopt de sociale zekerheid opnieuw aan met een dynamiek die aanleunt bij de jaren vóór de hervorming, met uitgaven die sterker stijgen dan het bbp en eigen ontvangsten die geneigd zijn zich te stabiliseren ten opzichte van het bbp, behalve aan het einde van de periode.

Voor de bijkomende financiering moet worden opgemerkt dat – ook al blijft de doelstelling een begrotings-evenwicht van de sociale zekerheid – de verdeling tussen een verhoging van de evenwichtsdotaties en de bijkomende inspanningen die aan de stelsels worden gevraagd, zal worden gekoppeld aan de naleving van een reeks responsabiliseringscriteria en uiteindelijk een politieke keuze zal zijn. Aangezien het niet mogelijk is op die beslissingen vooruit te lopen, werd beslist in deze vooruitzichten die bedragen op het niveau van 2017 te houden¹. Het evenwicht van de sociale zekerheid kan uiteraard in dit geval niet meer gewaarborgd worden op middellange termijn waardoor het saldo snel achteruitgaat.

Van 2017 tot 2022 blijven de ontvangsten van de sociale zekerheid zonder de overdrachten van de overige beleidsniveaus en uitgedrukt in procent van het bbp stabiel rond 14,5 % van het bbp. Die stabilisering wordt verklaard door de zwakke groei van de ontvangsten uit sociale bijdragen² tengevolge van de verschillende maatregelen die de federale regering heeft genomen om het concurrentievermogen en de werkgelegenheid te ondersteunen. De regularisatiebijdrage van de studiejaren (in de pensioenberekening) wordt in aanmerking genomen in deze vooruitzichten, maar het effect ervan blijft beperkt.

TABEL 24 - Detail van de effectieve sociale bijdragen
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variatie 2018-2022
Effectieve bijdragen	13,7	13,6	13,5	13,5	13,5	13,4	13,5	13,6	-0,1
Werkgeversbijdragen	8,6	8,3	8,2	8,1	8,1	8,0	8,2	8,2	0,0
Loontrekkenden privésector	6,9	6,5	6,4	6,3	6,4	6,3	6,3	6,3	-0,1
Contractuelen overheidssector	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,7	0,0
Sector van de overheidspensioenen	0,0	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1
Persoonlijke bijdragen	5,1	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3	5,3	0,0
Loontrekkenden privésector	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,8	3,8	3,8	0,1
Zelfstandigen privésector	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	-0,2
Sector van de overheidspensioenen	0,0	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,0
Vlaamse zorgverzekering	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sociale uitkeringsgerechtigden	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0

1. In de vorige vooruitzichten werd voor de periode 2017-2021 uitgegaan van voldoende overdrachten van de federale overheid om de rekening van de sociale zekerheid in evenwicht te houden (via het ESR-saldo).

2. De ontvangsten van de sociale zekerheid zonder de overdrachten van de overheid bestaan voor 93 % uit ontvangsten uit bijdragen.

Op middellange termijn stijgen de socialezekerheidsuitgaven sneller dan het bbp (van 21,6 % van het bbp in 2017 tot 22,1 % van het bbp in 2022, of een toename met 0,6 % van het bbp). Die toename is voornamelijk toe te schrijven aan de uitkeringen en meer bepaald de uitgaven voor pensioenen (+0,7 % van het bbp tussen 2017 en 2022), gezondheidszorg (+0,3 % van het bbp tussen 2017 en 2022) en invaliditeit (+0,5 % van het bbp tussen 2017 en 2022), terwijl de werkloosheidsuitgaven sterk dalen (-0,5 % van het bbp tussen 2017 en 2022).

TABEL 25 - Reële groei van de sociale uitkeringen (ESR2010-definitie)
In procent

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Gemiddelde 2016-2022
Totale uitkeringen	6,3	0,9	2,2	2,0	2,1	2,1	2,2	2,5
Uitkeringen in geld	9,6	0,6	1,8	1,9	2,1	2,1	2,1	2,9
Pensioenen	16,4	1,8	2,8	2,3	2,9	3,0	3,0	4,5
waarvan de overheidssector		0,8	1,5	1,1	1,0	1,1	1,1	0,8
Ziekte- en invaliditeitsuitkeringen	4,1	4,3	5,0	5,0	4,7	4,0	3,3	4,3
Werkloosheid	-5,6	-7,8	-6,0	-3,7	-5,8	-5,8	-5,7	-5,8
Overige uitkeringen in geld	-10,5	-4,6	1,5	0,8	0,7	0,8	1,0	-1,6
Uitkeringen in natura	0,2	1,7	2,9	2,0	2,1	2,2	2,4	1,9
p.m. Indexering sociale uitkeringen	1,2	2,0	0,8	1,8	1,7	1,8	1,7	1,6

... door de groei van de pensioenuitgaven ...

Ondanks de maatregelen die de regering de afgelopen jaren heeft genomen, stijgen de pensioenuitgaven met 0,5 % van het bbp over de periode 2017-2022. Die sterke groei is grotendeels het gevolg van de vergrijzing van de bevolking en het feit dat steeds meer babyboomers met pensioen gaan. Over de periode bedraagt de gemiddelde jaarlijkse nominale groei 4,5 %, waarvan 1,8 % afkomstig is van de indexering van de sociale uitkeringen, 1,5 % van de toename van het aantal gepensioneerden, 0,3 % van de impact van de nog toe te kennen enveloppes (2019-2021) en 0,9 % van de eigen dynamiek van het gemiddelde pensioen.

Hoewel de recente beperkingen inzake het vervroegd pensioen niet kunnen voorkomen dat de pensioenuitgaven sneller stijgen dan het bbp, kunnen ze de groei ervan wel afremmen. De verhoging van de leeftijd voor vervroegd pensioen van 62 jaar in 2016 tot 63 jaar vanaf 2018 en de verstrenging van de loopbaanvoorwaarde van 40 jaar in 2016 tot 42 jaar in 2019 leiden immers tot een daling van het aantal gepensioneerden, in vergelijking met een scenario zonder maatregelen. Wie niet voldoet aan de leeftijds- en loopbaanvoorwaarden, dient zijn pensionering immers uit te stellen tot aan die voorwaarden voldaan is of desnoods tot de wettelijke pensioenleeftijd van 65 jaar wordt bereikt. Na 2019 – het laatste overgangsjaar van die hervorming – neemt de groei van het aantal gepensioneerden opnieuw iets meer toe.

... en die van de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen ...

De forse reële groei van de ziekte- en invaliditeitsuitgaven is grotendeels toe te schrijven aan de uitgaven voor invaliditeit. De reden voor de hoge groei van de invaliditeitsuitkeringen ligt hoofdzakelijk in de evolutie van het aantal begunstigen van een invaliditeitsuitkering¹, dat sinds verschillende jaren sterk toeneemt. Die toename wordt verklaard door zowel demografische factoren als evoluties op de arbeidsmarkt. De talrijke baby-

1. De projectie van het aantal invaliden in deze vooruitzichten werd gerealiseerd door het FPB aan de hand van een indicatieve projectie van het RIZIV. De projectiemethodologie van het FPB is gebaseerd op de toetredingskansen in de ene socio-economische categorie vanuit een andere socio-economische categorie. De toetredingskansen tot het stelsel van primaire ongeschiktheid per leeftijdsklasse van 5 jaar worden berekend aan de hand van de beroepsbevolking van de jongere leeftijdsklasse van 5 jaar eerder. Ze worden constant gehouden in de projectie volgens de laatst waargenomen waarden in 2015, met uitzondering van de leeftijdsklassen van 50 tot 64 jaar, die verondersteld worden licht te stijgen aan het begin van de projectieperiode. De toetredingskansen tot het invaliditeitsstelsel vanuit het stelsel van primaire ongeschiktheid worden constant gehouden in de projectie volgens de in 2015 waargenomen waarden, alsook de kansen om in het invaliditeitsstelsel te blijven. Meer details over de methodologie zijn terug te vinden in de volgende publicatie van het FPB: 'The methodology developed by the Federal Planning Bureau to produce long-term scenarios', februari 2012, Working Paper 5-12.

boomgeneraties hebben de leeftijd bereikt waarop een hoger risico op invaliditeit bestaat, terwijl de beperkingen inzake vervroegde pensionering, nog versterkt door de recente beslissing om de vervroegde pensioenleeftijd op te trekken, leiden tot langere periodes in het invaliditeitsstelsel. De evolutie op de arbeidsmarkt draagt tevens bij tot de toename van het aantal invaliden omdat meer vrouwen actief zijn op de arbeidsmarkt en dit ook steeds langer blijven. Ten slotte kennen bepaalde soorten van invaliditeit, vooral die gelinkt aan stress, een sterke toename. De uitkeringsgerechtigde bevolking die mogelijk in de arbeidsongeschiktheid terecht komt, groeit dus aanzienlijk, vooral in de hogere leeftijdscategorieën.

De werkloosheidsuitgaven (inclusief werkloosheid met bedrijfstoelage, tijdskrediet en loopbaanonderbreking) dalen met 0,5 % van het bbp tussen 2017 en 2022, enerzijds als gevolg van de talrijke maatregelen die op dat vlak zijn genomen en anderzijds door de macro-economische context, inclusief bepaalde maatregelen om de werkgelegenheidsgroei te versterken (zie hoofdstuk 3).

...terwijl de uitgaven voor geneeskundige zorg minder snel groeien, maar wel de 1,5 %-groeinorm overschrijden.

De projectie van de uitgaven voor geneeskundige zorg voor de jaren 2018-2022 is gebaseerd op geactualiseerde econometrische modellen voor acute zorg en langdurige zorg.

Tabel 26 illustreert de vooruitzichten inzake uitgaven voor geneeskundige zorgen overeenkomstig het huidige model.

TABEL 26 - Toename van de uitgaven voor geneeskundige zorgen
in procent

	2018	2019	2020	2021	2022	Gemiddelde 2018-2022
Uitgaven voor acute zorg, waarvan	3,5	3,8	3,7	4,0	4,1	3,8
in volume	1,8	2,2	2,1	2,3	2,4	2,2
specifieke index	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
Uitgaven voor langdurige zorg, waarvan	3,8	4,0	3,9	4,0	3,9	3,9
in volume	2,8	2,3	2,2	2,1	2,2	2,3
specifieke index	1,0	1,7	1,7	1,8	1,7	1,6
Uitgaven voor geneeskundige zorgen	3,5	3,8	3,7	4,0	4,0	3,8
Uitg. gen.zorgen gedefleerd met gezondheidsindex	2,0	2,2	2,2	2,4	2,3	2,2
pm Toename van de gezondheidsindex	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7	1,6
pm Reële toename van het bbp	1,6	1,5	1,6	1,4	1,3	1,5

Over de periode 2018-2022 wordt de jaarlijkse toename van de uitgaven voor acute zorg, als gevolg van de eigen dynamiek van die uitgaven, geraamd aan de hand van een econometrisch model. Gemiddeld geeft die raming een jaarlijkse groei van 2,2 % vóór indexering. Die toename weerspiegelt de bijdrage van de structurele determinanten: het reëel bbp per hoofd (0,5 %), de daling van de werkloosheidsgraad (-0,3 %), het aandeel van de ouderen in het totaal van de bevolking (0,8 %), de medische technologische vooruitgang (0,6 %), en de bevolkingstoename (0,5 %). De verwachte groei blijft laag in historisch perspectief, hoofdzakelijk als gevolg van de nog steeds zwakke economische vooruitzichten, de matige bijdrage van de vergrijzing en het effect van de structurele besparingen in de gezondheidszorg.

De reële toename van de uitgaven voor langdurige zorg wordt geraamd op gemiddeld 2,4 % per jaar over de periode 2018-2022. Deze groei is hoofdzakelijk het resultaat van de toename van het aantal zorggebruikers als gevolg van de vergrijzing (1,6 %). In tweede instantie is er de evolutie van de reële zorgkost per zorggebruiker, die wordt weerspiegeld in het effect van het reëel bbp (0,3 %). De aangroei van de bevolking heeft een volume-effect van 0,5 %.

De globale uitgaven voor geneeskundige zorgen, gedefleerd met de gezondheidsindex die ook wordt gehanteerd bij de vaststelling van de begrotingsdoelstelling, stijgen met 2,0 % in 2018 en gemiddeld met 2,2 % over de periode 2018-2022.

4.4. Gemeenschappen en gewesten

Sterke verbetering van de financiën van de gefedereerde entiteiten in 2016 ...

De verbetering van de financiën van de gemeenschappen en gewesten is vrijwel uitsluitend toe te schrijven aan de evolutie van de personenbelasting die in de ESR-boekhouding wordt verrekend op het moment van de inkohiering. Terwijl de opbrengst van 2015 slechts betrekking had op een kleine helft van een volledig jaar, impliceert de versnelling van het inkohieringstempo in 2016 dat de opbrengst van 2016 ongeveer 105 % van een volledig jaar vertegenwoordigt. Diverse regionale maatregelen inzake fiscale uitgaven (woonbonus en beveiliging van woningen) ondersteunen eveneens die toename. De overige fiscale ontvangsten blijven stabiel: ze lijden onder de daling van de successierechten en de afschaffing van de forfaitaire gewestbelasting in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, maar ze worden gevoed door de verhoging van de Vlaamse energieheffing. Ze stijgen eveneens door de consolidatie van het Vlaams Zorgfonds¹ met de Vlaamse Gemeenschap vanaf 2016. Dat leidt, aan ontvangstenzijde, vooral tot een toename van de effectieve sociale bijdragen.

TABEL 27 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variatie	
									2017	2018-2022
Ontvangsten	18,0	19,5	19,4	18,9	19,2	19,2	19,1	19,1	-0,1	-0,3
Fiscale en parafiscale ontvangsten, waaronder:	3,4	4,8	4,7	4,6	4,5	4,5	4,5	4,5	-0,1	-0,1
Belasting op het gezinsinkomen	1,1	2,3	2,2	2,1	2,1	2,0	2,0	2,1	-0,2	-0,1
Overige belastingen	2,4	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	0,0	-0,0
Niet-fiscale ontvangsten	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	0,0	-0,1
Overdrachten binnen de overheid	11,3	11,4	11,3	11,0	11,3	11,3	11,4	11,4	-0,0	0,0
Toegerekende sociale premies	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	0,0	-0,1
Uitgaven	19,4	19,6	19,5	19,4	19,4	19,4	19,3	19,3	-0,0	-0,3
Finale primaire uitgaven	16,6	16,7	16,7	16,6	16,7	16,6	16,5	16,5	-0,0	-0,2
Werkingskosten en investeringen	9,2	9,1	9,0	9,0	9,0	8,9	8,8	8,8	-0,1	-0,3
Bezoldigingen	5,8	5,8	5,8	5,7	5,7	5,7	5,7	5,6	0,0	-0,2
Aankopen van goederen en diensten, belastingen	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	0,0	-0,1
Investeringen	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	-0,1	-0,0
Niet-sociale overdrachten, waaronder:	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	0,0	-0,0
Loonsubsidies	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	-0,0	-0,0
Overige overdrachten aan bedrijven	1,1	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	0,0	-0,1
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en IZW'S	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0	0,0
Sociale uitkeringen, waaronder:	5,0	5,1	5,1	5,1	5,2	5,2	5,2	5,2	0,0	0,0
Pensioenen	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	0,0	0,0
Gezondheidszorg	1,8	1,9	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	2,1	0,0	0,1
Gezinsbijslag	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	-0,0	-0,0
Overdrachten binnen de overheid	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	-0,0	-0,0
Rentelasten	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-0,0	-0,0
Primair saldo	-1,1	0,3	0,2	-0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,1
Vorderingensaldo	-1,4	-0,0	-0,1	-0,4	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,0

De niet-fiscale ontvangsten blijven stabiel doordat de kilometerheffing op vrachtwervoer, die op 1 april 2016 werd ingevoerd, het einde van de uitkering van het dividend door KBC aan de Vlaamse Gemeenschap in 2015 compenseert. Ook de overdrachten binnen de overheid blijven ongewijzigd in 2016: ondanks de bijkomende vermindering van de dotaties van de bijzondere financieringswet (BFW) van 1,25 miljard als bijdrage tot de sanering van de overheidsfinanciën stijgen de overdrachten door het positief afrekeningssaldo van de BFW in 2016, de weerslag van het negatief afrekeningssaldo van 2015 en door de bijkomende middelen als gevolg

1. Het Zorgfonds, vanaf 2017 'Agentschap Vlaamse Sociale Bescherming' genoemd, staat in voor de zorgverzekering, het basis-ondersteuningsbudget voor gehandicapten en de tegemoetkoming voor bejaarden.

van de bevoegdheidsoverdracht aangaande de ziekenhuisinfrastructuur.

De bevoegdheidsoverdracht aangaande ziekenhuisinfrastructuur, de invoering van de kilometerheffing, de verhoogde Vlaamse energieheffing en de consolidatie van het Zorgfonds zijn eveneens de belangrijkste verklarende factoren voor de toename van de uitgaven van de gemeenschappen en gewesten in 2016. De overige overdrachten aan bedrijven nemen toe door de uitgaven voor ziekenhuisinfrastructuur¹ en de uitgaven voor energieprojecten en de realisatie van de groenestroomdoelstellingen (afbouw van het overschot aan groenestroomcertificaten) die gefinancierd worden door de verhoogde energieheffing. Door de consolidatie van het Zorgfonds worden de uitgaven in het kader van de zorgverzekering vanaf 2016 opgenomen als sociale prestaties in geld, waardoor de sociale uitgaven toenemen (zie tabel 27). De vroegere inkomensoverdracht van de Vlaamse Gemeenschap naar de Sociale Zekerheid ter financiering van het Zorgfonds valt hierdoor weg. De werkingskosten en investeringen nemen licht toe, maar uiteindelijk heeft de consolidatie slechts een zeer geringe impact op het vorderingensaldo.

...gevolgd door een lichte achteruitgang in 2017.

De ontvangsten, en vooral de personenbelasting, gaan licht achteruit in 2017 als weerslag van de versnelling van de incohiering in 2016 en door de gevolgen van de federale arbeidskostenverlagende maatregelen bij een ongewijzigd regionaal fiscaal beleid. Die daling wordt slechts in geringe mate afgezwakt door de opheffing van de woonbonus voor contracten afgesloten na 31 december 2016 in het Brussels Gewest. Ondanks het optrekken van het bestaande abatement in de registratierechten bij aankoop van een woning-hoofdverblijfplaats in het Brussels Gewest, nemen de overige belastingen toe ten gevolge van een volledig jaar effect van de verhoging van de Vlaamse energieheffing, de nieuwe fiscale regularisatie en diverse maatregelen in het Brussels Gewest (belasting op bank- en kredietinstellingen, op bankautomaten, op hotels en op masten en pylonen). De overige ontvangsten blijven globaal ongewijzigd in procent van het bbp. De ontvangsten uit de kilometerheffing bereiken hun kruisnelheid en er is de weerslag van het positief afrekeningssaldo van de BFW van 2016.

De evolutie van de uitgaven van de gemeenschappen en gewesten, die gebaseerd is op de initiële begrotingen van de verschillende gemeenschappen en gewesten², wordt in 2017 gekenmerkt door een lichte daling in procent van het bbp.

Die terugloop van de uitgaven is grotendeels het gevolg van een sterke terugval van de investeringen in het kader van Scholen van Morgen in 2017 ten opzichte van de vorige twee jaren. Die daling wordt echter gedeeltelijk gecompenseerd door de eerste investeringsuitgaven in het kader van het Oosterweelproject en door de renovatie van de tunnels en een verschuiving van investeringsuitgaven van 2016 naar 2017 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de investeringen in wegeninfrastructuur in het Waals Gewest ('Plan d'infrastructures wallon') en in schoolgebouwen in de Franse Gemeenschap.

De evolutie van de bezoldigingen houdt vanaf 2017 rekening met de maatregelen verbonden aan het 'Pacte pour un enseignement d'excellence' in de Franse Gemeenschap. Het pact voorziet onder meer in een uitbreiding van het personeelskader in het kleuteronderwijs, bijkomende administratieve ondersteuning voor schooldirecties, evenals in een versterking van de pedagogische begeleiding. De maatregelen zouden leiden tot een toename van de werkgelegenheid met 2 600 personen over de gehele projectieperiode.

Hoewel de sociale en niet-sociale overdrachten en de overdrachten binnen de overheid ongewijzigd blijven in procent van het bbp, worden ze wel gekenmerkt door verscheidene maatregelen.

Op het niveau van de niet sociale overdrachten aan de gezinnen en izw's speelt de Brusselse fiscale hervorming, die een premie van 120 euro toekent aan eigenaar-bewoner van een gezinswoning gelegen in het Brus-

1. Ook de rentelasten nemen toe door de bevoegdheidsoverdracht van de ziekenhuisinfrastructuur.

2. De projectie houdt ook rekening met de belangrijkste maatregelen van de aangepaste begrotingen 2017 van de Vlaamse Gemeenschap, het Waals Gewest, de Franse Gemeenschap en de Duitstalige Gemeenschap.

sels Gewest en de trapsgewijze verhoging van de Vlaamse renovatiepremie (in 2017 en 2018). De overige niet-sociale overdrachten aan bedrijven worden beïnvloed door de toename van de subsidies voor energieprojecten en voor de realisatie van de groenestroomdoelstellingen in overeenstemming met de toename van inkomsten uit de Vlaamse energieheffing. De loonsubsidies integreren de gewestelijke hervormingen op het vlak van doelgroepenbeleid, maar blijven stabiel in procent van het bbp (zie kader 6).

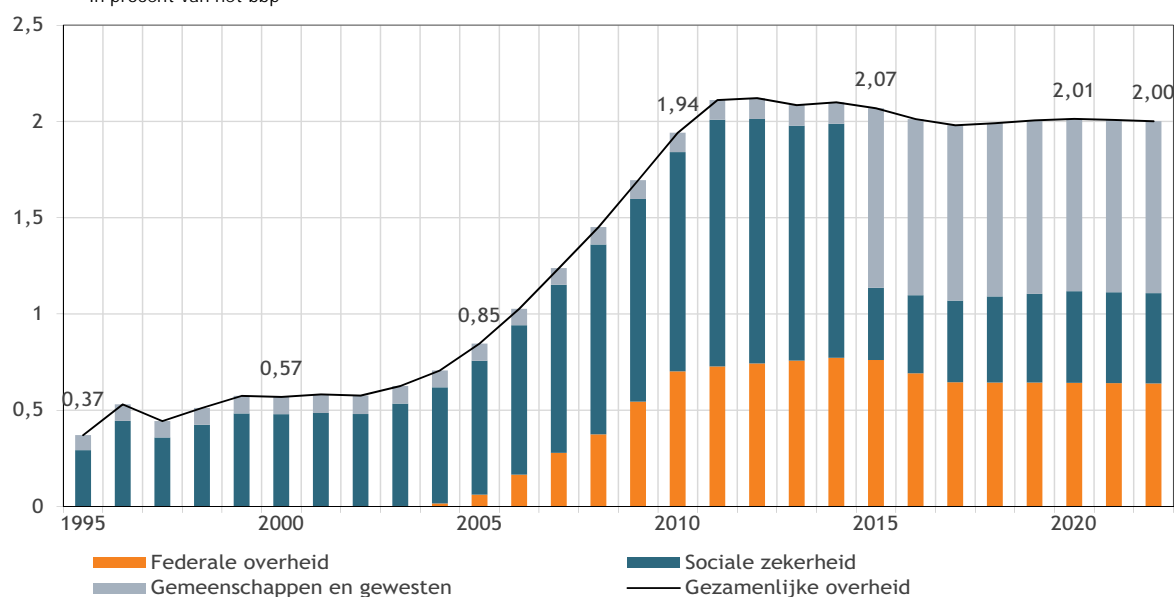
De evolutie van de uitgaven voor sociale uitkeringen wordt in 2017 enigszins getemperd door de niet-indexering van de gezinsbijslagen de Vlaamse Gemeenschap.

De overdrachten binnen de overheid (voornamelijk aan de lagere overheid) worden enerzijds beïnvloed door het wegvallen van sommige eenmalige uitgaven in het kader van de asielcrisis en anderzijds door een toename van de algemene dotatie aan de gemeenten van het Brussels Gewest en aan de stad Leuven vanaf 2017.

KADER 6 - Toegenomen belang van de loonsubsidies binnen de overheidsfinanciën

Als onderdeel van een tewerkstellingsbeleid dat, onder meer gericht is op het verlagen van de lasten op arbeid, worden de loonsubsidies in het afgelopen decennium sterk aan belang. Het gaat hier om subsidies op de totale loonsum of het totaal aantal werknemers dan wel op het in dienst hebben of nemen van bepaalde categorieën van personen, zoals jongeren of langdurige werklozen. Deze subsidies worden in ESR als een overheidsuitgave geboekt in tegenstelling tot de structurele vermindering van de werkgeversbijdragen die als een minderontvangst wordt verrekend. Over de periode 2000-2010 zijn deze uitgaven in procent van het bbp ruim verdrievoudigd: van 0,57 % in 2000 tot 1,94 % in 2010. Op het niveau van de sociale zekerheid droegen vooral de versterking van de doelgerichte verminderingen van werkgeversbijdragen (+ 0,18 pp.) en de invoering van de dienstencheques (+ 0,34 pp.) hiertoe bij. De federale maatregelen in het kader van de gedeeltelijke vrijstelling van doorstorting van bedrijfsvoorheffing wogen nog sterker door (+ 0,70 pp.).

FIGUUR 6A - Evolutie van de uitgaven voor loonsubsidies sinds 1995, per overheidsniveau in procent van het bbp

Na 2010 stabiliseerden de uitgaven zich in procent van het bbp. In 2016 en 2017 daalt het percentage zelfs licht als gevolg van de omzetting van de structurele vrijstelling van doorstorting van bedrijfsvoorheffing voor de profitsector in een bijkomende vermindering van het basistarief van de werkgeversbijdragen die in ESR als een minderontvangst wordt geboekt. In de projectie op middellange termijn handhaven de uitgaven voor loonsubsidies zich rond 2,00 % van het bbp.

Daarnaast valt ook op dat de zesde staatshervorming met de overdracht van het doelgroepenbeleid en de dienstencheques in 2015 heeft geleid tot een belangrijke verschuiving van de middelen van de sociale zekerheid naar de gemeenschappen en gewesten: in procent van het bbp namen de regionale uitgaven voor loonsubsidies toe van 0,11 % naar 0,93 %. Hoewel in het Vlaams en het Waals gewest sindsdien ingrijpende hervormingen hebben plaatsgevonden of op til zijn (voor een overzicht zie hoofdstuk 3 over de arbeidsmarkt), blijven de uitgaven in procent van het bbp min of meer stabiel, ook op middellange termijn.

Op middellange termijn, na een eenmalige achteruitgang in 2018, vertoont de rekening van de gemeenschappen en gewesten een relatief stabiel tekort.

De budgettaire evolutie op middellange termijn (vanaf 2018) is gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid, wat zich vertaalt in het doortrekken van de geobserveerde trends van de recentste begrotingen en houdt indien beschikbaar ook rekening met de meerjarenramingen van de verschillende gefedereerde entiteiten.

Die weerhouden hypothese van ongewijzigd beleid verklaart mee de trendmatige daling over de periode 2018-2022 in procent van het bbp van een aantal uitgavencategorieën zoals de aankopen van goederen en diensten en de overige overdrachten aan bedrijven. De loonuitgaven dalen eveneens in procent van het bbp. Vooreerst stijgt de werkgelegenheid gematigd (jaarlijks gemiddeld 0,4 % over de periode 2018-2022) rekening houdend met de besliste besparingsmaatregelen in de administratie en een geringere groei van de schoolbevolking dan in het verleden. Daarnaast anticipeert de gebruikte methodologie niet op eventuele loonwaardeeringen die uit toekomstige akkoorden zouden kunnen voortvloeien.

De evolutie van de investeringen blijft zo goed als ongewijzigd op middellange termijn. Enerzijds worden ze ondersteund door de toenemende bouwuitgaven voor de Oosterweelverbinding en door de in deze projectie veronderstelde inhaalbeweging van de Franse Gemeenschap in de bouw van scholen. Anderzijds nemen de investeringen in het kader van Scholen van Morgen verder af. De investeringsuitgaven voor de Brusselse tunnels en de Waalse weginfrastructuur worden stabiel verondersteld in projectie.

De sociale uitkeringen daarentegen nemen toe over de periode 2018-2022. Hun verloop wordt voornamelijk bepaald door de evolutie van de uitgaven voor gezondheidszorg, die evolueren volgens de in deze projectie weerhouden uitgavengroei van de acute en langdurige zorg (zie afdeling 4.3). Ondanks het feit dat er in 2019 wordt rekening gehouden met een verhoging van het budget voor de Vlaamse gezinsbijslag¹, blijven de uitgaven voor gezinsbijslag vrij constant over de projectieperiode.

De overdrachten naar de lagere overheid houden rekening met de trendmatige evolutie van de uitgaven die geobserveerd werd in het verleden maar ook met eenmalige uitgaven in 2018 en 2019 voor o.a. rioleringswerken en verkiezingsuitgaven (Vlaanderen).

De projectie houdt ook rekening met de afslanking van de Vlaamse provincies waarbij de bevoegdheidsoverdracht van persoonsgebonden aangelegenheden naar de gewesten² gefinancierd wordt door een verschuiving van de opcentiemen op de onroerende voorheffing van de provincies naar het Vlaams Gewest.

De daling van de ontvangsten in 2018 is vooral het gevolg van de overgang naar het definitief stelsel, zoals voorzien in de BFW. Enerzijds wordt de regionale autonomiefactor neerwaarts herzien vanaf het aanslagjaar 2018. Anderzijds worden de overdrachten van de federale overheid eenmalig verminderd in 2018 als correctie voor de overschatting van de regionale autonomiefactor voor de aanslagjaren 2015 tot 2017 en bepaalde uitgekeerde dotaties in 2015. De correctie voor dat teveel aan overgedragen middelen, ten belope van 0,35 % van het bbp, wordt verrekend in de ESR-boekhouding op het ogenblik dat het bedrag verschuldigd is, bij hypothese in 2018. De terugval van de ontvangsten is in minder sterke mate ook te wijten aan de verlaging van de gewestelijke opcentiemen vanaf het aanslagjaar 2018 in het Brussels Gewest.

De ontvangsten uit de regionale personenbelasting worden tot 2021 negatief beïnvloed door de federale arbeidskostenverlagende maatregelen via de ongewijzigde regionale opcentiemen op de personenbelasting (bij constant beleid). De herneming van de groei van de belastbare inkomens aan het einde van de projectieperi-

1. De verhoging van het budget van de kinderbijslag in 2019 stemt overeen met het bedrag van het niet toepassen van de spilindexoverschrijding in 2015 en 2017.

2. Die bijkomende uitgaven werden verdeeld over verschillende uitgavencategorieën (bezoldigingen, aankopen van goederen en diensten, overdrachten aan izw's).

ode laat zich met vertraging voelen bij de regionale personenbelasting. De overdrachten van de federale overheid zijn stabiel op middellange termijn. Ze stijgen echter in 2021 als gevolg van de verrekening in de ESR-boekhouding van de responsabiliseringsbijdrage voor pensioenen als een effectieve sociale bijdrage en niet meer als een vermindering van de ontvangen overdrachten.

4.5. Lagere overheid

De rekening van de lagere overheid die in 2016 nog een overschot van 0,2 % van het bbp vertoonde, verslechtert in 2017 maar is in evenwicht. Vanaf 2019 verschijnt er opnieuw een overschot.

De vooruitzichten van de primaire uitgaven zijn gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid. Behalve voor de uitgaven voor bezoldigingen en de sociale uitkeringen, vertaalt die laatste zich in een extrapolatie van de trends van de voorbije jaren die voortvloeien uit de door het INR gepubliceerde overheidsrekeningen. Daarnaast weerspiegelt de projectie van de investeringen de investeringscyclus van de afgelopen 18 jaar. De projectie van de sociale uitgaven ten laste van de OCMW's hangt in hoofdzaak af van een hypothese over het aantal gerechtigden en de geplande welvaartsaanpassingen voor de periode 2017-2018, en eveneens vanaf 2019, van de parameters eigen aan de berekening van de welvaartsenveloppe. Tot slot hangen de uitgaven voor bezoldigingen vooral af van de ondertekende sectorale akkoorden, de loondrift, de stijging van de werkgeversbijdragen voor het gesolidariseerd pensioenfonds van de lagere overheid en de werkgelegenheidsevolentie.

Rekening houdend met de informatie die het INR in februari 2017 verzameld had voor de voorlopige rekeningen van april, verbetert de rekening van de lagere overheid met 0,1 % in 2016. Onder druk van haar voorgedijoverheid, heeft de lagere overheid belangrijke inspanningen geleverd om haar financiën te saneren. Aan de uitgavenzijde dalen de werkingskosten (-0,1 % van het bbp), voornamelijk de bezoldigingen als gevolg van de daling van de werkgelegenheid bij de lagere overheid (-0,2 %). Daarnaast vallen de investeringen in 2016 terug tot een historisch laag niveau.

De toename van de fiscale ontvangsten is in 2016 vooral het gevolg van de opcentiemen op de personenbelasting. Rekening houdend met de versnelling van het inkohieringstempo tijdens het aanslagjaar 2016 hebben de ontvangsten van de gemeenten, zoals ze geboekt worden in het ESR (d.i. op basis van de geïnkohierde bedragen), betrekking op meer dan een volledig jaar in 2016. Dat effect is eenmalig in de veronderstelling dat de inkohieringen van de volgende jaren hetzelfde tempo zullen volgen als die van het aanslagjaar 2016. De opcentiemen op de onroerende voorheffing die samen met de opcentiemen op de personenbelasting de belangrijkste fiscale ontvangstencategorie van de lagere overheid vormen, kennen een relatief sterke groei in 2016, met name door de verhoging van de agglomeratieopcentiemen in het kader van de Brusselse fiscale hervorming. De sterke vertraging van het inkohieringstempo in Vlaanderen in 2016 heeft geen impact op de in het ESR verrekende ontvangsten: economisch gezien gaat het om een belasting op de productie en wordt het effect van de achteruitgang geneutraliseerd in de rekeningen. Tot slot kennen de overige indirecte belastingen van de lagere overheid een vrij dynamische groei in 2016.

Over de periode 2017-2022 zijn de schommelingen van het primair saldo en van het vorderingensaldo vooral het gevolg van de investeringen die een electorale cyclus volgen: een aangroei in de aanloop naar de lokale verkiezingen van 2018 (+0,2 % van het bbp in 2017-2018) en een terugloop na de verkiezingen (-0,2 % van het bbp in 2019-2020). Naast dit cyclisch verloop van de investeringsuitgaven wordt de periode 2017-2022 gekenmerkt door een daling van de ontvangsten (-0,2 % van het bbp) en de uitgaven (-0,2 % van het bbp).

In de veronderstelling van stabiele gemeentelijke opcentiemen, dalen de ontvangsten van de opcentiemen op de personenbelasting in procent van het bbp. Die daling is het gevolg van de maatregelen ter verlaging van de personenbelasting die de federale overheid heeft beslist voor de aanslagjaren 2016, 2017, 2019 en 2020. Zonder die maatregelen zouden de ontvangsten uit de gemeentelijke opcentiemen iets sneller stijgen dan het bbp. De projectie houdt ook rekening met de afschaffing van de opcentiemen op de personenbelasting van de Brusselse Agglomeratie vanaf het aanslagjaar 2017. De groei van de opcentiemen op de onroerende voorheffing is lager dan die van het bbp gelet op de zwakke reële stijging van het kadastraal inkomen en in de veronderstelling dat de opcentiemen stabiel blijven. Daarnaast houdt de projectie rekening met de verschuiving van de ontvangsten uit de onroerende belasting vanaf 2018 in Vlaanderen, van de provincies naar het gewest, in het

kader van de provinciehervorming. Wat de overige indirecte belastingen betreft, gaat de projectie uit van een groei op middellange termijn die vergelijkbaar is met die van het bbp en rekening houdt met diverse aangekondigde maatregelen, vooral in het Brussels Gewest (aanpassing van de hotelbelasting en invoering van een belasting op masten, pylonen en antennen in 2017, twee gewestbelastingen waarop de gemeenten opcentiemen kunnen heffen).

Op het niveau van de uitgaven (zonder investeringen) zijn het vooral de bezoldigingen die dalen, in de veronderstelling dat de werkgelegenheid bij de lagere overheid daalt tot 2018 en dat er niet wordt geanticipeerd op eventuele loonherwaarderingen die zouden kunnen voortvloeien uit toekomstige sectorale akkoorden. Bovendien houdt de projectie rekening met een verschuiving van uitgaven (vooral bezoldigingen en aankopen van goederen en diensten) – parallel met de ontvangsten – naar de Vlaamse Gemeenschap in het kader van de Vlaamse provinciehervorming.

TABEL 28 - Rekening van de lagere overheid
in procent van het bbp

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Variatie		
									2016	2017	2017-2022
Ontvangsten	7,2	7,2	7,2	7,1	7,1	7,0	7,0	7,0	-0,0	-0,0	-0,2
Fiscale en parafiscale ontvangsten	2,2	2,3	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	0,1	-0,1	-0,2
Belasting op het inkomen van de gezinnen	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,1	-0,1	-0,1
Overige belastingen	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	0,0	-0,0	-0,1
Niet-fiscale ontvangsten	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	-0,1	0,0	0,1
Overdrachten binnen de overheid, waaronder:	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,3	-0,0	0,0	-0,1
Van de federale overheid	0,9	0,6	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,3	0,0	-0,0
Van de sociale zekerheid	0,0	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0	-0,0
Van de gemeenschappen en gewesten	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	-0,0	-0,0	-0,0
Toegerekende sociale premies	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	-0,0	-0,0	-0,0
Uitgaven	7,2	7,0	7,1	7,1	6,9	6,9	6,9	6,9	-0,1	0,1	-0,2
Finale primaire uitgaven	7,0	6,9	7,0	7,0	6,8	6,7	6,8	6,8	-0,1	0,1	-0,1
Werkingskosten en investeringen	5,9	5,8	5,9	5,9	5,7	5,6	5,7	5,7	-0,1	0,1	-0,1
Bezoldigingen	4,1	4,0	4,0	3,9	3,9	3,9	3,9	3,9	-0,1	-0,0	-0,1
Bezoldigingen zonder toegerekende sociale premies	3,7	3,6	3,6	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	-0,1	-0,0	-0,1
Toegerekende sociale premies	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	-0,0	-0,0	-0,0
Aankopen van goederen en diensten, belastingen	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	-0,0	0,0	0,0
Investeringen	0,7	0,7	0,8	0,9	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0	0,1	0,0
Niet-sociale overdrachten	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,0	0,0	0,0
Sociale uitkeringen	0,7	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0	0,0	-0,0
Pensioenen	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,0	-0,0	-0,0
Gezondheidszorg	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	-0,0	-0,0
Overige	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0	-0,0
Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,0	-0,0
Rentelasten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	-0,0	-0,0
Primair saldo	0,2	0,3	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	-0,1	-0,1
Vorderingensaldo	0,1	0,2	0,0	-0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,1

5. Energieverbruik en broeikasgasemissies

Deze vooruitzichten houden zoveel mogelijk rekening met alle besliste en reeds uitgevoerde maatregelen, zowel op federaal als op regionaal niveau¹. Tegen 2020 moet België voldoen aan een aantal doelstellingen in het kader van het Europese Klimaat- en Energiepakket. Volgens de huidige vooruitzichten zou het verloop van de emissies van de niet-ETS-sectoren over de periode 2013-2020 onder het lineair reductiepad voor het behalen van de doelstelling van -15 % in 2020 t.o.v. 2005 blijven, behalve aan het einde van de periode. Daarnaast zou in 2020 ongeveer 10,6 % van het bruto energie-eindverbruik uit hernieuwbare energie bestaan, tegenover een doelstelling van 13 %. Tenslotte zou 5,6 % van het verbruik van de vervoerssector uit hernieuwbare brandstoffen bestaan, tegenover een minimumstreefcijfer van 10 %, zonder het gebruik van hernieuwbare elektriciteit voor transport mee in rekening te brengen. Er zullen dus bijkomende inspanningen moeten worden geleverd om tegen 2020 aan alle doelstellingen te voldoen.

5.1. Evolutie van de vraag naar energie

5.1.1. Het energieverbruik

Door verdere toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van specifieke maatregelen, zou het energie-eindverbruik² zich in de periode 2017-2022 stabiliseren vergeleken met de evolutie van de algemene activiteit (gemiddeld 1,5 % per jaar). Het bruto binnenlands energieverbruik³ zou zeer licht toenemen met gemiddeld 0,1 % per jaar. Het bruto binnenlands energieverbruik zou in 2022 56,9 Mtoe⁴ bedragen tegenover 54,2 Mtoe in 2015. Het energie-eindverbruik zou in 2022 36,2 Mtoe bedragen, wat ongeveer even veel is als in 2015.

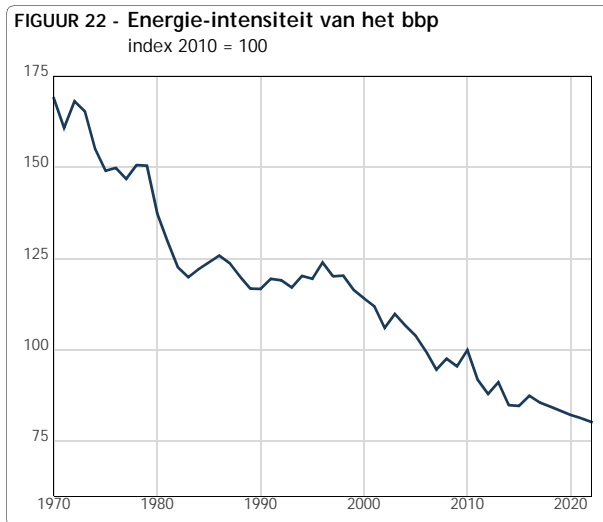
1. Tot de nieuwe beleidsmaatregelen behoren onder meer de invoering van een positieve mobiliteitstoelage (hervorming van het belastingstelsel voor bedrijfswagens), het aanmoedigen van fietsen met elektrische trapondersteuning via fiscale maatregelen, de vermindering van het energieverbruik van de NMBS (zonder elektriciteit, tractie en zonder tractie) en de uitvoering van nieuwe Europese wettelijke bepalingen inzake productnormen (Ecodesign) en gefluoreerde gassen. Voor meer inlichtingen, zie hoofdstuk 4 van het "Nationaal Hervormingsprogramma 2017". Dit document is online beschikbaar via de volgende link: www.be2020.eu.

2. Energie-eindverbruik: energie geleverd aan de consumenten (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw) voor allerlei soorten energieverbruik.

3. Bruto binnenlands energieverbruik: de hoeveelheid energie die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen. Dat wordt berekend door de primaire productie, de invoer en de voorraadschommelingen op te tellen en de uitvoer en bunkers af te trekken.

4. Mtoe = miljoen ton olie-equivalenten = 41 868 terajoules.

5.1.2. De energie-intensiteit van het bbp

De energie-intensiteit¹ van het bbp zou verder afnemen gedurende de projectieperiode. De historisch dalende trend van de energie-intensiteit zou daarmee worden bevestigd. Periodes met een sterke stijging van de reële energieprijis² (1974-1980 en het begin van de jaren 2000) hadden een sterke daling van de energie-intensiteit van het bbp tot gevolg (figuur 22). Andere factoren hebben ook een rol gespeeld in de daling van de energie-intensiteit, zoals de technologische evolutie of de herstructurering van de energie-intensieve sectoren. Over de periode 1970-2022 zou de energie-intensiteit ongeveer halveren. We merken op dat, ondanks de sterke dalingen die in het verleden werden geobserveerd, de energie-intensiteit van België hoger is

dan die van onze buurlanden, vooral door de aanwezigheid van energie-intensieve basisindustrieën. De energie-intensiteit bedroeg in België 141,3 in 2015 (uitgedrukt in kg olie equivalent per 1 000 euro van het bbp)³ tegenover 112,6 in Duitsland, 120,7 in Frankrijk en 118 in Nederland. In 2022 zou de energie-intensiteit voor België dalen tot 134.

5.1.3. Het energie-eindverbruik door de sectoren

Ondanks de geleverde inspanningen en de evolutie in de structuur van de economie zou het energie-eindverbruik door de industrie toenemen gedurende de projectieperiode. Het energie-eindverbruik voor transport en van de diensten en gezinnen zou daarentegen licht afnemen.

TABEL 29 - Evolutie van het energieverbruik per sector
in procent, tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Niveau (Mtoe) 2022	Structuur		
	1994-2004	2005-2010	2011-2016	2017-2022		2005	2015	2022
Energie-eindverbruik	1,3	-0,1	-0,6	0,0	36,2	100,0	100,0	100,0
- Industrie	1,1	-0,7	-0,1	0,6	12,5	32,2	33,9	34,6
- Transport ^a	2,0	0,0	0,4	-0,3	10,4	27,2	28,9	28,6
- Diensten en gezinnen ^b	1,2	0,2	-1,8	-0,2	13,3	40,6	37,2	36,8

a. Inclusief luchtvaart.

b. Inclusief landbouw.

Lichte toename van het industrieel energieverbruik gedurende de periode 2017-2022.

Het energieverbruik van de industrie zou in de projectieperiode licht toenemen tot 12,5 Mtoe in 2022, tegenover 12,2 Mtoe in 2015. Het aandeel van de industrie in het energie-eindverbruik zou dan ongeveer 35 % bedragen.

1. Dat is het bruto binnenlands energieverbruik uitgedrukt in Mtoe gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume. Verschillende studies onderscheiden de bijdrage van verschillende componenten van een efficiënter energieverbruik, zie o.a. *Indicators of Energy Use and Efficiency*, IEA, 1997.
2. De reële energieprijis wordt hier gedefinieerd als de gemiddelde prijs van alle energiedragers geconsumeerd door energie-eindverbruikers op de binnenlandse markt gedeeld door de deflator van de particuliere consumptie.
3. Bron: Eurostat databank via de volgende link <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Lichte afname van het energieverbruik voor transport.

Het verbruik voor transport zou licht afnemen van 2017 tot 2022 door een geleidelijke toename van de energieprijzen, door zuinigere voertuigen en door maatregelen ter bevordering van het gebruik van het openbaar vervoer. Het aandeel van transport in het energie-eindverbruik zou in 2022 28,6 % bedragen en het verbruik 10,4 Mtoe, wat even veel is als in 2015.

Lichte daling van het energieverbruik van diensten en gezinnen.

Meteorologische factoren gemeten aan de hand van het aantal graaddagen¹ hebben een belangrijke invloed op het energieverbruik van diensten en gezinnen.² Zo daalde het verbruik in 2014 door hogere temperaturen, terwijl het in 2015 opnieuw kouder was. In 2016 bleef de temperatuur gematigd en steeg het verbruik met 1,1 %. Gedurende de projectieperiode zou het verbruik licht afnemen, mede dankzij de renovatie van het gebouwenpark in België (met een betere isolatie van woningen en gebouwen), de toepassing van strengere normen voor nieuwbouw en de aanschaf van rendabelere verwarmingsinstallaties en van energiezuinige elektrische toestellen.

Het aandeel van de diensten en de gezinnen in het energie-eindverbruik zou ongeveer 37 % bedragen in 2022 en het verbruik 13,3 Mtoe, een niveau dat vergelijkbaar is met 2015.

5.1.4. Het energieverbruik door de energiesector

Het energieverbruik van de energiesector daalde sterk in de periode 2011-2016 en zou licht afnemen in de projectieperiode. Het energieverbruik voor de elektriciteitsproductie zou verder afnemen. Die afname zou samengaan met een toename van de binnenlandse elektriciteitsproductie en met een lichte toename van de netto-import van elektriciteit.

TABEL 30 - Evolutie van het energieverbruik door de energiesector
in procent, tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Niveau (Mtoe) 2022
	1994-2004	2005-2010	2011-2016	2017-2022	
Electriciteitsproductie	1,1	1,1	-3,6	-1,2	15,6
Energiesector (zonder elektriciteit)	0,9	-0,3	-3,9	-0,1	1,9

De bruto-elektriciteitsproductie bedroeg in 2010 nog 93,8 TWh en daalde tot slechts 69,5 TWh in 2015, vooral door de tijdelijke sluiting van verschillende kerncentrales. Tegelijkertijd bereikte de netto-import van elektriciteit, die reeds sterk was toegenomen in 2014, een recordniveau in 2015 (meer dan 20 TWh). In 2016 bedroeg de elektriciteitsproductie 83 TWh door de heropening van centrales en viel de netto-import terug tot 6,2 TWh.

Gedurende de projectieperiode zou de binnenlandse elektriciteitsproductie gemiddeld met 1,1 % per jaar toenemen. In 2022 zou de brutoproductie op ongeveer 88,8 TWh uitkomen. De netto-import van elektriciteit wordt verondersteld nog slechts 6,2 TWh te bedragen in de periode 2017-2022.

De structuur van het elektriciteitsproductiepark³ zou als volgt evolueren:

1. Graaddagen van een bepaalde dag is het verschil tussen een conventionele binnentemperatuur en de gemiddelde buitentemperatuur van die dag (vermenigvuldigd met de duur hiervan uitgedrukt in dagen, dus maal 1). Graaddagen van een bepaalde periode (bijvoorbeeld week, maand of stookseizoen) verkrijgt men door de som van de graaddagen van alle dagen van die periode te nemen. De gekozen conventionele binnentemperatuur bedraagt 16,5° C.
2. Gedurende de projectieperiode wordt het aantal graaddagen gelijkgesteld aan het gemiddelde van de laatste vijftien jaar.
3. De evolutie van de structuur van het elektriciteitsproductiepark is gebaseerd op berekeningen van het Federaal Planbureau die gemaakt zijn op basis van het *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress* van de Nationale Klimaatcommissie (maart 2017) en de studie *Het Belgische energiesysteem in 2050: Waar naartoe? - Beschrijving van een Referentiescenario voor België* van het Federaal Planbureau (oktober 2014), rekening houdend met de herziening van de wet omtrent de geleidelijke uitstap uit kernenergie (juni 2015).

- de bijdrage van de nucleaire centrales zou ongeveer 45 % bedragen in 2022, tegenover 38 % in 2015 en 52 % in 2016; de schommelingen van de bijdragen vóór 2016 worden verklaard door de sluiting van een aantal centrales, ofwel omdat het einde van de wettelijke uitbatingsperiode werd bereikt (Doel 1 en 2), ofwel wegens technische problemen (Doel 3 en Tihange 2). Gedurende de projectieperiode blijven die centrales operationeel, wat een levensduurverlenging met tien jaar voor Doel 1 en 2 en groen licht van het FANC voor het heropstarten van Doel 3¹ en Tihange 2 impliceert;
- de bijdrage van vaste brandstoffen zou verdwijnen en die van petroleum zou verwaarloosbaar zijn gedurende de projectieperiode;
- de bijdrage van gas in de elektriciteitsproductie zou afnemen, maar met 22 % in 2022 (tegenover 33 % in 2015) zeer significant blijven;
- de productie op basis van hernieuwbare energie zou sterk stijgen, nl. van ongeveer 15 TWh in 2015 tot meer dan 25 TWh in 2022, waardoor het aandeel ervan in de elektriciteitsproductie bijna 30 % zou bedragen in 2022, tegenover 21 % in 2015.

1. De sluiting van Doel 3 is voorzien op 1 april 2022.

5.1.5. Bijdrage van hernieuwbare energie

Bijkomende investeringen zijn nodig voor het behalen van de doelstelling inzake hernieuwbare energie tegen 2020...

Het bruto binnenlands verbruik van hernieuwbare energie steeg van ongeveer 1,2 Mtoe in 2005 tot 3,6 Mtoe in 2015, vooral dankzij de sterke toename van de 'groene' elektriciteitsproductie, maar ook door het gebruik van biobrandstoffen voor transport en biomassa voor warmtetoepassingen¹. Volgens de doelstellingen in het kader van het Europese Klimaat- en Energiepakket, moet België een bijdrage bereiken van 13 % hernieuwbare energie in het totaal van het bruto energie-eindverbruik tegen 2020.

Volgens de huidige vooruitzichten zouden we in 2020 10,6 % of 3,9 Mtoe (in 2022 11,4 % en 4,2 Mtoe) hernieuwbare energie bereiken in het totaal van het bruto energie-eindverbruik². Ten opzichte van de doelstelling voor 2020 en rekening houdend met het verwachte verloop zoals beschreven in het *BELGIUM National renewable energy action plan*³, zullen er dus nog bijkomende investeringen moeten worden gedaan om de doelstelling te behalen.

...en het overtreffen van de doelstelling inzake hernieuwbare brandstoffen tegen 2020.

Wat betreft hernieuwbare energie heeft België, zoals de andere Europese lidstaten, zich ertoe verbonden het aandeel van hernieuwbare brandstoffen in het verbruik van de vervoerssector⁴ te laten stijgen tot minimaal 10 % tegen 2020. Volgens de huidige vooruitzichten zouden we in 2020, bij ongewijzigd beleid, en, zonder het gebruik van hernieuwbare elektriciteit voor transport mee in rekening te brengen, een percentage van 5,6 % of ongeveer 490 ktoe voor het verbruik van de vervoerssector bereiken⁵. Ten opzichte van het verwachte verloop van het hernieuwbare energieverbruik voor transport, zoals beschreven in het *BELGIUM National renewable energy action plan*⁶, zullen we de doelstelling dus niet halen.

1. Bron: Eurostat databank via de volgende link <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

2. Voor de berekening van het aandeel van hernieuwbare energie in het bruto energie-eindverbruik baseren we ons op de definitie die in Richtlijn 2009/28/EC wordt gehanteerd.

Voor de hernieuwbare energie nemen we de som van de productie van 'groene' elektriciteit (d.i. elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen), de productie van 'groene' warmte (d.i. het biomassagebruik voor warmteproductie in de industrie en de diensten en gezinnen, en voor warmteproductie van zelfproducenten (voor eigen gebruik)) en de biobrandstoffen voor transport uitgedrukt in Mtoe.

Voor het bruto energie-eindverbruik nemen we het energie-eindverbruik vermeerderd met de verliezen van elektriciteit op het netwerk en de consumptie van elektriciteit door de productie-eenheden van elektriciteit uitgedrukt in Mtoe.

3. Zie *BELGIUM National renewable energy action plan*, overeenkomstig Richtlijn 2009/28/EC, november 2010, p. 10 en p. 11.

4. Zie kader 5 in de *Economische vooruitzichten 2014-2019*, Federaal Planbureau, juni 2014.

5. De evolutie van de biobrandstoffen is gebaseerd op het koninklijk besluit van 21 juli 2016 tot vaststelling van de minimale nominale volumes duurzame biobrandstoffen die de volumes benzine, die jaarlijks tot verbruik worden uitgeslagen, moeten bevatten en de wet van 26 december 2015 houdende de minimale nominale volumes duurzame biobrandstoffen die de volumes fossiele motorbrandstoffen, die jaarlijks tot verbruik worden uitgeslagen, moeten bevatten.

6. Zie *BELGIUM National renewable energy action plan*, overeenkomstig Richtlijn 2009/28/EC, op. cit., p. 12.

5.2. De energiegebonden CO₂-emissies

5.2.1. De totale energiegebonden CO₂-emissies

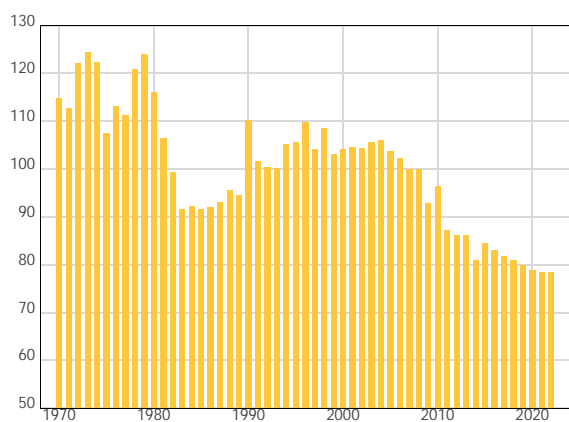
Een dalende trend van de energiegebonden CO₂-emissies tekent zich duidelijk af vanaf 2003. Vóór 2003 waren er fluctuerende evoluties (figuur 23). De uitstoot zou gedurende de projectieperiode gemiddeld met 0,9 % per jaar dalen. Dat resultaat is vooral te danken aan de gunstige energiemix (kleinere bijdrage van de vaste brandstoffen, grotere bijdrage van de hernieuwbare brandstoffen en beschikbaarheid van de kerncentrales) van het bruto binnenlands energieverbruik. In 2022 zou de uitstoot 78,4 Mt bedragen, wat overeenkomt met een daling van bijna 25 % t.o.v. 2005.

5.2.2. De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp

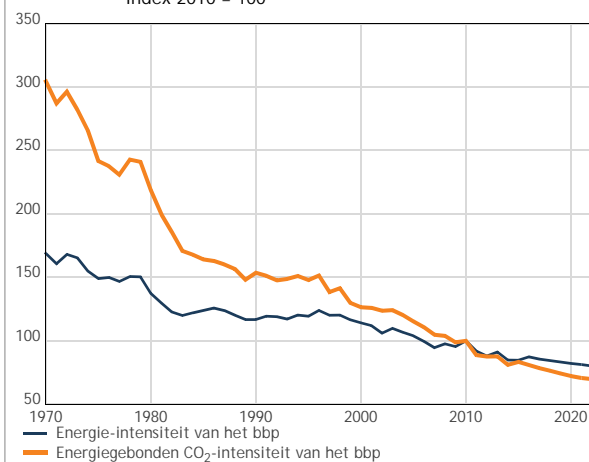
De trendmatige daling van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp tijdens de periode 1975-2015 (gemiddeld -2,7 % per jaar) zou worden bevestigd gedurende de projectieperiode (gemiddeld -2,4 % per jaar).

De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp daalt sterker (vooral in de jaren 70 en 80) dan de energieintensiteit van het bbp door de herstructurering van de industrie (staalsector), de ingebruikname van kerncentrales op het einde van de jaren 70 en de verschuiving binnen het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas en hernieuwbare energie (zie figuur 24). In vergelijking met onze buurlanden bedroeg de globale CO₂-intensiteit per capita¹ in België 10,5 ton CO₂-equivalent in 2014, tegenover 11,8 in Nederland, 11,5 in Duitsland en 7,2 in Frankrijk. Gemiddeld bedroeg de intensiteit in de Europese Unie (28 landen) 8,7 ton per capita. In 2022 zou die intensiteit in België 9,8 ton per capita bedragen.

FIGUUR 23 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies in miljoen ton

FIGUUR 24 - Energie-intensiteit en energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp index 2010 = 100

1. Bron: Eurostat databank via de volgende link <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

5.2.3. De energiegebonden CO₂-emissies per sector

De uitstoot van alle sectoren – behalve de energiesector (zonder de productie van elektriciteit) – zou afnemen gedurende de projectieperiode. Voor die sector zou de uitstoot licht toenemen. De meeste uitstoot van energiegebonden CO₂ zou in 2022 afkomstig zijn van de diensten, de gezinnen en het transport, en niet meer van de industrie, zoals in 2000 nog het geval was. Het aandeel van de elektriciteitsproductie zou in 2022 sterk gedaald zijn t.o.v. 2005, vooral door een verschuiving van de productie van elektriciteit op basis van vaste brandstoffen naar een productie op basis van hernieuwbare en nucleaire energie.

TABEL 31 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies per sector
in procent, tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Niveau (Mt)		Groeivoet	Structuur	
	1994-2004	2005-2010	2011-2016	2017-2022	2005	2022	2005-2022	2005	2022
Elektriciteitssector	-0,7	-3,1	-7,8	-1,7	24,2	10,6	-56,2	23,4	13,6
Energiesector ^a	0,1	-0,4	-2,7	0,3	5,3	4,8	-9,5	5,1	6,1
Industrie	0,4	-2,2	-2,9	-2,0	19,0	12,2	-35,9	18,3	15,5
Transport ^b	1,8	-0,6	0,2	-0,3	26,1	25,7	-1,6	25,2	32,8
Diensten en gezinnen ^c	0,7	-1,1	-1,8	-0,9	28,8	24,9	-13,5	27,7	31,7
Totaal ^d	0,5	-1,6	-2,5	-0,9	103,8	78,4	-24,4	100,0	100,0

a. Exclusief de elektriciteitssector.

b. Exclusief luchtvaart.

c. Inclusief landbouw.

d. Inclusief overige en vluchtige CO₂-emissies.

Daling van de uitstoot afkomstig van de elektriciteitsproductie in de periode 2017-2022.

De emissies afkomstig van de elektriciteitsproductie zouden gemiddeld met 1,7 % per jaar dalen gedurende de projectieperiode, vooral door een sterke ontwikkeling van de productie van elektriciteit op basis van hernieuwbare energiebronnen. De uitstoot zou 10,6 Mt bedragen in 2022, wat een daling betekent van meer dan 55 % t.o.v. 2005. Het aandeel van de uitstoot zou in 2022 13,6 % van het totaal van de energiegebonden CO₂-emissies bedragen, tegenover 23,4 % in 2005.

Daling van de energiegebonden uitstoot door de industrie.

De uitstoot door de industrie¹ daalt sinds het begin van de jaren 2000. Die daling wordt mede verklaard door herstructureringen, maar ook door de toepassing van energiebesparende technologieën die minder uitstoot veroorzaken. De sectorakkoorden en de Nationale Toewijzingsplannen hebben daarbij een cruciale rol gespeeld. Tijdens de projectieperiode zou de uitstoot verder afnemen, mede dankzij het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen. De emissieplafonds tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europese CO₂-emissiehandelssysteem zouden bijdragen tot een beperking van de industriële uitstoot².

De uitstoot zou ongeveer 12 Mt bedragen in 2022. Dat zou een daling van meer dan 35 % betekenen t.o.v. het niveau in 2005. Het aandeel zou dan bijna 16 % bedragen in 2022, tegenover 18,3 % in 2005.

1. Ten opzichte van de Economische vooruitzichten 2015-2020 zijn de energiegebonden CO₂-emissies afkomstig van de industrie neerwaarts herzien. Sinds de publicatie van de inventarissen voor broeikasgasemissies volgens de IPCC-richtlijnen van 2006 wordt een groot deel van de energiegebonden CO₂-emissies afkomstig van de chemie- en staalindustrie gerapporteerd onder industriële CO₂-procesemissies.

2. Zie kader 6 in de *Economische vooruitzichten 2014-2019*, Federaal Planbureau, juni 2014.

Lichte daling van de transportemissies.

De emissies afkomstig van transport zouden licht afnemen gedurende de projectieperiode. Die daling zou te danken zijn aan de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens, door de op Europees niveau vastgelegde CO₂-normen¹ en door het gebruik van biobrandstoffen.

In 2022 zou de uitstoot van de transportsector 25,7 Mt bedragen, d.i. ongeveer 33 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot, tegenover ongeveer 25 % in 2005. De uitstoot zou in 2022 ongeveer 1,5 % onder het niveau van 2005 uitkomen.

Lichte afname van de uitstoot afkomstig van de diensten en gezinnen.

De emissies afkomstig van de diensten en gezinnen zouden licht afnemen. Die gunstige evolutie kan worden verklaard door een beperkte toename van het totale energieverbruik gecombineerd met een toename van het aandeel van energieproducten met een lager koolstofgehalte in het energieverbruik. De in het kader van het klimaatbeleid genomen maatregelen zouden die evolutie versterken.

De uitstoot van die sector zou in 2022 24,9 Mt bedragen (d.i. 13,5 % lager dan in 2005) en vertegenwoordigt daarmee ongeveer 32 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot.

1. Tegen 2021 moet de gemiddelde uitstoot van de nieuwe modellen van een constructeur beantwoorden aan een CO₂-norm van 95 gram per kilometer.

5.3. De niet-energiegebonden CO₂-emissies en overige broeikasgasemissies

Lichte toename van de niet-energiegebonden CO₂-emissies in de periode 2017-2022.

De globale niet-energiegebonden CO₂-emissies¹ zouden licht toenemen tot 15,6 Mt in 2022 (zie tabel 32). De CO₂-emissies die afkomstig zijn van de industriële processen en die sterk proces- en technologiegebonden zijn, zouden toenemen tot 15,1 Mt in 2022 (bijna -30 % t.o.v. 2005). De CO₂-emissies, die afkomstig zijn van afvalverbranding, zouden gedurende de projectieperiode gemiddeld met 0,7 % per jaar toenemen tot 0,3 Mt in 2022. De landbouwemissies zouden zich stabiliseren op 0,2 Mt in 2022.

Daling van de CH₄-emissies.

De totale CH₄-emissies² zouden gemiddeld met 1,5 % per jaar dalen gedurende de projectieperiode en 7,3 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2022, wat meer dan 20 % onder het niveau van 2005 is (zie tabel 32). De CH₄-emissies van de landbouw zouden afnemen door een daling van de (melk)veestapel en 5,5 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2022. De uitstoot afkomstig van de afvalverwerking zou verder dalen tot 0,7 Mt CO₂-equivalenten in 2022. De CH₄-emissies afkomstig van energietransformatie en -consumptie zouden licht afnemen gedurende de projectieperiode en 1 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2022.

Daling van de N₂O-emissies.

De totale N₂O-emissies³ zouden gemiddeld met 1,4 % per jaar afnemen tot 5,4 Mt CO₂-equivalenten in 2022 (zie tabel 32). De uitstoot afkomstig van energietransformatie en -consumptie zou afnemen tot 0,7 Mt CO₂-equivalenten in 2022. De emissies, die afkomstig zijn van industriële processen, zouden sterk afnemen tot 0,6 Mt CO₂-equivalenten in 2022. De emissies die afkomstig zijn van de landbouw zouden licht afnemen tot 3,9 Mt in 2022. De uitstoot afkomstig van de afvalverwerking zou toenemen tot 0,2 Mt CO₂-equivalenten in 2022.

Bij de evaluatie van de resultaten moet rekening worden gehouden met een belangrijke onzekerheidsmarge. Die grote foutenmarge is te wijten aan onzekerheden over de emissiefactoren en aan moeilijkheden bij de bepaling van de bronnen⁴.

-
1. Naast CO₂-emissies door verbranding van fossiele brandstoffen, komen er ook emissies vrij bij bepaalde industriële processen (o.a. bij de cement- en staalproductie en de petrochemie) en bij de verbranding van afval. Ten opzichte van de Economische vooruitzichten 2015-2020 zijn de industriële procesemissies opwaarts herzien. Sinds de publicatie van de inventarissen voor broeikasgasemissies volgens de IPCC-richtlijnen van 2006, wordt een groot deel van energiegebonden CO₂-emissies afkomstig van de chemie- en staalindustrie gerapporteerd onder industriële CO₂-procesemissies.
 2. De CH₄-emissies kunnen in drie grote groepen worden ingedeeld: emissies door energietransformatie en -consumptie, emissies van de landbouw en emissies uit het storten en verwerken van afval. De landbouw neemt het grootste deel van de CH₄-emissies voor zijn rekening. Die emissies ontstaan bij verteringsprocessen, de mestproductie en de bemesting van landbouwgrond. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen. De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen, en door verdamping bij de aardgasverdeling.
 3. N₂O komt vrij bij de transformatie en de verbranding van fossiele brandstoffen, waarbij het aandeel van de emissies door transport toeneemt. In de industrie is de productie van adipine- en salpeterzuur de enige bron van N₂O. De productie van salpeterzuur dat afkomstig is van één producent vormt de hoofdbron van N₂O-emissies die afkomstig zijn van industriële processen in Vlaanderen. Op 18 november 2005 werd een vrijwillige overeenkomst gesloten waarbij het bedrijf zich engageerde om de best beschikbare technologieën te gebruiken om die uitstoot te verminderen. De N₂O-emissies van de landbouw komen tot stand bij de bemesting van landbouwgrond en bedragen ongeveer de helft van de totale N₂O-emissies. Ten slotte komt ook N₂O vrij bij de verbranding van afval en het gebruik van oplosmiddelen.
 4. De evoluties voor de CH₄- en N₂O-emissies zijn gebaseerd op de verwachtingen in sectie 3 van het *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.

Daling van de uitstoot van gefluoreerde gassen.

Het scenario¹ waarop de vooruitzichten voor de gefluoreerde gassen² zijn gebaseerd, houdt rekening met de impact van de Europese regelgeving die het gebruik van CFK's en HCFK's verbiedt voor verschillende toepassingen. Er wordt ook rekening gehouden met de impact van de regionale regelgeving die reeds ingevoerd, beslist of (op langere termijn) werd gepland.

Sinds de publicatie van de inventarissen voor broeikasgasemissies volgens de IPCC-richtlijnen van 2006 wordt er een bijkomend broeikasgas opgenomen, namelijk NF₃. Dit broeikasgas is zeer schadelijk voor het leefmilieu, maar vertegenwoordigt slechts een kleine hoeveelheid en maakt deel uit van de gefluoreerde gassen.

Die emissies zouden jaarlijks gemiddeld met 5,2 % afnemen gedurende de projectieperiode tot 2,2 Mt CO₂-equivalenten in 2022 (zie tabel 32).

TABEL 32 - Evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en overige broeikasgasemissies
in procent, tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet
	2005	2015 ^a	2022	2005-2010	2011-2016	2017-2022	2022-2005
Niet-energiegebonden CO ₂	21,6	15,7	15,6	-4,8	-1,8	0,5	-27,8
CH ₄	9,2	8,1	7,3	-1,3	-1,6	-1,5	-21,4
N ₂ O	8,5	6,0	5,4	-2,3	-4,2	-1,4	-36,2
Gefluoreerde gassen	2,0	3,2	2,2	3,9	1,9	-5,2	8,7
Totaal niet-energiegebonden CO ₂ en overige broeikasgassen	41,3	32,9	30,5	-3,0	-1,9	-0,8	-26,3

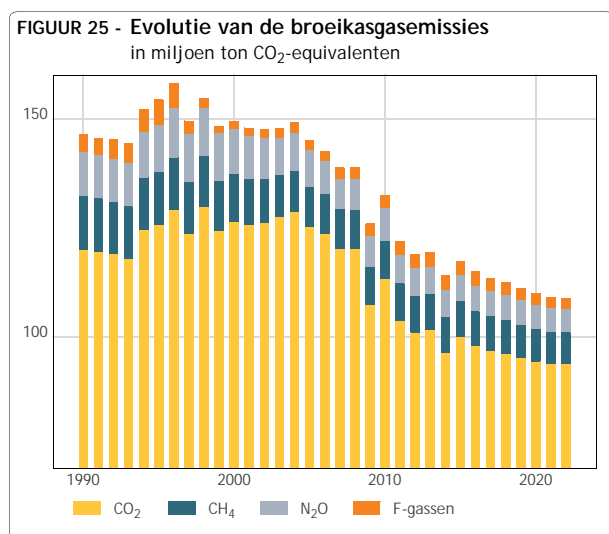
a. Deze inventariswaarden werden in maart 2017 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig artikel 3.1 van Besluit 280/2004/CE inzake de monitoring van broeikasgasemissies.

1. Zie het *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.

2. De HFK's en PFK's worden als alternatief voor ozonafbrekende stoffen gebruikt. HFK'S worden aangewend als koelmiddel voor koel- en airconditioninginstallaties, als drijfgas in spuitbussen, als blaasmiddel bij de aanmaak van kunststofschuimen en als blusmiddel in brandbestrijdingssystemen. PFK's worden als koelmiddel en als reinigingsmiddel in de productie van elektronica en fijnmechanica gebruikt. SF₆ wordt gebruikt als elektrische isolatie in installaties met hoge en gemiddelde spanning, hoofdzakelijk in beveiligingsschakelaars, transformatoren en stroomrails. SF₆ wordt ook gebruikt voor geluidsisolatie in dubbele beglazing. NF₃ wordt gebruikt bij de productie van o.a. lcd-schermen.

5.4. Totale broeikasgasemissies

5.4.1. Totale broeikasgasemissies

De totale broeikasgasemissies zouden afnemen van 117,4 Mt CO₂-equivalenten in 2015 tot 108,9 Mt in 2022, d.i. 25 % onder het niveau van 2005 (zie tabel 33 en figuur 25). Dat is vooral te danken aan de afname van de energiegebonden CO₂-emissies door de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende en/of hernieuwbare energie. Ook de emissies van CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen dalen. De niet-energiegebonden CO₂-emissies zouden daarentegen licht toenemen gedurende de projectieperiode.

TABEL 33 - Totale evolutie van de broeikasgasemissies
in procent, tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten	Groeivoet		
	2005 ^a	2015 ^a	2020	2022		2015-2005	2020-2005	2022-2005
Energiegebonden CO ₂	103,8	84,5	78,9	78,4	-0,9	-18,6	-23,9	-24,4
Overige broeikasgassen	41,3	32,9	31,0	30,5	-0,8	-20,3	-24,9	-26,3
Totaal broeikasgassen ^b	145,1	117,4	110,0	108,9	-0,9	-19,1	-24,2	-25,0
ETS (scope 2013-2020) ^c	66,2	44,7	40,2	40,1	-0,9	-32,5	-39,3	-39,4
niet-ETS	78,9	72,7	69,8	68,8	-0,9	-7,8	-11,5	-12,8
Internationale bunkers	28,8	22,3	24,9	26,1	2,4	-22,7	-13,5	-9,3
waarvan luchtvaart	3,6	4,2	4,0	3,9	-1,1	17,1	11,9	9,2

a. Deze inventariswaarden werden in maart 2017 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig artikel 3.1 van Beschikking 280/2004/EG inzake de monitoring van broeikasgasemissies. De energiegebonden CO₂-emissies werden endogeen door het HERMES-model berekend.

b. LUCF (land-use change and forestry) niet inbegrepen.

c. ETS scope 2013-2020: omvat ETS scope 2008-2012, waaronder alle installaties vallen die in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012 zijn opgenomen, uitgebreid met bepaalde industriële procesemissies.

5.4.2. Belgische vooruitgang met betrekking tot de doelstellingen inzake broeikasgasemissies van het Klimaat- en Energiepakket

De klimaatdoelstellingen van de EU tegen 2020 vormen één van de kerndoelen van de nieuwe Europese strategie voor banen en groei (Strategie Europa 2020). Tegen 2020 wil de Europese Unie haar broeikasgasemissies en energieverbruik met 20 % verminderen t.o.v. 1990 en het aandeel hernieuwbare energie in het bruto energie-eindverbruik verhogen tot 20 %.

De bovenstaande Europese doelstelling inzake broeikasgasemissies is omgezet naar aparte doelstellingen voor de sectoren die deelnemen aan het Europese systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren)¹ en de sectoren die niet onder dat systeem vallen (niet-ETS-sectoren)². Tijdens de periode 2005-2020 moet de uitstoot op Europees niveau dalen met 21 % voor de ETS-sectoren en met 10 % voor de niet-ETS-sectoren.

Meer dan de helft van alle broeikasgasemissies valt onder de niet-ETS-sectoren. De Europese Unie heeft voor elke lidstaat specifieke doelstellingen gedefinieerd (Effort Sharing Decision of ESD). Voor België is voor de niet-ETS-sectoren een reductiedoelstelling van -15 % in 2020 t.o.v. 2005 overeengekomen. De ESD bepaalt dat de doelstelling van -15 % voor de niet-ETS-sectoren moet worden behaald via een lineair niet-ETS-reductiepad met jaarlijkse doelstellingen (Annual Emission Allocations)³ (zie tabel 34). Jaarlijkse overschotten of tekorten kunnen worden overgedragen naar daaropvolgende jaren (tot 2020).

TABEL 34 - Vergelijking van de niet-ETS-broeikasgasemissies met het lineair reductiepad voor de periode 2013-2020
in miljoen ton CO₂-equivalenten

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Lineair reductiepad	78,4	76,9	75,3	73,8	72,3	70,7	69,2	67,7
Vooruitzichten	74,1	70,2	72,7	72,6	71,7	71,0	70,4	69,8

Een vergelijking van de niet-ETS-emissies met het lineair reductiepad voor de periode 2013-2020 toont dat het niveau van de uitstoot het reductiepad zou overschrijden vanaf 2018 (zie tabel 34). Gecumuleerd over de periode 2013-2020 zouden we de doelstelling echter bereiken met een netto-daling van de uitstoot met 11,8 Mt CO₂-equivalenten t.o.v. het reductiepad.

1. De sectoren die deelnemen aan het Europese systeem voor handel in emissierechten na 2012 zijn de luchtvaartsector, de elektriciteitssector, de warmteproductie, de ijzer- en staalsector, de metaalsector, de chemiesector, de sector vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten, de papier- en pulpsector en de niet-energiegebonden CO₂- en N₂O-procesemissies.
2. Hieronder vallen woningen en niet-residentiële gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ETS-minimumdrempel van 25 000 ton CO₂ vallen.
3. Zie bijlage twee van Besluit van de Commissie van 26 maart 2013 tot vaststelling van de jaarlijkse emissieruimte van de lidstaten voor de periode 2013 tot en met 2020 overeenkomstig Beschikking nr. 406/2009/EG van het Europees Parlement en de Raad. Zie ook bijlage twee van Uitvoeringsbesluit van de Commissie van 31 oktober 2013 inzake de aanpassingen van de jaarlijkse emissieruimte van de lidstaten voor de periode 2013 tot en met 2020 overeenkomstig Beschikking nr. 406/2009/EG van het Europees Parlement en de Raad.

6. Bijlagen

TABEL 1 -	Hypothesen omtrent de binnenlandse en de internationale omgeving	93
TABEL 2 -	Voornaamste hypothesen over de overheidsuitgaven	94
TABEL 3 -	Hypothesen inzake socialezekerheidsprestaties	95
TABEL 4 -	Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragen en loonsubsidies voor de ondernemingen	96
TABEL 5 -	Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragevoeten en loonsubsidievoeten	97
TABEL 6 -	Besteding van het binnenlands product in volume	98
TABEL 7 -	Opbouw van het binnenlands product in volume	98
TABEL 8 -	Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen	98
TABEL 9 -	Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen	99
TABEL 10 -	Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën	99
TABEL 11 -	Opbouw van de prijsontwikkeling van de finale bestedingen	99
TABEL 12 -	Beschikbaar inkomen, besparingen en vorderingensaldo:ramingen tegen lopende prijzen	100
TABEL 13 -	Verdeling van het nationaal inkomen	100
TABEL 14 -	Verdeling van het nationaal inkomen	101
TABEL 15 -	Productiefactoren en productiekosten	101
TABEL 16 -	Beroepsbevolking, werkgelegenheid en werkloosheid	102
TABEL 17 -	Evenwicht tussen besparingen en investeringen	102
TABEL 18 -	Evenwicht tussen besparingen en investeringen	103
TABEL 19 -	Rentevoeten	103
TABEL 20 -	Synthese van de transacties van de grote sectoren	104
TABEL 21 -	Rekening van de huishoudens	105
TABEL 22 -	Beschikbaar inkomen van de huishoudens	106
TABEL 23 -	Beschikbaar inkomen van de huishoudens in volume	106
TABEL 24 -	Rekening van de izw's ten behoeve van de huishoudens	107
TABEL 25 -	Rekening van de ondernemingen	107
TABEL 26 -	Rekening van het buitenland	108
TABEL 27 -	Rekening van de overheid	109
TABEL 28 -	Rekening van de overheid	110
TABEL 29 -	Rekening van de federale overheid	111
TABEL 30 -	Rekening van de gemeenschappen en gewesten	112
TABEL 31 -	Rekening van de lagere overheid	113
TABEL 32 -	Rekening van de socialeverzekeringsinstellingen	114
TABEL 33 -	Detail van de socialezekerheidsuitkeringen ten laste van de sociale zekerheid	115
TABEL 34 -	Bruto toegevoegde waarde in volume	116
TABEL 35 -	Bruto toegevoegde waarde tegen lopende prijzen	116
TABEL 36 -	Structuur van de bruto toegevoegde waarde tegen lopende prijzen	117
TABEL 37 -	Investeringen in volume	117
TABEL 38 -	Investeringsquote	118
TABEL 39 -	Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen	119
TABEL 40 -	Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen	120
TABEL 41 -	Situatie op de arbeidsmarkt - detail	121
TABEL 42 -	Arbeidsproductiviteit per uur in de marktbedrijfstacken	122
TABEL 43 -	Nominale arbeidskosten per hoofd in de marktbedrijfstacken	122
TABEL 44 -	Arbeidskosten per hoofd voor indexering in de marktbedrijfstacken	122
TABEL 45 -	Consumptie van de gezinnen per product in volume	123
TABEL 46 -	Structuur van de consumptie van de gezinnen in lopende prijzen	123
TABEL 47 -	Prijsevolutie van de consumptie van de gezinnen per product	124
TABEL 48 -	Energiebalans, alle producten	124
TABEL 49 -	Broeikasgasemissies per sector	125

6.1. Belangrijkste hypothesen van de projectie

TABEL 1 - Hypothesen omtrent de binnenlandse en de internationale omgeving

	2016 [^] 2011	2022 [^] 2017	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Buitenlandse afzetmarkt van goederen en diensten (volumegroei)	3.3	3.8	2.9	3.7	3.8	3.9	3.8	3.7	3.8
2. Wereldhandelsprijzen in euro (groeivoeten)									
Uitvoer van goederen excl. energie	1.0	1.5	-1.2	1.0	0.2	2.0	2.0	2.0	2.0
Invoer van goederen excl. energie	1.2	1.4	-0.6	0.3	0.2	2.0	2.0	2.0	2.0
Invoer van energie	-4.9	9.5	-16.3	20.5	-2.9	11.5	10.3	9.3	8.5
3. Wisselkoers (peil)									
Dollar per euro (x 100)	125.9	113.8	110.6	110.4	114.4	114.4	114.4	114.4	114.4
4. Rentevoeten (peil)									
Korte rente (3m.)									
Eurozone	0.4	0.7	-0.3	-0.3	-0.2	0.4	1.0	1.5	2.1
Verenigde Staten	0.4	1.8	0.7	1.2	1.6	1.7	1.9	2.0	2.1
Lange rente (10j.)									
Eurozone	2.2	2.1	0.7	1.1	1.3	1.8	2.3	2.8	3.3
Verenigde Staten	2.2	3.0	1.8	2.4	2.5	2.8	3.1	3.4	3.7
5. Beroepsbevolking									
Mutatie in duizend personen	21.2	18.4	27.6	23.9	25.0	26.9	22.9	9.9	1.9
6. Activiteitsgraad (in %)	72.8	73.8	73.0	73.2	73.4	73.8	74.1	74.2	74.2
7. Gemiddelde arbeidsduur (werknemers en zelfstandigen) (groeivoeten)									
Marktbedrijfstakingen	0.1	-0.0	0.2	0.1	-0.0	-0.0	-0.1	-0.0	-0.1
Industrie	0.6	0.1	0.2	0.2	0.1	0.1	-0.0	0.0	0.0
Verhandelbare diensten	-0.0	-0.0	0.3	0.1	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0

([^]) Gemiddelden van periodes

TABEL 2 - Voornaamste hypothesen over de overheidsuitgaven

(groeivoeten in volume voor rubrieken 3 tot 9)

	2016 [^] 2011	2022 [^] 2017	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Werkgelegenheid bij de overheid	0.2	-0.0	0.0	-0.3	-0.3	0.1	0.1	0.1
1. Federale overheid	-2.2	-1.6	-2.4	-2.5	-2.8	-1.0	-0.7	-0.4
2. Gemeenschappen en gewesten	0.9	0.5	1.2	0.6	0.3	0.3	0.3	0.3
3. Lagere overheid	0.4	-0.1	-0.3	-0.6	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Sociale zekerheid	-0.4	-0.6	-1.2	-1.2	-1.2	-0.0	-0.0	-0.0
2. Sociale programmering en 'wage drift'								
1. Federale overheid (incl. defensie)	-.	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
2. Gemeenschappen en gewesten	-.	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
3a. Lagere overheid - onderwijssubs.	-.	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
3b. Lagere overheid - overige	-.	0.3	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
4. Sociale zekerheid	-.	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
3. Bruto-aankoop van goederen en diensten	-0.6	0.8	1.0	0.8	1.0	0.4	0.8	0.8
1. Federale overheid	-1.6	-0.7	-2.4	-0.0	-0.0	-2.0	-0.0	-0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	-0.4	0.8	1.7	1.2	0.9	0.4	0.3	0.3
3. Lagere overheid	0.2	1.5	2.0	0.2	1.8	1.8	1.8	1.8
4. Sociale zekerheid	-2.1	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9
<i>Deflator: aankoop van goederen en diensten</i>	2.3	1.6	1.9	1.5	1.6	1.5	1.6	1.7
4. Bruto-kapitaalvorming	1.5	3.0	3.5	8.3	-3.6	6.8	1.8	1.2
1. Federale overheid en sociale zekerheid	0.1	14.3	2.6	9.3	0.6	72.0	0.8	0.8
2. Gemeenschappen en gewesten	2.8	1.0	-3.4	4.5	3.7	0.6	-1.0	1.3
3. Lagere overheid	0.4	3.2	17.0	13.8	-15.3	-5.1	7.5	1.3
<i>Deflator: overheidsinvesteringen</i>	1.0	1.2	1.5	0.7	1.2	0.9	1.4	1.4
5. Sociale verstrekkingen in natura	2.1	2.2	1.9	1.9	2.2	2.1	2.3	2.4
1. Federale overheid	10.8	0.9	6.5	-6.3	1.7	1.8	1.0	0.5
2. Gemeenschappen en gewesten	19.4	2.5	2.4	2.4	2.4	2.4	2.5	2.6
3. Lagere overheid	-3.0	-0.4	-2.2	-1.6	-1.6	-1.9	2.3	2.6
4. Sociale zekerheid	-0.2	2.1	1.8	1.9	2.2	2.1	2.3	2.4
<i>Deflator: sociale verstrekkingen in natura</i>	1.2	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6	1.7	1.6
6. Overige lopende overdrachten aan de gezinnen en izw's	1.6	1.4	0.8	0.6	2.0	1.6	1.8	1.5
1. Federale overheid	-7.3	0.2	1.9	-1.8	1.2	0.0	0.2	-0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	16.8	1.0	1.6	0.1	2.4	0.8	1.0	0.4
3. Lagere overheid	0.6	1.1	2.1	0.5	1.4	0.9	1.0	0.5
4. Sociale zekerheid	1.1	1.6	0.4	1.1	2.1	2.1	2.2	2.0
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	1.7	1.7	2.1	1.5	1.6	1.5	1.6	1.7
7. Lopende overdrachten aan de ondernemingen	0.4	1.1	1.7	1.6	1.3	1.0	0.7	0.6
1. Federale overheid	-1.5	-0.3	-4.7	1.4	0.5	0.1	0.6	0.5
2. Gemeenschappen en gewesten	18.2	1.3	4.8	0.3	0.8	0.4	0.7	0.6
3. Lagere overheid	2.0	2.5	2.4	2.4	2.5	2.6	2.6	2.7
4. Sociale zekerheid	-8.4	3.5	5.3	6.6	4.1	4.3	0.4	0.3
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	1.7	1.7	2.1	1.5	1.6	1.5	1.6	1.7
8. Lopende overdrachten aan het buitenland	1.9	0.2	-19.1	9.2	7.0	1.4	1.5	1.3
1. Federale overheid	2.0	0.2	-19.4	9.4	7.1	1.4	1.5	1.3
2. Gemeenschappen en gewesten	3.7	-1.5	-9.2	0.0	0.0	0.0	0.0	-0.0
3. Sociale zekerheid	-7.7	2.8	1.8	2.3	2.7	3.3	3.5	3.3
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	1.7	1.7	2.1	1.5	1.6	1.5	1.6	1.7
9. Kapitaaloverdrachten	-1.9	-2.0	-9.2	-6.6	1.4	2.5	-3.2	2.9
1. Federale overheid	5.3	-6.7	-12.2	-16.3	-3.8	-1.2	-3.4	-3.4
2. Gemeenschappen en gewesten	1.8	2.4	-6.6	3.8	6.5	5.9	-3.4	8.2
3. Lagere overheid	6.5	0.7	0.2	0.8	0.8	0.9	0.8	0.8
4. Sociale zekerheid	-10.4	-1.6	-2.0	-1.5	-1.6	-1.5	-1.6	-1.7
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	1.7	1.7	2.1	1.5	1.6	1.5	1.6	1.7

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 3 - Hypothesen inzake socialezekerheidsprestaties

	2016 [^] 2011	2022 [^] 2017	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
<i>I. Groeivoeten in volume</i>									
1. Pensioenen	5.5	2.6	16.2	1.8	2.7	2.3	2.8	2.9	3.0
a. Werknemers	3.1	2.9	2.8	1.9	3.0	2.5	3.2	3.3	3.3
b. Zelfstandigen	2.2	2.2	3.1	2.0	2.3	1.7	1.9	2.5	2.8
c. Publieke sector	37.6	1.7	179.3	1.2	2.0	1.8	1.8	1.8	1.9
d. Aangeslotenen bij de DOSZ	-1.4	0.2	-3.8	-2.1	0.3	0.0	0.8	0.9	1.2
2. ZIV-uitkeringen	5.2	4.3	4.1	4.2	4.9	4.9	4.6	3.9	3.2
a. Werknemers	5.4	4.2	4.1	4.2	4.9	4.8	4.5	3.8	3.1
- Primaire ongeschiktheid	3.3	2.3	-5.6	3.0	3.3	2.2	2.0	1.7	1.8
- Invaliditeit	7.0	5.1	8.8	5.2	5.5	5.7	5.5	4.8	3.8
- Moederschapsrust	0.6	1.9	-2.7	-0.4	3.9	3.6	3.2	0.6	0.8
b. Zelfstandigen	2.8	5.6	2.4	4.6	6.2	6.7	6.5	5.2	4.3
3. Arbeidsongevallen van het FAO	0.9	3.7	-1.5	0.6	5.3	5.4	3.6	3.6	3.7
4. Beroepsziekten	-3.9	-4.1	0.1	-10.2	-1.6	-3.2	-3.2	-3.1	-3.1
<i>II. Groeivoeten alvorens toepassing van indexeringsregels</i>									
Geneeskundige zorgen	-0.2	2.1	0.9	2.1	1.8	2.2	2.1	2.3	2.3
a. Werknemers, zelfstandigen, ambtenaren	-0.1	2.2	1.2	2.2	1.8	2.2	2.1	2.3	2.4
b. Aangeslotenen bij de DOSZ	-1.2	0.3	-24.9	-2.4	0.8	1.0	0.7	0.8	0.9
c. Vlaamse zorgverzekering	-15.1	-	-100.0	-	-	-	-	-	-
<i>III. In duizendtallen (jaargemiddelden)</i>									
1. Niet werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	63.5	17.9	42.8	32.3	24.3	15.8	12.0	11.8	11.3
2. Vrijwillig deeltijdse werklozen	28.3	25.9	27.3	26.5	26.1	25.9	25.8	25.7	25.7
3. Deeltijdse werklozen met behoud van rechten en IGU	48.7	36.4	40.2	38.1	36.9	36.2	35.9	35.8	35.7
4. Van inschrijving vrijgestelde werklozen wegens beroepsopleiding of studies en voor mantelzorgers	47.6	38.2	40.8	39.0	38.3	38.1	38.0	38.0	37.9
5. Activeringsprogramma's: PWA's, Eerste werkervaring	1.9	0.5	1.0	0.8	0.7	0.5	0.4	0.3	0.3
6. Tewerkstelling met loonsubsidie	204.1	225.8	209.6	209.2	210.1	223.9	233.7	237.3	240.4
a. Doorstromingsprogramma's	4.4	2.9	3.2	3.1	3.0	2.9	2.9	2.9	2.9
b. Activering zonder dienstcheques	53.4	41.2	38.0	33.9	30.3	40.6	46.5	47.6	48.5
- Activaplanbanen met RVA-vergoeding, incl. SINE's	46.4	34.0	31.3	27.7	24.7	33.5	38.6	39.5	40.3
- Activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	6.9	7.2	6.8	6.2	5.7	7.1	8.0	8.1	8.2
c. Sociale Maribel (incl. bedrijfsvoorheffing)	23.7	29.0	25.7	26.5	27.9	28.9	30.3	30.3	30.4
d. Dienstchequewerknemers	116.3	138.9	128.9	132.0	135.2	137.8	140.4	142.9	145.1
- Activaplanbanen	12.3	13.2	12.2	12.5	12.8	13.1	13.3	13.6	13.8
- Gewone jobs	104.0	125.7	116.7	119.4	122.4	124.7	127.1	129.3	131.3
e. Jongerenbonus non-profit	0.5	0.3	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
f. Gepreactiveerde stageplaatsen	2.7	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0
g. Gesubsidieerde contractuele ziekenhuizen + sociaal akkoord 2013	3.1	3.3	3.4	3.4	3.4	3.4	3.3	3.3	3.3
7. Loopbaanonderbrekingen	276.2	232.1	280.2	268.5	244.0	233.1	222.0	214.6	210.1
8. Bruggpensioenen	108.6	66.3	94.6	86.0	78.7	70.2	61.1	53.2	48.6
a. Werkzoekend	4.9	15.4	6.4	7.1	11.6	16.0	19.3	19.5	19.0
b. Niet werkzoekend	103.7	50.9	88.3	78.9	67.1	54.2	41.8	33.7	29.5

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 4 - Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragen en loonsubsidies voor de ondernemingen

(miljoenen euro)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022-206
1. Patronale bijdrageverminderingen (ex ante)	7367	7978	9043	9279	10178	10436	10700	3333
<i>(indeling volgens type arbeid)</i>								
- Lage en hogeloonwerkgelegenheid (a)	6460	7080	8374	8646	9495	9746	10004	3544
- Speciale banenplannen (b)	907	898	669	633	683	690	696	-211
<i>(indeling volgens bevoegdheid)</i>								
- Algemene verminderingen en diverse	6200	6713	7683	7869	8755	8989	9234	3034
<i>p.m. waarvan via faciale voet</i>	1578	2148	6793	6980	7183	7392	7611	6033
- Loonsubsidies doelgroep federaal	308	384	451	489	523	525	528	220
- Loonsubsidies doelgroep overgedragen aan de Gewesten (c)	860	880	909	921	900	921	938	78
<i>p.m. Niet inbegrepen 'Gesubsidieerde contractuelen RSZ', 'Huisbedienden', 'Podiumkunstenaars', 'Onthaalouders'</i>	292	294	296	298	301	304	307	15
2. Loonsubsidies andere dan doelgroepverminderingen (ex post)	6445	6468	6710	6986	7269	7481	7693	1248
2a. via sociale zekerheid	1292	1350	1444	1527	1625	1667	1710	419
- Sociale maribel	1038	1089	1175	1250	1340	1373	1407	369
- Jongerenbonus non-profit	2	2	2	2	2	2	2	-0
- Sociale maribel - alternatieve financiering	100	105	111	116	122	128	135	35
- Activering van werkloosheidsuitkeringen	-0	-0	-0	0	0	-0	0	0
- Dienstencheques	-0	0	0	0	0	-0	-0	-0
- Gesubsidieerde contractuelen ziekenhuizen	110	112	113	115	117	119	121	11
- Sociaal Akkoord 2013	42	42	43	44	44	45	46	4
2b. via federale fiscaliteit	2750	2641	2724	2805	2882	2959	3038	288
- Nacht- en ploegenwerksubsidie	1424	1513	1558	1601	1641	1682	1723	299
- Overuren	148	144	148	153	157	161	166	18
- Onderzoek en ontwikkeling (ondernemingen) (d)	637	658	680	701	720	740	760	122
- Algemene subsidie	378	156	162	169	175	181	188	-190
- Sectorspecifieke subsidies (e)	163	169	176	182	188	195	202	39
2c. via gewesten	2403	2478	2543	2653	2762	2854	2945	541
- Indienstneming oudere werklozen (Vlaams Gewest)	32	25	8	0	0	0	0	-32
- Prime à l'emploi (Waals Gewest)	14	14	14	14	14	15	15	1
- Beschutte werkplaatsen	420	436	451	462	474	487	499	78
- Jongerenbonus non-profit	10	10	8	7	7	7	8	-3
- Activering van werkloosheidsuitkeringen	264	252	248	294	325	338	351	87
- Dienstencheques	1662	1741	1813	1876	1941	2007	2072	410
3. Niet-doorstorting persoonlijke bijdragen (f)	10	11	11	11	11	12	12	2
<i>p.m. Overgedragen aan de Gewesten</i>	10	11	11	11	11	12	12	2
Totaal ten gunste van werkgevers (1+2+3)	13823	14456	15765	16276	17458	17928	18405	4582
<i>p.m. Overgedragen aan de Gewesten (c)</i>	2807	2894	2990	3109	3184	3286	3381	574
4. Persoonlijke bijdrageverminderingen	978	983	953	913	875	842	808	-171

(a) Alle verminderingen die niet vallen onder de rubriek speciale banenplannen, d.w.z. incl. doelgroepsupplementen voor 'oudere werknemers', 'jongerenbonus niet in het kader van startbanen' en 'arbeidsherverdeling'.

(b) Zowel basisgedeelte van de structurele vermindering als het doelgroepsupplement voor 3 doelgroepcategorieën: (1) zowel 'jonge werknemers' als startbanen oude stijl, (2) zowel 'eerste aanwervingen' als plan-plus 1/2/3 oude stijl, (3) zowel 'langdurig werklozen' als voordeel-, diensten- en activaplanbanen oude stijl.

(c) Exclusief gesubsidieerde contractuelen, huisbedienden, podiumkunstenaars, onthaalouders.

(d) 'Partnerships met universiteiten' en 'jonge innoverende ondernemingen'.

(e) Maatregelen 'Koopvaardij', 'Baggeraars', 'Zeesleepvaart', 'Zeevisserij', 'Sportlui'.

(f) Maatregelen 'Baggeraars' en 'Koopvaardij'.

TABEL 5 - Hypothesen m.b.t. sociale zekerheidsbijdragevoeten en loonsubsidievoeten

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022-2016
A. T.o.v. brutolonen								
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet (ondernemingen)	33.30	32.80	32.47	32.19	31.46	31.29	31.18	-2.12
- Wettelijke bijdragevoet na algemene verminderingen	23.46	23.03	22.87	22.77	22.25	22.27	22.29	-1.17
<i>p.m. Algemene bijdrageverminderingvoet (ex ante)</i>	5.20	5.45	6.01	5.95	6.39	6.34	6.30	1.10
- Fictieve bijdragevoet	3.21	3.05	2.92	2.77	2.61	2.46	2.36	-0.85
- Extrawettelijke bijdragevoet	3.14	3.15	3.14	3.11	3.10	3.08	3.06	-0.08
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	3.49	3.56	3.54	3.52	3.50	3.48	3.46	-0.03
Gemiddelde loonsubsidievoet (ondernemingen)	6.39	6.28	6.32	6.35	6.35	6.31	6.26	-0.13
- Via Sociale Zekerheid (federale doelgroepverminderingen)	0.26	0.31	0.35	0.37	0.38	0.37	0.36	0.10
- Via Sociale Zekerheid (andere)	1.08	1.10	1.13	1.15	1.19	1.18	1.17	0.08
- Via bedrijfsvoorheffing	2.31	2.14	2.13	2.12	2.10	2.09	2.07	-0.23
- Via gewesten en gemeenschappen (staats Hervorming - bijdrageverminderingen)	0.72	0.71	0.71	0.70	0.66	0.65	0.64	-0.08
- Via gewesten en gemeenschappen (staats Hervorming - andere loonsubsidies)	1.62	1.62	1.62	1.64	1.66	1.66	1.66	0.03
- Via gewesten en gemeenschappen (vóór staats Hervorming)	0.39	0.39	0.37	0.36	0.36	0.35	0.35	-0.04
- Via niet-doorstorting werknemersbijdragen	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	-0.00
Netto parafiscale voet volgens arbeidscategorie (ondernemingen)(*)								
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	23.64	23.49	22.67	22.24	22.13	22.26	22.39	-1.26
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	26.86	26.66	26.64	26.60	25.95	25.93	25.91	-0.95
- Speciale banen	0.95	0.63	0.30	-1.00	-4.98	-4.88	-4.76	-5.71
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	18.75	18.69	18.14	17.70	17.73	17.88	18.04	-0.70
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	26.21	25.97	26.03	25.95	25.41	25.37	25.34	-0.87
Werkgeversbijdragevoeten in verwerkende nijverheid (*)	32.39	32.04	31.85	31.78	31.70	31.68	31.67	-0.72
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	31.40	31.15	30.38	30.02	30.20	30.30	30.41	-0.98
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	32.69	32.36	32.25	32.26	32.18	32.17	32.15	-0.54
- Speciale banen	18.62	18.51	17.92	17.83	17.60	17.65	17.70	-0.92
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	28.31	27.96	27.26	26.80	26.92	26.99	27.10	-1.21
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	33.26	32.79	32.74	32.66	32.49	32.42	32.36	-0.90
Werkgeversbijdragevoeten in verhandelbare dienstensector (*)	29.12	28.79	28.58	28.44	28.39	28.39	28.39	-0.73
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	28.31	27.97	27.19	26.77	26.93	27.02	27.12	-1.19
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	29.94	29.63	29.63	29.62	29.53	29.51	29.47	-0.46
- Speciale banen	16.05	15.90	15.29	15.15	14.84	14.92	15.02	-1.03
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	26.45	26.07	25.49	24.99	25.15	25.24	25.34	-1.11
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	31.03	30.65	30.66	30.57	30.41	30.35	30.30	-0.74
Loonsubsidievoeten in verwerkende nijverheid	6.94	7.03	7.01	7.02	7.04	7.04	7.04	0.10
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	8.13	8.18	8.13	8.06	8.01	7.95	7.89	-0.25
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	5.79	5.88	5.88	5.87	5.86	5.85	5.84	0.05
- Speciale banen	22.03	21.93	21.59	22.76	23.62	23.49	23.34	1.30
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	11.25	11.21	11.05	10.91	10.87	10.83	10.78	-0.47
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	7.63	7.69	7.62	7.59	7.59	7.58	7.58	-0.05
Loonsubsidievoeten in verhandelbare dienstensector	5.06	4.88	4.91	4.99	5.08	5.07	5.05	-0.01
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	5.00	4.80	4.84	4.87	4.92	4.90	4.86	-0.14
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	3.99	3.82	3.87	3.92	3.98	3.99	3.99	-0.01
- Speciale banen	14.71	14.88	14.62	15.80	16.69	16.56	16.43	1.72
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	7.54	7.17	7.15	7.11	7.12	7.05	6.99	-0.55
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	5.06	4.83	4.84	4.84	4.87	4.83	4.80	-0.26
B. T.o.v. arbeidskosten vóór lastenverlagingen								
Netto parafiscale voet	19.43	19.18	18.88	18.71	18.22	18.15	18.13	-1.30
waarvan								
(+) Voet vóór verminderingen	27.80	27.66	27.79	27.61	27.46	27.34	27.26	-0.54
- Wettelijke bijdragevoet vóór verminderingen	20.69	20.60	20.86	20.79	20.77	20.79	20.80	0.10
- Fictieve voet	2.31	2.21	2.11	2.01	1.89	1.79	1.72	-0.60
- Extrawettelijke voet	2.27	2.28	2.26	2.25	2.25	2.24	2.23	-0.04
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	2.52	2.57	2.56	2.55	2.54	2.53	2.52	-0.00
(-) Algemene werkgeversbijdragevoetvermindering	3.75	3.94	4.34	4.30	4.63	4.61	4.58	0.83
(-) Loonsubsidievoet (incl. doelgerichte werkgeversbijdragevoetverminderingen en niet-doorstorting werknemersbijdragen)	4.62	4.54	4.57	4.60	4.61	4.58	4.55	-0.06

(*) Werkgeversbijdragen zonder fictieve bijdragen, verminderd met algemene en doelgroepgerichte bijdrageverminderingen en loonsubsidies.

6.2. Macro-economische resultaten

TABEL 6 - Besteding van het binnenlands product in volume

(groeivoeten)

	2016// 2010	2022// 2016	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019	2021/ 2020	2022/ 2021
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	0.8	1.4	1.2	1.6	1.7	1.4	1.5	1.3	1.2
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.8	0.9	-0.1	0.7	0.8	0.9	0.9	1.2	1.2
3. Brutovorming van vast kapitaal	2.0	2.4	1.8	2.6	3.2	2.0	3.0	2.0	1.8
a. Bedrijfsinvesteringen	2.6	2.8	1.2	3.3	3.0	3.2	3.0	2.4	2.2
b. Overheidsinvesteringen	1.5	2.9	0.3	3.5	8.3	-3.6	6.8	1.8	1.2
c. Investerings in woongebouwen	0.5	1.0	4.5	0.3	1.4	1.2	1.2	1.0	0.8
4. Binnenlandse bestedingen	1.1	1.6	1.1	1.8	1.8	1.4	1.7	1.5	1.3
5. Uitvoer van goederen en diensten	4.1	3.8	6.0	4.8	4.0	3.7	3.6	3.5	3.5
6. Finale bestedingen	2.4	2.7	3.4	3.2	2.8	2.5	2.6	2.4	2.4
7. Invoer van goederen en diensten	4.2	4.0	6.0	5.1	4.3	3.7	3.8	3.6	3.5
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.0	1.5	1.2	1.6	1.6	1.5	1.6	1.4	1.3

(/) Groeivoeten

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 7 - Opbouw van het binnenlands product in volume

(bijdrage in procentpunt)

	2016^ 2011	2022^ 2017	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	0.4	0.7	0.6	0.8	0.9	0.7	0.8	0.7	0.6
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.2	0.2	-0.0	0.2	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.5	0.6	0.4	0.6	0.7	0.5	0.7	0.5	0.4
a. Bedrijfsinvesteringen	0.4	0.5	0.2	0.5	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4
b. Overheidsinvesteringen	0.0	0.1	0.0	0.1	0.2	-0.1	0.2	0.0	0.0
c. Investerings in woongebouwen	0.0	0.1	0.2	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0
4. Veranderingen in voorraden	0.0	0.0	0.1	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
5. Binnenlandse bestedingen	1.0	1.6	1.1	1.8	1.8	1.4	1.7	1.4	1.3
6. Uitvoer van goederen en diensten	3.3	3.4	5.0	4.0	3.5	3.3	3.3	3.2	3.3
7. Finale bestedingen	4.4	5.0	6.1	5.8	5.3	4.7	5.0	4.7	4.6
8. Invoer van goederen en diensten	-3.3	-3.5	-4.9	-4.2	-3.7	-3.2	-3.4	-3.3	-3.3
9. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.0	1.5	1.2	1.6	1.6	1.5	1.6	1.4	1.3

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 8 - Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen

(miljoenen euro)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	210154	215978	223657	230876	237823	245136	252415	259669
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	98098	99681	102384	104648	107585	110436	113812	117174
3. Brutovorming van vast kapitaal	94356	96920	101127	105224	108652	112913	116806	120672
a. Bedrijfsinvesteringen	63692	65148	68448	71056	74200	77195	80092	83042
b. Overheidsinvesteringen	9705	9727	10223	11148	10876	11711	12083	12405
c. Investerings in woongebouwen	20959	22045	22456	23020	23577	24007	24632	25225
4. Binnenlandse bestedingen	403499	411547	427914	440564	453994	468566	483212	497812
5. Uitvoer van goederen en diensten	340295	356102	381346	399146	421169	444116	468050	493735
6. Finale bestedingen	743794	767648	809260	839710	875163	912681	951262	991547
7. Invoer van goederen en diensten	333443	346036	373790	390059	412288	436482	461349	487806
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	410351	421612	435471	449650	462875	476200	489913	503741
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	384	-4149	-4387	-4361	-3770	-3187	-2530	-1825
10. Bruto nationaal inkomen	410500	417185	430797	444993	458800	472699	487061	501584

TABEL 9 - Besteding van het binnenlands product tegen lopende prijzen

(in procent van het bbp)

	2016 [^] 2011	2022 [^] 2017	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	51.7	51.4	51.2	51.4	51.3	51.4	51.5	51.5	51.5
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	24.1	23.3	23.6	23.5	23.3	23.2	23.2	23.2	23.3
3. Brutovorming van vast kapitaal	22.7	23.6	23.0	23.2	23.4	23.5	23.7	23.8	24.0
a. Bedrijfsinvesteringen	15.2	16.1	15.5	15.7	15.8	16.0	16.2	16.3	16.5
b. Overheidsinvesteringen	2.4	2.4	2.3	2.3	2.5	2.3	2.5	2.5	2.5
c. Investerings in woongebouwen	5.2	5.1	5.2	5.2	5.1	5.1	5.0	5.0	5.0
4. Binnenlandse bestedingen	98.8	98.4	97.6	98.3	98.0	98.1	98.4	98.6	98.8
5. Uitvoer van goederen en diensten	82.7	92.4	84.5	87.6	88.8	91.0	93.3	95.5	98.0
6. Finale bestedingen	181.5	190.7	182.1	185.8	186.7	189.1	191.7	194.2	196.8
7. Invoer van goederen en diensten	81.5	90.7	82.1	85.8	86.7	89.1	91.7	94.2	96.8
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	0.8	-0.7	-1.0	-1.0	-1.0	-0.8	-0.7	-0.5	-0.4
10. Bruto nationaal inkomen	100.8	99.2	98.9	98.9	99.0	99.1	99.3	99.4	99.6

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 10 - Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën

(groeivoeten)

	2016// 2010	2022// 2016	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019	2021/ 2020	2022/ 2021
1. Consumptieve bestedingen particulieren									
a. Deflator	1.4	1.6	1.6	1.9	1.5	1.6	1.5	1.6	1.7
1. Exclusief energie	1.4	1.5	1.7	1.8	1.6	1.5	1.4	1.5	1.6
. Voeding, drank en tabak	2.3	1.7	3.1	2.5	1.9	1.6	1.4	1.4	1.5
. Andere goederen	0.8	1.5	1.3	2.0	1.3	1.4	1.4	1.5	1.7
. Diensten	1.4	1.6	1.7	1.6	1.6	1.5	1.5	1.6	1.7
. Huurprijzen	1.3	1.2	0.9	1.2	1.3	1.2	1.2	1.2	1.2
2. Energie	0.7	3.2	-0.8	4.0	0.9	3.4	3.5	3.6	3.6
. Verwarming, elektriciteit	1.6	2.7	1.5	2.1	0.1	3.2	3.6	3.8	3.9
. Transport	-0.9	4.0	-5.1	7.9	2.4	3.7	3.5	3.4	3.2
b. Inflatie exclusief voeding, drank, tabak en energie	1.3	1.5	1.4	1.6	1.5	1.4	1.4	1.5	1.6
c. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	1.7	1.7	2.0	2.1	1.5	1.6	1.5	1.6	1.7
d. Gezondheidsindex	1.7	1.6	2.1	1.8	1.4	1.5	1.5	1.6	1.7
2. Consumptieve bestedingen overheid	1.7	1.8	1.7	2.0	1.4	1.9	1.7	1.9	1.7
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.3	1.2	0.9	1.7	0.9	1.2	0.9	1.4	1.5
a. Bedrijfsinvesteringen	1.3	1.3	1.1	1.7	0.8	1.2	1.0	1.3	1.4
b. Overheidsinvesteringen	1.0	1.2	-0.1	1.5	0.7	1.2	0.9	1.4	1.4
c. Investerings in woongebouwen	1.2	1.3	0.6	1.6	1.1	1.2	0.6	1.6	1.6
4. Binnenlandse bestedingen	1.3	1.6	0.9	2.1	1.1	1.6	1.5	1.6	1.7
5. Uitvoer van goederen en diensten	0.1	1.7	-1.3	2.2	0.6	1.8	1.8	1.9	1.9
6. Finale bestedingen	0.7	1.7	-0.1	2.2	0.9	1.7	1.6	1.8	1.8
7. Invoer van goederen en diensten	-0.1	1.8	-2.1	2.8	0.1	1.9	2.0	2.1	2.1
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.4	1.5	1.5	1.6	1.6	1.4	1.3	1.5	1.5

(/) Groeivoeten

(/) Gemiddelde groei voeten

TABEL 11 - Opbouw van de prijsontwikkeling van de finale bestedingen

(bijdrage in procentpunt)

	2016 [^] 2011	2022 [^] 2017	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Binnenlandse kosten per eenheid product (a+b+c)	0.8	0.8	0.8	0.9	0.9	0.8	0.7	0.8	0.8
a. Arbeidskosten	0.3	0.4	-0.0	0.3	0.3	0.4	0.3	0.4	0.4
b. Netto indirecte belastingen	0.1	0.1	0.3	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
c. Bruto-exploitatatieoverschot	0.3	0.3	0.5	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3
2. Invoerprijzen	-0.0	0.9	-1.0	1.3	0.0	0.9	1.0	1.0	1.0
3. Deflator van finale bestedingen (1+2)	0.7	1.7	-0.1	2.2	0.9	1.7	1.6	1.8	1.8

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 12 - Beschikbaar inkomen, besparingen en vorderingensaldo:ramingen tegen lopende prijzen

(miljoenen euro)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	410351	421612	435471	449650	462875	476200	489913	503741
Saldo van de primaire inkomens van/naar het buitenland	149	-4427	-4674	-4657	-4075	-3501	-2853	-2156
2. Bruto nationaal inkomen	410500	417185	430797	444993	458800	472699	487061	501584
Verbruik van vaste activa	79465	81610	85263	88294	91726	94937	98704	102572
3. Netto nationaal inkomen	331035	335576	345534	356699	367074	377762	388356	399012
Saldo van de inkomensoverdrachten van/naar het buitenland	-6332	-6571	-4943	-5754	-6319	-6601	-6912	-7224
4. Netto nationaal beschikbaar inkomen	324703	329005	340591	350945	360755	371161	381444	391788
Nationale consumptie	308252	315659	326041	335523	345407	355572	366227	376843
5. Netto nationale besparingen	16451	13346	14550	15421	15348	15589	15218	14945
Investerings in vaste activa	94356	96920	101127	105224	108652	112913	116806	120672
Veranderingen in voorraden	891	-1033	746	-184	-66	80	178	297
Saldo van de kapitaaltransacties met het buitenland	114	-71	165	185	121	65	205	87
6. Vorderingensaldo van de totale economie	783	-1003	-1896	-1140	-1392	-2403	-2858	-3365

TABEL 13 - Verdeling van het nationaal inkomen

(miljoenen euro)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Particulieren								
1. Bruto primair inkomen	288538	291124	299500	308438	317812	326810	336728	346763
. Lonen en salarissen	212393	214770	220904	227324	234230	240704	248084	255590
. Bruto-exploitatietoerschoot en gemengd inkomen	49488	50418	51985	53664	55202	56707	58236	59781
. Netto inkomens uit vermogen	26656	25936	26611	27449	28380	29399	30408	31392
2. Netto lopende overdrachten	-53719	-50614	-51355	-51833	-51903	-53480	-55863	-58484
. Sociale uitkeringen min sociale premies	-2059	413	573	261	836	1730	2315	2761
. Belastingen op inkomen	-53258	-53065	-54558	-54220	-54749	-57099	-59940	-62878
. Overige overdrachten	1597	2038	2630	2126	2010	1889	1762	1633
3. Bruto beschikbaar inkomen	234818	240510	248145	256605	265909	273330	280865	288278
Vennootschappen								
1. Bruto primair inkomen	82698	83695	85857	88784	91766	95249	98392	101803
. Bruto-exploitatietoerschoot	105622	110555	114830	119287	122970	126967	130332	133639
. Netto inkomens uit vermogen	-22924	-26861	-28973	-30503	-31204	-31718	-31939	-31836
2. Netto lopende overdrachten	-11982	-12489	-12489	-13353	-13661	-13786	-13645	-13735
3. Bruto beschikbaar inkomen	70716	71206	73368	75432	78106	81464	84747	88068
Overheid								
1. Bruto primair inkomen	39263	42367	45439	47771	49221	50640	51941	53019
. Bruto-exploitatietoerschoot	9162	9473	9651	9831	10083	10321	10691	11063
. Netto indirecte belastingen	38830	41365	43049	44544	45446	46567	47686	48839
. Netto inkomens uit vermogen	-8729	-8472	-7261	-6605	-6307	-6249	-6436	-6883
2. Netto lopende overdrachten	59740	56910	59291	59832	59659	61092	63035	65447
3. Bruto beschikbaar inkomen	99003	99277	104730	107603	108880	111731	114975	118466
Buitenland								
1. Bruto beschikbaar inkomen	6332	6571	4943	5754	6319	6601	6912	7224
Bruto nationaal inkomen	410500	417185	430797	444993	458800	472699	487061	501584

TABEL 14 - Verdeling van het nationaal inkomen

(in procent van het bni)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Particulieren								
1. Bruto primair inkomen	70.3	69.8	69.5	69.3	69.3	69.1	69.1	69.1
. Lonen en salarissen	51.7	51.5	51.3	51.1	51.1	50.9	50.9	51.0
. Bruto-exploitatietooverschot en gemengd inkomen	12.1	12.1	12.1	12.1	12.0	12.0	12.0	11.9
. Netto inkomens uit vermogen	6.5	6.2	6.2	6.2	6.2	6.2	6.2	6.3
2. Netto lopende overdrachten	-13.1	-12.1	-11.9	-11.6	-11.3	-11.3	-11.5	-11.7
. Sociale uitkeringen min sociale premies	-0.5	0.1	0.1	0.1	0.2	0.4	0.5	0.6
. Belastingen op inkomen	-13.0	-12.7	-12.7	-12.2	-11.9	-12.1	-12.3	-12.5
. Overige overdrachten	0.4	0.5	0.6	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3
3. Bruto beschikbaar inkomen	57.2	57.7	57.6	57.7	58.0	57.8	57.7	57.5
Vennootschappen								
1. Bruto primair inkomen	20.1	20.1	19.9	20.0	20.0	20.2	20.2	20.3
. Bruto-exploitatietooverschot	25.7	26.5	26.7	26.8	26.8	26.9	26.8	26.6
. Netto inkomens uit vermogen	-5.6	-6.4	-6.7	-6.9	-6.8	-6.7	-6.6	-6.3
2. Netto lopende overdrachten	-2.9	-3.0	-2.9	-3.0	-3.0	-2.9	-2.8	-2.7
3. Bruto beschikbaar inkomen	17.2	17.1	17.0	17.0	17.0	17.2	17.4	17.6
Overheid								
1. Bruto primair inkomen	9.6	10.2	10.5	10.7	10.7	10.7	10.7	10.6
. Bruto-exploitatietooverschot	2.2	2.3	2.2	2.2	2.2	2.2	2.2	2.2
. Netto indirecte belastingen	9.5	9.9	10.0	10.0	9.9	9.9	9.8	9.7
. Netto inkomens uit vermogen	-2.1	-2.0	-1.7	-1.5	-1.4	-1.3	-1.3	-1.4
2. Netto lopende overdrachten	14.6	13.6	13.8	13.4	13.0	12.9	12.9	13.0
3. Bruto beschikbaar inkomen	24.1	23.8	24.3	24.2	23.7	23.6	23.6	23.6
Buitenland								
1. Bruto beschikbaar inkomen	1.5	1.6	1.1	1.3	1.4	1.4	1.4	1.4
Bruto nationaal inkomen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 15 - Productiefactoren en productiekosten

(groeivoeten)

	2016 [^] 2011	2022 [^] 2017	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Productie van de marktbedrijfstacken	1.0	2.6	1.3	2.7	2.8	2.6	2.8	2.5	2.3
2. Arbeidsproductiviteit per hoofd									
a. Marktbedrijfstacken	0.4	0.5	-0.2	0.2	0.4	0.7	0.6	0.6	0.6
b. Verwerkende nijverheid	2.7	1.9	0.6	1.4	1.8	2.1	2.1	2.0	2.0
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	-0.4	0.3	-0.8	-0.1	0.1	0.4	0.5	0.5	0.5
3. Nominaal brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstacken	1.8	2.3	1.1	1.8	2.3	2.6	2.3	2.4	2.6
b. Verwerkende nijverheid	2.6	2.5	1.2	2.0	2.5	2.7	2.4	2.5	2.6
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	1.5	2.4	1.2	1.9	2.4	2.6	2.4	2.5	2.6
4. Reëel brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstacken	0.4	0.7	-0.4	-0.1	0.8	1.0	0.7	0.8	0.9
b. Verwerkende nijverheid	1.1	0.8	-0.4	0.1	1.0	1.1	0.9	0.9	0.9
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	0.1	0.7	-0.4	-0.1	0.9	1.0	0.8	0.9	0.9
5. Arbeidsproductiviteit per uur									
a. Marktbedrijfstacken	0.2	0.5	-0.4	0.2	0.4	0.7	0.6	0.6	0.7
b. Verwerkende nijverheid	2.4	1.8	0.5	1.3	1.6	2.0	2.1	2.0	2.0
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	-0.3	0.3	-1.0	-0.1	0.1	0.5	0.6	0.5	0.5
6. Nominale arbeidskosten per uur									
a. Marktbedrijfstacken	1.2	2.0	-0.8	1.4	2.0	2.3	1.6	2.4	2.5
b. Verwerkende nijverheid	1.7	2.2	-1.6	1.4	2.1	2.5	2.2	2.4	2.6
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	1.1	2.2	-0.6	1.5	2.0	2.3	2.1	2.4	2.6
7. Reële arbeidskosten per uur									
a. Marktbedrijfstacken	0.0	0.6	-1.9	0.5	0.1	1.0	0.4	0.9	1.0
b. Verwerkende nijverheid	0.5	0.8	-2.6	0.5	0.2	1.1	0.9	0.9	1.0
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	-0.1	0.7	-1.6	0.6	0.1	1.0	0.9	0.9	1.0
8. Reële arbeidskosten per eenheid product in de marktbedrijfstacken	-0.2	0.1	-1.4	0.4	-0.3	0.3	-0.2	0.2	0.3
9. Lange rente	2.1	1.7	0.4	0.7	0.9	1.4	1.9	2.4	2.9
10. Bruto winstvoet (*) (in %)	33.1	34.8	34.6	34.8	34.9	34.9	35.0	34.9	34.7
11. Bruto winstvoet op het kapitaal (*) (in %)	18.2	19.5	19.2	19.3	19.5	19.6	19.6	19.5	19.4
12. Werkelijke arbeidstijd in de verwerkende nijverheid en de energie	0.3	0.1	0.1	0.2	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0

(*) Exploitatietooverschot gedeeld door de toegevoegde waarde tegen basisprijzen (voor de winstvoet) en door de kapitaalvoorraad gewaardeerd aan vervangingskost (voor de winstvoet op het kapitaal) voor de marktsector exclusief landbouw.

(*) Gemiddelden van periodes

TABEL 16 - Beroepsbevolking, werkgelegenheid en werkloosheid

(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Totale bevolking								
. In duizendtallen	11238.5	11300.3	11363.7	11421.8	11476.1	11530.8	11583.9	11634.8
. Verschil in duizendtallen	58.7	61.8	63.4	58.1	54.3	54.7	53.1	51.0
2. Bevolking op arbeidsleeftijd								
. In duizendtallen	7283.8	7304.6	7321.7	7329.8	7333.4	7335.1	7335.2	7334.3
. Verschil in duizendtallen	15.6	20.8	17.2	8.1	3.6	1.7	0.1	-0.9
3. Beroepsbevolking, definitie FPB								
. In duizendtallen	5306.3	5333.9	5357.8	5382.9	5409.7	5432.6	5442.5	5444.4
. Verschil in duizendtallen	13.2	27.6	23.9	25.0	26.9	22.9	9.9	1.9
4. Activiteitsgraad	72.9	73.0	73.2	73.4	73.8	74.1	74.2	74.2
5. Binnenlandse werkgelegenheid								
Totaal								
. In duizendtallen	4601.1	4660.3	4718.0	4764.9	4800.7	4848.7	4887.8	4922.4
. Verschil in duizendtallen	42.1	59.1	57.7	46.9	35.9	48.0	39.0	34.6
Loon- en weddetrekkenden								
. In duizendtallen	2985.4	3028.0	3075.4	3116.6	3146.9	3186.9	3217.9	3244.4
. Verschil in duizendtallen	29.8	42.6	47.4	41.2	30.3	40.0	30.9	26.5
Zelfstandigen								
. In duizendtallen	766.9	781.1	791.1	799.7	807.5	815.0	822.3	829.2
. Verschil in duizendtallen	11.2	14.2	10.0	8.6	7.9	7.5	7.3	6.9
Overheid								
. In duizendtallen	848.8	851.2	851.5	848.5	846.3	846.8	847.6	848.8
. Verschil in duizendtallen	1.0	2.3	0.3	-2.9	-2.2	0.5	0.8	1.2
6. Werkgelegenheidsgraad	64.2	64.9	65.5	66.1	66.5	67.2	67.7	68.2
7. Werkloosheid (administratief)								
Definitie FPB								
. In duizendtallen	627.8	596.3	562.5	540.7	531.7	506.5	477.4	444.7
. Verschil in duizendtallen	-28.2	-31.5	-33.8	-21.9	-9.0	-25.1	-29.1	-32.8
. Werkloosheidsgraad	11.8	11.2	10.5	10.0	9.8	9.3	8.8	8.2
Werkzoekenden								
. In duizendtallen	578.7	553.5	530.2	516.4	515.8	494.5	465.6	433.4
. Verschil in duizendtallen	-19.0	-25.2	-23.3	-13.8	-0.5	-21.3	-28.9	-32.2
8. Werkelijk arbeidsvolume (groeivoet)	0.6	1.5	1.3	1.0	0.8	1.0	0.8	0.7

TABEL 17 - Evenwicht tussen besparingen en investeringen

(miljoenen euro)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Middelen	96030	94885	99977	103900	107195	110591	114127	117604
a. Bruto besparingen	95916	94955	99813	103715	107073	110526	113922	117517
1. Vennootschappen	67508	68147	70130	72146	74804	78131	81398	84717
2. Gezinnen	27332	27176	27350	28676	31068	31230	31519	31689
3. Overheid	577	-786	1954	2552	879	867	722	838
4. Izw's	498	418	378	342	322	298	283	274
b. Nettokapitaaloverdrachten	114	-71	165	185	121	65	205	87
2. Bestedingen	95247	95887	101873	105040	108587	112993	116985	120969
a. Bruto kapitaalvorming	95247	95887	101873	105040	108587	112993	116985	120969
1. Vennootschappen	62096	61406	66397	68079	71273	74360	77278	80274
2. Gezinnen	23112	24310	24763	25385	25999	26473	27162	27816
3. Overheid	9595	9704	10237	11088	10816	11652	12023	12345
4. Izw's	444	467	476	488	499	508	522	534
3. Vorderingsaldo	783	-1003	-1895	-1140	-1392	-2403	-2858	-3365

TABEL 18 - Evenwicht tussen besparingen en investeringen

(procent van het bbp)

	2016 [^] 2011	2022 [^] 2017	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Middelen	23.6	23.2	22.5	23.0	23.1	23.2	23.2	23.3	23.3
a. Bruto besparingen	23.5	23.2	22.5	22.9	23.1	23.1	23.2	23.3	23.3
1. Vennootschappen	16.3	16.4	16.2	16.1	16.0	16.2	16.4	16.6	16.8
2. Gezinnen	7.2	6.4	6.4	6.3	6.4	6.7	6.6	6.4	6.3
3. Overheid	-0.1	0.3	-0.2	0.4	0.6	0.2	0.2	0.1	0.2
4. Izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
b. Nettokapitaaloverdrachten	0.1	0.0	-0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2. Bestedingen	23.1	23.6	22.7	23.4	23.4	23.5	23.7	23.9	24.0
a. Bruto kapitaalvorming	23.1	23.6	22.7	23.4	23.4	23.5	23.7	23.9	24.0
1. Vennootschappen	14.8	15.5	14.6	15.2	15.1	15.4	15.6	15.8	15.9
2. Gezinnen	5.7	5.6	5.8	5.7	5.6	5.6	5.6	5.5	5.5
3. Overheid	2.4	2.4	2.3	2.4	2.5	2.3	2.4	2.5	2.5
4. Izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
3. Vorderingsaldo	0.5	-0.5	-0.2	-0.4	-0.3	-0.3	-0.5	-0.6	-0.7

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 19 - Rentevoeten

	2016 [^] 2011	2022 [^] 2017	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Korte rente (3m.)									
Nominaal	0.1	0.5	-0.6	-0.6	-0.5	0.1	0.7	1.3	1.8
Reëel	-1.3	-1.2	-2.1	-2.5	-2.0	-1.5	-0.9	-0.4	0.1
2. Lange rente (10j.)									
Nominaal	2.1	1.7	0.4	0.7	0.9	1.4	1.9	2.4	2.9
Reëel	0.7	0.1	-1.1	-1.2	-0.6	-0.2	0.4	0.8	1.2
Pro memorie:									
Korte rente eurozone (3m.)	0.4	0.7	-0.3	-0.3	-0.2	0.4	1.0	1.5	2.1
Lange rente eurozone (10j.)	2.2	2.1	0.7	1.1	1.3	1.8	2.3	2.8	3.3

(^) Gemiddelden van periodes

6.3. Sectorrekeningen

TABEL 20 - Synthèse van de transacties van de grote sectoren

(procent van het bbp)

	2016 [^] 2011	2022 [^] 2017	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Particulieren (*)									
a. Beschikbaar inkomen	58.2	57.2	57.0	57.0	57.1	57.4	57.4	57.3	57.2
b. Wijzigingen in de rechten op pensioenfondsen	0.8	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
c. Consumptie	51.7	51.4	51.2	51.4	51.3	51.4	51.5	51.5	51.5
d. Brutobesparingen	7.3	6.5	6.5	6.4	6.5	6.8	6.6	6.5	6.3
e. Kapitaaloverdrachten	-0.4	-0.6	-0.5	-0.6	-0.6	-0.6	-0.5	-0.5	-0.5
f. Brutokapitaalvorming	5.8	5.7	5.9	5.8	5.8	5.7	5.7	5.7	5.6
g. Vorderingsaldo	1.0	0.2	0.1	-0.0	0.1	0.5	0.4	0.3	0.2
2. Vennootschappen									
a. Beschikbaar inkomen	17.1	17.1	16.9	16.8	16.8	16.9	17.1	17.3	17.5
b. Wijzigingen in de rechten op pensioenfondsen	0.8	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
c. Brutobesparingen	16.3	16.4	16.2	16.1	16.0	16.2	16.4	16.6	16.8
d. Kapitaaloverdrachten	1.2	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5
e. Brutokapitaalvorming	14.8	15.5	14.6	15.2	15.1	15.4	15.6	15.8	15.9
f. Vorderingsaldo	2.7	1.4	2.3	1.5	1.5	1.4	1.4	1.4	1.4
3. Overheid									
a. Beschikbaar inkomen	24.1	23.7	23.5	24.0	23.9	23.5	23.5	23.5	23.5
b. Consumptie	24.1	23.3	23.6	23.5	23.3	23.2	23.2	23.2	23.3
c. Brutobesparingen	-0.1	0.3	-0.2	0.4	0.6	0.2	0.2	0.1	0.2
d. Kapitaaloverdrachten	-0.7	0.0	-0.2	0.0	0.0	0.0	-0.0	0.0	-0.0
e. Brutokapitaalvorming	2.4	2.4	2.3	2.4	2.5	2.3	2.4	2.5	2.5
f. Vorderingsaldo	-3.3	-2.1	-2.6	-1.9	-1.9	-2.1	-2.3	-2.3	-2.3
4. Totale economie									
a. Brutobesparingen	23.5	23.2	22.5	22.9	23.1	23.1	23.2	23.3	23.3
b. Brutokapitaalvorming	23.1	23.6	22.7	23.4	23.4	23.5	23.7	23.9	24.0
c. Kapitaaloverdrachten	0.1	0.0	-0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
d. Vorderingsaldo	0.5	-0.5	-0.2	-0.4	-0.3	-0.3	-0.5	-0.6	-0.7

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 21 - Rekening van de huishoudens

(miljoenen euro)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Lopende transacties								
a. Middelen	351198	355451	366196	376136	387907	399081	411275	423534
1. Netto exploitatieoverschot	6705	6628	6866	7220	7479	7826	8015	8202
2. Gemengd inkomen	24125	24662	25363	26142	26853	27556	28264	28981
3. Beloning van werknemers	212393	214770	220904	227324	234230	240704	248084	255590
. Lonen	154229	157683	162521	167421	172589	178053	183630	189334
. Werkelijke sociale premies tlv werkgevers	44359	43232	44225	45500	46906	47786	49728	51499
. Toegerekende sociale premies tlv werkgevers	13806	13854	14158	14403	14736	14865	14727	14757
4. Netto inkomen uit vermogen	26455	25779	26458	27284	28196	29187	30168	31123
. Rente	452	-187	-285	-234	-163	-36	77	180
. Winstuitkeringen	15206	15467	16148	16794	17397	17965	18510	19004
. Overige	10797	10500	10595	10724	10961	11258	11580	11938
5. Sociale uitkeringen	81676	83508	85826	87919	91087	93917	97049	100162
6. Overige netto inkomensoverdrachten	-3322	-2958	-2461	-3043	-3241	-3443	-3656	-3877
7. Overige (*)	3166	3062	3240	3288	3304	3335	3351	3353
b. Bestedingen	342066	346916	358061	367172	377072	388496	400986	413671
1. Belastingen op inkomen en vermogen	53217	53021	54514	54174	54701	57050	59890	62826
2. Sociale premies	83735	83095	85253	87658	90251	92187	94734	97401
. Werkelijke sociale premies	69929	69241	71095	73255	75515	77323	80007	82644
. Toegerekende sociale premies	13806	13854	14158	14403	14736	14865	14727	14757
3. Nationale consumptieve bestedingen	205115	210799	218294	225340	232120	239259	246363	253443
c. Netto besparingen	9132	8535	8135	8963	10835	10586	10289	9864
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	536	418	399	493	560	630	698	768
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	536	418	399	493	560	630	698	768
b. Bestedingen	8011	8419	8661	8967	9171	9186	9344	9457
1. Investerings in vaste activa	23112	24310	24763	25385	25999	26473	27162	27816
2. Verbruik van vaste activa (-)	18200	18641	19215	19712	20232	20644	21230	21825
3. Vermogensheffingen	3631	3342	3703	3884	3993	3943	3996	4048
4. Veranderingen in voorraden	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	1	1	1	1	1	1	1	1
6. Saldo aan- en verkopen van grond en overige materiële niet-geproduceerde activa	-581	-646	-646	-646	-646	-646	-646	-646
7. Overige kapitaaloverdrachten, betaald	47	54	54	55	57	59	61	63
III. Vorderingenoverschot	1658	534	-127	489	2224	2029	1643	1175
p.m. Netto beschikbaar inkomen	211081	216272	223189	231015	239652	246509	253300	259953

(*) waarvan correcties voor mutaties in voorzieningen pensioenverzekeringen.

TABEL 22 - Beschikbaar inkomen van de huishoudens

(miljoenen euro)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	22241	22545	23280	24046	24746	25427	26123	26827
2. Bruto gemengd inkomen	26790	27385	28164	29029	29819	30599	31386	32182
3. Lonen	212393	214770	220904	227324	234230	240704	248084	255590
. Privé-sector	155346	156694	161433	167078	172669	177863	183745	189840
. Ondernemingen	150012	151291	155870	161329	166741	171766	177463	183370
. Huishoudens	2142	2183	2246	2315	2379	2442	2505	2569
. Izw's	3192	3220	3317	3433	3548	3655	3776	3901
. Overheid	51235	52202	53507	54153	55324	56495	57845	59094
. Grensarbeiders	5813	5873	5964	6093	6238	6346	6494	6656
4. Netto inkomen uit vermogen	26455	25779	26458	27284	28196	29187	30168	31123
. Rente	452	-187	-285	-234	-163	-36	77	180
. Winstuitkeringen	15206	15467	16148	16794	17397	17965	18510	19004
. Overige	10797	10500	10595	10724	10961	11258	11580	11938
Totaal (1 tot 4)	287879	290480	298806	307683	316990	325917	335761	345721
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	57463	56390	57690	59211	60948	61957	63759	65559
2. Werknemersbijdragen	19417	19633	20344	21084	21851	22676	23336	24106
3. Bijdragen van zelfstandigen	3975	4087	4108	4164	4150	4158	4130	4112
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	1236	1326	1377	1428	1489	1552	1621	1690
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	1643	1659	1733	1771	1813	1845	1888	1935
Totaal (1 tot 5)	83735	83095	85253	87658	90251	92187	94734	97401
6. Belastingen op inkomen en vermogen	53217	53021	54514	54174	54701	57050	59890	62826
Totaal (1 tot 6)	136952	136117	139767	141832	144952	149237	154624	160228
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	81676	83508	85826	87919	91087	93917	97049	100162
2. Overige netto overdrachten	-3322	-2958	-2461	-3043	-3241	-3443	-3656	-3877
Totaal (1+2)	78354	80551	83365	84877	87846	90474	93393	96285
IV. Beschikbaar inkomen	229281	234913	242404	250728	259885	267154	274530	281778

TABEL 23 - Beschikbaar inkomen van de huishoudens in volume

(groeivoeten)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	1.9	-0.2	1.3	1.7	1.3	1.2	1.1	1.0
2. Bruto gemengd inkomen	2.9	0.7	0.9	1.5	1.1	1.1	0.9	0.8
3. Lonen	0.6	-0.4	0.9	1.4	1.4	1.2	1.4	1.3
. Privé-sector	0.5	-0.7	1.1	1.9	1.7	1.4	1.7	1.6
. Ondernemingen	0.6	-0.7	1.1	2.0	1.8	1.4	1.7	1.6
. Huishoudens	0.6	0.4	0.9	1.6	1.2	1.1	1.0	0.9
. Izw's	-0.7	-0.7	1.1	1.9	1.7	1.4	1.7	1.6
. Overheid	0.4	0.3	0.6	-0.3	0.6	0.6	0.8	0.5
. Grensarbeiders	2.3	-0.5	-0.4	0.6	0.8	0.2	0.7	0.8
4. Netto inkomen uit vermogen	-4.8	-4.0	0.7	1.6	1.7	1.9	1.7	1.5
. Rente	-64.9	-140.8	49.3	-19.0	-31.7	-78.0	-308.6	129.7
. Winstuitkeringen	0.6	0.2	2.4	2.4	2.0	1.7	1.4	1.0
. Overige	-5.3	-4.2	-1.0	-0.3	0.6	1.1	1.2	1.4
Totaal (1 tot 4)	0.3	-0.6	0.9	1.4	1.4	1.2	1.4	1.3
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	0.1	-3.4	0.4	1.1	1.3	0.1	1.3	1.1
2. Werknemersbijdragen	1.7	-0.4	1.7	2.1	2.0	2.2	1.3	1.6
3. Bijdragen van zelfstandigen	6.3	1.2	-1.4	-0.2	-1.9	-1.3	-2.3	-2.1
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	2.6	5.6	1.9	2.2	2.6	2.6	2.7	2.6
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	-0.4	-0.6	2.5	0.6	0.8	0.2	0.7	0.8
Totaal (1 tot 5)	0.8	-2.3	0.7	1.3	1.4	0.6	1.1	1.1
6. Belastingen op inkomen en vermogen	-0.4	-1.9	0.9	-2.1	-0.6	2.7	3.3	3.2
Totaal (1 tot 6)	0.3	-2.1	0.7	-0.0	0.6	1.4	2.0	1.9
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	1.5	0.7	0.8	0.9	2.0	1.5	1.7	1.5
2. Overige netto overdrachten	-4.2	-12.3	-18.4	21.8	4.9	4.6	4.5	4.3
Totaal (1+2)	1.8	1.2	1.5	0.3	1.9	1.4	1.6	1.4
IV. Beschikbaar inkomen	0.8	0.9	1.2	1.9	2.0	1.2	1.1	0.9

TABEL 24 - Rekening van de izw's ten behoeve van de huishoudens

(miljoenen euro)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Lopende transacties								
a. Middelen	5212	5240	5330	5420	5520	5626	5739	5859
1. Netto exploitatieoverschot	0	0	0	0	-0	-0	-0	0
2. Sociale premies	112	108	107	106	105	103	101	100
3. Netto inkomen uit vermogen	202	157	152	166	184	212	240	269
. Rente	103	60	55	68	85	110	136	162
. Overige	78	76	77	77	79	81	84	86
4. Overige netto inkomensoverdrachten	4919	4996	5092	5169	5251	5332	5418	5510
b. Bestedingen	5192	5330	5514	5688	5855	6030	6203	6378
1. Belastingen op inkomen en vermogen	41	43	45	46	47	49	50	52
2. Sociale uitkeringen	112	108	107	106	105	103	101	100
3. Nationale consumptieve bestedingen	5039	5179	5363	5536	5702	5878	6052	6226
c. Netto besparingen	41	-70	-163	-247	-315	-383	-444	-499
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	132	129	123	114	115	117	118	119
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	132	129	123	114	115	117	118	119
b. Bestedingen	-14	-21	-66	-102	-138	-173	-205	-238
1. Investerings in vaste activa	444	467	476	488	499	508	522	534
2. Verbruik van vaste activa (-)	458	488	542	589	637	681	727	773
3. Veranderingen in voorraden	0	0	0	0	0	0	0	0
III. Vorderingsaldo	186	80	26	-32	-62	-94	-121	-141

TABEL 25 - Rekening van de ondernemingen

(geconsolideerd, miljoenen euro)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Lopende transacties								
a. Middelen	44316	44012	43690	44647	45288	46719	47650	48544
1. Netto exploitatieoverschot	53928	57500	58954	61106	62177	63656	64255	64707
2. Sociale premies	14232	13947	14334	14669	14960	15232	15508	15854
. Werkelijke premies ten laste v.d. werkgevers	8174	8166	8536	8805	9055	9322	9583	9846
. Premies ten laste v.d. werknemers	2243	2308	2394	2494	2600	2707	2817	2935
. Toegerekende sociale premies	3815	3473	3405	3369	3305	3203	3109	3074
3. Netto inkomen uit vermogen	-22924	-26861	-28973	-30503	-31204	-31718	-31939	-31836
. Rente	14369	16836	18160	19120	19559	19881	20020	19955
. Winstuitkeringen en overige	-37292	-43697	-47133	-49623	-50762	-51599	-51959	-51790
4. Overige netto inkomensoverdrachten	-920	-574	-625	-625	-645	-451	-174	-182
b. Bestedingen	28502	28920	29436	30682	31277	31899	32328	32759
1. Belastingen op inkomen en vermogen	14134	14973	15102	16013	16317	16667	16820	16904
2. Sociale uitkeringen	11160	10888	11096	11383	11659	11899	12159	12503
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	3208	3059	3238	3286	3301	3333	3349	3351
c. Netto besparingen	15814	15092	14254	13965	14011	14821	15322	15785
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	4628	3709	3631	3351	3337	3373	3374	3376
1. Ontvangen kapitaaloverdrachten	4628	3709	3631	3351	3337	3373	3374	3376
b. Bestedingen	11157	9286	11498	10499	11082	11654	11807	11949
1. Investerings in vaste activa	61096	62416	65665	68204	71279	74220	77040	79917
2. Verbruik van vaste activa (-)	51694	53055	55876	58181	60793	63310	66077	68932
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	591	365	408	411	411	411	411	411
4. Veranderingen in voorraden	1000	-1010	732	-125	-6	140	238	357
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	166	570	570	191	192	194	195	197
III. Vorderingsaldo	9285	9515	6387	6816	6266	6540	6889	7212

TABEL 26 - Rekening van het buitenland

(miljoenen euro)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Lopende transacties								
a. Middelen	351245	368803	395409	412737	435242	459371	484195	510584
1. Invoer van goederen en diensten	333443	346036	373790	390059	412288	436482	461349	487806
2. Beloning van werknemers	2896	2973	3056	3136	3221	3285	3368	3456
3. Belastingen op productie en invoer	1364	1557	1659	1726	1808	1897	1987	2084
4. Netto inkomen uit vermogen	4996	9396	9623	9659	9131	8568	7968	7327
5. Overige netto inkomensoverdrachten	5001	5233	3593	4381	4912	5171	5449	5724
6. Sociale premies	2462	2501	2550	2609	2674	2723	2788	2859
7. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	1083	1107	1138	1166	1208	1245	1287	1328
b. Bestedingen	352149	368148	393635	411708	434033	457216	481455	507465
1. Uitvoer van goederen en diensten	340295	356102	381346	399146	421169	444116	468050	493735
2. Beloning van werknemers	8709	8846	9020	9229	9459	9631	9862	10112
3. Subsidies (productgebonden en op invoer)	931	931	931	931	931	931	931	931
4. Belastingen op inkomen en vermogen	548	563	583	602	619	637	655	673
5. Sociale premies	890	913	939	963	989	1009	1034	1061
6. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	777	794	816	836	866	893	923	953
c. Saldo van de lopende transacties	-669	932	2060	1325	1513	2468	3063	3451
1. Goederen en diensten	-6852	-10066	-7557	-9087	-8881	-7634	-6702	-5929
2. Beloning van werknemers (netto)	-5813	-5873	-5964	-6093	-6238	-6346	-6494	-6656
3. Netto inkomen uit vermogen	4996	9396	9623	9659	9131	8568	7968	7327
4. Belastingen minus subsidies	-484	-315	-244	-208	-156	-97	-37	29
5. Overige lopende overdrachten (netto)	7249	7512	5915	6758	7352	7664	8005	8348
II. Kapitaalverrichtingen	-114	71	-165	-185	-121	-65	-205	-87
1. Netto kapitaaloverdrachten	-25	225	-11	-31	33	89	-51	67
2. Saldo aan- en verkopen van activa	-89	-154	-154	-154	-154	-154	-154	-154
III. Vorderingsaldo	-783	1003	1896	1140	1392	2403	2858	3365

6.4. Overheidsfinanciën

TABEL 27 - Rekening van de overheid

(miljoenen euro)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Ontvangsten	210673	214020	220950	225547	230571	236688	243743	251231
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	182798	185109	190697	195179	199329	204915	211744	218579
1. Fiscale ontvangsten	124261	127331	131545	134271	136557	140738	145292	149914
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	67985	68644	70288	70883	71732	74451	77466	80507
- Huishoudens	52848	52643	54124	53773	54287	56623	59451	62375
- Vennootschappen	14134	14973	15102	16013	16317	16667	16820	16904
- Overige	1003	1028	1062	1096	1129	1161	1195	1228
b. Belastingen op productie en invoer	52645	55345	57554	59504	60832	62343	63831	65359
c. Vermogensheffingen	3631	3342	3703	3884	3993	3943	3996	4048
2. Werkelijke sociale premies	58537	57778	59152	60908	62772	64178	66451	68664
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	18042	18705	19670	19510	19975	20262	20520	21096
1. Inkomen uit vermogen	3572	3604	3826	3814	3893	3999	4120	4248
2. Inkomensoverdrachten	2805	2450	2700	2772	2837	2697	2480	2553
3. Kapitaaloverdrachten	182	628	638	261	265	269	274	279
4. Verkoop van goederen en diensten	11484	12023	12505	12663	12981	13297	13646	14016
C. Loonsubsidies	581	557	559	554	563	571	581	590
D. Toegerekende sociale premies	9252	9648	10023	10304	10704	10939	10899	10965
2. Uitgaven	221018	225151	229131	233960	240392	247566	255012	262841
A. Primaire uitgaven	208720	213079	218046	223544	230194	237321	244459	251712
a. Lopende uitgaven	193985	198763	203570	208433	215236	221364	228198	234937
1. Beloning van werknemers	51235	52202	53507	54153	55324	56495	57845	59094
2. Intermediair verbruik en belastingen	16865	16778	17269	17662	18124	18485	18925	19391
3. Subsidies aan vennootschappen	13815	13980	14505	14960	15386	15776	16145	16520
4. Sociale uitkeringen	103628	106651	109985	112999	117284	121298	125760	130199
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	70681	72799	74919	76734	79640	82245	85132	87914
- Uitkeringen in natura	32947	33852	35066	36264	37645	39053	40628	42285
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	3039	3457	3563	3425	3446	3477	3509	3542
6. Overdrachten aan vennootschappen	364	212	214	216	217	219	222	224
7. Bni-bijdrage aan de EU	3340	3570	2713	3190	3612	3710	3824	3933
8. Btw-bijdrage aan de EU	512	517	545	563	579	597	615	632
9. Andere overdrachten aan het buitenland	1187	1397	1269	1265	1263	1306	1353	1402
b. Kapitaaluitgaven	14736	14316	14477	15110	14958	15957	16261	16775
1. Investerings in vaste activa (bruto)	9705	9727	10223	11148	10876	11711	12083	12405
2. Overige netto-aankopen v. niet-financiële activa	-209	104	98	21	21	21	21	21
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	636	499	481	563	633	703	774	844
4. Overdrachten aan vennootschappen	4352	3503	3390	3127	3105	3145	3144	3146
5. Overdrachten aan het buitenland	253	483	285	252	323	377	241	359
B. Rentelasten	12298	12073	11085	10417	10198	10245	10553	11129
3. Vorderingsaldo	-10345	-11132	-8181	-8413	-9821	-10878	-11269	-11610
Brutobesparingen	577	-786	1954	2552	879	867	722	838
4. Primair saldo	1953	941	2904	2003	377	-633	-716	-481
p.m. Consumptieve bestedingen	98098	99681	102384	104648	107585	110436	113812	117174

TABEL 28 - Rekening van de overheid

(procent van het bbp)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Ontvangsten	51.3	50.8	50.7	50.2	49.8	49.7	49.8	49.9
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	44.5	43.9	43.8	43.4	43.1	43.0	43.2	43.4
1. Fiscale ontvangsten	30.3	30.2	30.2	29.9	29.5	29.6	29.7	29.8
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	16.6	16.3	16.1	15.8	15.5	15.6	15.8	16.0
- Huishoudens	12.9	12.5	12.4	12.0	11.7	11.9	12.1	12.4
- Vennootschappen	3.4	3.6	3.5	3.6	3.5	3.5	3.4	3.4
- Overige	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
b. Belastingen op productie en invoer	12.8	13.1	13.2	13.2	13.1	13.1	13.0	13.0
c. Vermogensheffingen	0.9	0.8	0.9	0.9	0.9	0.8	0.8	0.8
2. Werkelijke sociale premies	14.3	13.7	13.6	13.5	13.6	13.5	13.6	13.6
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	4.4	4.4	4.5	4.3	4.3	4.3	4.2	4.2
1. Inkomen uit vermogen	0.9	0.9	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
2. Inkomensoverdrachten	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5	0.5
3. Kapitaaloverdrachten	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Verkoop van goederen en diensten	2.8	2.9	2.9	2.8	2.8	2.8	2.8	2.8
C. Loonsubsidies	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
D. Toegerekende sociale premies	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.2	2.2
2. Uitgaven	53.9	53.4	52.6	52.0	51.9	52.0	52.1	52.2
A. Primaire uitgaven	50.9	50.5	50.1	49.7	49.7	49.8	49.9	50.0
a. Lopende uitgaven	47.3	47.1	46.7	46.4	46.5	46.5	46.6	46.6
1. Beloning van werknemers	12.5	12.4	12.3	12.0	12.0	11.9	11.8	11.7
2. Intermediair verbruik en belastingen	4.1	4.0	4.0	3.9	3.9	3.9	3.9	3.8
3. Subsidies aan vennootschappen	3.4	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3
4. Sociale uitkeringen	25.3	25.3	25.3	25.1	25.3	25.5	25.7	25.8
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	17.2	17.3	17.2	17.1	17.2	17.3	17.4	17.5
- Uitkeringen in natura	8.0	8.0	8.1	8.1	8.1	8.2	8.3	8.4
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.7	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7	0.7	0.7
6. Overdrachten aan vennootschappen	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
7. Bni-bijdrage aan de EU	0.8	0.8	0.6	0.7	0.8	0.8	0.8	0.8
8. Btw-bijdrage aan de EU	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
9. Andere overdrachten aan het buitenland	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
b. Kapitaaluitgaven	3.6	3.4	3.3	3.4	3.2	3.4	3.3	3.3
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2.4	2.3	2.3	2.5	2.3	2.5	2.5	2.5
2. Overige netto-aankopen v. niet-financiële activa	-0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2
4. Overdrachten aan vennootschappen	1.1	0.8	0.8	0.7	0.7	0.7	0.6	0.6
5. Overdrachten aan het buitenland	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0	0.1
B. Rentelasten	3.0	2.9	2.5	2.3	2.2	2.2	2.2	2.2
3. Vorderingsaldo	-2.5	-2.6	-1.9	-1.9	-2.1	-2.3	-2.3	-2.3
Brutobesparingen	0.1	-0.2	0.4	0.6	0.2	0.2	0.1	0.2
4. Primair saldo	0.5	0.2	0.7	0.4	0.1	-0.1	-0.1	-0.1
p.m. Consumptieve bestedingen	23.9	23.6	23.5	23.3	23.2	23.2	23.2	23.3

TABEL 29 - Rekening van de federale overheid

(miljoenen euro)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Ontvangsten	107794	104677	109220	110868	112782	116492	120351	123997
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	100507	94703	98700	100758	102461	105980	109630	113072
1. Fiscale ontvangsten	98173	94633	98632	100689	102391	105909	109558	112998
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	57553	52347	54481	54941	55618	58106	60585	62847
- Huishoudens	42733	36664	38630	38149	38495	40605	42903	45053
- Vennootschappen	13817	14655	14789	15696	15994	16340	16487	16566
- Overige	1003	1028	1062	1096	1129	1161	1195	1228
b. Belastingen op productie en invoer	40056	41876	43574	45159	46173	47349	48512	49683
c. Vermogensheffingen	563	410	577	589	601	453	461	468
2. Werkelijke sociale premies	2334	71	68	69	70	71	72	73
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	4668	4950	5328	4825	4927	5053	5185	5321
1. Inkomen uit vermogen	1442	1700	1890	1859	1896	1946	1997	2047
2. Inkomensoverdrachten	1194	606	768	750	752	761	772	784
3. Kapitaaloverdrachten	37	445	444	63	65	67	69	70
4. Verkoop van goederen en diensten	1996	2199	2226	2152	2215	2278	2348	2421
C. Toegerekende sociale premies	2349	2408	2467	2513	2569	2602	2640	2674
D. Overdrachten binnen de overheid	269	2615	2726	2773	2824	2858	2896	2930
1. Van de sociale-verzekeringsinstellingen	196	2603	2718	2765	2817	2850	2888	2922
2. Van de gemeenschappen en gewesten	61	11	7	7	7	7	7	8
3. Van de lagere overheid	11	1	0	0	0	0	0	0
waarvan kapitaaloverdrachten	0	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0
2. Uitgaven	113074	116249	117498	117907	122712	126863	130895	134996
A. Primaire uitgaven	102164	105688	107878	108891	113872	117921	121597	125101
a. Lopende uitgaven	31874	28544	27680	28219	28974	29394	29985	30574
1. Beloning van werknemers	9152	9314	9280	9194	9192	9283	9420	9557
2. Intermediair verbruik en belastingen	3059	3144	3129	3175	3225	3209	3260	3315
3. Subsidies aan vennootschappen	4929	4569	4443	4572	4666	4741	4846	4955
4. Sociale uitkeringen	9088	5392	5625	5717	5905	6018	6142	6258
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	8732	4960	5157	5273	5446	5544	5655	5761
- Uitkeringen in natura	357	432	467	444	459	474	487	498
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	702	752	782	649	642	642	641	639
6. Overdrachten aan vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Bni-bijdrage aan de EU	3340	3570	2713	3190	3612	3710	3824	3933
8. Btw-bijdrage aan de EU	512	517	545	563	579	597	615	632
9. Andere overdrachten aan het buitenland	1091	1286	1164	1158	1152	1193	1237	1283
b. Kapitaaluitgaven	3063	3365	3208	2928	2908	3808	3821	3838
1. Investerings in vaste activa (bruto)	960	990	1033	1142	1162	2057	2102	2150
2. Overige netto-aankopen v. niet-financiële activa	-250	35	80	6	6	6	6	6
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	254	113	41	38	38	38	38	38
4. Overdrachten aan vennootschappen	1860	1769	1807	1559	1505	1467	1431	1397
5. Overdrachten aan het buitenland	239	457	247	183	197	240	244	248
c. Overdrachten binnen de overheid	67227	73779	76991	77744	81991	84719	87791	90689
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	38930	39557	44008	44066	47474	49506	52058	54273
2. Overige inkomensoverdrachten	28230	34121	32886	33593	34431	35128	35648	36330
3. Kapitaaloverdrachten	68	101	97	85	85	85	86	86
B. Rentelasten	10910	10561	9620	9016	8840	8941	9297	9894
3. Vorderingsaldo	-5281	-11572	-8279	-7039	-9932	-10370	-10544	-10999
Brutobesparingen	-2751	-8961	-5995	-4678	-7604	-6997	-7166	-7613
4. Primair saldo	5630	-1011	1341	1977	-1092	-1429	-1246	-1105
p.m. Consumptieve bestedingen	11701	11851	11790	11810	11835	11887	12175	12449

TABEL 30 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten

(miljoenen euro)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Ontvangsten	73985	82373	84474	85192	88994	91193	93600	96142
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	14147	20174	20251	20742	21055	21479	22077	22887
1. Fiscale ontvangsten	14135	19952	20031	20521	20833	21256	21852	22661
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	5585	11064	10696	10732	10780	10925	11302	11865
b. Belastingen op productie en invoer	5482	5956	6209	6494	6661	6841	7014	7215
c. Vermogensheffingen	3068	2932	3126	3295	3392	3490	3535	3580
2. Werkelijke sociale premies	12	223	220	221	223	224	225	226
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	7732	8183	8552	8678	8803	8920	9057	9202
1. Inkomen uit vermogen	1178	1051	1076	1076	1092	1107	1124	1142
2. Inkomensoverdrachten	995	946	986	1032	1047	1061	1078	1095
3. Kapitaaloverdrachten	86	140	151	154	156	158	161	164
4. Verkoop van goederen en diensten	5473	6047	6339	6416	6508	6593	6694	6801
C. Loonsubsidies	276	277	281	286	290	295	300	305
D. Toegerekende sociale premies	5422	5723	5993	6196	6484	6651	6530	6536
E. Overdrachten binnen de overheid	46407	48016	49397	49290	52362	53848	55636	57213
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	29384	29478	30180	29587	32080	32997	34191	35204
2. Overige overdrachten	17023	18538	19217	19703	20282	20851	21445	22009
a. Van de federale overheid	16710	12703	13107	13400	13755	14142	14537	14908
b. Van de sociale-verzekeringsinstellingen	86	5548	5819	6009	6227	6405	6599	6787
c. Van de lagere overheid	226	287	291	295	300	304	309	314
waarvan kapitaaloverdrachten	51	87	82	75	75	75	75	75
2. Uitgaven	79793	82509	85038	87112	89939	92159	94402	96982
A. Primaire uitgaven	78674	81131	83745	85902	88755	90954	93127	95592
a. Lopende uitgaven	60690	62811	65370	66830	68896	70544	72399	74131
1. Beloning van werknemers	23794	24433	25331	25850	26533	27118	27778	28361
2. Intermediair verbruik en belastingen	8258	8099	8391	8621	8836	9009	9184	9368
3. Subsidies aan vennootschappen	6717	6939	7424	7559	7739	7889	8073	8256
4. Sociale uitkeringen	20455	21554	22365	22925	23877	24580	25377	26118
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	13154	13808	14301	14541	15154	15509	15927	16263
- Uitkeringen in natura	7301	7746	8064	8384	8723	9071	9450	9856
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1255	1574	1654	1668	1703	1739	1777	1816
6. Overdrachten aan vennootschappen	141	125	125	125	125	125	125	125
7. Overdrachten aan het buitenland	71	86	80	81	82	83	85	86
b. Kapitaaluitgaven	7435	7693	7442	7829	8276	8522	8506	8897
1. Investerings in vaste activa (bruto)	5627	5683	5571	5865	6156	6247	6271	6446
2. Overige netto-aankopen v. niet-financiële activa	88	116	66	63	63	63	63	63
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	300	227	281	366	436	506	576	647
4. Overdrachten aan vennootschappen	1406	1641	1486	1467	1495	1568	1598	1630
5. Overdrachten aan het buitenland	14	26	38	69	127	138	-3	111
c. Overdrachten binnen de overheid	10548	10627	10932	11243	11583	11888	12222	12564
1. Inkomensoverdrachten	9648	9880	10187	10465	10768	11071	11400	11727
2. Kapitaaloverdrachten	900	747	745	778	815	817	823	836
B. Rentelasten	1119	1378	1293	1210	1185	1206	1275	1390
3. Vorderingsaldo	-5808	-136	-564	-1920	-945	-967	-802	-840
Brutobesparingen	-676	5145	4264	3163	4522	4649	4755	5075
Primair saldo	-4689	1242	729	-710	239	239	473	550
p.m. Consumptieve bestedingen	39070	39612	40947	42018	43271	44418	45664	46861

TABEL 31 - Rekening van de lagere overheid

(miljoenen euro)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Ontvangsten	29726	30379	31187	31869	32729	33405	34301	35266
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	9091	9641	9637	9713	9876	10004	10201	10458
1. Fiscale ontvangsten	9065	9620	9615	9691	9854	9982	10178	10435
a. Belastingen op inkomen, vermogen,...	3423	3718	3550	3591	3649	3666	3752	3892
- Huishoudens	3423	3718	3550	3591	3649	3666	3752	3892
- Vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
- Anderen	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Belastingen op productie en invoer	5642	5903	6065	6100	6206	6316	6426	6542
2. Werkelijke sociale premies	26	21	21	22	22	22	23	23
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	4799	4576	4786	4990	5202	5424	5659	5908
1. Inkomen uit vermogen	896	807	833	860	885	911	937	963
2. Inkomensoverdrachten	359	338	365	392	422	455	491	531
3. Kapitaaloverdrachten	28	10	10	11	11	11	11	12
4. Verkoop van goederen en diensten	3517	3421	3578	3726	3884	4046	4219	4402
C. Loonsubsidies	306	280	278	268	272	277	281	286
D. Toegerekende sociale premies	1480	1517	1563	1596	1652	1686	1728	1755
E. Overdrachten binnen de overheid	14049	14364	14923	15303	15726	16014	16432	16860
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	206	201	152	155	157	160	162	165
2. Overige overdrachten	13844	14162	14771	15148	15569	15854	16270	16695
a. Van de federale overheid	3502	2484	2744	2785	2831	2784	2836	2891
b. Van de Gemeenschappen en Gewesten	10342	10416	10723	11032	11369	11670	12000	12337
c. Van de sociale-verzekeringsinstellingen	0	1262	1304	1332	1369	1400	1434	1467
waarvan kapitaaloverdrachten	936	769	768	796	833	835	841	855
2. Uitgaven	29465	29698	31013	31906	32086	32671	33803	34716
A. Primaire uitgaven	29009	29293	30639	31557	31757	32363	33512	34434
a. Lopende uitgaven	25563	25885	26659	27047	27823	28571	29409	30223
1. Beloning van werknemers	16707	16853	17275	17481	17954	18414	18928	19420
2. Intermediair verbruik en belastingen	4568	4562	4740	4822	4983	5149	5325	5510
3. Subsidies aan vennootschappen	470	602	629	654	681	709	740	772
4. Sociale uitkeringen	2944	3157	3279	3340	3430	3498	3590	3667
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	2630	2879	3003	3064	3154	3224	3305	3369
- Uitkeringen in natura	315	278	276	276	275	275	286	298
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	651	624	648	660	683	706	730	756
6. Overdrachten aan vennootschappen	224	86	88	90	92	94	96	98
b. Kapitaaluitgaven	3208	3120	3688	4214	3634	3488	3794	3897
1. Investerings in vaste activa (bruto)	3065	3000	3564	4086	3502	3351	3653	3752
2. Overige netto-aankopen v. niet-financiële activa	-48	-48	-48	-48	-48	-48	-48	-48
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	64	75	75	75	75	75	75	75
4. Overdrachten aan vennootschappen	127	93	97	101	105	110	114	119
c. Overdrachten binnen de overheid	238	288	291	295	300	304	309	314
1. Inkomensoverdrachten	219	280	283	287	292	296	301	306
2. Kapitaaloverdrachten	19	8	8	8	8	8	8	8
B. Rentelasten	456	405	374	349	329	309	290	281
3. Vorderingsaldo	261	681	174	-37	643	733	499	550
Brutobesparingen	2523	3030	3091	3379	3441	3382	3448	3589
4. Primair saldo	716	1086	548	312	972	1042	789	831
p.m. Consumptieve bestedingen	20232	20547	21062	21296	21882	22420	23017	23607

TABEL 32 - Rekening van de socialeverzekeringsinstellingen

(miljoenen euro)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Ontvangsten	77868	91000	94359	97194	100539	103405	107074	111036
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	59053	60590	62110	63966	65936	67452	69836	72163
1. Fiscale ontvangsten	2888	3127	3267	3370	3478	3591	3704	3821
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	1424	1516	1560	1619	1686	1754	1827	1902
- Huishoudens (bijz. bijdrage, hoge inkomens)	1106	1197	1248	1302	1364	1427	1494	1564
- Vennootschappen (overdrachten aan FAO)	318	319	312	317	322	327	333	338
b. Indirecte belastingen	1464	1611	1707	1751	1792	1837	1878	1918
- Op verzekeringspremies	1019	1042	1056	1087	1117	1149	1177	1204
- Op farmac. producten, -industrie	223	240	235	245	255	265	276	287
- Eenmalige bijdrage t.l.v. vennootschappen	218	223	220	222	224	226	228	230
- Andere belastingen op productie	4	106	196	196	196	196	196	196
2. Werkelijke sociale premies	56165	57463	58843	60596	62458	63861	66131	68342
a. Verplichte werkgeversbijdragen	35354	34884	35513	36518	37671	38283	39961	41466
- Privé sector	28390	27249	27672	28523	29426	29775	30837	31930
- Publieke sector	6964	7635	7841	7995	8245	8508	9124	9536
b. Verplichte werknemersbijdragen	15319	15505	16049	16669	17298	17984	18498	19116
c. Verplichte bijdragen van zelfstandigen	3975	4087	4108	4164	4150	4158	4130	4112
d. Andere persoonlijke bijdragen	1517	2988	3173	3245	3339	3436	3542	3648
B. Toegerekende sociale premies	0	0	0	0	0	0	0	0
C. Overige ontvangsten van de andere sectoren	1245	1297	1239	1205	1228	1105	958	1132
1. Inkomen uit vermogen	458	348	261	207	206	274	401	563
2. Inkomensoverdrachten van gezinnen	10	10	11	11	12	12	12	13
3. Overdrachten van bedrijven	278	583	604	619	637	440	160	164
4. Verkoop van goederen en diensten	498	356	363	368	374	379	385	392
D. Overdrachten binnen de overheid	17571	29113	31010	32023	33374	34847	36280	37741
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	9340	9877	13675	14324	15237	16349	17704	18904
a. Alternatieve financiering	7244	6448	10461	10880	11648	12560	13293	13720
b. Accijnzen op tabak	989	998	0	0	0	0	0	0
c. Stock options en andere	1107	2432	3214	3444	3589	3789	4411	5184
2. Overige overdrachten	8231	19235	17335	17698	18137	18498	18575	18837
a. Van de federale overheid	8086	19036	17132	17494	17931	18288	18360	18618
b. Van de Gemeenschappen en Gewesten	145	200	203	204	206	211	215	219
2. Uitgaven	77385	91104	93871	96612	100126	103679	107496	111357
A. Primaire uitgaven	77169	91074	93840	96582	100096	103649	107466	111327
a. Lopende uitgaven	75857	81523	83861	86337	89544	92854	96404	100009
1. Beloning van werknemers	1582	1602	1621	1628	1645	1680	1719	1755
2. Intermediair verbruik	980	972	1009	1044	1080	1117	1157	1198
3. Subsidies aan bedrijven	1699	1870	2009	2175	2300	2437	2486	2536
4. Sociale uitkeringen	71141	76548	78717	81017	84073	87201	90651	94156
- Uitkeringen in geld	46166	51151	52458	53856	55886	57968	60245	62521
- Uitkeringen in natura	24975	25397	26259	27161	28187	29233	30406	31634
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	431	507	478	447	419	390	361	331
6. Overdrachten aan het buitenland	25	25	26	27	28	30	31	33
b. Kapitaaluitgaven	1029	138	138	139	139	140	141	142
1. Investerings in vaste activa (bruto)	53	54	54	55	55	56	57	58
2. Overdrachten aan huishoudens	18	84	84	84	84	84	84	84
3. Overdrachten aan financiële bedrijven	958	0	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten binnen de overheid	283	9413	9841	10106	10413	10655	10921	11176
B. Rentelasten	216	30	31	30	30	30	30	30
3. Vorderingsaldo	483	-104	488	582	412	-274	-422	-321
Primair saldo	699	-74	519	612	442	-244	-392	-291

TABEL 33 - Detail van de socialezekerheidsuitkeringen ten laste van de sociale zekerheid

(miljoenen euro)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
A. Uitkeringen in geld	46166	51151	52458	53856	55886	57968	60245	62521
1. Pensioenen	29006	34181	35469	36728	38249	39975	41889	43853
- Werknemers	23072	23998	24942	25896	27026	28360	29819	31318
- Zelfstandigen	3343	3486	3628	3743	3878	4017	4194	4382
- Publieke sector	2254	6370	6573	6758	7008	7254	7522	7789
- Aangesloten bij de DOSZ	337	328	327	331	337	345	355	365
2. Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	7514	7909	8410	8899	9504	10110	10696	11223
- Werknemers	7094	7474	7946	8402	8963	9526	10070	10559
. Invaliditeit	4683	5154	5530	5881	6331	6788	7242	7640
. Arbeidsongeschiktheid	1772	1692	1777	1851	1926	1997	2068	2141
. Moederschapsverlof	639	629	639	669	706	741	759	778
- Zelfstandigen	420	435	464	497	540	585	627	665
3. Gezinsbijslag	0	0	0	0	0	0	0	0
- Werknemers	0	0	0	0	0	0	0	0
- Zelfstandigen	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Werkloosheid	8277	7908	7451	7067	6931	6646	6383	6128
- Werkloosheidsvergoedingen	6083	5815	5503	5233	5211	5058	4900	4692
waarvan tijdelijke werklozen	488	460	408	416	422	415	404	388
- Loopbaanonderbreking	718	690	643	623	610	596	595	602
- Werkloosheid met bedrijfstoeslag (deel RVA)	1476	1403	1305	1211	1110	991	888	833
5. Arbeidsongevallen	221	220	226	240	257	271	286	301
6. Beroepsziekten	272	276	252	250	247	243	240	236
7. Gezondheidszorg in geld (internationale conventies)	288	414	418	433	449	466	485	504
8. Fonds voor sluiting van ondernemingen	228	240	228	237	245	254	263	272
9. DOSZ (buiten pensioenen)	3	3	3	3	3	3	3	3
10. Vlaamse Zorgverzekering	343	0	0	0	0	0	0	0
B. Uitkeringen in natura	24975	25397	26259	27161	28187	29233	30406	31634
1. Gezondheidszorg (binnen het budgettair objectief, algemene regeling)	22984	23463	24352	25200	26155	27133	28225	29366
2. Verpleegdagprijs ziekenhuizen	1950	1900	1874	1927	1997	2064	2144	2230
3. Gezondheidszorg (DOSZ-regeling)	30	23	23	23	24	25	25	26
4. Overige uitkeringen in natura	11	11	10	11	11	11	12	12
Totale uitkeringen	71141	76548	78717	81017	84073	87201	90651	94156
waarvan theoretische welvaartsenveloppe	0	0	0	0	316	636	968	1313
p.m. indexering van de sociale uitkeringen (in %)	0.0	1.2	2.0	0.8	1.8	1.7	1.8	1.7

6.5. Resultaten per bedrijfstak

TABEL 34 - Bruto toegevoegde waarde in volume

(groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2010//1995	2016//2010	2022//2016
1. Landbouw	3.8	0.3	4.4	1.6	-0.7	1.4
2. Energie	-4.7	5.2	0.2	2.9	3.0	0.8
3. Verwerkende nijverheid	3.6	3.5	0.0	1.8	1.3	1.4
a. Intermediaire goederen	6.1	4.1	1.5	2.1	2.4	1.3
b. Uitrustingsgoederen	3.9	0.9	-2.3	1.0	-0.9	1.5
c. Verbruiksgoederen	-0.1	4.5	-0.1	1.9	1.1	1.4
4. Bouw	-6.4	5.9	0.4	2.5	2.2	2.0
5. Verhandelbare diensten	1.5	3.5	2.2	2.1	0.9	1.7
a. Vervoer en communicatie	1.3	3.2	1.3	1.9	-1.0	1.2
. Vervoer te land	-0.7	4.2	1.6	0.0	0.0	0.7
. Vervoer over water en luchtvaart	4.0	0.9	2.5	6.7	-4.0	1.8
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	2.3	2.7	1.0	2.5	-1.3	1.4
b. Handel en horeca	-1.0	0.9	0.5	0.9	0.2	1.3
c. Krediet en verzekeringen	4.5	3.1	5.1	2.7	1.4	1.8
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	1.0	5.2	1.3	1.9	0.4	1.7
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	2.7	5.1	3.0	2.8	1.8	2.0
6. Niet-verhandelbare diensten	0.8	-0.8	1.2	1.0	0.8	0.9
Totaal	1.0	3.0	1.5	2.0	1.1	1.5

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 35 - Bruto toegevoegde waarde tegen lopende prijzen

(groeivoeten)

	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2010//1995	2016//2010	2022//2016
1. Landbouw	6.7	3.7	-2.5	0.1	0.0	3.2
2. Energie	5.8	-1.1	1.7	3.0	1.8	4.5
3. Verwerkende nijverheid	6.6	5.9	1.9	1.3	1.4	2.8
a. Intermediaire goederen	7.9	5.2	2.6	2.0	1.2	2.9
b. Investeringsgoederen	5.4	7.2	0.4	-0.1	1.8	2.2
c. Verbruiksgoederen	5.8	6.0	1.9	1.3	1.6	3.2
4. Bouw	-0.6	6.8	2.9	4.0	2.2	2.3
5. Verhandelbare diensten	8.5	7.7	5.5	4.3	2.6	3.1
a. Vervoer en communicatie	6.5	9.3	5.1	3.4	-0.0	2.1
. Vervoer te land	4.1	8.6	4.3	2.0	2.1	1.6
. Vervoer over water en luchtvaart	9.0	0.4	8.7	1.1	-4.2	1.5
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	7.8	10.7	5.3	4.4	-0.7	2.4
b. Handel en horeca	6.5	8.4	3.3	4.1	2.0	2.6
c. Krediet en verzekeringen	10.6	3.5	6.8	3.7	2.5	2.7
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	8.5	6.7	5.8	4.9	3.4	4.4
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	10.1	8.3	6.8	4.8	3.4	3.3
6. Niet-verhandelbare diensten	6.1	1.6	5.2	3.9	2.7	2.7
Totaal	6.8	5.8	4.3	3.6	2.4	3.0

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 36 - Structuur van de bruto toegevoegde waarde tegen lopende prijzen

(procent van het totaal)

	1980	1985	1990	1995	2003	2008	2015	2022
1. Landbouw	2.3	2.2	2.0	1.4	1.1	0.8	0.7	0.7
2. Energie	5.9	5.6	4.0	3.5	3.2	3.2	3.0	3.4
3. Verwerkende nijverheid	22.8	22.6	22.7	20.2	17.6	15.4	13.7	13.5
a. Intermediaire goederen	9.9	10.4	10.1	9.4	8.6	7.8	6.9	6.8
b. Uitrustingsgoederen	5.8	5.5	5.8	4.8	3.9	3.3	2.7	2.6
c. Verbruiksgoederen	7.0	6.7	6.7	6.0	5.1	4.3	4.1	4.1
4. Bouw	7.7	5.4	5.6	5.3	4.9	5.7	5.4	5.3
5. Verhandelbare diensten	44.5	47.9	52.4	55.6	58.9	60.7	62.1	62.5
a. Vervoer en communicatie	6.6	6.5	7.6	7.9	7.8	7.9	6.8	6.3
. Vervoer te land	2.7	2.4	2.7	2.7	2.7	2.1	2.1	1.9
. Vervoer over water en luchtvaart	0.5	0.5	0.4	0.5	0.2	0.5	0.2	0.2
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	3.4	3.6	4.5	4.7	4.9	5.3	4.5	4.2
b. Handel en horeca	12.8	12.6	14.2	13.6	14.9	15.0	14.2	13.8
c. Krediet en verzekeringen	5.1	6.1	5.4	6.1	5.5	4.8	6.3	6.1
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	5.0	5.4	5.6	6.0	6.5	6.8	7.6	8.3
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	15.0	17.4	19.5	22.0	24.2	26.2	27.3	28.0
6. Niet-verhandelbare diensten	17.0	16.4	13.3	14.0	14.3	14.2	14.9	14.6
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 37 - Investerings in volume

(groeivoeten)

	2010//1995	2016//2010	2022//2016
1. Landbouw	4.9	1.8	2.5
2. Energie	2.8	1.4	2.2
3. Verwerkende nijverheid	-0.0	2.1	2.5
a. Intermediaire goederen	1.1	2.5	2.2
b. Uitrustingsgoederen	-1.9	1.0	2.8
c. Verbruiksgoederen	-0.8	2.0	2.9
4. Bouw	3.7	5.0	3.1
5. Verhandelbare diensten	3.6	2.6	3.2
a. Vervoer en communicatie	1.9	-0.3	3.6
. Vervoer te land	-3.2	4.4	3.7
. Vervoer over water en luchtvaart	-2.8	-7.4	3.8
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	4.7	-1.4	3.5
b. Handel en horeca	2.7	1.9	2.4
c. Krediet en verzekeringen	2.4	1.3	2.8
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	3.0	1.9	2.9
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	5.7	4.8	3.6
6. Woongebouwen	0.3	0.5	1.0
7. Niet-verhandelbare diensten	2.6	1.9	1.6
Totaal	2.1	2.0	2.4

(//) Gemiddelde groei voeten

TABEL 38 - Investeringsquote

(investeringen in procent van de toegevoegde waarde)

	2010 [^] 1998	2016 [^] 2011	2022 [^] 2017
1. Landbouw	23.5	42.8	44.2
2. Energie	31.6	42.6	42.6
3. Verwerkende nijverheid	23.5	25.0	26.3
a. Intermediaire goederen	25.7	29.7	30.1
b. Uitrustingsgoederen	22.1	21.4	23.3
c. Verbruiksgoederen	20.8	19.6	21.9
4. Bouw	16.4	17.6	20.8
5. Verhandelbare diensten	18.8	18.7	20.0
a. Vervoer en communicatie	34.4	32.8	36.1
. Vervoer te land	34.5	27.5	32.3
. Vervoer over water en luchtvaart	63.7	26.6	40.6
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	32.0	35.3	37.7
b. Handel en horeca	15.5	15.2	16.2
c. Krediet en verzekeringen	18.8	13.0	14.7
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	13.9	14.9	14.7
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	17.0	19.2	20.8
Totaal van de marktbedrijfstacken	20.1	20.7	22.1
6. Niet-verhandelbare diensten	12.8	13.8	13.5
Totaal (exclusief woongebouwen)	19.1	19.7	20.9

(^) Gemiddelden van periodes

TABEL 39 - Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen

(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	1980	1985	1990	1995	2003	2008	2015	2022
1. Loontrekkers	3167.6	3000.8	3189.4	3169.6	3465.1	3737.3	3834.3	4093.2
a. Landbouw	11.7	11.8	13.1	14.7	18.1	17.8	22.1	26.8
b. Energie	78.8	71.6	49.4	42.5	43.6	45.8	54.5	54.8
c. Verwerkende nijverheid	867.8	756.5	735.9	644.3	590.2	564.4	475.7	459.2
. Intermediaire goederen	335.7	280.9	273.0	243.0	234.9	234.9	195.9	184.1
. Uitrustingsgoederen	207.6	180.9	178.1	154.8	139.4	127.7	95.9	88.6
. Verbruiksgoederen	324.5	294.7	284.8	246.5	215.9	201.8	183.9	186.5
d. Bouw	247.3	162.2	187.4	187.5	188.6	212.5	200.3	219.5
e. Vervoer en communicatie	278.0	263.0	259.9	256.1	270.3	275.0	259.2	263.5
. Vervoer te land	121.7	113.4	113.5	108.3	124.2	110.4	111.0	109.6
. Vervoer over water en luchtvaart	18.6	17.8	15.7	16.3	7.0	7.6	7.6	7.6
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	137.7	131.8	130.6	131.5	139.2	157.0	140.6	146.2
f. Handel en horeca	437.9	426.1	483.3	492.9	555.9	605.5	609.6	643.5
g. Krediet en verzekeringen	114.4	121.3	129.5	126.7	128.9	125.0	117.6	115.7
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	180.6	207.1	252.8	282.9	370.6	427.3	515.9	614.1
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	207.1	236.5	330.2	382.1	508.6	637.5	736.0	849.2
j. Niet-verhandelbare diensten	744.0	744.8	748.0	739.9	790.3	826.4	843.2	846.9
. Overheid en onderwijs	676.0	681.2	692.1	682.8	725.0	776.2	806.1	807.4
. Huispersoneel	68.1	63.6	55.9	57.1	65.3	50.3	37.1	39.5
2. Zelfstandigen	604.8	631.5	671.8	698.2	688.7	715.6	766.9	829.2
a. Landbouw	100.9	94.9	85.7	74.6	58.3	51.3	37.5	32.6
b. Energie	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.5	0.5
c. Verwerkende nijverheid	40.5	37.8	35.6	32.5	27.6	26.0	24.3	25.3
. Intermediaire goederen	7.3	6.8	6.6	6.2	5.5	5.4	5.4	6.1
. Uitrustingsgoederen	1.2	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2	1.2	1.2
. Verbruiksgoederen	32.0	29.7	27.7	25.0	20.9	19.4	17.8	18.1
d. Bouw	44.2	44.2	47.9	52.6	50.4	55.8	65.9	75.4
e. Vervoer en communicatie	16.8	14.8	13.1	12.6	11.5	12.1	11.0	11.3
. Vervoer te land	7.5	6.8	6.6	6.5	5.3	4.3	3.6	3.7
. Vervoer over water en luchtvaart	6.8	5.4	3.8	3.3	2.1	1.8	1.5	1.5
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	2.5	2.6	2.6	2.9	4.1	5.9	5.8	6.0
f. Handel en horeca	231.8	235.7	236.9	216.8	165.5	140.3	120.0	116.9
g. Krediet en verzekeringen	16.0	18.2	18.3	15.3	10.9	8.8	7.7	6.5
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	28.8	38.6	50.7	60.8	67.8	69.4	78.0	87.6
i. Overige marktdiensten	124.8	146.4	182.4	231.4	294.5	348.4	415.4	465.3
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.4	0.6	0.8	1.2	2.0	3.2	6.6	7.9
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	3772.4	3632.4	3861.2	3867.9	4153.8	4452.9	4601.1	4922.4
a. Landbouw	112.6	106.6	98.8	89.3	76.3	69.0	59.6	59.4
b. Energie	79.3	72.0	49.8	42.9	43.9	46.1	55.0	55.3
c. Verwerkende nijverheid	908.3	794.2	771.4	676.8	617.8	590.4	500.1	484.5
. Intermediaire goederen	343.0	287.7	279.6	249.2	240.4	240.3	201.4	190.2
. Uitrustingsgoederen	208.8	182.2	179.4	156.1	140.6	128.8	97.0	89.7
. Verbruiksgoederen	356.5	324.4	312.4	271.6	236.9	221.2	201.7	204.6
d. Bouw	291.6	206.4	235.3	240.1	239.0	268.3	266.2	294.9
e. Vervoer en communicatie	294.8	277.8	273.0	268.7	281.9	287.1	270.1	274.8
. Vervoer te land	129.2	120.2	120.2	114.8	129.4	114.8	114.6	113.4
. Vervoer over water en luchtvaart	25.4	23.2	19.5	19.6	9.1	9.5	9.1	9.2
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	140.2	134.4	133.3	134.4	143.3	162.9	146.4	152.2
f. Handel en horeca	669.8	661.8	720.2	709.8	721.4	745.8	729.6	760.4
g. Krediet en verzekeringen	130.4	139.5	147.8	142.0	139.8	133.8	125.3	122.1
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	209.4	245.7	303.5	343.8	438.4	496.8	593.9	701.7
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	331.9	382.9	512.6	613.5	803.1	985.9	1151.4	1314.5
j. Niet-verhandelbare diensten	744.5	745.4	748.8	741.0	792.2	829.7	849.8	854.9
. Overheid en onderwijs	676.4	681.8	692.9	684.0	726.9	779.4	812.7	815.4
. Huispersoneel	68.1	63.6	55.9	57.1	65.3	50.3	37.1	39.5
4. Grensarbeid (saldo)	59.4	56.4	62.7	62.5	69.4	77.6	77.4	77.3
5. Werkloosheid, definitie FPB	359.4	572.4	455.1	649.1	684.6	600.7	627.8	444.7
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	4191.3	4261.2	4379.0	4579.5	4907.8	5131.1	5306.3	5444.4

TABEL 40 - Vraag en aanbod van arbeidsplaatsen

(jaargemiddelden, wijziging in duizenden personen)

	1985-1980	1990-1985	1995-1990	2010-1995	2016-2010	2022-2016
1. Loontrekkers	-166.8	188.5	-19.7	577.5	132.1	214.0
a. Landbouw	0.1	1.3	1.6	5.1	2.0	5.0
b. Energie	-7.2	-22.2	-6.9	11.2	1.1	-0.0
c. Verwerkende nijverheid	-111.4	-20.6	-91.5	-129.2	-40.0	-16.0
. Intermediaire goederen	-54.8	-7.9	-30.0	-31.1	-15.0	-12.8
. Uitrustingsgoederen	-26.7	-2.8	-23.3	-48.5	-12.0	-5.7
. Verbruiksgoederen	-29.8	-10.0	-38.2	-49.6	-12.9	2.5
d. Bouw	-85.1	25.2	0.1	24.9	-12.4	19.5
e. Vervoer en communicatie	-15.0	-3.1	-3.8	21.3	-16.4	2.5
. Vervoer te land	-8.3	0.1	-5.2	2.6	-1.7	0.5
. Vervoer over water en luchtvaart	-0.8	-2.1	0.5	-8.9	0.3	-0.1
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.9	-1.2	0.9	27.6	-15.1	2.1
f. Handel en horeca	-11.9	57.2	9.7	109.5	11.1	30.0
g. Krediet en verzekeringen	6.9	8.2	-2.8	-5.5	-3.9	-1.6
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	26.4	45.7	30.1	177.9	67.7	85.5
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	29.4	93.7	51.9	270.0	109.2	87.9
j. Niet-verhandelbare diensten	0.7	3.2	-8.1	92.2	13.6	1.2
. Overheid en onderwijs	5.3	10.9	-9.3	107.2	18.2	-0.8
. Huispersoneel	-4.5	-7.7	1.2	-15.0	-4.6	2.0
2. Zelfstandigen	26.7	40.3	26.4	28.6	54.3	48.2
a. Landbouw	-6.1	-9.1	-11.1	-30.2	-7.3	-4.5
b. Energie	-0.0	-0.0	-0.0	-0.1	0.2	0.0
c. Verwerkende nijverheid	-2.7	-2.2	-3.1	-7.9	0.0	0.7
. Intermediaire goederen	-0.5	-0.2	-0.4	-0.7	0.0	0.5
. Uitrustingsgoederen	0.1	0.0	-0.1	-0.1	-0.0	0.0
. Verbruiksgoederen	-2.3	-2.0	-2.6	-7.1	0.0	0.1
d. Bouw	-0.0	3.7	4.6	4.6	11.1	7.2
e. Vervoer en communicatie	-2.1	-1.7	-0.4	-0.9	-0.9	0.5
. Vervoer te land	-0.7	-0.1	-0.2	-2.4	-0.4	0.0
. Vervoer over water en luchtvaart	-1.4	-1.6	-0.5	-1.5	-0.3	-0.0
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	0.1	0.1	0.2	3.0	-0.3	0.4
f. Handel en horeca	3.9	1.2	-20.1	-84.6	-12.2	-3.1
g. Krediet en verzekeringen	2.2	0.1	-3.0	-6.4	-1.4	-1.1
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	9.8	12.1	10.2	10.7	8.1	7.9
i. Overige marktdiensten	21.6	36.0	49.0	140.7	53.6	39.6
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.1	0.3	0.3	2.7	3.0	1.0
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	-140.1	228.8	6.7	606.1	186.3	262.2
a. Landbouw	-5.9	-7.8	-9.5	-25.1	-5.3	0.5
b. Energie	-7.2	-22.2	-6.9	11.1	1.3	-0.0
c. Verwerkende nijverheid	-114.1	-22.8	-94.6	-137.0	-39.9	-15.4
. Intermediaire goederen	-55.3	-8.1	-30.3	-31.8	-15.0	-12.3
. Uitrustingsgoederen	-26.6	-2.8	-23.4	-48.6	-12.0	-5.7
. Verbruiksgoederen	-32.1	-12.0	-40.9	-56.6	-12.9	2.6
d. Bouw	-85.1	28.9	4.7	29.5	-1.3	26.7
e. Vervoer en communicatie	-17.0	-4.8	-4.3	20.4	-17.4	3.0
. Vervoer te land	-9.0	-0.0	-5.4	0.2	-2.1	0.5
. Vervoer over water en luchtvaart	-2.2	-3.7	0.0	-10.3	0.0	-0.1
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	-5.8	-1.1	1.1	30.6	-15.3	2.6
f. Handel en horeca	-8.0	58.3	-10.4	24.9	-1.1	26.9
g. Krediet en verzekeringen	9.1	8.3	-5.8	-11.9	-5.3	-2.7
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	36.3	57.8	40.3	188.6	75.9	93.4
i. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	51.0	129.7	100.9	410.7	162.8	127.5
j. Niet-verhandelbare diensten	0.9	3.5	-7.8	94.9	16.7	2.2
. Overheid en onderwijs	5.4	11.1	-8.9	109.9	21.2	0.2
. Huispersoneel	-4.5	-7.7	1.2	-15.0	-4.6	2.0
4. Grensarbeid (saldo)	-3.0	6.3	-0.1	16.7	-1.9	-0.0
5. Werkloosheid, definitie FPB	213.0	-117.3	194.0	4.7	-57.5	-151.6
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	69.9	117.8	200.5	627.4	127.0	110.5

TABEL 41 - Situatie op de arbeidsmarkt - detail

(duizendtallen, jaargemiddelden)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I. Totale bevolking (II+III)	11300.3	11363.7	11421.8	11476.1	11530.8	11583.9	11634.8
I.bis Bevolking op arbeidseleeftijd	7304.6	7321.7	7329.8	7333.4	7335.1	7335.2	7334.3
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5966.4	6005.8	6038.9	6066.4	6098.2	6141.3	6190.4
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	149.1	136.8	123.1	109.9	97.4	89.4	85.2
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen of mantelzorg	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
- Vrijgestelden om reden van studies	21.3	20.1	19.5	19.3	19.3	19.2	19.2
- Volledige loopbaanonderbreking (2)(9)	20.2	18.9	17.7	17.6	17.6	17.8	17.8
- Werkloosheid met bedrijfstoelag (niet werkzoekend)	88.1	78.8	67.1	54.2	41.8	33.7	29.5
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	18.8	18.2	18.0	17.9	17.9	17.9	17.9
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5333.9	5357.8	5382.9	5409.7	5432.6	5442.5	5444.4
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4660.3	4718.0	4764.9	4800.7	4848.7	4887.8	4922.4
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	373.0	356.8	329.1	326.4	320.1	313.4	309.8
- Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering	40.2	38.1	36.9	36.2	35.9	35.8	35.7
- Activering	72.5	68.8	65.6	74.4	79.6	80.6	81.5
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen	1.0	0.8	0.7	0.5	0.4	0.3	0.3
** Plan 'activa' (5)	53.5	50.3	47.5	56.6	61.9	63.0	64.1
** Herintegratie oudere werklozen	14.7	14.6	14.5	14.4	14.4	14.3	14.3
** Doorstromingsprogramma	3.2	3.1	3.0	2.9	2.9	2.9	2.9
** Eerste werkervaring	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (2)(9)	260.0	249.6	226.3	215.5	204.3	196.8	192.3
- Deelt. bruggepensioneerden	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
V. Grensarbeid (saldo)	77.3	77.3	77.3	77.3	77.3	77.3	77.3
VI. Werkloosheid (concept FPB)	596.3	562.5	540.7	531.7	506.5	477.4	444.7
(a) Niet-werkende werkzoekenden (6)	553.5	530.2	516.4	515.8	494.5	465.6	433.4
waarvan: werkloosheid met bedrijfstoelag	6.4	7.1	11.6	16.0	19.3	19.5	19.0
(b) Oudere niet-werkzoekende UVW's (1)	42.8	32.3	24.3	15.8	12.0	11.8	11.3
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	27.3	26.5	26.1	25.9	25.8	25.7	25.7
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1)(7) (budgettaire eenheden)	25.7	22.3	22.4	22.1	21.1	20.0	18.7
p.m. UVW-WZ (1)(8) - jaarlijkse verandering	-22.4	-19.2	-13.3	-2.3	-17.8	-22.4	-24.3
p.m. Werkloosheid met bedrijfstoelag / voltijds brugpensioen (totaal)	94.5	85.9	78.7	70.2	61.1	53.2	48.6
p.m. Leefloon (of equivalent)	142.2	146.3	147.2	146.4	145.8	145.3	144.9

(1) Stat Info definities (op basis van betalingen)

(2) Inclusief tijdskrediet en crisistijdskrediet

(3) Exclusief tijdelijke werkloosheid

(4) Deeltijdse werknemers met behoud van rechten die al dan niet een inkomensgarantie-uitkering (IGU) genieten

(5) Inclusief SINE, startbonus en stagebonus

(6) Exclusief PWA-werkgelegenheid

(7) Inclusief crisisschorsing bedienden

(8) Inclusief PWA-vrijgestelden

(9) Exclusief Vlaams zorgkrediet

TABEL 42 - Arbeidsproductiviteit per uur in de marktbedrijfstakken

(groeivoeten)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2010//1995	2016//2010	2022//2016
1. Landbouw	5.6	2.1	7.2	3.0	0.3	1.9
2. Energie	-1.9	13.2	3.0	1.5	2.7	0.8
3. Verwerkende nijverheid	6.9	4.1	3.4	3.6	2.3	1.8
a. Intermediaire goederen	10.1	4.6	5.0	3.4	3.3	2.4
b. Uitrustingsgoederen	6.7	1.3	1.0	4.0	0.9	2.4
c. Verbruiksgoederen	2.7	5.2	3.2	3.5	1.7	1.1
4. Bouw	1.9	1.0	1.8	1.9	1.1	0.4
5. Verhandelbare diensten	1.3	1.3	1.1	0.6	-0.3	0.3
a. Vervoer en communicatie	3.0	3.5	1.6	1.6	-0.1	1.0
. Vervoer te land	1.2	3.8	2.3	0.6	0.4	0.6
. Vervoer over water en luchtvaart	6.1	5.7	3.5	12.7	-3.4	2.0
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	3.9	3.0	0.7	1.0	-0.0	1.1
b. Handel en horeca	-0.0	-0.0	1.2	1.2	0.2	0.7
c. Krediet en verzekeringen	3.5	2.0	6.1	3.6	2.1	2.1
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	-1.7	1.7	-1.1	-0.6	-1.7	-0.6
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	0.3	-0.4	-0.9	-0.8	-0.5	0.2
Totaal	2.7	2.3	1.8	1.3	0.2	0.5

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 43 - Nominale arbeidskosten per hoofd in de marktbedrijfstakken

(groeivoeten)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2010//1995	2016//2010	2022//2016
1. Landbouw	6.8	3.9	2.9	2.4	3.0	2.2
2. Energie	5.3	4.8	5.6	1.6	1.1	2.6
3. Verwerkende nijverheid	8.1	5.9	5.1	2.3	2.0	2.3
a. Intermediaire goederen	10.1	5.3	5.3	2.4	2.0	2.4
b. Uitrustingsgoederen	7.2	6.8	4.0	1.9	1.6	2.5
c. Verbruiksgoederen	6.6	5.9	5.6	2.5	2.3	2.3
4. Bouw	7.0	3.0	3.6	2.3	2.3	1.1
5. Verhandelbare diensten	6.1	3.6	4.4	2.1	1.2	2.2
a. Vervoer en communicatie	6.2	5.2	7.0	2.7	1.2	2.4
. Vervoer te land	4.5	4.8	6.5	2.0	1.2	2.4
. Vervoer over water en luchtvaart	8.9	-1.0	10.0	3.5	-0.4	2.5
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	7.7	6.9	6.9	3.3	1.3	2.3
b. Handel en horeca	5.9	4.9	3.5	2.6	1.4	2.2
c. Krediet en verzekeringen	7.0	4.3	3.5	2.1	1.6	2.4
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	4.5	1.6	4.3	1.8	1.2	2.3
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	6.0	1.5	5.2	2.1	1.3	2.3
Totaal	6.8	4.1	4.4	2.1	1.3	2.0

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 44 - Arbeidskosten per hoofd voor indexering in de marktbedrijfstakken

(groeivoeten)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2010//1995	2016//2010	2022//2016
1. Landbouw	0.8	1.1	0.4	1.0	1.8	0.8
2. Energie	-0.5	2.0	2.9	0.2	-0.0	1.2
3. Verwerkende nijverheid	2.1	3.1	2.4	0.9	0.8	0.9
a. Intermediaire goederen	4.0	2.5	2.7	1.0	0.8	0.9
b. Uitrustingsgoederen	1.3	3.9	1.4	0.5	0.4	1.1
c. Verbruiksgoederen	0.7	3.0	2.9	1.1	1.1	0.9
4. Bouw	1.0	0.2	1.0	0.9	1.1	-0.3
5. Verhandelbare diensten	0.2	0.8	1.8	0.7	-0.0	0.8
a. Vervoer en communicatie	0.3	2.4	4.3	1.3	-0.0	0.9
. Vervoer te land	-1.3	1.9	3.9	0.6	0.0	1.0
. Vervoer over water en luchtvaart	2.8	-3.7	7.3	2.1	-1.6	1.1
. Vervoersonderst. activ. en communicatie	1.7	4.0	4.2	1.8	0.1	0.9
b. Handel en horeca	0.0	2.1	1.0	1.2	0.2	0.8
c. Krediet en verzekeringen	1.0	1.5	0.9	0.7	0.4	1.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening (inclusief dienstencheques)	-1.3	-1.1	1.7	0.4	0.0	0.9
e. Overige marktdiensten (inclusief dienstencheques en PWA-banen)	0.1	-1.2	2.5	0.7	0.1	0.9
Totaal	0.9	1.3	1.8	0.6	0.1	0.6

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 45 - Consumptie van de gezinnen per product in volume

(groei)voeten	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2010//1995	2016//2010	2022//2016
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	1.0	0.8	0.4	0.4	0.4	0.4
a. Voedingsmiddelen	1.5	1.1	0.5	0.1	1.0	0.7
b. Alcoholvrije dranken	-0.2	9.6	2.3	1.7	0.3	0.7
c. Alcoholhoudende dranken	-0.9	-1.1	-0.2	2.0	-0.9	0.4
d. Tabak	0.0	-3.8	-1.5	-0.1	-1.7	-1.6
2. Kleding en schoeisel	-0.3	2.0	-0.8	0.4	2.4	1.7
3. Huur	3.1	2.3	1.3	1.2	1.3	1.3
4. Verwarming	-2.5	-2.9	2.6	3.1	-1.9	-1.2
5. Elektriciteit	3.5	3.5	3.3	0.9	-1.0	0.1
6. Huishoudelijke hulp	-1.0	-1.7	0.4	2.1	1.9	1.6
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	0.6	2.1	0.9	1.7	0.8	1.8
8. Aankoop van voertuigen	0.1	6.1	-3.5	3.2	-1.3	1.5
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	-0.8	3.5	2.4	-0.7	-1.3	-1.4
a. Benzine	-2.8	-0.3	1.5	-4.4	-0.8	1.8
b. Diesel	7.3	9.8	6.7	3.1	-1.7	-2.9
10. Vervoersdiensten	-1.2	0.0	0.9	3.2	-0.5	1.4
a. Reizigersvervoer per trein, tram en metro	-1.1	-0.1	0.6	3.0	-0.1	0.9
b. Reizigersvervoer over de weg	-2.5	-2.9	-0.5	2.8	-0.7	1.6
c. Overige vervoersdiensten	-0.2	3.7	2.0	3.3	-0.8	1.8
11. Communicatie	3.1	5.1	3.7	7.1	1.3	2.9
12. Genees-, heelkundige en aanverwante zorgen	-0.3	2.9	-0.3	2.5	2.4	1.8
13. Ontspanning en ontwikkeling	2.3	4.0	3.0	2.3	0.1	2.3
14. Restaurants, cafés en hotels	2.3	4.1	3.0	0.9	1.5	2.0
15. Overige goederen en diensten	3.1	5.4	3.1	1.9	0.6	1.9
16. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	-1.6	3.9	6.0	1.8	3.7	2.1
Totaal	1.3	2.8	1.6	1.5	0.8	1.4

(//) Gemiddelde groei)voeten

TABEL 46 - Structuur van de consumptie van de gezinnen in lopende prijzen

(procent van het totaal)	1980	1985	1990	1995	2003	2008	2015	2022
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	22.6	22.3	20.1	17.3	16.7	15.4	16.2	15.2
a. Voedingsmiddelen	17.5	17.5	15.5	13.0	11.8	11.0	11.4	10.9
b. Alcoholvrije dranken	0.9	0.9	1.2	1.2	1.2	1.0	1.1	1.0
c. Alcoholhoudende dranken	2.3	2.0	1.7	1.5	1.5	1.5	1.6	1.4
d. Tabak	1.9	2.0	1.7	1.7	2.2	1.9	2.1	1.8
2. Kleding en schoeisel	7.5	6.6	7.0	6.0	4.7	4.4	4.4	4.5
3. Huur	12.9	14.2	14.8	15.7	15.7	15.0	15.5	14.9
4. Verwarming	3.2	3.4	1.6	1.4	2.3	3.3	2.6	1.9
5. Elektriciteit	2.0	2.4	2.2	2.2	2.1	2.0	1.9	2.3
6. Huishoudelijke hulp	0.9	0.7	0.6	0.6	0.7	0.7	0.8	0.8
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	6.5	6.0	5.9	5.5	4.9	5.0	5.0	5.2
8. Aankoop van voertuigen	3.0	3.0	3.9	2.9	3.1	3.2	2.8	2.8
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	3.4	3.4	2.7	2.8	2.8	3.2	2.5	2.2
a. Benzine	2.8	2.4	1.7	1.6	1.3	1.0	0.7	0.7
b. Diesel	0.4	0.7	0.7	0.9	1.2	1.8	1.5	1.2
10. Vervoersdiensten	1.7	1.5	1.2	1.0	1.0	1.1	1.1	1.1
a. Reizigersvervoer per trein, tram en metro	0.8	0.6	0.5	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4
b. Reizigersvervoer over de weg	0.5	0.5	0.4	0.3	0.4	0.3	0.3	0.4
c. Overige vervoersdiensten	0.4	0.4	0.4	0.4	0.3	0.4	0.4	0.4
11. Communicatie	1.2	1.3	1.4	1.5	2.7	2.3	2.1	2.1
12. Genees-, heelkundige en aanverwante zorgen	3.9	4.2	4.0	4.9	5.3	5.3	6.1	6.4
13. Ontspanning en ontwikkeling	7.2	7.4	8.3	9.2	9.0	9.2	8.5	8.7
14. Restaurants, cafés en hotels	4.0	4.1	4.6	5.1	5.5	5.3	5.9	6.4
15. Overige goederen en diensten	16.1	16.3	18.0	19.2	18.4	19.7	18.7	19.2
16. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	3.7	3.3	3.8	4.5	5.1	4.9	6.1	6.3
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABEL 47 - Prijsevolutie van de consumptie van de gezinnen per product

(groeivoeten)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2010//1995	2016//2010	2022//2016
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	6.4	1.8	0.5	2.4	2.3	1.7
a. Voedingsmiddelen	6.2	1.3	-0.2	2.3	1.8	1.6
b. Alcoholvrije dranken	6.5	2.1	1.6	0.9	2.4	1.6
c. Alcoholhoudende dranken	6.0	3.0	0.4	1.8	3.4	1.3
d. Tabak	8.7	5.1	6.2	4.5	4.5	2.6
2. Kleding en schoeisel	5.2	4.1	1.4	0.8	0.3	1.7
3. Huur	6.6	3.4	3.8	1.9	1.3	1.2
4. Verwarming	12.0	-7.7	-0.7	5.7	-2.2	2.9
5. Elektriciteit	7.7	-0.4	1.4	1.6	6.4	2.7
6. Huishoudelijke hulp	5.0	2.8	2.7	2.3	2.8	1.4
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.3	2.3	1.7	1.3	0.9	1.6
8. Aankoop van voertuigen	7.6	3.9	1.8	1.1	1.2	1.3
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	8.4	-2.9	2.2	4.4	-0.9	4.0
a. Benzine	7.8	-2.1	0.9	4.1	-1.5	2.1
b. Diesel	11.1	-2.7	1.8	4.7	-0.4	4.9
10. Vervoersdiensten	5.9	0.9	-0.2	0.5	2.9	1.6
a. Reizigersvervoer per trein, tram en metro	4.0	-0.6	-5.6	2.0	1.3	1.8
b. Reizigersvervoer over de weg	8.3	2.2	3.9	0.5	3.3	1.7
c. Overige vervoersdiensten	6.6	1.7	2.5	-0.6	4.1	1.4
11. Communicatie	5.4	1.2	1.9	-0.6	-1.1	0.7
12. Genees-, heelkundige en aanverwante zorgen	9.5	1.2	8.2	2.0	1.0	2.1
13. Ontspanning en ontwikkeling	5.8	3.2	2.8	0.9	1.2	1.3
14. Restaurants, cafés en hotels	5.8	3.2	2.9	2.8	2.5	2.4
15. Overige goederen en diensten	4.8	1.4	2.1	1.5	1.4	1.3
16. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	6.4	3.9	1.7	2.4	1.5	1.6
Totaal	6.3	2.0	2.2	1.9	1.4	1.6

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 48 - Energiebalans, alle producten

(miljoenen ton olie-equivalent)	1985//1980	1990//1985	1995//1990	2010//1995	2016//2010	2022//2016
Primaire productie en recuperatie	10.8	-0.2	-1.9	1.8	-0.5	0.7
Import	-5.1	5.1	1.9	1.4	-0.4	0.6
Totale export	-5.4	7.2	-1.2	2.5	1.6	1.0
Bunkers	-0.6	11.9	-0.9	4.6	-4.0	3.1
Bruto binnenlandse consumptie	-1.1	2.2	2.1	0.8	-1.2	0.1
Transformatie input	-5.1	5.5	-0.7	0.9	-1.3	-0.1
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	5.6	1.8	1.2	-6.7	-0.9
Kerncentrales	22.8	4.8	-0.6	1.0	-1.6	-1.4
Cokesovens	-0.6	-1.6	-8.0	-3.9	-8.0	-0.6
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-3.3	-2.6	-0.9
Raffinaderijen	-9.3	7.6	-0.3	1.3	0.2	0.5
Stadsverwarming	--	--	4.3	3.4	-3.6	3.0
Transformatie output	-6.7	5.6	-0.8	1.0	-0.7	0.3
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.6	2.9	3.1	-4.1	1.3
Centrales op basis van kernenergie	22.5	4.3	-0.6	1.0	-1.6	-1.4
Cokesovens	-0.2	-2.0	-7.3	-3.8	-8.7	-0.6
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-3.3	-2.6	-0.9
Raffinaderijen	-9.3	7.7	-0.3	1.3	0.2	0.5
Uitwisselingen en transfers	--	--	2.7	-0.0	-2.5	0.0
Consumptie van de energiesector	-5.9	1.3	-1.2	0.8	-3.9	-0.1
Verlies door distributie	2.1	4.3	0.5	2.1	-4.9	0.2
Beschikbaar voor eindverbruik	-1.5	1.5	3.1	0.9	-0.4	0.3
Niet-energie-eindverbruik	1.0	2.5	13.5	1.3	2.2	1.3
Energie-eindverbruik	-1.8	1.9	1.8	0.6	-0.6	0.0
Industrie	-3.4	3.0	-0.2	0.1	-0.1	0.6
Transport	0.9	5.1	1.9	1.2	0.4	-0.3
Gezinnen	-1.1	-0.6	2.7	0.2	-2.3	-0.8
Handel, diensten en landbouw	-2.5	-1.3	5.5	1.3	-1.2	0.5

(//) Gemiddelde groeivoeten

TABEL 49 - Broeikasgasemissies per sector(Mt CO₂-equivalenten)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1. Energie	86.3	84.7	83.5	82.7	81.6	80.7	80.1	80.1
1A. Verbranding van brandstoffen	85.7	84.0	82.9	82.1	81.0	80.0	79.4	79.5
1A1. Transformatiesector	18.0	16.7	16.7	16.1	15.5	15.1	15.0	15.6
1A2. Industrie	14.7	14.1	13.4	13.5	13.3	13.0	12.7	12.4
1A3. Transport	26.6	26.4	25.9	25.7	25.8	25.9	26.0	26.0
1A4. Andere sectoren	26.3	26.8	26.8	26.7	26.3	25.9	25.6	25.4
1A5. Andere	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
1B. Vluchtige emissies	0.6	0.6	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
2. Industriële processen	19.5	18.8	18.7	18.5	18.4	18.3	18.1	18.0
3. Landbouw	10.0	9.9	9.9	9.8	9.7	9.7	9.6	9.6
4. Afval	1.6	1.5	1.5	1.4	1.3	1.3	1.3	1.2
Totaal	117.4	114.9	113.5	112.5	111.1	110.0	109.1	108.9
Internationale bunkers	22.3	22.7	23.2	23.8	24.4	24.9	25.5	26.1

Het Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut die beleidsrelevante studies en vooruitzichten maakt over economische, socio-economische en milieuvraagstukken. Daarnaast bestudeert het de integratie van die vraagstukken in een context van duurzame ontwikkeling. Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

De werkzaamheden van het FPB worden steeds gekenmerkt door een onafhankelijke benadering, transparantie en aandacht voor het algemeen welzijn. De kwaliteit van de gegevens, een wetenschappelijke methodologie en de empirische geldigheid van de analyses staan daarbij centraal. Tot slot zorgt het FPB voor een ruime verspreiding van de resultaten van zijn werkzaamheden en draagt zo bij tot het democratisch debat.

Het Federaal Planbureau is EMAS en Ecodynamische Onderneming (drie sterren) gecertificeerd voor zijn milieubeheer.

url: <http://www.plan.be>

e-mail: contact@plan.be

De publicaties van het Federaal Planbureau

Met het oog op informatieverstrekking en transparantie publiceert het Federaal Planbureau (FPB) regelmatig de methoden en resultaten van zijn werkzaamheden. De publicaties van het FPB zijn georganiseerd in 3 reeksen: de Vooruitzichten, de Working Papers en de Planning Papers. Het FPB publiceert eveneens rapporten en occasioneel ook boeken. Bepaalde publicaties zijn het resultaat van een samenwerking met andere instellingen.

Alle publicaties van het Federaal Planbureau zijn beschikbaar op www.plan.be

Reeksen

Vooruitzichten

Een van de belangrijkste opdrachten van het Federaal Planbureau (FPB) bestaat erin de beleidsmakers te helpen anticiperen op de toekomstige evolutie van de Belgische economie.

Het FPB maakt twee keer per jaar, in februari en september, kortetermijnvoorzichten voor de Belgische economie, onder de verantwoordelijkheid van het INR. Deze vooruitzichten vormen de basis voor de opmaak van de Rijksbegroting en de begrotingscontrole, vandaar de benaming '*Economische begroting*'. In het voorjaar publiceert het FPB de '*Economische vooruitzichten*' voor de volgende vijf jaren, waarvan een voorlopige versie, voorbereid in maart, het macro-economisch kader vormt voor het Belgisch Stabiliteitsprogramma. In het verlengde daarvan worden, in samenwerking met regionale instellingen, de *Regionale economische vooruitzichten* opgesteld.

Het FPB realiseert ook, een keer per jaar voor rekening van de Studiecommissie voor de Vergrijzing, waarvan het het secretariaat verzekert, financiële langetermijnvoorzichten gericht op de budgettaire kosten van de vergrijzing en analyseert dan eveneens de sociale houdbaarheid van de pensioenen.

Het FPB stelt jaarlijks, in samenwerking met de Algemene Directie Statistiek, *demografische vooruitzichten* op. Het FPB publiceert om de drie jaar *Langetermijnenergievooruitzichten voor België*. Ook om de drie jaar maakt het, in samenwerking met de FOD Mobiliteit en Vervoer, *Langetermijnvooruitzichten voor de transportvraag in België*. In die drie domeinen worden de vooruitzichten op een langetermijnhorizon opgesteld.

Working Papers

De Working Papers presenteren de resultaten van lopend onderzoek in de studiedomeinen van het FPB. Ze worden gepubliceerd om bij te dragen aan de verspreiding van kennis over hoofdzakelijk economische fenomenen en om het inhoudelijk debat te stimuleren. Bovendien leveren ze een conceptuele en empirische basis voor de besluitvorming. Ze zijn vaak technisch van aard en gericht op een publiek van specialisten.

Planning Papers

De Planning Papers presenteren afgeronde studies over thema's van algemene strekking. Ze zijn niet specifiek gericht op een gespecialiseerd publiek en beschikbaar in het Nederlands en het Frans.

Overige publicaties

Rapporten

De rapporten beschrijven de resultaten van werkzaamheden die voortvloeien uit wettelijke opdrachten of als antwoord op specifieke vragen van de overheid, de regering of de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven.

Boeken

Het FPB publiceert occasioneel studies in boekvorm.

Federaal Planbureau
instelling van openbaar nut

Kunstlaan 47-49
1000 Brussel
tel.: +32-2-5077311
fax: +32-2-5077373
e-mail: contact@plan.be
<http://www.plan.be>

Drukker: FedoPress